

Knjižnica:
odprt prostor
za dialog in znanje



STROKOVNO POSVETOVANJE ZVEZE BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
PROFESSIONAL CONFERENCE OF SLOVENIAN LIBRARY ASSOCIATION

Strokovno posvetovanje Zveze bibliotekarskih društev Slovenije

KNJIŽNICA: ODPRT PROSTOR ZA DIALOG IN ZNANJE

Zbornik referatov

Professional Conference of Slovenian Library Association

LIBRARY: OPEN SPACE FOR DIALOGUE AND KNOWLEDGE

Proceedings

Urednici / Editors-in-chief:

Melita Ambrožič in Damjana Vovk

Programski odbor / Programme committee:

dr. Melita Ambrožič, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

dr. Primož Južnič, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo

Ivan Kanič, Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani, Centralna ekonomska knjižnica

dr. Alenka Kavčič-Čolič, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

dr. Mojca Kotar, Univerza v Ljubljani, Univerzitetna služba za knjižnično dejavnost

mag. Franci Pivec, Institut informacijskih znanosti Maribor (IZUM)

mag. Sabina Fras Popovič, Mariborska knjižnica

Založila in izdala / Published by:

Zveza bibliotekarskih društev Slovenije / Slovenian Library Association

Oblikovanje in prelom / Book design by: Mitja Visočnik

Tisk / Printed by: Dravska tiskarna

Naklada / Circulation: 400 izvodov / 400 copies

Cena / Price: 14 EUR

Za vsebino in jezikovno pravilnost prispevkov odgovarjajo avtorji.

Izdajo zbornika je finančno podprlo Ministrstvo za kulturo RS.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

02(082)

ZVEZA bibliotekarskih društev Slovenije. Strokovno posvetovanje (2011 ; Maribor)

Knjižnica : odprt prostor za dialog in znanje : zbornik referatov = Library : open space for dialogue and knowledge : proceedings / Strokovno posvetovanje Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, Maribor, 20.–22. oktober 2011 = Professional Conference of Slovenian Library Association, Maribor, October 20–22, 2011 ; [urednici Melita Ambrožič in Damjana Vovk]. – Ljubljana : Zveza bibliotekarskih društev Slovenije = Slovenian Library Association, 2011

ISBN 978-961-6683-21-0

1. Gl. stv. nasl. 2. Vzp. stv. nasl. 3. Ambrožič, Melita, 1956-258130944

**STROKOVNO POSVETOVANJE
ZVEZE BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE**

KNJIŽNICA: ODPRT PROSTOR ZA DIALOG IN ZNANJE

Maribor, 20.–22. oktober 2011, Hotel City Maribor

ZBORNİK REFERATOV



**PROFESSIONAL CONFERENCE OF SLOVENIAN
LIBRARY ASSOCIATION**

LIBRARY: OPEN SPACE FOR DIALOGUE AND KNOWLEDGE

Maribor, October 20–22, 2011, Hotel City Maribor

PROCEEDINGS

Ljubljana, 2011

IZVEDBO POSVETOVANJA SO OMOGOČILI

POKROVITELJ POSVETOVANJA

Ministrstvo za kulturo RS

ZLATA SPONZORJA

ProQuest, Cambridge, Velika Britanija

Swets Information Services GmbH, Frankfurt, Nemčija

BRONASTI SPONZORJI

Betax d.o.o., Domžale

Burgundy Information Services Ltd, Oxfordsire, Velika Britanija

EBSCO Information Services GmbH, Berlin, Nemčija

EMERALD, West Yorkshire, Velika Britanija

F. Delbanco GmbH & Co. KG, Lüneburg, Nemčija

Ovid Technologies GmbH, Berlin, Nemčija

Oxford University Press / Oxford Journals, Oxford, Velika Britanija

Thomson Reuters, London, Velika Britanija

OSTALI PODPORNICI

Lutkovno gledališče Maribor

PROGRAM POSVETOVANJA

ČETRTEK, 20. oktober 2011

8.00–12.00	Registracija udeležencev
10.00–10.45	OTVORITEV, NAGOVORI, KULTURNI PROGRAM
10.45–11.30	PLENARNO PREDAVANJE dr. Ingrid Parent: Libraries – a force for change / Knjižnice – gibalno sprememb
11.30–12.00	<i>Odmor</i>
12.00–13.30	KNJIŽNICE – ZNANJE, KULTURA, ODPRTOST Borut Gombač: Pisatelj in knjižničar – en pogled na dveh ravneh Mitja Čander: Prepletanje svetov v EPK 2012 Alma Čaušević: Knjižnice v EPK 2012
13.30–15.30	<i>Kosilo</i>
15.30–16.00	PREDSTAVITVI Iulian Herciu: Simplicity is the ultimate complexity / Zapletene izzive rešujemo na enostaven način Stephan Hanser: Fully integrated solution for search, procurement and access of E-books / Celostna rešitev za iskanje, pridobivanje in dostop do elektronskih knjig
16.00–18.00	URESNIČEVANJE POSLANSTVA Z DOBRIM VODENJEM IN ZNANJEM mag. Tatjana Žagar: Poslanstvo knjižnice: odprt prostor prebujanja potencialov. Zakaj pa ne? Matjaž Kek: Kaj imata skupnega knjižnica in nogomet? Viki Grošelj: Vodenje tima in individualistov – kaj je težje: osvojiti osemtisočaka ali voditi odpravo zvezd Tomaž Mihelin Ritlop: Odnosi z javnostmi kot funkcija vodenja
18.30–19.30	Volilni Občni zbor ZBDS
20.30–00.00	PODELITEV STANOVSKIH NAGRAD (Lutkovno gledališče Maribor)

PETEK, 21. oktober 2011

8.30–9.00	Jutranja kava z upravnim odborom ZBDS
8.30–12.00	Prevzem vstopnic za Mreženje v praksi II
9.00–10.30	PLENARNI PREDAVANJI dr. David Nicholas: Implications of the digital transition for libraries / Vplivi digitalne tehnologije na knjižnice Vigdis Moe Skarstein: From paper to pad – challenges for the future / S papirja na tablico – izzivi za prihodnost
10.30–10.45	<i>Odmor</i>
10.45–12.45	KNJIŽNICE KOT MEDIJ KOMUNIKACIJE dr. Tanja Oblak Črnič: Bralne navade in informacijska (ne)moč interneta Miro Pušnik: V knjižnico za zabavo: visokošolska knjižnica kot družabni prostor Simona Resman: Knjižnica za družine Maja Miklič: Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije pri delu z uporabniki v šolski knjižnici Tanja Tuma, Tjaša Urankar: Knjigajmo migajmo – je mogoče branje najstnikom prodati za zabavo?
12.45–14.45	<i>Kosilo</i>
14.45–16.45	KNJIŽNICE IN INOVATIVNE POBUDE mag. Anamarija Rožič, mag. Nada Tržan-Herman, Tatjana Kodela, Tomaž Pevec: Splošne knjižnice za zdravje občanov: rezultati pilotskega projekta Urška Bajda, Maja Abramič: Šolski knjižničar kot koordinator mednarodnih projektov šole PREDSTAVITVE: Ivan Kanič: Slovenski besedilni korpus bibliotekarstva – najsodobnejša slovaropisna podpora bibliotekarski terminologiji dr. Luka Šušteršič: Openaccess.si: slovenska spletna stran posvečena odprtemu dostopu Alenka Blatnik, Matija Brumen: EODISE: nov vmesnik za enoten dostop do EOD katalogov Srečko Bončina: Nov iskalnik Narodne in univerzitetne knjižnice
16.45–17.00	<i>Odmor</i>
17.00–18.00	Okrogla miza KNJIŽNIČARJI MED CENZURO, PRIPOROČILNIMI SEZNAMI IN ETIKO (Sekcija za mladinsko knjižničarstvo)
19.00–00.00	A Mreženje v praksi II – Spoznavanje Maribora

SOBOTA, 22. oktober 2011

8.30–9.00	Jutranja kava s strokovnim odborom ZBDS	
8.30–16.00	Prevzem potrdil o udeležbi na strokovnem posvetovanju	
9.00–11.00	DESETLETJE IZZIVOV V KNJIŽNIČARSTVU	
	dr. Eva Kodrič-Dačić: Med bibliotekarskimi deklaracijami in knjižničarsko prakso	
	mag. Damjana Tizaj Marc: Slovenske knjižnice v številkah 2001–2010	
	mag. Gorazd Vodeb: Značilnosti razvoja slovenskih splošnih knjižnic: kaj nam lahko povedo podatki iz meritev razvitosti?	
	Milena Bon: Splošne knjižnice po knjižničnih območjih v letu 2010	
	mag. Jelka Gazvoda: Deset let zakona o knjižničarstvu – desetletje priložnosti za splošne knjižnice	
11.00–11.30	<i>Odmor</i>	
11.30–13.00	mag. Majda Steinbuch: Šolsko knjižničarstvo – knjižničarstvo v dveh sistemih	
	dr. Melita Ambrožič, Damjana Vovk: Visokošolske knjižnice in »standardi« – normiranje ali organizacija in evalvacija	
	dr. Primož Južnič: Izobraževanje knjižničarjev – izzivi in realnost Bolonjske prenove	
	mag. Sabina Fras Popović: Branje za plažo – poletni izzivi ob spremembah zakonodaje	
13.00–14.00	<i>Odmor</i>	
14.00–15.30	Okrogla miza	
	DESETLETJE IZZIVOV V KNJIŽNIČARSTVU	
	(Sekcija za izobraževanje in kadre)	
15.30–15.45	<i>Odmor</i>	
15.45–17.00	B delavnica KNJIŽNICE IN ZUP (Zakon o upravnem postopku)	C delavnica STILSKA PREOBRAZBA
17.00–17.30	Zaključek posvetovanja	

PROGRAMME

THURSDAY, 20. October 2011

8.00–12.00	Registration of delegates
10.00–10.45	OPENING CEREMONY
10.45–11.30	PLENARY LECTURE dr. Ingrid Parent: Libraries – a force for change
11.30–12.00	<i>Coffee break</i>
12.00–13.30	LIBRARIES – KNOWLEDGE, CULTURE, OPENESS Borut Gombač: A writer and librarian – one view on two levels Mitja Čander: Intertexture of worlds within the European Capital of Culture 2012 Alma Čaušević: Libraries in the European Capital of Culture 2012
13.30–15.30	<i>Lunch</i>
15.30–16.00	PRESENTATIONS Iulian Herciu: Simplicity is the ultimate complexity Stephan Hanser: Fully integrated solution for search, procurement and access of E-Books
16.00–18.00	MISSION IMPLEMENTATION BY GOOD MANAGEMENT AND KNOWLEDGE mag. Tatjana Žagar: Library mission: open space awakening potentials. Why not? Matjaž Kek: What have libraries and football got in common? Viki Grošelj: Leading a team and individualists – what is harder: to climb an eight-thousander or to lead an expedition of stars Tomaž Mihelin Ritlop: Public relations as a management function
18.30–19.30	GENERAL ASSEMBLY OF SLA
20.30–00.00	SLA AWARDS CEREMONY (Maribor Puppet Theatre)

FRIDAY, 21. October 2011

8.30–9.00	Morning coffee with the SLA Executive Board
8.30–12.00	Ticket distribution for Networking in practice II
9.00–10.30	PLENARY LACTURES dr. David Nicholas: Implications of the digital transition for libraries Vigdis Moe Skarstein: From paper to pad – challenges for the future
10.30–10.45	<i>Coffee break</i>
10.45–12.45	LIBRARIES AS A COMMUNICATION MEDIUM dr. Tanja Oblak Črnič: Reading habits and informational power of the Internet Miro Pušnik: Visiting library for fun: academic library as social place Simona Resman: Library for families Maja Miklič: Use of information and communication technology in work with school library users Tanja Tuma, Tjaša Urankar: Read books, move it! – can we sell reading for fun to teenagers?
12.45–14.45	<i>Lunch</i>
14.45–16.45	LIBRARIES AND INNOVATIVE PROJECTS mag. Anamarija Rožič, mag. Nada Tržan-Herman, Tatjana Kodela, Tomaž Pevce: Public libraries for public health: results of the pilot project Urška Bajda, Maja Abramič: School librarian as a co-ordinator of international school projects PRESENTATIONS: Ivan Kanič: Slovene text corpus of library science – an advanced lexicographic tool for library terminology dr. Luka Šušteršič: Openaccess.si: Slovenian national open access web site Alenka Blatnik, Matija Brumen: EODISE: new interface for unified access to catalogues of EOD libraries Srečko Bončina: New search engine of the National and University Library
16.45–17.00	<i>Coffee break</i>
17.00–18.00	Round table LIBRARIANS BETWEEN CENSORSHIP, RECOMMENDED READING LISTS AND ETHICS (Youth libraries section)
19.00–00.00	A Networking in practice II – Discovering Maribor

SATURDAY, 22. October 2011

8.30–9.00	Morning coffee with the SLA Professional Board	
8.30–16.00	Issue of conference attendance certificates	
9.00–11.00	A DECADE OF CHALLENGES IN LIBRARIANSHIP dr. Eva Kodrič-Dačič: Between librarians' declarations and library practice mag. Damjana Tizaj Marc: Slovenian libraries in numbers 2001–2010 mag. Gorazd Vodeb: Characteristics of Slovenian public libraries development: what can statistical data reveal? Milena Bon: Public libraries by library regions in 2010 mag. Jelka Gazvoda: Ten years of the Library act – a decade of opportunities for public libraries	
11.00–11.30	<i>Coffee break</i>	
11.30–13.00	mag. Majda Steinbuch: School librarianship – librarianship in two systems dr. Melita Ambrožič, Damjana Vovk: Academic libraries and »standards« – prescribing norms or organisation and evaluation dr. Primož Južnič: Training of librarians – challenges and reality of Bologna process mag. Sabina Fras Popovič: Beach reading – summer challenges following legislation changes	
13.00–14.00	<i>Coffee break</i>	
14.00–15.30	Round table A DECADE OF CHALLENGES IN LIBRARIANSHIP (Training and Human Resources Section)	
15.30–15.45	<i>Coffee break</i>	
15.45–17.00	B workshop LIBRARIES AND ZUP (General Administrative Procedure Act)	C workshop STYLE MAKEOVER
17.00–17.30	Closing session	

VSEBINA

REFERATI

Tatjana Žagar

- 23 Poslanstvo knjižnice: odprt prostor prebujanja potencialov.
Zakaj pa ne?

Tanja Oblak Črnič

- 33 Bralne navade in informacijska (ne)moč interneta

Miro Pušnik

- 49 V knjižnico za zabavo: visokošolska knjižnica kot družabni
prostor

Simona Resman

- 67 Knjižnica za družine

Maja Miklič

- 83 Uporaba informacijske komunikacijske tehnologije pri delu
z uporabniki v šolski knjižnici

Tanja Tuma, Tjaša Urankar

- 105 Knjigajmo migajmo – je mogoče branje najstnikom prodati za
zabavo?

Anamarija Rožič, Nada Tržan-Herman, Tatjana Kodela, Tomaž Pevec

- 121 Splošne knjižnice za zdravje občanov: rezultati pilotskega
projekta

Urška Bajda, Maja Abramič

- 137 Šolski knjižničar kot koordinator mednarodnih projektov šole

Damjana Tizaj Marc

- 149 Slovenske knjižnice v številkah 2001–2010

Gorazd Vodeb

- 161 Značilnosti razvoja slovenskih splošnih knjižnic: kaj nam lahko povedo podatki iz meritev razvitosti?

Milena Bon

- 174 Splošne knjižnice po knjižničnih območjih v letu 2010

Jelka Gazvoda

- 197 Deset let zakona o knjižničarstvu: desetletje priložnosti za splošne knjižnice

Majda Steinbuch

- 215 Šolsko knjižničarstvo – knjižničarstvo v dveh sistemih

Melita Ambrožič, Damjana Vovk

- 229 Visokošolske knjižnice in »standardi« – normiranje ali organizacija in evalvacija

Primož Južnič

- 265 Izobraževanje knjižničarjev – izzivi in realnost Bolonjske prenovе študijskih programov

Sabina Fras Popović

- 277 Branje za plažo – poletni izzivi ob spremembah zakonodaje

PREDSTAVITVE

Ivan Kanič

- 297 Slovenski besedilni korpus bibliotekarstva – najsodobnejša slovaropisna podpora bibliotekarski terminologiji

Luka Šušteršič

- 313 Openaccess.si: slovenska spletna stran posvečena odprtemu dostopu

Alenka Blatnik, Matija Brumen

- 317 EODISE: nov vmesnik za enoten dostop do EOD katalogov

Srečko Bončina

- 325 Nov iskalnik Narodne in univerzitetne knjižnice

333 Predavatelji

353 Sponzorji

CONTENTS

PAPERS

Tatjana Žagar

- 23 Library mission: open space awakening potentials.
Why not?

Tanja Oblak Črnič

- 33 Reading habits and informational power of the Internet

Miro Pušnik

- 49 Visiting library for fun: academic library as social place

Simona Resman

- 67 Library for families

Maja Miklič

- 83 Use of information communication technology for work with
users in the school library

Tanja Tuma, Tjaša Urankar

- 105 Read books, move it! – Can we sell reading for fun to
teenagers?

Anamarija Rožič, Nada Tržan-Herman, Tatjana Kodela, Tomaž Pevec

- 121 Public libraries for public health: results of the pilot project

Urška Bajda, Maja Abramič

- 137 School librarian as a co-ordinator of international school projects

Damjana Tizaj Marc

- 149 Slovenian libraries in numbers 2001–2010

Gorazd Vodeb

- 161 Characteristics of Slovenian public libraries development: what can statistical data reveal?

Milena Bon

- 174 Public libraries by library regions in 2010

Jelka Gazvoda

- 197 Ten years of the library act – a decade of opportunities for public libraries

Majda Steinbuch

- 215 School librarianship – librarianship in two systems

Melita Ambrožič, Damjana Vovk

- 229 Academic libraries and “standards” – prescribing norms or organization and evaluation

Primož Južnič

- 265 Training of librarians – challenges and reality of Bologna process

Sabina Fras Popović

- 277 Beach reading – summer challenges following legislation changes

PRESENTATIONS

Ivan Kanič

- 297 Slovene text corpus of library science – an advanced lexicographic tool for library terminology

Luka Šušteršič

- 343 Openaccess.si: Slovenian national open access web site

Alenka Blatnik, Matija Brumen

- 317 EODISE: new interface for unified access to catalogues of EOD libraries

Srečko Bončina

- 325 New search engine of the National and University library

333 **Lecturers**

353 **Sponsors**

REFERATI



PAPERS

POSLANSTVO KNJIŽNICE: ODPRT PROSTOR PREBUJANJA POTENCIALOV. ZAKAJ PA NE?

LIBRARY MISSION: OPEN SPACE AWAKENING
POTENTIALS. WHY NOT?

Tatjana Žagar

Svetovanje in izobraževanje, Tatjana Žagar s.p., Kranj
e-pošta: tatjana.zagar@siol.net

UDK 023.1:37.015.311

IZVLEČEK

Potencial posameznika se lahko v primerno spodbudnem okolju razvije in izrazi v dobro posameznika in družbe. Ustvarjanje možnosti, da posameznik lahko razišče in spozna svoje sposobnosti in interese ter se zave svojih notranjih moči in vrednosti, mu omogoča proaktivno delovanje in povezovanje. To ga vodi k novim idejam, rešitvam, razvoju. Poslanstvo organizacije je tisti element strateške usmeritve organizacije, ki razvoj potencialov lahko jasno nakaže kot enega od svojih osnovnih namenov delovanja. Svojo odličnost pa organizacija pokaže, ko zna ovrednotiti svoj prispevek k razvoju potenciala posameznika in posledično svoj vpliv na družbo. Svojo vrednost tak prikaz dobi, kadar je organizacija financirana z davkoplačevalskimi sredstvi.

Ključne besede: knjižnice, knjižnične storitve, uporabniki, osebni razvoj, kakovost

UDC 023.1:37.015.311

ABSTRACT

The human potential may be develop and express as the benefit of the individual and society in an appropriate and supportive environment. Create the possibility that an individual can explore and learn their abilities and interests and realizes its own internal power, allows him a proactive operation and integration. This leads him to new ideas, solutions, development. The mission of the organization is one element of the strategic directions of the organization. The mission can clearly indicate that development of the human potential is one of primary purposes of organization. The organization can show their excellence if it is capable to evaluate its contribution to the development of human potential of their customers and, consequently, its influence on society. This is important when the organization is funded by taxpayers' funds.

Key words: libraries, library services, users, personal development, quality

1 KNJIŽNICA Z VIDIKA OSREDOTOČENOSTI NA SVOJE UPORABNIKE

Vsi modeli kakovosti poudarjajo osredotočenost na odjemalce¹. Mednarodni standard ISO 9001:2008 npr. v točki, ki navaja zahteve za procese, povezane z odjemalci (točka 7.2), med drugim določa, da mora organizacija ugotoviti druge znane zahteve, ki jih odjemalec ne izrazi, vendar so nujne za specificirano ali nameravano uporabo. Navaja tudi, da mora organizacija ugotoviti kakršnekoli dodatne zahteve, potrebne po mnenju organizacije (ISO 9001:2008, str. 17–18). Ob teh zahtevah se takoj postavlja vprašanje, kako so organizacija oziroma njeni zaposleni sposobni ugotoviti zahteve, ki jih odjemalec ne izrazi, a so z njegovega vidika pomembne za izpolnitev potreb, zaradi katerih se je odločil za uporabo storitev organizacije. Nadalje se postavlja vprašanje, katere so dodatne zahteve, potrebne po mnenju organizacije. Kako organizacija takšne zahteve določi? Kako jih poznajo in se z njimi identificirajo zaposleni? Modeli odličnosti postavljajo še bolj eksplisitne kriterije. Od odlične organizacije pričakujejo, da bo sposobna delovati tako, da bo prepoznan njen vpliv na družbeno okolje (EFQM excellence model, 2009, str. 19). Razmišljanja ob prebiranju takšnih zahtev in kriterijev takoj vodijo do ugotovitve, da mora biti organizacija sposobna ovrednotiti koristi svojih storitev z vidika uporabnikov storitev in posledično svoj vpliv, ki ga ima na družbo.

V zagotavljanju storitev z jasno prepoznanimi in vrednotenimi koristmi in vplivi na posameznika in družbo se organizacija lahko odziva reaktivno. Tak odziv se odraža s ponujanjem storitev, ki se odzivajo na že prepoznane potrebe, pričakovanja, zahteve uporabnikov. Pri tem pristopu največkrat organizacija posnema že uveljavljene (uspešne) storitve sorodnih organizacij. Lahko pa razmišlja proaktivno. Pri tem razvija in nudi storitve, s katerimi bo pri uporabnikih šele ustvarila nova pričakovanja in potrebe, od katerih bodo imeli prepoznane koristi tako oni kot posledično tudi družba. Vsekakor je proaktivno delovanje težje in kompleksnejše. Z vidika naslova prispevka, ali je knjižnica odprt prostor prebujanja potencialov njenih uporabnikov (in potencialnih uporabnikov), je vsekakor potrebno razmišljati o proaktivnem pristopu. Knjižnica bo pri razvoju svojih storitev razmišljala, kakšno storitev naj razvije in ponudi, da bo imel uporabnik kar največjo korist, ki se bo izkazovala tudi v prebujanju njegovega potenciala. Ali se bo knjižnica za takšen pristop odločila, je odvisno od njenega vodstva. V primeru odločitve za posodabljanje in razvoj storitev s kar največ koristi za

¹ Odjemalci – za razumevanje tega prispevka bo pojem odjemalci označeval uporabnike knjižničnih storitev.

posameznika in družbo je pomembno, da knjižnica takšno usmeritev jasno zapiše v svoje poslanstvo.

2 POMEN POSLANSTVA ZA KNJIŽNICO

Poslanstvo v okviru tega prispevka med drugim razumemo kot takšen način delovanja knjižnice, ki vodi k napredku ter razvoju posameznika (njegovih potencialov) in blaginji družbe. To je dejansko mnogo več kot splošno opredeljeni nameni oziroma poslanstva knjižnic, zapisanih v različnih normativnih aktih ali standardih. Primeri so navedeni v Preglednici 1. Iz vseh navedenih primerov je razvidno, da je temeljni namen oziroma poslanstvo knjižnic usmerjeno le v njeno (notranje) delovanje. Ni pa še eksplicitno izpostavljenega namena ali poslanstva knjižnic, ki bi bilo usmerjeno v končne rezultate delovanja knjižnice oziroma njihov vpliv na posameznika in družbo. Dodano vrednost omenjenim normativnim aktom in standardom bi vsekakor dodal naveden kakšen pričakovani končni učinek delovanja knjižnice (izražen s konkretnim kazalcem ali kazalnikom)², povezan s koristmi posameznika ali družbe.

Primer, da normativni akt oziroma standard določa tudi pričakovane vplive (spremembe) pri posamezniku, je revizija dokumenta ACRL³ Standardi visokošolskih knjižnic. Novi standardi naj bi zagotovili celovit okvir za pristop, ki temelji na končnih rezultatih delovanja knjižnice⁴, podprtih z dokazi, zbranimi na načine, ki so primerni za vsako knjižnico.

² Izraz kazalec se uporablja za poimenovanje absolutnih kvantitativnih števil, z izrazom kazalnik pa vrednosti, ki se dobijo z izračunavanjem različnih razmerij med vrednostmi kazalcev (Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (osnutek), 2011, str. 4).

³ Association of College and Research Libraries, Chicago.

⁴ ACRL definira končne rezultate delovanja (ang. outcomes) kot vplive in učinke na posameznika oziroma okolje, tj. spremembe, ki jih pri uporabniku ali v širšem okolju povzroči dejavnost knjižnice (Standards for libraries in higher education (draft revision – July 2011), 2011, str. 3). Takšna definicija je podana tudi v osnutku slovenskih Strokovnih standardov in priporočil za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic, ki kot primere končnih rezultatov navaja npr. vpliv na učne izide, stopnjo informacijske pismenosti ali zaposljivost študentov, vpliv na uspešnost raziskovalne dejavnosti visokošolskega zavoda, vpliv na citiranost avtorjev in publikacij visokošolskega zavoda itd. (Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (osnutek), 2011, str. 7).

Preglednica 1: Primeri namenov, poslanstev, zapisanih v nekaterih normativnih aktih in standardih

Zakon o knjižničarstvu, Ur. l. RS, št. 87/2001, 6. člen
<p>Namen knjižnic</p> <p>Knjižnica v skladu s strokovnimi načeli organizira zbirko knjižničnega gradiva in virov informacij z namenom zagotavljanja posameznikom in skupinam dostopnost in uporabo:</p> <ul style="list-style-type: none"> – lastnega gradiva in z njim povezanih informacij; – medknjižnične izposoje; – zunanjih dostopnih informacijskih virov.
Standardi za splošne knjižnice, za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015, maj 2005
<p>Namen splošne knjižnice</p> <p>Namenjena je informiranju in potrebam vseh prebivalcev po izobraževanju, raziskovanju, kulturi in razvedrilu ter razvijanju pismenosti, zato:</p> <ul style="list-style-type: none"> – omogoča dostop do knjižničnega gradiva in informacij v knjižničnem informacijskem sistemu in v drugih informacijskih sistemih, kakor tudi rabo knjižničnega gradiva; – seznanja z dosežki preteklega in sedanjega ustvarjanja ter podpira dialog med kulturami; – zagotavlja dostop do vseh vrst informacij in gradiva ter uradnih dokumentov, ki so pomembni, za lokalno skupnost in posameznika; – oblikuje zbirko domoznanskega gradiva in informacij; – se vključuje v vseživljenjsko učenje; – razvija in utrjuje bralno kulturo, sodeluje pri informacijskem opismenjevanju in spodbuja – prebivalce za uporabo knjižnice; – utrjuje in razvija strokovnost, organiziranost, povezanost in enotnost knjižnične dejavnosti.
Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (osnutek), maj 2011
<p>Namen, poslanstvo in cilji knjižnice</p> <p>Temeljno poslanstvo visokošolske knjižnice je zagotavljanje, organizacija in posredovanje različnih informacijskih virov in storitev ter podpora uporabnikom pri njihovi uporabi za uresničevanje izobraževalnih, učnih in znanstvenoraziskovalnih ciljev matičnega visokošolskega zavoda in širše akademske skupnosti. Navedeno poslanstvo naj knjižnica upošteva pri oblikovanju ciljev ter načrtovanju in razvoju knjižničnih programov.</p>

Spodbudno je, da se končne rezultate delovanja knjižnice že vključuje v posamezne standarde tudi v našem prostoru. Kot primer je opredelitev, da je temeljnega pomena za visokošolsko knjižnico tudi izvajanje in vrednotenje vpliva njene dejavnosti na okolje, tj. na dosežke visokošolskega zavoda na področju učnih izidov študentov, njihove informacijske pismenosti, uspešnosti v karieri, znanstvene odličnosti visokošolskega zavoda in njegovih zaposlenih, uspešnosti pridobivanja projektnih sredstev ipd. (Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (osnutek), 2011, str. 3). Pri tem so v imenovanem viru navedene tudi nekatere možne metode, ki jih knjižnica lahko uporabi, kot npr.:

- testiranje znanja (pre-testi) študentov na začetku študija, v sredini študija ter pred diplomiranjem, s katerim bo ocenila, ali njen program izobraževanja pripomore k dvigu informacijske pismenosti študenta,

- študentske dnevnik ali dnevnik informacijske pismenosti, s katerimi se beleži uporaba knjižnice,
- fokusne skupine študentov, učiteljev in drugega osebja ter diplomantov visokošolskega zavoda, ki komentirajo svoje izkušnje pri uporabi informacijskih virov v določenem času,
- zunanjo evalvacijo knjižnice s strani knjižničarjev iz drugih visokošolskih zavodov ali drugih ekspertov s področja,
- izdelavo strokovnih ocen o posameznih knjižničnih storitvah in/ali postopkih s strani zunanjih ekspertov itd.

Končni rezultati delovanja knjižnice so vedno osredotočeni na uporabnika in njegove koristi. Ostali kazalniki uspešnosti delovanja knjižnice so usmerjeni na notranje delovanje knjižnice. H kompleksnosti vrednotenja končnih rezultatov delovanja knjižnice, torej vplivu knjižnice na posameznika in posledično družbe, prispevajo tudi drugi vplivi, ki pa niso vedno samo rezultat delovanja knjižnice.

Primer strateškega dokumenta knjižnice, ki v svojem poslanstvu, še posebej pa v ciljnih navaja nekaj temeljnih končnih rezultatov delovanja knjižnice, je Strateški plan 2011–2013 Colorado State University – Pueblo Library (Strategic Plan 2011–2013, 2011, str. 2–6). Poskus vrednotenja končnih rezultatov delovanja knjižnic, ki ilustrativno kaže vpliv knjižnice na informacijsko pismenost njenih uporabnikov, je razviden iz LibQUAL+ 2011 Survey Results – University of Texas at Arlington (2011, str. 38).

Zakaj je pomembno, da knjižnica usmerjenost v končne rezultate svojega delovanja opredeli že v svojem poslanstvu? Poslanstvo je dejansko zaveza, ki jo knjižnica sporoča tako zaposlenim kot njenim uporabnikom. Zaposlene usmerja pri njihovem delovanju. Uporabnikom sporoča, kakšne koristi bodo imeli od uporabe knjižničnih storitev. Pomembno je tudi za druge deležnike kot npr. financerje, donatorje ter kot dokaz izpolnjevanja pričakovanj družbe, ki se odraža v razvoju in izkoristku posameznikovega potenciala. S tega vidika knjižnica lahko stremi v razvoj takšnih storitev, ki bodo spodbujale in prebujale potenciale posameznika in kreativno zapolnjevale del njegovega prostega časa. Osmišljenost takšnih storitev zahteva mnogo intelektualnega napora zaposlenih v knjižnici in premik v razmišljanju. Ta se odraža v postavljanju vprašanj, kot so: Kaj želimo z našim delovanjem doseči, spremeniti, da bodo imeli posamezniki in družba koristi? Kako bomo to izvedli in vrednotili? Gre za razliko od še vedno aktualnih vprašanj, kot so: Kaj moramo storiti, kaj in kako delamo oziroma bomo delali, kakšni

bodo rezultati dela (ang. outputs)⁵, kakšna bo učinkovitost (ang. efficiency)⁶ in uspešnost (ang. effectiveness)⁷ knjižnice? Zadnja navedena vprašanja so usmerjena predvsem v notranje delovanje knjižnice, izvajanje procesov, zagotavljanje ter izrabo vloženih virov (ang. inputs)⁸. Niso pa usmerjena v končne rezultate delovanja knjižnice – njen vpliv na posameznika in družbo. Pristop, usmerjen v končne rezultate delovanja knjižnice, zahteva resnično osredotočenost na posameznega uporabnika, kar od knjižnice zahteva intenzivno spremljanje sprememb v družbi, razvoj informacijske tehnologije in uporabnikovih zahtev in pričakovanj.

V razvoju storitev bo knjižnica pred izzivom, kako razviti storitve, ki bodo na eni strani omogočile množičnost, hkrati pa bodo omogočile odprtost za delo s posameznikom na takšen način, da bo dosežen optimalen vpliv na njegovo zadovoljevanje potreb in njegov razvoj. Množičnost bo vplivala na notranjo uspešnost in učinkovitost delovanja knjižnice. Pristopi do vsakega posameznika bodo zagotavljali koristi in vpliv tako na posameznika kot družbo.

Družba pričakuje opolnomočenega posameznika. Posameznika, ki bo svoje potenciale sposoben udejaniti v vsakodnevem življenju. V kolikor katerakoli organizacija prepozna kot eno od svojih priložnosti, da je njen družbeno koristen prispevek v prebujanju potencialov bodisi zaposlenih ali njenih uporabnikov storitev, bo to svojo priložnost znala in želela izraziti tudi v svojem poslanstvu.

Poslanstvo knjižnice je tisti temelj, h kateremu se zaposleni vedno lahko vračajo, kadar se pojavi vprašanje, kaj je resnični namen knjižnice, ali res

⁵ Rezultati dela (ang. outputs) so storitve in proizvodi, ki jih v procesih dela ustvarja knjižnica s pomočjo vloženih virov, npr. izposojeno gradivo, posredovane informacije, izvedena izobraževanja uporabnikov, dokumenti, posredovani v medknjižnični izposoji itd. (Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (osnutek), 2011, str. 7).

⁶ Učinkovitost (ang. efficiency) je stroškovna uspešnost knjižnice, tj. doseganje čim boljših učinkov s čim manj ustvarjenimi stroški. (Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (osnutek), 2011, str. 7).

⁷ Uspešnost (ang. effectiveness) je stopnja uresničevanja zastavljenih ciljev (Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (osnutek), 2011, str. 7).

⁸ Vloženi viri (ang. inputs) so resursi, ki omogočajo izvedbo programa knjižnice, tj. finančna sredstva, prostor in oprema, knjižnična zbirka in drugi informacijski viri ter knjižnično osebje (Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (osnutek), 2011, str. 7).

počnejo, kar naj bi počeli in kakšne so koristi takega početja. Poleg poslanstva je pomembna tudi vizija, ki kaže smer, v katero se knjižnica želi razviti. Vrednote knjižnice zaposlene usmerjajo in opozarjajo, ali ravnajo v skladu z njihovimi in prepričanji knjižnice, ne nazadnje – ali ravnajo prav. Vsi trije elementi strateške usmeritve knjižnice: vizija, poslanstvo in vrednote pa morajo biti rezultat širše razprave zaposlenih, saj jih morajo ponotranjiti. Le tako se bodo uresničevali pri vsakodnevem delu in ravnanju. Jasen občutek poslanstva motivira zaposlene pri delu, spodbuja vodje k učinkovitemu vodenju, v zunanjem okolju pa ustvarja zaupanje v organizacijo.

Snovanje poslanstva je za vsako organizacijo premišljen in načrtovan proces, če želi z njim doseči svoj namen, opisan zgoraj. Ta naj omogoči pogoje za soustvarjanje med vsemi zaposlenimi, saj skupno razmišljanje o poslanstvu lahko sprosti ustvarjalno energijo sodelujočih, kakor tudi različne pomisleke za njihovo kreativno razreševanje. Že sam proces snovanja naj bo voden tako, da bo prebujal potenciale zaposlenih. Na takšen način se bodo zaposleni tudi lažje identificirali s koristmi uporabnika storitev in učinki svojega delovanja na družbo. Pomembno pri razmišljanju o poslanstvu je njegova realnost, da tako pri zaposlenih kot pri uporabnikih storitev ne vzbudi previsokih pričakovanj. Neuresničena pričakovanja vodijo v nezadovoljstvo, kar posledično vpliva na rezultate delovanja organizacije.

V kolikor bo knjižnica želela svoje poslanstvo, v katerem ima poudarjene tudi koristi za uporabnike in družbo, uresničevati v vsakodnevem delovanju, bo morala prevetriti svoje storitve. Pri teh se bo morala vprašati, kakšno korist ima od njih posameznik, ali se res pri uporabi storitve sprosti njegov potencial, kaj se pri njem resnično spremeni. Lahko pa se vpraša tudi drugače, kaj knjižnica s storitvami, ki jih ponuja, želi pri posamezniku doseči, kaj od njegovega potenciala uresničiti. Kakorkoli bo knjižnica pogledala na svoje storitve, naj bi v njih poskušala prepoznati vpliv na posameznika in družbo. Iz splošnega razmišljanja o možnih vplivih ter premalo jasno izraženih mislih, bo morala oblikovati jasne opisnike⁹, ki bodo korist za uporabnika opisali. Ustrezno jasni opisniki bodo osnova za razmišljanje,

⁹ Opisnik v tem prispevku pomeni opis pričakovane koristi, dosežka uporabnika knjižnice, s katerim opišemo izkazovanje spremembe, ki se želi povzročiti z določeno izvedbo storitve knjižnice. Opisniki vsebujejo pokazatelje kakovosti in standarde. S pokazatelji kakovosti se meri lastnosti koristi, dosežka, ki se ga želi ovrednotiti. Pri določanju pokazateljev kakovosti si razvijalec (predlagatelj) pokazatelja zastavlja vprašanje, na osnovi česa bo presodil, ali uporabnik knjižnice izkazuje zeleno spremembo oziroma korist kot npr.: »Knjižnica mi pomaga pri udejanjanju mojih interesov, v knjižnici sem spoznal(-a), kaj me veseli početi ...« idr.

katere metode bi bile primerne za zbiranje podatkov in dokazov o stopnji realizacije koristi in vplivov storitve na posameznika in družbo.

Knjižnica, ki se bo odločala za spremljanje in vrednotenje svojih končnih rezultatov delovanja, torej vplivov in koristi njenih uporabnikov in družbe, lahko izbere več pristopov. Začne lahko tako, da obstoječe storitve analizira z vidika, katere končne rezultate delovanja izkazujejo. Intelektualni napor bo potreben pri osmišljanju opisnikov, ki bodo izkazovali koristi in vplive obstoječih storitev. Ciljni uporabniki storitve so v tem primeru kar obstoječi uporabniki. Lahko pa se knjižnica odloči za proaktivni pristop v razvoju novih storitev, kjer bo v prvi vrsti razmišljala, kakšno storitev razviti, da bodo koristi za posameznika kar največje, kakšen bo vpliv na njegov intelektualni razvoj oziroma prebujanje potencialov. Nova, proaktivno usmerjena storitev bo zahtevala tudi premišljen pristop k trženju. Pri potencialnih uporabnikih storitve mora vzbuditi potrebo in zaupanje za uporabo nove storitve. Tu pa se knjižnica sooči s področjem trženja. Trženje je v najširšem pomenu proces, s pomočjo katerega različne aktivnosti in metode v knjižnici usmerjamo k optimalni poti storitve do uporabnika. Proces zajema raziskavo okolja, oblikovanje novih storitev, nenehne izboljšave ustaljenih storitev, promocijo (oglaševanje, odnosi z javnostjo, notranje komuniciranje), pa tudi neposredno pridobivanje alternativnih virov financiranja (Standardi za splošne knjižnice, 2005, str. 21). Poudarek za učinkovito trženje se vsekakor nanaša na razumevanje uporabnikov storitev knjižnice in odnosov z njimi. Pomembna je osredotočenost na spremembe, ki jih bo uporabnik občutil kot koristi. Pri tem so pomembna naslednja vprašanja:

- kaj vpliva na pričakovanja uporabnikov in na njihovo zadovoljstvo,
- zakaj se vračajo oziroma zakaj se ne vračajo,
- v kakšnih okoliščinah se obnašajo racionalno, v kakšnih čustveno,
- kdaj in v kakšnih pogojih razvijejo trajen odnos do knjižnice ali tiste storitve knjižnice, ki se odraža kot znak zvestobe.

Jasno zapisano poslanstvo knjižnice je tudi eno od prepoznanih orodij trženja. Uporabnikom storitev knjižnice sporoča, kaj jim knjižnica ponuja in jim tako pomaga pri uravnoteženju njihovih pričakovanj in odločitvi, ali želijo uporabiti ponujene storitve. Zaposlenim v knjižnici poslanstvo pomaga pri presoji stopnje povezanosti z ustvarjeno sliko o knjižnici in ne nazadnje ali bodo ostali zvesti tej sliki.

3 ZAKLJUČEK

Vsaka knjižnica se danes sooča z izzivom, kako prikazati svoje končne rezultate delovanja, ki se kažejo kot koristi in vplivi na posameznika in družbo. To je še posebej pomembno, ker je knjižnica uporabnik davkoplačevalskih sredstev. Izziv je močan in kompleksen predvsem za vodstvo knjižnice. Zavedanje, da je pomembno pokazati končne rezultate delovanja knjižnice, bo omogočilo tudi iskanje poti, kako to udejaniti. Poslanstvo knjižnice je eden od elementov v strateški usmeritvi knjižnice, v katerem se usmerjenost v koristi storitev za posameznika in vpliv na prebujanje njegovih potencialov lahko najprej izrazi. Poti naprej v uresničevanju poslanstva so poznane kot operacionalizacija strateških usmeritev v jasni postavitvi ciljev in aktivnosti za njihovo doseganje. Kako bo knjižnica stopila na pot izkazovanja svojih končnih rezultatov delovanja ter vpliva na posameznika in družbo je odvisno od tega, kako bo znala prebuditi svoje potenciale zaposlenih in jih usmerila k razmišljanju o vprašanih: Kaj želimo z našim delovanjem doseči, spremeniti, da bodo imeli posamezniki in družba koristi? Kako bomo to izvedli in vrednotili? Spodbudno je, da se je takšna usmeritev pojavila tudi v slovenskih standardih, npr. Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (osnutek), maj 2011, kar odpira možnosti tudi za oblikovanje ustreznih kazalcev in kazalnikov, ki bi dali omenjenemu standardu še večjo uporabno vrednost.

4 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. Ambrožič, M. (2000). Ugotavljanje uspešnosti delovanja knjižnic: visokošolske knjižnice (I. del). *Knjižnica*, 44 (3), 101–135.
2. Ambrožič, M. (2000). Ugotavljanje uspešnosti delovanja knjižnic: visokošolske knjižnice (II. del). *Knjižnica*, 44 (4), 65–98.
3. *EFQM excellence model: excellence organizations achieve and sustain superior levels of performance that meet or exceed the expectations of all their stakeholders.* (2009). Brussels: European Foundation for Quality Management.
4. *ISO 9001:2008, Sistemi vodenja kakovosti – Zahteve.* (2008). Ljubljana: Urad Republike Slovenije za standardizacijo in meroslovje.
5. *LibQUAL+ 2011 survey results – University of Texas at Arlington.* (2011). Washington DC: Association of Research Libraries. Pridobljeno 19. 6. 2011 s spletne strani: www.uta.edu/library/libqual/reports/2011-report.pdf
6. *Standardi za splošne knjižnice: (za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015).* (2005). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost RS. Pridobljeno 19. 6. 2011 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/hitri_dostop/standardi_spl_k_sprejeti.pdf

7. *Standards for libraries in higher education (draft revision – July 2011)*. (2011). Chicago: Association of College and Research Libraries. Pridobljeno 1. 8. 2011 s spletne strani: www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/standards_libraries_.pdf
8. *Strategic plan 2011–2013*. (2011). Pueblo: Colorado State University – Pueblo Library. Pridobljeno 1. 8. 2011 s spletne strani: http://library.colostate-pueblo.edu/sitedocs/libraryStratPlan_2013.pdf
9. *Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (osnutek)*. (2011). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 3. 6. 2011 s spletne strani: http://www.uni-lj.si/knjiznice/pravilniki_predpisi_in_dru-gi_dokumenti.aspx
10. Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87 in št. 96/2002.

BRALNE NAVADE IN INFORMACIJSKA (NE)MOČ INTERNETA

READING HABITS AND INFORMATIONAL POWER OF THE INTERNET

Tanja Oblak Črnič

Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani
e-pošta: tanja.oblak@fdv.uni-lj.si

UDK 028:004.087

IZVLEČEK

Pričujoči članek načenja razpravo o zapletenem odnosu med vlogo spleta v današnjem vsakdanu na eni in medijsko potrošnjo ter bralnimi navadami na drugi strani. Sodobna bralna kultura je s pomočjo digitalizacije in naglega razvoja digitalnih nosilcev in novih bralnih naprav kompleksen in heterogen pojav, ki ga ne gre omejevati zgolj na klasične medijske forme, temveč ga je smiselno razumeti kot konglomerat različnih praks. Branje knjig ni nujno izključujoče v odnosu do preostalih bralnih preferenc niti ni nujno obratno sorazmerno povezano s spremljanjem vsebin na novih, spletnih ali mobilnih napravah. V ta namen članek ponazarja rezultate iz terenske empirične raziskave *Kultura in razred* med Ljubljanci in Mariborčani, kjer se podrobneje fokusira na razširjenost različnih oblik branja in bralnih preferenc, prikaže odnos do branja skozi razlike po spolu, starosti in izobrazbi, izriše pomen spleta kot informacijskega orodja in se provokativno sprašuje, ali splet lahko dojemamo kot zaviralca ali kot promotor branja. Podatki med drugim kažejo, da uporabniki spleta niso »sovražniki« branja, so pa njihove bralne preference in odnos do knjig odvisne od tega, v katerem segmentu vsakdana jim je internet pomemben.

Ključne besede: branje, bralne navade, digitalizacija, elektronski mediji, svetovni splet

UDC 028:004.087

ABSTRACT

This paper starts the debate about the complex relation between the role of the web in everyday life on the one hand and the media consumption and reading habits on the other. With the help of digitalization and rapid technological development reading culture has become a complex and heterogenic phenomenon, which cannot be reduced only to classical media formats. Reading books in this regard is not necessary in opposition to other reading preferences neither is negatively related to the usage of new, online or mobile technologies. The paper reveals the results of an empirical study *Culture and Class* on a sample of residents from Ljubljana and Maribor focusing on different

kinds of reading habits and on the personal attitudes towards the meaning of books and reading. In the next session it discusses the role of the web as an informational tool by posing a provocative question, whether the web can be perceived as an obstacle or as a promoter of reading. The data reveal that Internet users are not the “reading haters” as such, but that their reading habits are in close relation with the understanding of the web within their everyday life.

Key words: reading, reading habits, digitalization, electronic media, World Wide Web

1 UVOD

S pojavom novih medijev in družbenih sprememb, povezanimi z internetom, so se kot ene od priročnih razlag za sodoben umik knjig in padec branja kot vrednote ponudile razprave o tehnoloških krivcih, ki bolj kot k branju uporabnike spodbujajo k vizualnemu spremljanju vrste raznolikih vsebin (Carr, 2008). Ravno internet kot komunikacijsko heterogen medij naj bi bil kriv, da klasične izdaje nadomeščajo ali spodrinjajo elektronski internetni viri, ki imajo ključno prednost: na voljo so takrat, ko si jih zaželimo ali čisto vedno, ko jih potrebujemo. Klik klik, že tipkamo v Google, izberemo eno ali največ dve povezavi med ponujenimi zadetki in že imamo, kar iščemo. Še več, v hipertekstualnem sistemu je vsakemu uporabniku dana možnost, da preseže vlogo pasivnega člana občinstva ne le s tem, da aktivno izbira povezave med besedilnimi deli, ampak da postane sam avtor besedila v hipertekstualnem sistemu. Bistveni osvobajajoči potencial spletnih medijev ne leži v možnosti unikatne poti skozi besedilne dele, ta element je v neki meri mogoč tudi v tiskanih besedilih, ampak predvsem v tem, da lahko uporabnik ponudi drugim uporabnikom/avtorjem na ogled svoje povezave, komentarje, ocene, kakršnekoli besedilne dele v splošnem (Oblak in Petrič, 2005, str. 32). V takem sistemu se vloga bralca in avtorja popolnoma zlijeta, saj lahko bralec v trenutku postane avtor in obratno (Bolter, 2000). V hipertekstualnem sistemu je namreč spodbujeno povezovanje med avtorji, ki ni omejeno s pripisanimi družbenimi vlogami in po drugi strani omogoča emancipacijo od pasivne vloge navadnega atomiziranega uporabnika. Objavljanje prek spleta tako po mnenju nekaterih avtorjev ni določeno s statusom producenta, saj lahko kdorkoli – vlada, član stranke, društvo, množični mediji in ne nazadnje tudi vsak posameznik – uvrsti v hipertekstualni sistem svoje tekste, pri čemer pomembnost in izpostavljenost nista apriorni kategoriji.

Poleg te osvobajajoče ideje pa je splet poseben medij tudi v komunikacijskem smislu: ne gre ga ocenjevati kot monotonega medija, ki bi posameznike spodbujal zgolj k eni sami obliki povezovanja z drugimi (Oblak in Petrič, 2005, str. 55). »Razumeti internet kot *en* homogen medij bi bilo napačno, saj gostuje vrsto različnih aren, ki so strukturirane na različne načine, uporabljene za različne namene in podprte z različnimi dodatnimi tehnologijami« (Förnas, Klein, Ladendorf, Sunden in Sveningsson, 2002, str. 16–17). Splet, danes že dominanten del internetnega okolja, lahko razumemo kot zelo kompleksno komunikacijsko platformo, v kateri se pojavljajo že obstoječe oblike medijskih formatov. Govorimo o spletnih različicah tradicionalnih medijev kot tudi o povsem »avtohtonih« spletnih medijih. Ena od dilem, ki se v tem kontekstu vse bolj poraja, zadeva njihove specifične lastnosti, ki jih bodisi razlikujejo od tradicionalnih množičnih medijev bodisi so jim do te mere podobni, da se stapljajo in pridobivajo neko novo konvergentno obliko, kar sta nazorno ponazorila že Burnett in Marshall (2003):

»Splet briše meje, ki so tradicionalno razlikovale medije med seboj. Prek spleta predstavljamo besedila, grafiko, video podobe in zvočne zapise. Nekateri internetni viri so asinhroni, drugi sinhroni. Trdimo, da se je splet razvil v nov interaktivni medij. Gre za konvergenco številnih lastnosti tradicionalnih medijev, ki se skupaj združujejo v nekaj novega, v unikaten komunikacijski medij« (Burnett in Marshall, 2003, str. 57).

Informacijski in komunikacijski horizont spleta je privlačen tako za raznolike medijske in produkcijske organizacije, ki se prek njega s svojimi vsebinami in storitvami »ponujajo« uporabnikom, kot tudi za same uporabnike, ki se čutijo samostojnejši pri izbiri vsebin ter načinu, kdaj do njih lahko dostopajo. Čeprav internetni uporabniki običajno niso označeni kot »couch potatoes«¹, temveč se jih pogosteje opisuje kot izrazito selektivne in aktivne »iskalce informacij«, ki se sproščeno gibljejo med iskalnimi in navigacijskimi elementi spletnega okolja, je predpostavka o samoumevno »aktivnem uporabniku« spleta vprašljiva. Vzorci selekcije iz različnih možnih oblik »deskanja« niso poenoteni in prav njihova raznovrstnost pomembno konstruira naravo uporabniške spletne strukture. Ta je lahko bolj

¹ Termina »coach potatoes« ali tudi »heavy viewers« slikovito opisujeta tiste člane občinstev, ki so znani kot izraziti in veliki potrošniki medijev, ki spremljajo tako rekoč vse: od zabavnih, informativnih, kulturnih do političnih in alternativnih vsebin. Za vpogled v strukturo slovenskih TV-občinstev glej Luthar (1993).

ali manj dejavna, bolj dialoška ali bolj enosmerna, bolj kritična ali povsem nereflektirana.

Na drugi strani drži, da lahko raznovrstni principi obnašanja spletnih producentov naletijo na večjo ali manjšo naklonjenost med iskalci in bralci vsebin. Spletu inherentno načelo selekcije vsebin že v izhodišču predpostavlja, da lahko kot uporabniki kadarkoli zapustimo neko spletno mesto in ga zamenjamo z nekim drugim. Končna izkoriščenost ponujenih informacij, storitev, izdelkov in drugih vsebin pa je pogojena z drugimi dejavniki, ki se ne nanašajo zgolj na način predstavitve, torej na strukturo spletnih mest, temveč zajemajo predvsem individualno raven samega uporabnika. Konkretnije gre za posameznikove raznolike motive za uporabo spleta in njegove osebne preference do medijske potrošnje; za posameznikovo percepcijo spletnega medija in njegove »uporabnosti« znotraj danega življenjskega obdobja in pretekle izkušnje s spletnim komuniciranjem; in ne nazadnje vključuje tudi posameznikove vzorce in navade pri spremljanju drugih medijev ter izkušnje pri soočanju z drugimi kulturnimi dobrinami. Različni vzorci branja vsebin na spletu pa so odvisni tudi od stopnje poznavanja, rokovanja in obvladovanja medijskih tehnologij.

Pričujoči članek skuša tako načeti razpravo o zapletenem odnosu med vlogo spleta v današnjem vsakdanu na eni in medijsko potrošnjo ter bralno izkušnjo na drugi strani. Sodobna bralna kultura je tudi s pomočjo digitalizacije in naglega razvoja digitalnih nosilcev in novih bralnih naprav zagotovo kompleksen in heterogen pojav, ki ga ne gre omejevati zgolj na klasične medijske forme, temveč ga je smiselno razumeti kot konglomerat različnih praks – branja knjig, revij, časopisov, spremljanja medijev na spletu, poznavanja elektronskih bralnikov, tablic z zasloni na dotik ipd. Branje knjig namreč ni nujno izključujoče v odnosu do preostalih bralnih preferenc niti ni nujno obratno sorazmerno povezano s spremljanjem vsebin na novih, spletnih ali mobilnih napravah. V ta namen članek najprej ponazarja podatke o razširjenosti različnih oblik branja in bralnih preferenc v praksi in prikaže odnos do branja skozi razlike po spolu, starosti in izobrazbi. V drugem delu se osredotoča na pomen spleta kot informacijskega orodja in analizira specifične pozicije posameznikov v odnosu do njega. V zadnjem, analitično gledano primerjalnem poglavju, pa ponujamo odgovor na provokativno vprašanje, ali lahko splet dojemamo kot zaviralca ali kot promotor branja. Na Centru za raziskovanje družbenega komuniciranja smo v okviru projekta *Medijska potrošnja, razred in kulturna stratifikacija* pod vodstvom prof. dr. Brede Luthar izvedli terensko empirično raziskavo *Kultura in ra-*

zred med Ljubljancani in Mariborčani, iz katere tudi navajamo podatkovje in izpeljujemo posamične ugotovitve.²

2 (NE)BRANJE V PRAKSI IN ODNOS DO BRANJA

Po podatkih iz že omenjene študije *Kultura in razred* (Luthar idr., 2011) je med celotnim vzorcem 820 respondentov 15 % takšnih, ki v zadnjem letu ni prebralo nobene knjige. Večina, kar 44 % vprašanih pravi, da je prebralo 1 do 5 knjig, nadaljna petina je prebrala od 6 do 15 knjig, več kot 16 knjig pa naj bi prebralo skupaj 15 % vprašanih. V povprečju so v lastno zadovoljstvo pogosteje brale ženske (12 knjig) kot moški (8 knjig), velik razkorak med bralci pa je zaznan glede na doseženo izobrazbo: med tistimi z višjo ali visoko izobrazbo je povprečje 15 knjig v letu, medtem ko je med tistimi z osnovnošolsko izobrazbo povprečje le 3 knjige. Posredno smo merili tudi izkušnje z nakupovanjem knjig in odkrili, da 21 % vseh vprašanih knjig sploh ne kupuje.

Branost pa v raziskavi ni bila omejena le na knjige, temveč smo med sodobne bralne prakse uvrstili tudi vprašanja o spremljanju tiskanih medijev – časopisja ter domačega in tujega revijalnega tiska. Sodeč po rezultatih ugotavljamo, da kar tretjina Ljubljancanov in Mariborčanov mlajših od 30 let ne bere nobenega dnevnega časopisa, 20 % pa jih prebira brezplačni časopis *Žurnal 24*. 17 % vprašanih v vzorcu ne bere nobenega dnevnega časopisa, 42 % vprašanih ne spremlja nobenega medija na spletu; podoben odstotek – 40 % – ne bere nobene slovenske revije in 84 % vprašanih ne prebira nobene tuje revije. Zdi se, da je v primerjavi s knjižno bralna publika tiskanih medijev še skromnejša.

Razlike v nebranju časopisov so izrazite glede na starost in izobrazbo, ki so pri nebralcih medijev na spletu še večje. Četrtnina vprašanih z osnovnošolsko izobrazbo ne bere nobenega časopisa, tri četrtine pa je takšnih, ki ne spremljajo nobenega medija na spletu. Med tistimi, ki dnevne časopise vendarle berejo, jih je največ – 29 % – bralcev *Večera*, sledi 14 % bralcev brezplačnika *Žurnal 24*, 13 % bralcev *Dela* in 11 % bralcev *Slovenskih novic*.

² Empirična študija (glej Luthar idr., 2011) je bila izvedena s pomočjo standardiziranega vprašalnika in osebnim anketiranjem na populaciji oseb starejših od 18 let s stalnim prebivališčem v mestni občini Ljubljana ali mestni občini Maribor. Terenska faza, ki je potekala med novembrom 2010 in februarjem 2011, je ob zaključku vključila 820 realiziranih anket. Podrobneje o raziskavi glej Luthar in Kurdija (2011, str. 969–971).

Preglednica 1: Nebralci domačih in tujih tiskanih medijev glede na spol, starost in izobrazbo (Luthar idr., 2011)

		ne bere časopisa	ne spremlja medijev na spletu	ne bere tuje revije ali časopisa
spol	moški	15,7 %	36,8 %	83,4 %
	ženska	19,2 %	46,1 %	84,4 %
starost	pod 30	31,3 %	24,7 %	81,5 %
	30–45	20,6 %	24,0 %	82,6 %
	45–60	9,8 %	42,6 %	81,9 %
	nad 61	10,7 %	80,5 %	90,4 %
izobrazba	osnovna	25,2 %	75 %	93,1 %
	poklicna	14,8 %	58,7 %	91,3 %
	sred. strokovna	15,8 %	46,5 %	91,7 %
	sred. splošna	20,9 %	30,8 %	84,5 %
	višja, visoka	15,7 %	25,8 %	71,4 %

Preglednica 2: Odnos do branja knjig glede na spol, starost in izobrazbo (Luthar idr., 2011)

	Knjige so odličn način preživljanja prostega časa	Branje knjig je bilo včasih bolj pomembno kot danes	Če ne bereš, se ne moreš uveljaviti v družbi	Branje knjig je za tiste, ki imajo preveč časa	n
moški	3,97	3,97	2,78	2,46	404
ženska	4,12	3,94	2,95	2,28	414
pod 30	3,72	3,91	2,54	2,45	162
30–45	4,03	3,75	2,63	2,36	240
45–60	4,04	4,01	2,97	2,29	246
nad 61	4,20	4,18	3,37	2,42	172
osnovna	3,90	4,24	2,80	2,81	87
poklicna	3,93	3,97	2,79	2,45	117
sred. strokovna	3,87	4,04	2,91	2,56	205
sred. splošna	3,98	4,00	2,75	2,36	134
višja, visoka	4,19	3,75	2,97	2,06	270
skupaj	4,01	3,95	2,87	2,37	820

Da so knjige *»odličen način preživljanja prostega časa«*, se v veliki meri strinja skoraj 75 % vprašanih (povprečje=4,01). Visoko strinjanje (70 %) je zaznati tudi z oceno, da *»je bilo branje knjig včasih bolj pomembno kot je danes«* (povprečje 3,95). Vprašani na drugi strani bolj nasprotujejo trditvi, *»če ne bereš, se ne moreš uveljavljati v družbi«* (povprečje 2,87), najmanj strinjanja pa so izrazili z mnenjem, da je *»branje knjig za tiste, ki imajo preveč časa«* (2,37). V Preglednici 2 so prikazane aritmetične sredine po posameznih trditvah glede na spol, starost in izobrazbo vprašanih. Večja je vrednost aritmetične sredine, bolj se vprašani s trditvijo strinjajo.

Splošno gledano je strinjanje s pozitivnim odnosom do branja in knjig zelo visoko, saj so aritmetične sredine na trditvah, ki knjige ocenjujejo kot pomembne in odlične, zelo visoke. Da so knjige odličen način preživljanja prostega časa v največji meri soglašajo ženske, starejši in visoko izobraženi. Podatki nadalje kažejo, da obstaja na slučajnem vzorcu Ljubljancov in Mariborčanov v odnosu do branja in knjig očitna generacijska razlika: večina (51 %) mlajših od 30 let nasprotuje trditvi, *»če ne bereš, se ne moreš uveljaviti v družbi«*; na drugi strani se 51 % starejših od 61 let s to isto trditvijo strinja. Vsi, najmlajši in najstarejši pa soglašajo, da *»je bilo branje knjig včasih bolj pomembno, kot je danes«*. V odnosu do knjig so opazne tudi razlike med spoloma in doseženo izobrazbo.

Ne glede na nizko bralno prakso si velja podatkovje s področja bralnega polja pogledati malce od bližje. V ta namen smo v vprašalnik vključili nabor številnih drugih merskih lestvic: od preverjanja vsečnosti posamičnih knjižnih žanrov do poznavanja posameznih avtorjev in njihovih del ter celo posedovanja knjig posameznih gospodinjstev. Tak način raziskovanja bralne kulture omogoča bolj poglobljeno primerjavo med mnemi in prepričanju posameznikov na eni strani in njihovimi konkretnimi praksami ter dostopom do knjig na drugi. V Preglednici 3 prikazujemo podatke o vsečnosti posameznih žanrov glede na spol, starost in izobrazbo vprašanih. Podobno kot v Preglednici 2 večja vrednost aritmetične sredine izraža večjo vsečnost posameznega žanra.³

³ Vprašani so vsakega od navedenih žanrov ocenjevali na lestvici od 1 do 5, kjer je 1 pomenilo, da jim sploh ni všeč, 5 pa, da jim je zelo všeč. Tudi ta niz vprašanj v anketi je oblikoval dr. Andrej Blatnik.

Preglednica 3: Žanrsko-literarne preference glede na spol, starost in izobrazbo (Luthar idr., 2011)

	klasično leposlov- je	psihološki pri- ročniki (knjige za osebnostno rast, samopomoč)	sodobno leposlov- je	ljube- zenski romani	knjige o umet- nosti	n
moški	2,91	2,63	2,72	2,24	2,63	404
ženska	3,07	3,27	2,99	3,35	2,75	414
pod 30	2,62	2,83	2,68	2,77	2,43	162
30–45	2,94	3,07	2,84	2,84	2,59	240
45–60	3,16	2,98	3,01	2,77	2,86	246
nad 61	3,16	2,91	2,85	2,91	2,88	172
osnovna	2,08	2,54	2,16	2,94	2,15	87
poklicna	2,72	2,96	2,63	3,17	2,48	117
sred. strokovna	2,92	3,04	2,85	2,88	2,60	205
sred. splošna	2,91	2,93	2,83	2,74	2,48	134
višja, visoka	3,40	3,07	3,14	2,65	3,11	270
skupaj	2,99	2,97	2,86	2,82	2,70	820

Med izbranimi žanri je najbolj priljubljeno klasično leposlovje in psihološki priročniki, ki jim sledi sodobno leposlovje, ljubezenski romani in na koncu knjige o umetnosti. Izrazite razlike med preferencami se kažejo praktično po vseh demografskih statistikah, skoraj »linearno« smer pa kaže odnos med žanrom in izobrazbo, kjer se preference z višanjem izobrazbe manjšajo le pri ljubezenskih romanih. Tisti z najvišjo izobrazbo v povprečju bistveno raje spremljajo klasično ter sodobno leposlovje ter knjige o umetnosti kot pa tisti z najnižjo stopnjo izobrazbe.

3 ODNOS DO SPLETA IN BRALNE PRAKSE SPLETNIH UPORABNIKOV

Po mnenju Castellsa (2000) smo lahko veseli, da živimo v bogatem obdobju človeške zgodovine, ko smo priča miselni in družbeni revoluciji, ki se po svoji pomembnosti lahko primerja z izumom abecede pred približno 2700 leti. Če je abeceda omogočila temeljit kvalitativen premik v človeškem komuniciranju in osnovno infrastrukturo za ohranjanje in kopičenje človeškega znanja, pa sedaj prisostvujemo revoluciji podobnih razsežnosti, ki izvira iz »integracije različnih načinov komuniciranja v interaktivno omrežje« (Castells, 2000, str. 356). Možnost zlitja raznovrstnih besedil, slik, zvokov in

drugih zapisov informacij v isti sistem globalnih razsežnosti naj bi tako pod pogoji odprtega dostopa temeljito spreminjala značilnosti komuniciranja. In kot pravi Poster (1990), so ravno spremembe v strukturi komunikacijskega izkustva pomembne za razumevanje sprememb na ravni kulture in družbenih odnosov, bolj kot sam tehnološki napredek, prestrukturiranje delovnih mest, internacionalizacija produkcije in drugi sistemski procesi.

V tem razdelku se tako sprašujemo, kakšen odnos imajo vprašani do spleta kot novega vira informacij, kako ocenjujejo njegovo vlogo v vsakdanjem življenju in kakšne so sploh bralne prakse internetnih uporabnikov. Podatki kažejo na precej visoko in konsistentno soglasje o odločilni vlogi spleta kot vira informacij, ki jo vprašani ocenjujejo zelo pozitivno ne glede na izobrazbo, starost ali spol. Najvišje strinjanje je s trditvijo, da predstavlja »internet danes zagotovo najboljši vir informacij«, visoka podpora pa je izražena tudi do trditve, da bodo »tisti, ki danes ne poznajo interneta, v znanju težko sledili drugim«. Informacijski in posledično tudi izobraževalni vidiki spleta so tako sprejeti kot »nujna danost«, ki se ji ne gre izogibati in sodeč po podatkih je nobena od družbenih skupin ne postavlja pod vprašaj.

Preglednica 4: Ocena spleta kot vira informacij in znanja (Luthar idr., 2011)

	Internet je danes zagotovo najboljši vir informacij	Tisti, ki danes ne poznajo interneta, bodo v znanju težko sledili drugim	n
moški	4,18	3,97	404
ženska	4,15	3,89	414
pod 30	4,23	3,78	162
30–45	4,13	3,96	240
45–60	4,14	4,04	246
nad 61	4,18	3,89	172
osnovna	4,13	3,57	87
poklicna	4,37	4,00	117
sred. strokovna	4,27	3,96	205
sred. splošna	4,18	3,86	134
višja, visoka	4,04	3,99	270
skupaj	4,16	3,93	820

V tej luči so zanimive tudi ugotovitve o oceni in pomenu interneta v vsakdanjem življenju, ki so, gledano na celotnem vzorcu, zopet zelo visoke

(Preglednica 5). Oblikovali smo namreč nabor različnih nalog, pri katerih nam je internet lahko v pomoč, vprašani pa so na lestvici od 1 do 5 ocenili, koliko je posamezna vloga interneta pomembna zanje osebno.

Preglednica 5: Odnos do pomena interneta v izbranih segmentih vsakdana (Luthar idr., 2011)

	pri raziskovanju in učenju	pri delu	pri urejanju praktičnih zadev	pri druženju	n
moški	4,42	4,00	3,95	3,08	404
ženska	4,36	3,98	3,88	2,89	414
pod 30	4,66	4,18	4,18	3,62	162
30–45	4,44	4,06	3,99	3,00	240
45–60	4,22	3,91	3,80	2,58	246
nad 61	3,94	4,36	3,28	2,47	172
osnovna	3,83	3,19	3,03	2,83	87
poklicna	4,29	3,86	3,91	3,24	117
sred. strokovna	4,24	3,68	3,80	2,95	205
sred. splošna	4,53	4,14	4,03	3,15	134
višja, visoka	4,51	4,25	4,06	2,80	270
skupaj	4,38	3,89	3,91	2,98	820

Sodeč po podatkih je internet postal pomembno orodje predvsem pri raziskovanju in učenju, nato pri delu ter urejanju praktičnih zadev, medtem ko je njegova vloga pri druženju nižje ocenjena. Za raziskovanje in učenje ga najvišje ocenjujejo mlajši od 30 let, ki ga podobno tudi najbolj cenijo za urejanje praktičnih stvari in druženje. Pri delu pa ga v povprečju najvišje ocenjujejo visoko izobraženi.

Toda kaj to prepričanje v informacijsko moč interneta pomeni v praksi – so uporabniki spleta tudi bolj informirani in »načitani«? Kakšen je njihov odnos do knjig in branja? So v primerjavi z ostalimi bolj ali manj naklonjeni knjigam? Imajo specifičen bralni okus, se v praksi res bolj poslužujejo medijev ali manj?

Internetni uporabniki v praksi najpogosteje berejo časopis Večer (25,5 %), nato v enakem razmerju Žurnal 24 in Delo (15 %), Slovenske novice (9,6 %) in Dnevnik (6,9 %). 19 % internetnih uporabnikov ne bere nobenega časopisa, skoraj četrtina jih ne spremlja nobenega medija na spletu, 40 % ne

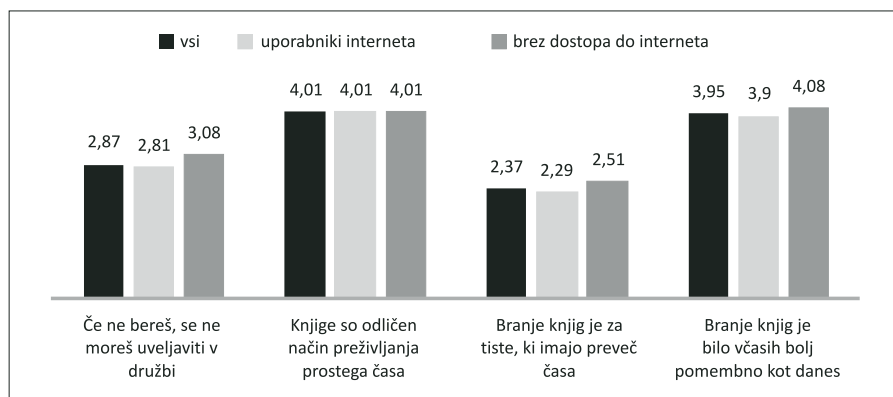
bere nobene slovenske revije in 80 % jih ne bere nobene tuje revije. Na drugi strani tisti, ki doma nimajo dostopa do interneta, v povprečju tudi manj berejo časopise in tuje revije ter v najmanjši meri spremljajo medije na spletu. Gledano primerjalno je torej edina upoštevanja vredna razlika znotraj vzorca v spremljanju spletnih medijev, kjer so internetni uporabniki res pogostejši potrošniki kot pa ostali (Preglednica 6).

Preglednica 6: Primerjava deležev nebralcev tiskanih in spletnih medijev

	ne bere časopisa	ne spremlja medijev na spletu	ne bere tuje revije ali časopisa
internetni uporabniki	19,0 %	23,7 %	80 %
brez dostopa do interneta	13,4 %	87,8 %	93,6 %
vsi	17,4 %	41,6 %	83,8 %

4 SPLET KOT PROMOTOR ALI ZAVIRALEC BRANJA?

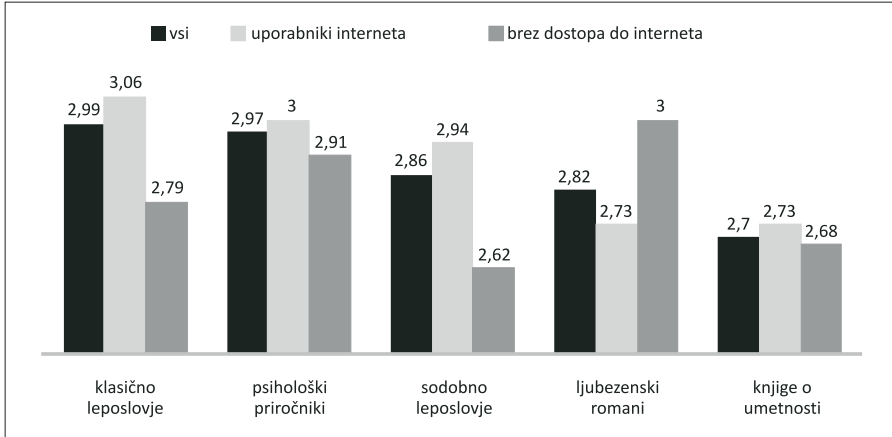
Za konec predstavljamo še sicer grobe primerjave med odnosom do branja in žanrskimi preferencami treh različnih skupin – internetnih uporabnikov, tistih, ki dostopa do interneta nimajo in celotnim vzorcem z namenom, da bi vsaj delno preizprašali mitske predstave o spletu kot tistem mediju, ki branje nujno zavira, uporabnike spleta pa kot nekoga, ki branje nasploh »sovražijo«.



Grafikon 1: Odnos do branja in knjig med uporabniki interneta in ostalimi

Kot je razvidno iz Grafikona 1, se internetni uporabniki v ničemer ne razlikujejo od preostalih, kar zadeva odnos do branja in knjig. Tudi v odnosu do izbranih literarnih žanrov ne bi mogli trditi, da so internetni uporabniki

kaj drugačni od splošne populacije, nasprotno, ocene aritmetičnih sredin se skorajda pokrivajo s povprečji na celotnem vzorcu; rahlo bolj kot v povprečju jim je ljubše klasično in sodobno leposlovje (Grafikon 2).



Grafikon 2: Žanrske literarne preference med uporabniki spleta in ostalimi

Napačno bi bilo sklepati, da se internetni uporabniki že zato, ker uporabljajo internet, radikalno drugače opredeljujejo do branja, knjig in vloge informacij ter znanja v sodobnih družbah. Nasprotno, lahko bi celo trdili, da v ničemer ne odstopajo od zaznane povprečne populacije, razen v konkretnih praksah, vezanih na spletne medije, ki jih v primerjavi z ostalimi logično konzumirajo pogosteje. Težava takšnega sklepanja je preprosto v tem, da internetno populacijo razume kot homogeno skupino občinstev, bralcev ali deskarjev, ki se v odnosu do drugih kulturnih preferenc, izkustev in praks, vedejo poenoteno.

V luči tega zadržka smo zato preverjali, ali obstajajo razlike v odnosu do branja in bralnih preferenc glede na percepirane razlike med tem, kaj internet danes sploh je in kakšen odnos imamo kot uporabniki do njega. Ugotovljamo, da je *odnos do branja in knjig statistično gledano značilno povezan s percepcijo interneta v vsakdanjem življenju*. Podatki namreč kažejo, da so stališča v odnosu do branja drugačna glede na to, kakšno vlogo pripisujejo posamezniki internetu, kar je grafično skicirano v Preglednici 7.⁴

⁴ Preglednica prikazuje vrednosti koeficientov korelacije le v primerih, ko je povezanost med spremenljivkama statistično značilna, kar smo označili skladno z naslednjo legendo: »*« korelacija ob stopnji značilnosti = 0,01 in »**« korelacija ob stopnji značilnosti = 0,05.

Preglednica 7: Povezanost med odnosom do branja in percepcijo o vlogi interneta

Pomen interneta pri ...	Branje knjig je za tiste, ki imajo preveč časa	Knjige so odličen način preživljanja prostega časa	Če ne bereš, se ne moreš uveljaviti v družbi
raziskovanju in učenju	-0,12 **	0,13 **	
pri druženju	0,17 **	-0,16 **	
pri preganjanju dolgčasa	0,14 **		-0,08 *
pri nakupovanju ali prodaji rabljenih stvari		-0,09 *	-0,12 *
pri delu	-0,16 **	0,11 **	

Še razlaga rezultatov: Negativna ocena branja, ki se skriva v trditvi, da je branje knjig za tiste, ki imajo preveč časa, se pozitivno povezuje s percepcijo interneta kot prostora za prosti čas, medtem ko se pozitiven odnos do knjig, razbran v trditvi, da so knjige odličen način preživljanja prostega časa, pozitivno povezuje s percepcijo, da je internet pomemben pri delu, raziskovanju in učenju. Tisti, ki se torej prostočasijo z internetom, se ne »znajo« prostočasiti ob knjigi in obratno. Tisti, ki si čas krajšajo s knjigo, z internetom raje delajo.

Preverili smo še povezanost percepcije interneta v vsakdanjem življenju z všečnostjo literarnih žanrov. Statistično značilne povezanosti je manj kot v prejšnjem primeru, je pa vendarle z vidika »knjižnega ljubiteljstva« mesta zanimiva. Podatki namreč kažejo, da obstaja pomembna povezanost med pomenom interneta z »ljubitelji« oziroma bolje z neljubitelji klasičnega leposlovja in knjig o umetnosti (Preglednica 8).⁵

Preglednica 8: Povezanost med žanrskimi preferencami in percepcijo o vlogi interneta

Pomen interneta pri ...	klasično leposlovje	knjige o umetnosti	ljubezenski romani
pri druženju	-0,17**		0,14**
pri preganjanju dolgčasa	-0,18**	-0,11**	
pri nakupovanju ali prodaji rabljenih stvari	-0,15**	-0,12**	

⁵ Preglednica prikazuje vrednosti koeficientov korelacije le v primerih, ko je povezanost med spremenljivkama statistično značilna, kar smo označili skladno z naslednjo legendo: »*« korelacija ob stopnji značilnosti = 0,01 in »**« korelacija ob stopnji značilnosti = 0,05.

Tistim, ki se jim zdi, da igra internet pomembno vlogo pri druženju, prostem času ali nakupovanju, klasično leposlovje ni všeč; na drugi strani pa so tistim, ki se prek interneta raje družijo, kot žanr bolj všeč ljubezenski romani. Rezultate sicer ne smemo interpretirati kot vzročno-posledičen odnos, saj metoda tega ne dovoljuje. Lahko pa rečemo, da je smer povezanosti med izbranimi spremenljivkami enkrat bolj pozitivna, drugič pa bolj negativna. Za druge spremenljivke ne moremo trditi, da obstajajo pomembne statistične povezanosti, zato so iz preglednice izključene.

5 ZAKLJUČEK

Kot medij je splet v odnosu do končnih uporabnikov poseben, ker s seboj prinaša številne nove oblike medijske potrošnje, obenem pa sestavlja zmes že poznanih praks. S tem sproža številna raziskovalna vprašanja, ki se v najbolj splošnem smislu nanašajo na spreminjanje razumevanja razmerij med novimi mediji in njihovimi »občinstvi«. ⁶ V tem kontekstu nekateri avtorji precej radikalno razmišljajo o potrebi po rekonceptualizaciji pojma občinstvo (Morris in Ogan, 1996) ali še preprosteje – pišejo kar o »novih občinstvih« (Livingstone, 1999). Ker nova komunikacijska forma spleta spreminja tradicionalne navade pri potrošnji novic, se spletne uporabnike pogosto proučuje tudi kot nove *potrošnike*. Neliendarna narava spleta namreč pomeni, da lahko bralci spletnih medijskih mest dostopajo do informacij v nesekvenčni formi. S spremenjeno naravo podajanja vsebin pa se sprožajo tudi novi načini odzivanja nanje – uporabniki so prek interneta spodbujeni, da postanejo interaktivni potrošniki, ki so do ponudnikov informacij tudi bolj zahtevni (Gunter, 2003, str. 145). Še več, nekateri govorijo o novi obliki t. i. »prosumerisma«, »ko producenti vsebin prenesejo moč na potrošnike, da nadzorujejo način recepcije novic.« (2003, str. 145–146) Potrošniški logiki razumevanja spletnih uporabnikov je blizu tudi razlikovanje, ki ga je vpeljal eden bolj priznanih spletnih oblikovalcev. Glede na različne cilje in pričakovanja Zeldman denimo (v Mervar in Čosić, 2004, str. 19) razlikuje med: uporabniki (ang. users), ki usmerjeno iščejo informacije in pri tem običajno uporabljajo najrazličnejša orodja, da bi čim hitreje prišli do cilja; gledalci (ang. viewers), ki si želijo predvsem zabave in pri deskanju

⁶ Ker je tovrstno proučevanje, čeprav se nanaša na dolgoletno razpravo znotraj teorij občinstva, postalo resnejši predmet zanimanja šele pred kratkim, mu tu odmerjamo le malo prostora. Natančnejša študija »novih občinstev novih medijev« bi si po našem mnenju namreč zaslužila posebno pozornost, kar bi nas lahko oddaljilo od izhodiščnih namenov pričujočega prispevka.

po spletu običajno nimajo nekega končnega cilja; ter bralci (ang. readers), ki so najmanj pogosta skupina posameznikov, saj dejansko berejo izbrana besedila, si zanje vzamejo čas in se vanje poglobijo. Tudi rezultati tukaj predstavljene študije nakazujejo na potrebo po razlikovanju med navedenimi skupinami. Še več, raziskovanje sodobnih bralnih navad in praks v odnosu do branja mora pozorno razlikovati tudi različne bralne kulture znotraj skupine bralcev na eni in uporabnikov na drugi strani.

S prenosom pozornosti na proučevanje spletnih medijev so se raziskovalci znašli pred dilemo, kje in v čem se ti bistveno razlikujejo od preostalih, tradicionalnih medijev (Gunter, 2003). Nekatere inherentne lastnosti interneta govorijo v prid tezi, da je nove medije treba razumeti drugače kot njihove tradicionalne različice: »Nove medije določajo povečan nadzor uporabnikov nad njimi, bolj specializirana vsebina, večja hitrost prenosa in nelinearni dostop do vsebin« (Gunter, 2003, str. 151). Toda vprašanje ostaja, ali zaradi teh novosti potrošniki zadovoljujejo tudi kakšne specifične potrebe, ki jih tradicionalni mediji ne uresničujejo v enaki meri. Sodeč po eni od raziskav so po motivih novi mediji privlačni predvsem za medosebno rabo (ang. interpersonal utility); preživljanje prostega časa (ang. pass time); iskanje informacij (ang. information seeking); zaradi prikladnosti (ang. convenience) ter zabave (ang. entertainment) (Papacharissi in Rubin, 2000). Ravno te razlike v odnosu do rabe pa so pomenljive za razumevanje razlik med samimi internetnimi uporabniki v odnosu do branja in posamičnih bralnih navad. Splet kot tak ni niti promotor, niti ni zaviralec branja sam po sebi. Raziskovalno gledano se je treba spraševati o različnih skupinah bralcev, ne glede na to, ali so ti prvenstveno »spletni« ali »klasični«.

6 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. Bolter, D. J. (2000). Identity. V T. Swiss (Ur.), *Unspun: key concepts for understanding the World Wide Web* (str. 17–29). New York: New York University Press.
2. Burnett, R. in Marshall, P. D. (2003). *Web theory: an introduction*. London: Routledge.
3. Carr, N. (2008). *Is google making us stupid?* Washington, DC: Atlantic Media Company. Pridobljeno 15. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.theatlantic.com/doc/200807/google>
4. Castells, M. (2000). *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell.
5. Förnas, J., Klein, K., Ladendorf, M., Sunden, J. in Sveningsson, M. (2002). *Digital borderlands: cultural studies of identity and interactivity on the internet*. New York: Lang.
6. Gunter, B. (2003). *News and the net*. New York: LEA.

7. Kovač, M. (2009). *Od katedrale do palačinke: tisk, branje in znanje v digitalni družbi*. Ljubljana: Študentska založba.
8. Livingstone, S. (1999). New media, new audience? *New media & society*, 1 (1), 59–66.
9. Luthar, B. (1993). Pledoaje za raziskovanje politične izbire kot stilistične izbire. V F. Adam (Ur.) *Volitve in politika po slovensko* (str. 113–137). Ljubljana: ZPS.
10. Luthar, B., Kurdija, S., Jontes, D., Malnar, B., Tivadar, B., Kamin, T. in Oblak, T. (2011). *Medijska potrošnja, razred in kulturna stratifikacija: končno raziskovalno poročilo s sumarnikom*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
11. Luthar, B. in Kurdija, S. (2011). Razred in kulturne distinkcije. *Teorija in praksa*, 48 (4), 968–989.
12. Mervar, D. in Čosić, V. (2004). *Pisanje.com*. Ljubljana: GV Izobraževanje.
13. Morris, M. in Ogan, C. (1996). The Internet as mass medium. *Journal of communication*, 46 (1), 39–50.
14. Oblak, T. in Petrič, G. (2005). *Splet kot medij in mediji na spletu*. Ljubljana: FDV.
15. Papacharissi, Z. in Rubin, A. M. (2000). Predictors of Internet use. *Journal of broadcasting and electronic media*, 44 (2), 175–196.
16. Poster, M. (1990). *The mode of information: poststructuralism and social context*. Chicago: Chicago University Press.

V KNJIŽNICO ZA ZABAVO: VISOKOŠOLSKA KNJIŽNICA KOT DRUŽABNI PROSTOR

VISITING LIBRARY FOR FUN: ACADEMIC LIBRARY AS SOCIAL PLACE

Miro Pušnik

Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani
e-pošta: miro.pusnik@ctk.uni-lj.si

UDK 027.7:022

IZVLEČEK

Prispevek analizira nove vidike delovanja visokošolskih knjižnic v spremenjenih tehnoloških in družbenih razmerah. Opisane so možnosti vključevanja t. i. družabnih funkcionalnih modelov v organizacijo visokošolskih knjižnic.

Ključne besede: visokošolske knjižnice, knjižnične zgradbe, družabni funkcionalni modeli, čitalnice, učenje

UDC 027.7:022

ABSTRACT

The paper analyzes new aspects of the academic libraries' operation in changed technological and social circumstances. Possibilities of integration of the so-called social functional models into the organization of academic libraries are described.

Key words: academic libraries, library buildings, social functional models, reading rooms, learning

1 UVOD

V zadnjih nekaj letih se pojavljajo številna vprašanja o spremenjeni vlogi visokošolskih knjižnic. Tako npr. Freeman (2005) ugotavlja, da so visokošolske knjižnice kljub dejstvu, da imajo raziskovalci in študentje dostop do elektronskih informacijskih virov od koder koli v kampusu, osrednje institucije, ki z uporabo novih informacijskih tehnologij v kombinaciji s tradicionalnimi viri znanja močno podpirajo sodobne vzorce učenja, poučevanja in raziskovanja.

Vendar pa so visokošolske knjižnice bile (in so še) ob tranziciji zagotavljanja virov in storitev v sodobno elektronsko okolje ter ob upadu uporabe tiskanih virov in ostalih klasičnih storitev pred hudo dilemo, in sicer na kakšen način v svoje delovanje implementirati nov model visokošolske knjižnice. Poiskati je treba model, ki bo presešel dosedanji tradicionalni model osredotočenosti knjižnic na zbirke gradiva in na sisteme za dostop do informacij ter se bolj osredotočiti na druge, predvsem socialne vidike, ki bi jih lahko s svojim delovanjem v izbranem okolju pokrili.

Odgovori visokošolskih knjižnic na tovrstne izzive so bili različni, od polne apatije brez kakršnih koli sprememb, pa vse do agresivnih posegov v tradicionalne modele z uvajanjem storitev kot so kavarne, prostori za sprostitev, galerije, muzeji, gledališča ipd. v delovanje knjižnic, z vzpostavljanjem neformalnih mrež uporabnikov v elektronskem in fizičnem okolju ter z zagotavljanjem ustreznih pogojev za učenje (sobe za skupinsko učenje, brezžični dostop do omrežja internet ipd.). Skupna podmena omenjenih aktivnosti je bila v ideji, da visokošolske knjižnice nikoli niso bile zgolj skladišča tiskanega gradiva. Tudi v tradicionalnih modelih organizacije visokošolskih knjižnic uporabniki v knjižnico niso zahajali le zaradi dostopa do gradiva, ki so ga knjižnice ponujale, temveč so visokošolske knjižnice s svojimi viri in storitvami zagotavljale pogoje za sintezo novega znanja v prostorih knjižnice. Poleg številnih dodatnih, za druge tipe knjižnic manj značilnih servisov, kot so bili informacijsko svetovanje t. i. informacijskih specialistov, močna vpetost visokošolskih knjižnic v študijske programe informacijskega opismenjevanja, izdelava bibliografij raziskovalcev ipd., ob tem ne smemo pozabiti na prostor za učenje, ki je pri tem igral/igra poglavito vlogo. Vendar pa je bila v okviru tradicionalnega modela dejavnost visokošolskih knjižnic organizirana bolj ali manj enosmerno in ni intenzivneje vključevala socialnih komponent. Gayton (2008) opisuje tradicionalni model visokošolskih knjižnic oziroma model t. i. »communal library«, kjer uporabniki v čitalnicah bolj ali manj individualno študirajo, ter model t. i. »social library« oziroma model, ki daje več poudarka socialnim oziroma družabnim vidikom. Ta, recimo mu »družabni funkcionalni model« organizacije delovanja visokošolskih knjižnic, upošteva močno izražene potrebe uporabnikov, ki izhajajo iz spremenjenih kognitivnih stilov uporabniških skupin, le-ti so posledica različnih dejavnikov. Najbolj pomemben tovrstni dejavnik je močno spremenjen način poučevanja v okviru sodobnih študijskih programov. Sodobni študijski programi vključujejo npr. veliko projektne dela, seminarjev, esejev in drugih oblik študija, ki študentom omogočajo razvoj znanj na področju skupinskega dela, projektnega vodenja in medsebojnega komuniciranja (Bryant, Matthews in Walton, 2009). Z uva-

janjem družabnih funkcionalnih modelov v visokošolske knjižnice knjižnica zagotavlja pogoje, ki podpirajo medsebojno komunikacijo in sodelovanje pri študiju v skladu z zahtevami prej omenjenih sodobnih študijskih programov (Gayton, 2008).

V zvezi s temi vprašanji je še posebej pomembno omeniti, da nekatere raziskave ugotavljajo presenetljivo dejstvo, da mlajše uporabniške skupine raje uporabljajo tradicionalne modele organizacije visokošolskih knjižnic kot njihovi starejši vrstniki. Razlog za to je verjetno v tem, da prihajajo iz okolja, prežetega s hrupom ter z nenehnimi motečimi signali. Po drugi strani pa v tihih čitalnicah vendarle niso v celoti izolirani od kolegov in imajo občutek, da pripadajo tej učeči se skupini (Antell in Engel, 2006). Gayton (2008) razmišlja, da so tihe čitalnice v knjižnicah pravzaprav še edina mesta, kjer se da v miru in tišini koncentrirati in študirati ob tem, da ostali uporabniki delujejo motivacijsko spodbudno.

Nekatere značilnosti družabnega funkcionalnega modela organizacije visokošolskih knjižnic ogrožajo nekatere najbolj cenjene vrednote tradicionalno zasnovanih modelov, kot so pogoji za resen, individualen in kontemplativen študij v popolni tišini. To po drugi strani ne pomeni, da za tovrstne aktivnosti v visokošolski knjižnici ni prostora. Ob načrtovanju aktivnosti za remodeliranje vloge sodobne visokošolske knjižnice, še posebej pa ob načrtovanju možnih novih prostorov za knjižnice, je potreben premislek o tem, na kakšen način uvajati nove funkcionalne modele, ne da bi s tem prišli v konflikt s potrebami uporabnikov, ki si želijo bolj tradicionalno organizirano dejavnost.

Namen prispevka je, da na primeru Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani (v nadaljevanju CTK) razmislimo o možnem remodeliranju vloge visokošolskih knjižnic z uvajanjem prej omenjenih funkcionalnih družabnih okolij v obstoječe prostorske vire knjižnice. V prispevku bomo evidentirali že izvedene aktivnosti na tem področju ter možne aktivnosti v bodoče.

2 PREGLED LITERATURE

V visokošolskih in splošnih knjižnicah je ob porastu uporabe virov in storitev na daljavo v tem trenutku ključna dilema, kakšna naj sploh bo vloga sodobnih knjižnic ter še posebno, kakšna naj bo v teh novih okoliščinah vloga fizičnega prostora pri izvajanju storitev. V tem pogledu se mnenja raziskovalcev na tem področju močno razlikujejo.

Carlson (2001) ugotavlja, da zahteve po spremembah v visokošolskem knjižničarstvu izhajajo iz treh pomembnih med seboj povezanih dejavnikov: močnega povečanja uporabe elektronskih informacijskih virov na daljavo, upada izposoje tiskanega gradiva ter upada fizičnih obiskov v visokošolskih knjižnicah. Poroča o upadu obiska na nekaterih ameriških univerzah za več kot 30 %.

Po Shulerju (2004) so obeti za tradicionalno organizirane visokošolske knjižnice slabi. Uporaba virov in storitev visokošolskih knjižnic v prostorih knjižnic pomeni bolj nostalgичno ohranjanje starih uporabniških navad kot pa učinkovito uporabo virov in storitev knjižnice.

Večina raziskovalcev na tem področju verjame v pomembno vlogo prostorov pri zagotavljanju virov in storitev visokošolskih knjižnic tudi v prihodnosti, vendarle pa se bodo morale knjižnice prilagoditi drugačnim potrebam s tem, da bodo podprle izobraževalne in družabne funkcije s poudarkom na skupinskem delu in aktivnem povezovanju storitev elektronskih in tiskanih informacijskih virov (Antell in Engel, 2006).

Stereotipno dojemanje visokošolskih knjižnic kot skladišč informacijskih virov se mora spremeniti v dojemanje visokošolskih knjižnic kot aktivnih deležnikov izobraževalnega procesa (Weise, 2004).

Spremenjena vloga knjižnic je v kontekstu sprememb v metodah poučevanja v visokošolskih študijskih programih kot tudi v močni povezavi z vplivom tehnoloških sprememb na družabne aktivnosti in kognitivne stile študentov, še posebej dodiplomskih (Bryant, Matthews in Walton, 2009).

Sodobni modeli poučevanja močno temeljijo na interakciji med študenti in profesorji kot tudi na skupinskem delu. Fakultete klasičnim metodam preverjanja znanja v obliki izpitov in seminarjev dodajajo številne oblike projektnega skupinskega dela. Ti trendi in ideje imajo močan vpliv na organizacijo dela kot tudi na načrtovanje prostorov visokošolskih knjižnic (Seaman, 2006).

Bennett (2005) opiše razliko med tradicionalnim tipom organizacije visokošolske knjižnice, ki močno vključuje hierarhične odnose med viri, storitvami in uporabniki, ter sodobnim tipom organizacije visokošolske knjižnice, za katerega je značilna manjša togost. Tak tip organizacije knjižnice se uspešno prilagaja podmeni, da je pridobivanje znanja oziroma učenje skupinski

projekt. Visokošolske knjižnice prihodnosti morajo odražati domačnost in udobnost (Bennett, 2005).

Freeman (2005) izpostavlja mnoga pomembna dejstva na področju uporabe prostora v knjižnicah. Knjižnični prostori so za študente logična razširitev predavalnice. To je mesto, kjer s kolegi nadaljujejo učni proces na različne načine, tako individualno kot tudi v skupinski debati. Da bi temu zadostili, mora knjižnica poskrbeti za ustrezne prostore. Pomembno je, da so take čitalnice tudi tehnično ustrezno podprte in ustrezajo vsem zahtevam sodobnega poučevanja in študija. Na tak način lahko rečemo, da so nekakšni »laboratoriji za učenje«. Nikakor pa ob tem ne smemo pozabiti na »posvečene« tihe čitalnice za individualno, kontemplativno učenje.

Ne glede na način uporabe storitev visokošolskih knjižnic je zelo pomemben psihološki moment pripadnosti izbrani akademski skupnosti. Knjižnica ima torej poleg primarne funkcije zagotavljanja sistematičnega dostopa do informacijskih virov tudi pomembno socialno funkcijo. Občutek pripadnosti akademski skupnosti v okolju knjižnice je motivacijski faktor. Zato je pomembno, da ima knjižnica posebno mesto v kampusu. Nobena druga zgradba ne more ne na simbolni ravni kot tudi ne na fizični ravni predstavljati akademsko srce institucije na boljši način, kot to lahko predstavlja knjižnica (Freeman, 2005).

Demas (2005) si je postavil na videz enostavno vprašanje: zakaj uporabniki visokošolskih knjižnic sploh hodijo v knjižnice? Odgovore je enostavno kategoriziral v dve kategoriji, in sicer zaradi uporabe virov in storitev knjižnice ter zaradi drugih razlogov. Pri uporabi virov in storitev knjižnice je pričakovano naštel branje in sprostitve ter tudi dremež v varnem, tihem in udobnem okolju, individualni študij, skupinski študij, uporabo elektronskih storitev knjižnice, pisanje seminarjev, esejev in drugih del, listanje revij in časopisov ipd. Med drugimi razlogi je naštel v prvi vrsti uporabo storitev, ki niso tipično knjižnične, pa vendarle delujejo v okviru knjižnice (karierni centri, mednarodno sodelovanje, tutorstvo ipd.). Omenil je tudi vzdrževanje družabnih stikov, sodelovanje pri kulturnih prireditvah, prehranjevanje, pitje ipd. Med drugim je kot razlog za obisk knjižnice omenil tudi zabavo oziroma z njo povezane aktivnosti. Omenja tradicionalno plesno zabavo za bruce, ki se odvija v prostorih knjižnice Amherst College. V knjižnici St. Olaf College vsako leto gostijo improviziran mini-golf turnir. Mt. Holyoke's Library prireja gledališke predstave gledališke skupine študentov. V Carleton College's Gould Library so z darili popotnikov ustvarili knjižnico namiznih

iger, s katerimi se lahko študenti poigrajo v času odmora in počitka med študijem (Demas, 2005).

Mlajši uporabniki storitve v fizičnih prostorih visokošolske knjižnice pre-senetljivo bolj cenijo kot njihovi starejši kolegi. V knjižnicah so bolj pogosti obiskovalci in tam porabijo več časa. Načrtovalci knjižnic jim morajo zato nameniti več prostora, tudi za ceno manj literature v prostem pristopu. Očitno, da mlajši študenti čitalnice dojemajo kot mesto za »pobeg« pred hrupom, kjer se lahko osredotočijo na študij (Antell in Engel, 2006).

Načrtovalci knjižnic morajo zato poiskati nove vzorce za umestitev družabnih funkcionalnih modelov v prostore knjižnice na način, da bodo hkrati ohranili tradicionalni duh knjižnice. Knjižničarji so več kot 500 let znali zagotavljati ustrezno okolje za svoje uporabnike. V porajajoči se informacijski družbi lahko to znanje ustrezno uporabijo tudi danes ter v kompleksnih razmerah zagotovijo najboljše možne razmere za uporabnike (Eigenbrodt, 2008).

Zanimivo je poročilo Edge Hill University Learning Centre o implementaciji posebnega prostora za skupinsko učenje in manj formalno druženje. V tem prostoru je zelo ohlapen režim glede prehrane in pitja. Študenti so novo funkcionalnost sprejeli z navdušenjem. Še posebej zadovoljni so bili z možnostjo uživanja hrane in pijač ob učenju ter z možnostjo sprostitev in druženja s kolegi in prijatelji (Jamieson, 2006).

3 MOŽNI DRUŽABNI FUNKCIONALNI MODELI V VISOKOŠOLSKIH KNJIŽNICAH

Družabne funkcionalne modele lahko v visokošolske knjižnice uvajamo na različne načine ter z različnimi metodami. Gayton (2008), Beagle (1999) ter Brewer, Hook, Simmons-Welburn in Williams (2004) omenjajo dva temeljna načina. Prvi način je uvajanje funkcionalnih sprememb v izvajanje obstoječih, tradicionalno organiziranih storitev knjižnice, ki bodo omogočile zadovoljevanje širšega spektra uporabniških potreb v skladu z zgoraj opisanimi tehnološkimi in družbenimi spremembami. Drugi način pa obsega intenzivnejšo organizacijo manj tradicionalnih in formalnih programskih oblik v prostorih knjižnice. V obeh načinih je skupni imenovalec sprememba namembnosti prostora, ki ga ima na voljo knjižnica. Problem, ki je pri tem najbolj pogost je, da ima večina knjižnic prostorsko stisko in pomeni uvajanje novih funkcionalnih modelov v obstoječi prostor krčenje ali celo ukinjanje

obstojećih. Brewer idr. (2004) poudarjajo, da prostori za skupinski študij ne smejo biti nadomestilo prostora za kontemplativno učenje.

Pri spremembah namembnosti prostora za študij najbolj pogosto govorimo o delu knjižnice, ki je namenjena uporabi storitev interneta in ostalih elektronskih virov informacij ter o spremembah dela tihih čitalnic v čitalnice za skupinsko učenje.

Visokošolske in splošne knjižnice so v devetdesetih letih prejšnjega stoletja osnovale t. i. računalniške učilnice oziroma računalniške koticke. V tem času uporaba osebnih računalnikov in storitev interneta še ni bila splošno razširjena in knjižnice so uspešno prevzele to vlogo in jo ohranile do danes. V sedanjem času prenosnih računalnikov ter s splošno razširjenega širokopasovnega brezžičnega dostopa do omrežja interneta pa je glede računalniških učilnic potreben temeljit premislek. Po eni strani lahko statične osebne računalnike postopoma umikamo in pridobimo nova študijska mesta, po drugi strani pa lahko z ustreznimi spremembami organizacije računalniških učilnic pridobimo kakovostne študijske prostore za poučevanje, skupinsko učenje in uporabo informacijskih virov ter storitev knjižnice. Govorimo o t. i. info commons, kot jih je poimenoval Beagle (1999) oziroma o nekakšnih informacijskih središčih. Vloga informacijskih središč naj bi bila v zagotavljanju najširše palete možnosti, ki jih nudijo delovni prostori za študij tako za individualne uporabnike kot za skupinski študij.

Pri načrtovanju sprememb v prostorih za študij in pri uporabi računalnikov lahko s poceni, a inovativnimi rešitvami močno izboljšamo pogoje za delo uporabnikov. Ena izmed takih rešitev so mobilna študijska mesta, ko imamo na voljo mize na kolesčkah. V nekaterih knjižnicah pa so namestili stole, ki jih uporabniki lahko enostavno spremenijo v študijske mizice in si na tak način poiščejo ustrezen prostor za študij. Zasebnost in boljše pogoje za skupinski študij omogoča tudi uporaba španskih sten. Enostavna in poceni rešitev omogoča, da si uporabniki lahko ustrezno organizirajo študijsko okolje.

Veliko knjižnic je poleg klasičnih spletnih mest osnovalo tudi svoje profile v aplikacijah spleta 2.0. Tovrstna spletna mesta večinoma služijo za obveščanje uporabnikov, omogočajo pa tudi interaktiven stik z uporabniki, kar je seveda velikega pomena. Profile knjižnic najpogosteje najdemo v družabnih omrežjih Facebook in Twitter, se pa pojavljajo tudi v drugih tovrstnih okoljih. Možna pa je tudi integracija informacijskih storitev knjižnic s spletnimi aplikacijami družabnih omrežij v elektronskem okolju. Številni ponudniki

specializiranih informacijskih portalov v svoje vmesnike vgrajujejo funkcionalne povezave z aplikacijami v spletu 2.0 oziroma s t. i. družabnimi omrežji. Drug način je organizacija manj formalnih in tradicionalnih programskih oblik kot so kavarne, prostori za druženje, dogodki (ne nujno povezane le z dejavnostjo knjižnice).



Slika 1: Mobilno študijsko mesto v univerzitetni knjižnici TU München
(Foto: Miro Pušnik)



Slika 2: Španske stene v univerzitetni knjižnici Regensburg
(Foto: Miro Pušnik)



Slika 3: Univerzitetna knjižnica Trondheim – zofa, namenjena počitku
(Foto: Uroš Kunaver)

Paleta manj tradicionalnih in formalnih programskih oblik, ki jih lahko umestimo v prostore knjižnice, je široka, od kavarn, umetnostnih galerij, družabnih dogodkov, ki niso nujno povezani s programi knjižnice ipd. Demas (2005) jih imenuje neknjižnične storitve oziroma nonlibrary services. Pomen izvajanja tovrstnih programskih oblik je kakovostna krepitev pogojev za resno akademsko delo.

V kolikšni meri tovrstne neknjižnične storitve prispevajo k večji kakovosti izvajanja storitev knjižnic nasploh? Ali so združljive z resnim akademskim delom? Ali v knjižnice celo privabijo širši krog uporabnikov? Shill in Tonner (2003) sta na primeru 354 visokošolskih knjižnic v ZDA in Kanadi, ki so bile v obdobju od leta 1995 do 2002. zgrajene ali pa so prenovile svoje prostore, ugotovila veliko povečanje obiska v novih oziroma prenovljenih knjižnicah (za 37,4 %). Hkrati ugotavljata, da kljub povečanju obiska knjižnice niso beležile povečanja uporabe virov in storitev. Ugotovila sta, da so mnoge od knjižnic vpeljale različne nove, tudi manj tradicionalne programske oblike oziroma neknjižnične storitve. V novih oziroma prenovljenih knjižnicah so poleg rabe prostora za klasične namene (čitalnice, postavitve gradiva v prostem pristopu ipd.) svoje prostore namenili še za:

- konferenčne dvorane (v 41 % knjižnic),
- računalniške sobe (v 34 % knjižnic),

- multimedijske centre (v 26 % knjižnic),
- kavarne (v 25 % knjižnic),
- tehnološko podprte učilnice (v 16 % knjižnic),
- umetnostne galerije (v 15 % knjižnic),
- prostore za predstavitve (v 10 % knjižnic),
- raziskovalne inštitute (v 4 % knjižnic) ter
- knjigarne (v 3 % knjižnic).

Ugotovimo lahko, da imajo najpogosteje zgoraj navedene namembnosti prostorov majhno ali nikakršno zvezo s tradicionalnimi programi visokošolskih knjižnic. Kavarne, galerije, konferenčne dvorane, učilnice ipd. lahko najdemo kjerkoli v okolju kampusov oziroma fakultet in drugih prostorov univerz. Ob tem pa avtorja opozarjata na zmanjševanje števila klasičnih študijskih mest v prenovljenih knjižnicah na račun drugačne rabe prostora (Shill in Tonner, 2003)

Pri uvajanju družabnih funkcionalnih modelov v organizacijo delovanja visokošolskih knjižnic je potreben temeljit premislek pri spremembah pravil za uporabo čitalnic. V nekaterih primerih nastajajo konflikti različnih interesov. Tipičen primer je vnos hrane in pijače v čitalnice, ko v knjižnicah pogosto naletimo na zelo toga, uporabnikom neprijazna pravila. Knjižnica mora poiskati kompromise, in sicer kako po eni strani zaščititi »višji interes« (zaščita gradiva pred poškodbami) po drugi strani pa omogočiti študentom, da jim zaradi požirka vode ni treba prekiniti koncentracije (Bennett, 2005).

Pomemben je tudi delovni čas visokošolskih knjižnic. Idealna odprtost knjižnic bi bila 24/7, vendar je to zaradi različnih okoliščin težko izvedljivo. Ob tem je treba pri načrtovanju biti previden tudi zaradi različnih interesov uporabnikov. Zanimiva je raziskava Ambrožičeve in Vovkove (2011), v kateri ugotavljata, da bi preko 60 % študentov na Univerzi v Ljubljani (v nadaljevanju UL) redno ali občasno uporabljalo prostore knjižnic UL do polnoči, od polnoči do jutra pa le 35 %. Razlogi za to so različni, zagotovo pa je odpiralni čas 24/7 veliko lažje organizirati v okolju kampusov kot pa je to v primeru UL, kjer so fakultete in s tem knjižnice močno dislocirane. V podaljšanem delovnem času zaposlene v visokošolskih knjižnicah pogosto nadomeščajo študentje. Po izkušnjah knjižnice Technische Universität München in knjižnice univerze v Regensburgu se tak način pokrivanja daljšega odpiralnega časa obnese z različnih vidikov: je najcenejši, študenti pridobijo

nova praktična znanja, knjižnica na tak način dobi drugačen pomen pri uporabnikih. Če vključevanje študentov v upravljanje z laboratoriji, kabineti, računalniškimi omrežji ipd. deluje kot močan motivacijski faktor za študij, to drži tudi v primeru vključevanja študentov v delo knjižnic.

Pri načrtovanju novih knjižnic je potrebno obravnavati še en pomemben vidik, tj. zelene površine v okolici knjižnice. Oddih, sprostitve ter družabne aktivnosti uporabnikov knjižnic se pogosto odvijajo izven zgradbe knjižnice. Prav tako lahko knjižnice tudi svoje prireditve prestavijo izven zidov svoje zgradbe.



Slika 4: Zelenje pred v univerzitetno knjižnico Regensburgu
(Foto: Miro Pušnik)

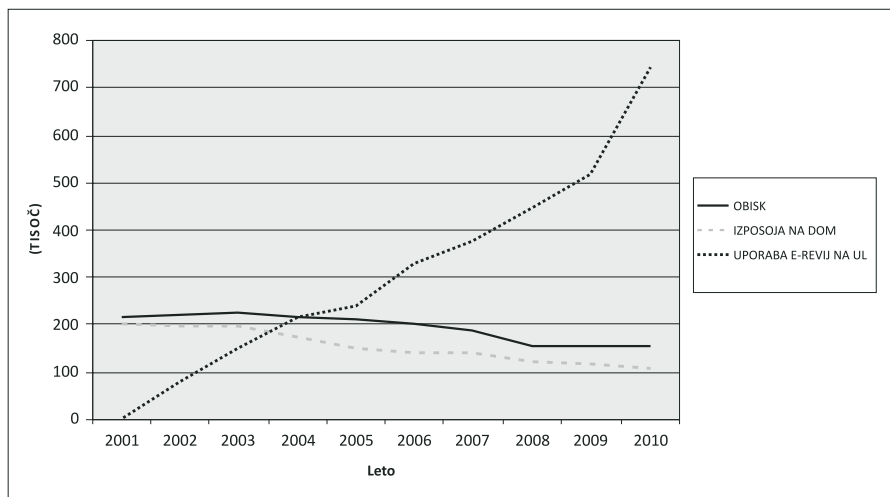


Slika 5: Vikki Campus Library – zimski vrt kot družabno središče (Vir: http://147.88.230.242/liber-lag/PP_LAG_10/Thursday/Liber_viikki_final-100415_bearb_un.pdf)

Primer umeščanja zelenih površin in okrasnega zelenja v knjižnice je Vikki Campus Library (Slika 5) univerze v Helsinkih. V okviru knjižnice so organizirali zimske vrtove v egiptovskem, rimskem in japonskem slogu. To okolje je postalo priljubljena točka za srečanja (meeting point) in družabno središče kampusa (Mosio, 2010).

4 ZNAČILNOSTI UPORABE VIROV IN STORITEV CTK V ZADNJIH 20 LETIH

Na Grafikonu 1 lahko vidimo, da je obisk knjižnice v zadnjih desetih letih upadel za približno 50 % in se je izposoja tiskanega gradiva prepolovila, da pa je v močnem porastu uporaba elektronskih informacijskih virov. Lahko zaključimo, da je gibanje vrednosti treh pomembnih kazalnikov za CTK v skladu s pričakovanji in s podobnimi trendi v drugih visokošolskih knjižnicah.



Grafikon 1: Uporaba virov in storitev CTK v zadnjih 10 letih
(Vir: Poročila CTK, 2001–2010)

Pričakovanja so, da se bo število obiskov CTK obdržalo na okoli 150.000 na letni ravni, da se bo izposoja tiskanega gradiva še nekoliko zmanjševala, da pa bo uporaba elektronskih informacijskih virov še naraščala. Glede na to, da je obisk v zadnjih treh letih zelo stabilen, da pa izposoja tiskanega gradiva še vedno upada, sklepamo, da je uporaba prostorov CTK za učenje in druženje pomembna storitev knjižnice.

5 PROSTORI CTK

Knjižnica domuje od leta 1994 v najetih prostorih na Trgu republike 3 v stolpnici TR3, kamor se je preselila, ko je Republika Slovenija prodala njeno nekdanjo vilo na Tomšičevi 7. Prvo pogodbo o najemu je sklenil Servis skupnih služb Vlade RS. Površina prostorov v TR 3 znaša neto 2528,54 m², od tega 630,58 m² skladišč, okrog 1100 m² prostega pristopa s čitalnicami, okrog 700 m² pisarn in dodatno še 92 m² Nemške knjižnice. Lokacija knjižnice je sorazmerno dobra, saj velik delež obiskovalcev prihaja s fakultet vzdolž Aškerčeve ceste. Prostori so sicer primerni, le površina čitalnic in računalniških učilnic je premajhna, poglobitni problem pa je premajhno število študijskih mest. Trenutno je za uporabnike na voljo 180 čitalniških mest, od tega 24 v tihi čitalnici, 8 v študijskih sobah ter 148 v čitalnicah v prostem pristopu. Poleg nekoliko večjega obsega skladišč ocenjujemo, da bi

knjižnica potrebovala približno enkrat več čitalniških mest, da bi v celoti zadostili potrebam svojih uporabnikov.

Knjižnica je sorazmeroma dobro opremljena s knjižničnim pohištvom, pa tudi z računalniško, komunikacijsko in reprografske opremo. V knjižnici je 43 računalnikov, ki so na voljo uporabnikom za uporabo informacijskih virov in ostalih storitev, uporabniki z Univerze v Ljubljani lahko v čitalnicah CTK do interneta dostopajo tudi z uporabo brezžičnega omrežja Eduroam. Knjižnica je ob delavnikih odprta od 7:30 do 21:30, v soboto od 8:00 do 13:00, med počitnicami v juliju in avgustu pa ob delavnikih od 7:30 do 15:00, v soboto pa od 8:00 do 13:00. Odprtost knjižnice je s 14 urami dnevno ob delavnikih in s 75 urami na teden med najdaljšimi v Sloveniji.

6 STANJE IN NAČRTI CTK NA TEM PODROČJU

CTK je v preteklih letih naredil nekatere pomembne korake v smeri zagotavljanja kakovostnih pogojev za študij za študente Univerze v Ljubljani. Vendar pa korenitih sprememb v najetih prostorih, ki niso bili namensko načrtovani za knjižnično dejavnost, ni mogoče izvajati. Odpiralni čas je knjižnica od leta 1994 naprej postopoma podaljševala. Danes je odprta do 21.30, na podlagi želja uporabnikov pa načrtujemo redno obratovanje do 24.00 ure, v naslednjih letih pa morebitno podaljšanje odpiralnega časa ob sobotah in odprtje knjižnice ob nedeljah.



Slika 6: Tiha čitalnica CTK (Vir: Flickr, <http://flic.kr/s/aHsiTvepLe>)

Dobra lokacija knjižnice v bližini nekaterih večjih fakultet je razlog sorazmerno dobrega obiska študentov, zato 180 čitalniških mest po številu ne zadošča. V ta namen smo v letu 2011 aktivirali bivšo sejno sobo ter jo funkcionalno spremenili v računalniško učilnico in čitalnico z možnostjo uporabe za skupinski študij. S tem smo pridobilo 20 dodatnih čitalniških mest.

Struktura čitalniških mest je zadovoljiva, saj imajo uporabniki na voljo tiho čitalnico, prostore za skupinsko delo, čitalniške bokse v prostem pristopu, velike mize za študij v prostem pristopu ter računalniško učilnico. V tihi čitalnici je 24 sedežev, problem tihe čitalnice pa so bili slabi klimatski prostori. V letu 2011 smo zato namestili lastno klimatsko napravo za ta del prostorov in s tem bistveno izboljšali pogoje dela. V študijski sobi, ki naj bi bila pretežno namenjena skupinskemu študiju, delo uporabnikov poteka večinoma individualno. V naslednjem letu načrtujemo tudi poskusno uvedbo španskih sten in tudi mobilnih študijskih mest, če bo za to dovolj izkazana interesa. Nekatere prostore knjižnice občasno namenjamo za izvajanje različnih študijskih programov.

Uporabniki imajo na voljo 43 računalnikov za uporabo storitev interneta, elektronskih informacijskih virov ter nekaterih drugih aplikacij. Knjižnica, kot večina drugih, je širšemu krogu uporabnikov dolga leta zagotavljala eno izmed pomembnih možnosti ali pa celo edino možnost za dostop do storitev interneta. Ob dostopnost elektronskih informacijskih virov s t. i. IP¹ avtentikacijo na računalnikih Univerze v Ljubljani in drugih inštitucij, z razmahom širokopasovnih brezžičnih omrežij ter z dostopnimi cenami prenosnih računalnikov beležimo postopen upad uporabe teh storitev. V skladu s tem imamo v načrtu morebitno postopno ukinjajne števila računalnikov, da bi s tem pridobili prostor za dodatna študijska mesta.

¹ IP (ang. internet protocol) naslovi so 32 bitna števila, zapisana v 4 × 8 bitni obliki. Naslovi so po natančno določenih postopkih dodeljeni računalnikom, vključenim v omrežje internet. Dostop do izbranih strežnikov lahko omejimo na posamezne IP naslove ali na skupine IP naslovov (IP range), kar imenujemo IP avtentikacija.



Slika 7: Čitalnica CTK v prostem pristopu
(Vir: Flickr, <http://flic.kr/s/aHsiTvepLe>)



Slika 8: Čitalniški boksi
(Vir: TA Morel)

S prenovljenim Pravilnikom o splošnih pogojih poslovanja CTK smo natančno določili način uporabe elektronskih naprav v čitalnicah ter vnos hrane in pijače v prostore knjižnice. Uporaba mobilnih telefonov in prenosnih računalnikov je dovoljena v vseh čitalnicah razen v tihi, vendar na način, da ne moti drugih uporabnikov. Pri uporabi prenosnikov je možno, da bomo v prihodnje določili poseben del v prostem pristopu, kjer bo mogoča njihova uporaba. Vnos pijač je dovoljen le v plastenkah s pametnim zamaškom. Vnos hrane v čitalnice ni dovoljen, dovoljena pa je uporaba manjših prigrizkov.

Pri uvajanju neknjižničnih storitev v okviru družabnih funkcionalnih modelov v programih CTK nas sicer nekoliko ovirajo prostorske težave, kljub temu pa iz razpoložljivih možnosti poskušamo izvleči maksimum.

Zanimiva oblika družabnih srečanj so t. i. tematski dogodki. Zelo obiskana so bila potopisna predavanja, obravnavali smo tudi številna strokovna vprašanja s področja knjižničarstva, imeli smo predstavitve knjig. Dogodki so večinoma potekali v okolju Nemške knjižnice CTK, korist je bila večstranska. Za knjižnico so zanimive tudi razstave, žal pa do sedaj nismo konsistentno organizirali tovrstne dejavnosti, saj nismo imeli ustreznega razstavnega prostora. V načrtu in operativni izvedbi pa je prenova vhodne avle, ki jo bomo namenili tudi za razstavno dejavnost. K sodelovanju želimo povabiti študente umetniških akademij, želeli pa bi tudi občasne razstave posterjev o raziskovalnih dosežkih na Univerzi v Ljubljani.

Kavarne uporabnikom ne moremo zagotoviti, niti prostorsko, kaj šele organizacijsko. Pred nekaj leti smo v ta namen namestili avtomate za tople in osvežilne napitke ter hrano. Izkušnje s tem načinom zagotavljanja osnovnih

storitev na tem področju so večinoma zelo pozitivne, saj je ponudba kakovostna in sorazmerno poceni.

Kot smo že omenili, smo se v letošnjem letu v knjižnici lotili prenove vhodne avle, ki bo služila za oddih študentov med študijem. Vzpostaviti želimo izrazito družabno okolje z različnimi funkcionalnimi možnostmi, kot so že omenjeni razstavnici prostor, bralni kotiček, kotiček za popotnike, hiter dostop do interneta, pripomočki za sprostitev ipd. Pri odločitvah, katere funkcionalnosti bomo vključevali, bodo lahko sodelovali tudi uporabniki. Pomemben element v avli bo tudi okrasno rastlinje. V neposredni okolici CTK ni zelenih površin, ravno nasprotno, pred vhodom v knjižnico je betonska ploščad, ki uporabnikom ne ponuja nobenih možnosti za oddih in sprostitev. Z okrasnim rastlinjem v vhodni avli želimo vsaj delno ustvariti zelene površine, ki ustvarjajo prijetno okolje za sprostitev pri študiju.

Ob koncu naj omenimo tudi uporabo aplikacij v računalniških družabnih omrežjih. O tem je bilo v strokovni literaturi že veliko napisanega. Naj omenimo le, da želimo poleg informativnega značaja našim aplikacijam v okolju spleta 2.0 dodati tudi konkretne aplikativne funkcionalnosti. Tak primer so publikacije CTK na portalu SCRIBD (dostopno na <http://www.scribd.com/CTKUL>) ter vodič po knjižnici na portalu Flickr (<http://www.flickr.com>). V načrtu imamo uporabo profila CTK na družabnem omrežju Facebook (<http://on.fb.me/fbctk>), in sicer za podaljševanje izposojevalnega roka za knjige, za predloge za nakup gradiva ipd. V fazi operativne priprave je tudi nova verzija uporabniškega vmesnika informacijskega portala Digitalne knjižnice Univerze v Ljubljani na programski platformi ExLibris/Primo, ki bo vsebovala številne aplikacije iz okolja spleta 2.0.

7 ZAKLJUČEK IN RAZPRAVA

Okolje visokošolskih knjižnic se zelo dinamično spreminja na vseh področjih njihovega delovanja. V okviru splošnih trendov na globalni ravni ter na osnovi poznanih podatkov o uporabi virov in storitev visokošolskih knjižnic, lahko ugotovimo, da slovenske visokošolske knjižnice kljub omenjenim spremembam in polemikam tudi v obliki fizičnega prostora predstavljajo pomemben del infrastrukture za najširši krog uporabnikov. To dokazuje tudi omenjena pobuda študentov Univerze v Ljubljani za podaljšanje delovnega časa visokošolskih knjižnic na Univerzi v Ljubljani, ki je po našem poznavanju problematike prva organizirana pobuda študentov za izboljšavo kakovosti storitev knjižnic na Univerzi v Ljubljani.

Visokošolske knjižnice v slovenskem okolju tovrstnim spremembam in uporabniškim potrebam težko sledijo. Razlogi za to so različni. Finančni razlogi kljub težkim časom na področju javnih financ ne morejo opravičiti morebiten slab odziv knjižnic na tem področju. Prej obratno, ravno take krize kot je sedanja, močno redefinirajo pomen in položaj posameznih segmentov družbene dejavnosti v širšem kontekstu.

Če naredimo splošno primerjavo slovenskih visokošolskih knjižnic s knjižnicami na izbranih nemških ali norveških univerzah, lahko ugotovimo, da imajo uporabniki tako v Nemčiji in na Norveškem kot tudi v Sloveniji dostop do bolj ali manj podobnega nabora elektronskih informacijskih virov. Na tem področju se torej z uspešnimi konzorcijskimi nabavami mednarodne znanstvene literature lahko Slovenija kosa z najbolj razvitimi državami. Ko pa primerjamo infrastrukturo v smislu fizičnega prostora, pa močno zaostajamo.

Preglednica 1: Število študijskih mest in študentov na slovenskih univerzah ter samostojnih visokošolskih zavodih (Vira: Knjižnice v številkah, 2010 in BIX – Der Bibliotheksindex, 2010)

Knjižnice	Število študentov	Neto uporabna površina – (m ²)	Čitalniški sedeži	Neto uporabna površina – (m ²) na študenta	Čitalniški sedeži na študenta	Povprečna letna odprtost
Knjižnice UL skupaj z NUK in CTK	60284	32638	2309	0,54	0,04	2817
Knjižnice UM	23363	11834	759	0,51	0,03	1801
Knjižnice UP	6490	956	162	0,15	0,02	2033
Knjižnice UNG	725	212	35	0,29	0,05	2404
Knjižnice SVZ	7266	829	141	0,11	0,02	1482
Nemške visokošolske knjižnica – povprečje (BIX)	30530	10735	1042	0,35	0,03	4848

Iz Preglednice 1 lahko razberemo, da se po številu čitalniških sedežev slovenske visokošolske knjižnice ne razlikujejo bistveno od nemških, da nekatere naše univerze v neto uporabniški površini celo prednjačijo, da pa je bistvena razlika v izkoristku prostora. To se vidi pri podatkih o odpiralnem času, nemške visokošolske knjižnice so namreč odprte bistveno dlje. Nujna je torej boljša organizacija knjižničarstva na slovenskih univerzah.

Žaucer (2007) ugotavlja, da bodo knjižnice v prihodnosti verjetno imele vlogo družabnega prostora in da bo to ena izmed osrednjih funkcij knjižnic v novih okoliščinah. Zato bo treba zelo premišljeno načrtovati novogradnje knjižnic. Za razliko od marsikatere današnje knjižnice, v katerih se uporabniki počutijo podrejeno (Zabukovec, 2007), se bodo morali v bodočih knjižnicah uporabniki počutiti zelo sproščeno (Žaucer, 2007). S to trditvijo se seveda v celoti strinjamo. Vendar se moramo zavedati dejstva, da potrebnih navedenih sprememb v organizacijo dela ne bodo vpeljali niti financerji niti uporabniki, ampak je to odgovornost knjižničarjev. Bojim se, da se tega mnogi v tej dejavnosti ne zavedamo dovolj.

8 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. Ambrožič, M. in Vovk, D. (2011). *Uporaba čitalniških prostorov in čitalniških storitev NUK in CTK (rezultati ankete)*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
2. Antell, K. in Engel, D. (2006). The essence of academic library as place. *College & research libraries*, 67 (6), 536–554.
3. Beagle, D. (1999). Conceptualizing an information commons. *Journal of academic librarianship*, 25 (2), 82–89.
4. Bennett, S. (2005). Righting the balance. V *Library as place: rethinking roles, rethinking space* (str. 10–24). Washington DC: Council on Library and Information Resources. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/pub129.pdf>
5. *BIX – Der Bibliotheksindex*. (2010). Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.bix-bibliotheksindex.de/>
6. Brewer, J. M., Hook, J. S., Simmons-Welburn, J. in Williams, K. (2004). Libraries dealing with the future now. *ARL bimonthly report*, (234). Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.arl.org/bm~doc/investing.pdf>
7. Bryant, J., Matthews, G. in Walton, G. (2009). Academic libraries: academic libraries and social learning spaces: a case study of Loughborough University Library, UK. *Journal of librarianship and information science*, 41 (1), 7–17.
8. Carlson, S. (2001). The deserted library: as students work online, reading rooms empty leading some campuses to add Starbucks. *Chronicle of higher education*, 48 (12), 35–38.
9. Demas, S. (2005). From the ashes of Alexandria: what's happening in the college library?. V *Rethinking roles, rethinking space* (str. 25–40). Washington DC: Council on Library and Information Resources. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/pub129.pdf>
10. Eigenbrodt, O. (2008). Societal places: the constitution of library space through activity. V *74th IFLA General Conference and Council »Libraries without borders: navigating towards global understanding«*. Québec: IFLA 2008 National Committee Québec. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://archive.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-Eigenbrodt-trans-en.pdf>

11. Freeman, G. (2005). The library as place: changes in learning patterns, collections, technology, and use. V *Library as place: rethinking roles, rethinking space* (str. 2–9). Washington DC: Council on Library and Information Resources. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/pub129.pdf>
12. Gayton, J. T. (2008). Academic libraries: »social« or »communal«? The nature and future of academic libraries. *Journal of academic librarianship*, 34 (1), 60–66.
13. Jamieson, H. (2006). Academic libraries: food for thought: learning services approach to food and drink polices in the learning resource centre. *Sconul Focus*, (39), 13–14.
14. *Letna poročila Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani*. (2001–2010). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www/osnovni-podatki/Dokumenti/Letna-porocila/>
15. Mosio, M. (2010). *Viikki info centre – the heart of the Viikki campus*. Helsinki: University of Helsinki. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: http://147.88.230.242/liber-lag/PP_LAG_10/Thursday/Liber_viikki_final-100415_bearb_un.pdf
16. Seaman, S. (2006). The library as a learning environment: space planning in an academic library. *Colorado libraries*, 32 (1), 5–7.
17. Shill, B. H. in Tonner, S. (2003). Creating a better place: physical improvements in academic libraries, 1995–2002. *College & research libraries*, 64 (6), 431–465.
18. Shuler, J. A. (2004). Ask not for whom the bells toll. *Journal of academic librarianship*, 30 (1), 77–79.
19. *Slovenske knjižnice v številkah: visokošolske knjižnice. Poročilo za leto 2009*. (2010). Ljubljana: NUK.
20. Weise, F. (2004). Being there: the library as a place. *Journal of the Medical Library Association*, 92 (1), 6–13.
21. Zabukovec, V. (2007). Vloga psihologije v bibliotekarstvu in informacijski znanosti. V *Jubilejni zbornik: ob 20 letnici Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo ter 80 letnici dr. Branka Berčiča* (str. 117–136). Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
22. Žaucer, M. (2007). Nujnost racionalizacije postopkov in dela v knjižnicah. *Knjižnica*, 51 (3–4), 195–210.

KNJIŽNICA ZA DRUŽINE

LIBRARY FOR FAMILIES

Simona Resman

Mestna knjižnica Ljubljana
e-pošta: simona.resman@mklj.si

UDK 027.022:347.61

IZVLEČEK

Koncept knjižnice za družino spodbuja vsakega posameznega družinskega člana in celotno družino k uporabi knjižnice in s tem knjižnico k ustvarjanju dinamičnega, osebnega in dolgoročnega odnosa z uporabniki. V vedno bolj skomercializiranem svetu morajo biti knjižnice sposobne ponuditi družinam varen, prijeten in udoben prostor za razvijanje lastne domišljije in ustvarjalnosti. Za oblikovanje uspešnih storitev mora knjižnice, še posebej splošne knjižnice, zanimati, kakšno je danes družinsko življenje, kakšni so odnosi znotraj družin in kako komunicirajo družine z okoljem. Zasnova storitev knjižnice za družino sloni na opogumljanju celih družin k obiskovanju knjižnice, vzpodbujanju branja, vključevanju v procese vseživljenjskega učenja, aktivnemu preživljanju prostega časa, obiskovanju prireditev.

Korak naprej od tradicionalne ponudbe pomeni vpeljava igranja v knjižnico kot samostojne aktivnosti z lastnimi cilji in metodami, namenjene celi družini. Ponudba za družinsko igranje mora biti zabavna in razburljiva za odrasle in otroke. Igranje je v knjižnici priložnost za srečevanje družin, igranje zblizuje ljudi in ustvarja prave razmere za sodelovanje.

Pomemben element v življenju družin so obredi. Lahko del družinskega obredja postane tudi skupni družinski obisk knjižnice?

Ključne besede: splošne knjižnice, knjižnične storitve, družinske knjižnice, družina, družinska pismenost

UDC 027.022:347.61

ABSTRACT

The concept of the library for family encourages each family member and the whole family to use library, and consequently the library itself to create a dynamic, personal and long-term relation with its users. In the world that is becoming increasingly commercialized, libraries should offer families a safe, pleasant and comfortable place for developing one's own fantasy and creativity. To create successful services, a library and especially public libraries, should be aware of today's family life: what are the relations inside a family, and how they communicate with the environment. The concept of library services for family is based on encouragement of families to visit libraries, to

motivate reading, to integrate them in processes of lifelong learning, on active spending of free time and attending events.

A step ahead from the traditional option means to introduce acting as an autonomous activity with its own objectives and methods designed for the whole family. Opportunity for a family playing should be amusing and exciting for all, adults and children. Playing in a library presents an opportunity for families to meet there – playing brings people closer and creates perfect conditions for co-operation.

Rituals are an important element in a family life. Could a joint visit of a library be part of a family habit?

Key words: public libraries, library services, family libraries, families, family literacy

1 UVOD

Lahko bi rekli, da je zakonitost človeške družbe, da se življenje začne v eni od oblik družinske skupnosti in se tam tudi konča. Bi bilo preveč domišljavo sklepati, da ta družinski cikel pokriva vseživljenjskost knjižničnih storitev za celo družino in za vsakega družinskega člana posebej?

Kaj danes splošne knjižnice ponujajo družinam:

- Mreža knjižnic v Sloveniji omogoča res široko dostopnost do storitev.
- Skoraj vse splošne knjižnice imajo mladinske oddelke, vedno številčnejše tudi ločene oddelke za otroke in mladostnike.
- Nudijo kakovosten in primeren izbor gradiva,
- tematske sezname knjig za otroke in mladostnike kot pomoč pri izbiri,
- široko paleto bibliopedagoških oblik dela z mladimi.
- Vse storitve za otroke in mladostnike do 18. leta so brezplačne.

Vendar družine pričakujejo več: v vedno bolj skomercializiranem svetu morajo biti knjižnice sposobne ponuditi družinam varen, prijeten in udoben prostor za razvijanje lastne domišljije in ustvarjalnosti. Obisk družin v knjižnici naj bo prijazen in doživljajsko poln dogodek. Cilj splošne knjižnice je, da za celo družino postane del vsakdanjika.

Raziskave so pokazale, da imajo storitve, ki vključujejo različne generacije družinskih članov, večje učinke. Za knjižnico je vzpostavljanje dialoga z družino prek novih oblik storitev zelo pomembno, saj s storitvami, ki aktiv-

no vključujejo vso družino, knjižnica posega tudi na področje medsebojnih odnosov med družinskimi člani.

V strokovni literaturi ni veliko prispevkov, ki bi celovito obravnavali družino v knjižnici. Z družinskim obiskom knjižnice se je največ ukvarjala kolegica Ida Mlakar iz Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo v Mestni knjižnica Ljubljana.

2 O DRUŽINAH

Družino definiramo kot skupino oseb, ki živi v skupnem gospodinjstvu in jo sestavlja vsaj en otrok in vsaj ena odrasla oseba. V tradicionalni družbi je bila družina multifunkcionalna skupnost, zato je zadovoljevala večino potreb svojih članov, a je do danes izgubila veliko svojih funkcij, ki so prešle na posamezne institucije, kot so vrtci, šole, podjetja, domovi za ostarele, zdravstvene ustanove. Lahko njim ob bok postavimo tudi splošne knjižnice?

2.1 DRUŽINE DANES

Ko razmišljamo o družini v knjižnici, je pravzaprav potrebno za začetek razplesti vozle različnih dejavnikov, ki danes opredeljujejo družino:

- Osnovni razvojni trendi spreminjanja družin kažejo, da je zaradi mnogovrstnosti družinskih oblik in stilov bolj smiselno govoriti o družinah.
- Ljudje si vedno bolj sami izbirajo oblike in načine družinskega življenja. Družine lahko opredelimo kot jedrne družine (biološke, socialne, enostarševske in adoptivne), razširjene družine (tri ali večgeneracijske, sorodniške) in reorganizirane družine (sestavljene družine).
- Formalizirana zakonska zveza izgublja svoj socialni pomen, število razvez narašča povsod, kjer je razveza zakonske skupnosti omogočena.
- Zvišujeta se število enostarševskih družin in sestavljenih družin (to so družine, kjer vsaj eden od partnerjev ponovno vzpostavlja družinsko skupnost).
- Podaljšuje se na eni strani obdobje prehoda iz družine staršev v lastno družino, na drugi strani pa tudi sklepna faza družinskega življenja, obdobje zoževanja družine – obdobje, ko partnerja živita sama.

V razvoju osebnosti posameznika se vplivi družine prepletajo z vplivi širšega okolja. Družine so sestavni del širšega socialnega, kulturnega in ekonomskega prostora, družinsko življenje opredeljujejo vrednote, ki so za neko kulturo značilne.

Družine so posrednik med posameznikom in okoljem, spodbude zunanjega okolja prinašajo v družino vsi družinski člani. Pravila, norme in vrednote, ki veljajo v neki družbi, družine izbirajo, usmerjajo, krepijo in zavirajo v skladu s potrebami družinskih članov in svojim lastnim, notranjim družinskim vrednostnim sistemom. Notranji odnosi v družini vsakemu posamezniku omogočajo tudi samo njegova intimna podoživljanja.

So sodobne družine v krizi? Nasprotno:

- Izkazalo se je, da so sodobne družine vendarle zelo fleksibilna institucije, ki so se prilagodile težnjam po individualizaciji in subjektivizaciji življenja.
- Družine delujejo kot skupnost, ki blaži strese in konflikte, neke vrste zatočišče pred problemi zunanjega sveta, kar velja še posebej za otroke in mladostnike.
- Povečuje se pomen družine v življenju starega človeka – proces, ki so ga mnoge sodobne družbe zanemarile in ga sedaj ponovno oživljajo.

2.2 LASTNOSTI DRUŽIN, KI SO POMEMBNE ZA RAZVOJ IN OBLIKOVANJE STORITEV ZA DRUŽINO V KNJIŽNICI

Knjižnice, še posebej splošne knjižnice, mora zanimati, kakšno je danes družinsko življenje, kakšni so odnosi znotraj družin in kako komunicirajo družine z okoljem.

Poleg pluralnosti oblik družine so vidne tudi strukturne spremembe družinskega življenja: materinstvo, očetovstvo, otroštvo, družinsko delo. Materinstvo je še vedno ključni dejavnik konstituiranja družine, očetovstvo je v zadnjem desetletju najaktualnejša tema v družboslovni literaturi o družini – nov ideal očeta, ki je vključen v družinsko življenje, torej očeta, ki otroku bere in ga tudi vodi v knjižnico in tako postane uporabnik splošne knjižnice – je družinski obisk knjižnice tudi pot za večje vključevanje moških uporabnikov?

V študijah o kvaliteti življenja v Sloveniji je opredeljena kvaliteta življenja članic in članov družine z materialnimi in nematerialnimi viri, do katerih imajo dostop, s stopnjo obvladovanja teh virov in odločanjem o njihovi razporeditvi. V knjižnici lahko vidimo tako materialni kot nematerialni vir, do katerega imajo družine dostop ali pa tudi ne. Knjižnica si s svojimi storitvami za družino prizadeva zagotoviti dostop čim večjemu številu družin.

Če je družinam zunanji svet zanimiv, vznemirljiv in privlačen, če ga doživljajo kot naklonjenega in sprejemajočega, se to pozna tudi na značilnem socialnem vedenju družinskih članov. Družinski člani imajo zunaj družinskih meja različna področja udejstvovanja. Tam srečujejo nove ljudi, večajo svoje znanje in širijo svoja obzorja. Te lastnosti lahko s pridom izkoristi knjižnica pri oblikovanju novih storitev.

Družine manjšin in priseljene družine živijo v razmerah, v katerih pravila določa druga kultura, in se zato pogosto zapirajo pred okoljem, v katerem živijo. Posamezni člani takih družin so zaradi tega lahko vsaj delno prikrajšani za mnoge ustvarjalne in socialne izkušnje in prav knjižnica kot odprt javni prostor lahko pripreva k premagovanju izključenosti teh družin.

Pomemben element v življenju družin so obredi. Ne glede na to, kako sproščeno, prilagodljivo in spontano družina živi, pa sestavljajo njeno življenje mnoga redna dogajanja, ki imajo dokaj predvidljiv potek in svoj določen smisel – obredi. Posamezniki radi sodelujejo v družinskih obredih, če so ti zanimivi in privlačni in jim omogočajo druženje in sprostitev. Lahko del družinskega obredja postane tudi skupni družinski obisk knjižnice?

3 DRUŽINSKI OBISK KNJIŽNICE

Zasnova storitev knjižnice za družino sloni na opogumljanju celih družin k obiskovanju knjižnice, vzpodbujanju branja, vključevanju v procese vseživljenjskega učenja, aktivnemu preživljanju prostega časa, obiskovanju prireditiv. Knjižnica je nezamenljiv prostor, kjer spremljamo družinske člane na poti od rojstva do vrtca, iz vrtca na univerzo, iz otroštva v odraslost, iz zaposlitve v upokojitev, iz brezposelnosti v zaposlitev, iz pasivnosti v aktivno udeležbo¹.

¹ Knjižnica z vso svojo ponudbo spremlja in podpira postaje v življenju vsakega posameznika in cele družine: rojstvo, vrtec, prvi šolski dan, izbira šole, izbira poklica, vseživljenjsko učenje, partnerstvo, poroka, ustvarjanje doma, starševstvo, interesi, potovanja, spremembe, bolezen, staranje, smrt.

Koncept knjižnice za družino spodbuja vsakega posameznega družinskega člana in celotno družino k uporabi knjižnice in s tem knjižnico k ustvarjanju dinamičnega, osebnega in dolgoročnega odnosa z uporabniki.

Mnoge družine same ne znajo ali ne zmorejo najti poti v splošno knjižnico, ker potrebujejo za ta korak nekaj več spodbude in pomoči kot druge. To je posledica pomanjkanja informiranosti o raznoliki in življenjsko uporabni ponudbi splošne knjižnice, tudi o tem, da so knjižnične storitve po večini brezplačne. Žal do marsikatero družine ne pridejo podatki o možnostih, ki jih knjižnica ponuja s številnimi koristnimi informacijami tudi pri reševanju vsakdanjih težav in za zadovoljevanje različnih življenjskih potreb, kot so:

- pridobivanje novih znanj,
- brezposelnost in iskanje zaposlitve,
- učne težave,
- potreba po socialnih stikih,
- potreba po kvalitetnejšem preživljanju prostega časa.

Knjižnica lahko učinkovito pomaga družinam s koristnimi informacijami, posredovanjem različnih znanj in veščin, učno pomočjo, samostojnim učenjem, ne nazadnje pa tudi s paleto različnih prireditev za otroke in starše, kjer lahko navezujejo socialne stike in odkrivajo različne možnosti zase in za svoje otroke.

Manj izobraženi starši, starši iz drugih kulturnih okolij (socialno šibki, revni, migranti) bodo imeli večje težave, kako narediti prvi korak v knjižnico, saj jim knjižnica morda vzbuja strah, nezaupanje in nelagodje.

Splošna knjižnica mora prepričati družine k obisku s sodelovanjem z vzgojiteljicami v vrtcih, prek klasičnih oblik kot je vrtec na obisku, in s šolskimi knjižničarji. Seveda lahko otroški knjižničarji obiščejo starševski sestanek v vrtcu ali pa prek tiskanih info gradiv in objav na spletni strani in v lokalnih medijih posredujejo za obisk družine pomembne informacije:

- Kje in kako najdejo knjižnico, najkrajšo pot do nje, prevozna sredstva, možnost parkiranja.
- Kdaj je knjižnica odprta.
- Kako postati član knjižnice.
- Kakšne so pravice in dolžnosti članov knjižnice.

- Kje je v knjižnici oddelek za otroke.
- Kakšno gradivo si lahko izposodijo na dom ali uporabljajo v knjižnici.
- Kakšne storitve ponuja knjižnica otrokom in staršem.
- Kdo jim v knjižnici posreduje informacije, svetuje in pomaga.

Prav prikladno bi bilo, če bi knjižnica vsaj dvakrat na leto pripravila v medijih dobro oglaševan informativni dan za družine z bogatim spremljevalnim programom.

3.1 KNJIŽNICA – PROSTOR ZA DRUŽINE

Ko družine iščejo prostor zase v lokalni skupnosti, jih zanima:

- Ali je prostor prepoznaven in dostopen?
- Ali je prostor varen in udoben?
- Ali ga lahko uporabljajo prebivalci vseh starosti in družbenih skupin?
- Ali omogoča široko paleto aktivnosti, ki so brezplačne?
- Ali so tam zaposleni, ki lahko pomagajo družini?

Splošna knjižnica ima odgovore na postavljena vprašanja, saj je:

- Zadnji nekomercialni javni prostor.
- Tretji prostor, ki je ločen od doma in dela / šole, je zastoj ali vsaj poceni.
- Prostor, ki je umeščen v okolje, kjer se družine zadržujejo: vrtci, šole, nakupovalna središča, športni centri, druge ustanove, namenjene kulturi, preživljanju prostega časa in zabavi.
- Prostor, ki se prilagaja potrebam uporabnikov (poudarek na udobju, zunanem izgledu in notranji opremljenosti knjižnic).
- Prostor, ki zadovoljuje potrebe vseh oblik in načinov družinskega življenja.
- Prostor, kjer je posebna pozornost namenjena družinskim članom s posebnimi potrebami.
- Prostor za pridobivanje znanja in izkušenj in kulturna arena.

- Prostor za užitek in prosti čas, kjer si lahko družina okrepča telo (kavarna) in duha.
- Prostor, ki si ga lahko lasti vsak pripadnik lokalne skupnosti.

Fizični prostor knjižnice se vzpostavlja kot generator oživljanja celotne soseske in družine lahko prevzamejo vlogo mostu med notranjim in zunanjim okoljem knjižnice.

Knjižnica družini poleg fizičnega ponuja tudi virtualni prostor, ki omogoča povezovanja doma in knjižnice. E-storitve knjižnice so dostopne družinam 24 ur vse dni v tednu prek različnih platform: osebni računalniki, bralniki, mobilni telefoni itd.

Spletna stran knjižnice je virtualno okolje, ki lahko družinam ponudi številne informacije o delovanju knjižnice, jih vabi k obisku prireditvev in k udeležbi na delavnicah in jim prek različnih e-storitev omogoča tudi aktivno udeležbo.²

3.2 SPODBUJANJE DRUŽINSKE PISMENOSTI V KNJIŽNICI

Družinska pismenost zajema vse dejavnosti, ki potekajo medgeneracijsko med otroki in odraslimi znotraj družin in so povezane s pismenostjo. V skoraj vseh družinah se vsak dan srečujejo z dejavnostmi, ki so povezane s pismenostjo.³

Družinski pismenosti dajejo pečat tudi kulturne značilnosti družin. Različna kulturna okolja dajejo različen poudarek posameznim dejavnostim, povezanim s pismenostjo.

Družinska pismenost temelji na načelih spoštovanja zasebnosti in intimnosti, demokratičnosti in pluralizma, na omogočanju izbire in drugačnosti, enakih možnosti in upoštevanju različnosti med otroki ter multikulturalizma.

² Knjižnica vzpostavlja neposreden stik z uporabniki spletne strani prek podstrani s primernimi vsebinami za različne ciljne skupine: otroke, mladostnike, starše, odrasle, starostnike. Zasnova spletne strani knjižnice se tako pomakne od organiziranega / institucionalnega k osebnemu.

³ Različna obvestila v nabiralniku; revije, časopisi; gledanje televizije; gospodinjsko delo; konjički z navodili; kuharski recepti.

Družinsko pismenost sestavljajo različne oblike funkcionalne pismenosti: bralna, medijska, avdio in vizualna, gibalna in še kakšna⁴. Knjižnica s svojim gradivom, prireditvami in posebnimi storitvami spodbuja različne oblike pismenosti, ki nudijo informacije, znanje, kulturo, zabavo in sprostitve.

Tako otroci kot odrasli prihajajo v knjižnico po nova doživetja, eksperimentirajo in se igrata z različnimi mediji, tehnologijami in kulturami. Ključne besede so: očaranost, razmišljanje, presenečenje, čudenje in osuplost.

Knjižnica si prizadeva za dvig bralne kulture in razvoj bralnih interesov v družini z oblikovanjem privlačne zbirke gradiva in vzpostavitvijo storitev, ki aktivno vključujejo uporabnike.⁵ Staršem, ki bi radi pomagali otrokom, pa ne znajo ali ne zmorejo, je treba ponuditi čim več pomoči s strani knjižnice in knjižničarjev, tudi tako, da družine obiščejo na domu.⁶

Novi sistemi postavitve gradiva tako za otroke kot za odrasle⁷ in spremenjena vloga knjižničarjev, ki so vse manj nadzorniki in vse bolj gostitelji, gotovo pripomorejo k družinam bolj prijazni knjižnici.

Izobraževanje postaja čedalje pomembnejše, starši vidijo v njem svojevrstno zagotovilo za otrokovo življenjsko uspešnost. Otrok lahko znanje spontano pridobiva o okolju, v katerem živi, obisk knjižnice pa mu omogoča, da spozna tudi okolja, ki so daleč od njega in drugačna. Pridobljeno znanje mu pomaga, da bolje razume tudi svet, v katerem živi, in da se lažje znajde v novih okoliščinah. Družinski obisk knjižnice stimulira celo družino k

⁴ Poleg zmožnosti branja, pisanja in računanja, ki veljajo za temeljne zmožnosti pismenosti, se danes poudarja tudi pomen drugih zmožnosti (npr. poslušanje) in novih pismenosti, kot so informacijska, digitalna, medijska, mrežna, avdio in vizualna pismenost in druge, ki so pomembne za uspešno delovanje v družbi.

⁵ Literarni natečaj družinskih zgodb za otroke, otroci in starši izdelajo družinski album, vnuki in stari starši raziskujejo družinsko življenje v preteklosti, vnuki učijo stare starše IKT, knjižnica organizira vikend učnih aktivnosti s tekmovanjem družin v znanju.

⁶ Bookstart je program, ki so ga začeli izvajati v Veliki Britaniji – knjižničarji so obiskali družine in jih obdarovali s knjigami 3–4 krat pred otrokovim odhodom v šolo. Knjige je spremljala predstavitev ponudbe lokalne splošne knjižnice za celo družino. Družine so tako opogumljene za obisk knjižnice, knjižnica pa prispeva k prekinitvi morebitne negativne socialne dediščine družine, podpira starše pri prevzemu odgovornosti za otrokovo učenje in daje otrokom zgodnje bralne veščine (<http://www.bookstart.org.uk/>).

⁷ Nova postavitve gradiva za otroke v Mestni knjižnici Ljubljana, ki temelji na bralnih perspektivah in postavitve gradiva za otroke in odrasle po tematikah v Osrednji knjižnici Kranj.

učenju in strokovnjaki že dolgo izpostavljajo pomen učečih se družin za stabilnost cele družbe.

Knjižnica s promocijo kvalitetnih vsebin na različnih nosilcih razvija tudi avdio in vizualno pismenost v družinah, začeniši z ilustracijami v slikanicah, prek risb v stripih, fotografij in umetniških reprodukcij v knjigah do glasbe in filma. Ob kritičnem gledanju in doživljanju likovnih del ter lastnem likovnem izražanju ter ob poslušanju glasbe in igranju na različne inštrumente bo otrok pridobil občutek za lepo. Ustvarjalne delavnice za odrasle in otroke so imenitne oblike priložnostnega učenja in aktivnega preživljanja prostega časa za celo družino.

Za knjižnico je pomembno vprašanje, kako pravilno približati družinam internet kot vedno bolj prevladujoč medij. Pomembno je opozoriti odrasle člane družine, da je internet neomejen vir poučnih, uporabnih informacij in je lahko nenadomestljiv učni pripomoček. Knjižnica mora zagotoviti, da so otroci in mladostniki na spletu varni. V knjižnicah je bilo veliko narejenega pri računalniškem in informacijskem opismenjevanju otrok in mladostnikov, manj pa na za otroke primerni informacijsko-komunikacijski opremi, zasnovi prostora in interaktivnih projektih. Za otroke so namreč najbolj zanimive tiste e-vsebine, v katerih lahko aktivno sodelujejo: barvajo, rišejo, poslušajo glasbo, gledajo animirane podobe, rešujejo kvize in uganke, sestavljajo sestavljanke, iščejo skrite zaklade.

Z gledišča družinskega obiska knjižnice je izobraževanje otrok in mladostnikov za dosego informacijske in ožje računalniške pismenosti pravzaprav nedvoumno povabilo odraslim članom družine k uporabi računalnikov in udeležbi na izobraževanjih, saj jih veliko niti v službi niti doma (pomankanje denarja, neznanje) ne uporablja računalnika in nima dostopa do interneta.

3.3 DRUŽINE SE V KNJIŽNICI IGRAJO

Morda je med vzgojnimi nalogami preveč poudarjena dolžnost staršev, da seznanijo otroka z resničnostjo. Pri tem zanemarjajo vlogo, ki jo ima za razvoj otrokove osebnosti in za njegovo ustvarjalnost domišljija.

Danes postaja knjižnica z novim konceptom privlačen, navdihujoč in vključujoč tretji prostor. Če hočemo, da ga družine kot takega tudi prepoznajo, potrebujemo nekaj novega, svežega.

Igre so kot tip gradiva že dolgo prisotne v knjižnici, vendar z izrazito vzgojno-izobraževalno noto, nov koncept pa predvideva, da knjižnice uporabljajo igranje kot dragoceno aktivnost in kulturo igre naredijo za bistveni del posredovanja različnih vsebin otrokom in njihovim staršem.

Je prav, da se v knjižnici igramo? Je prav, da delamo hrup, pojemo, skačemo, eksperimentiramo?

Otroci se skorajda nimajo več kje igrati. Za otroke, sploh v urbanem okolju, zmanjkuje naravnih prostorov za igro. V prejšnjih generacijah so se otroci različnih let igrali na ulici in dvoriščih, kar je pomembno, saj se določena znanja, spretnosti in veščine najlažje prenašajo prav med otroki različnih let. Danes so otroci v vrtcih in šolah, po šoli pa so vključeni v različne dejavnosti, vendar vedno z otroki iste starosti – prav knjižnica pa ponuja možnost komunikacije med otroki različne starosti. Pomembno je izpostaviti knjižnico kot varen prostor za igranje.

Nekatere knjižnice že pogumno uvajajo igralnice (starši radi vključujejo otroke v organizirane igralnice, predvsem v tiste, ki jih ponujajo različni trgovski centri), ki ponujajo različne didaktične, edukativne in druge igrače v povezovanju s knjigo.

Korak naprej pa pomeni vpeljava igranja v knjižnico kot samostojne aktivnosti z lastnimi cilji in metodami, namenjene celi družini. Ko se družine igrajo, ni toliko pomembno samo ukvarjanje z igro, ampak predvsem ideja skupnega igranja.

Ponudba za družinsko igranje mora biti zabavna in razburljiva za odrasle in otroke. Igranje je aktivnost, ki lahko združuje kulturno dediščino, izobraževalne igre, računalniške igre in nove, interaktivne igre, ki gradijo na medijih, kot so glasba, film, televizija, ter omogočajo udeležencem inovativne poti za vključevanje in komuniciranje. Dobro so zasnovane tiste igralne aktivnosti, ki uporabljajo raznolike igralne pripomočke⁸ in kombinirajo fizične predmete z novimi tehnologijami. Učinkoviti so tisti pristopi, ki omogočajo članom družine, da poslušajo drug drugega, se pogovarjajo, sodelujejo, si pomagajo in skupaj uživajo.⁹ Igranje je pravzaprav ustvarjanje zgodb in

⁸ Igralni pripomočki so vse stvari, s katerimi se igramo: od namensko narejenih igrač, vsakdanjih uporabnih in neuporabnih predmetov, peska ali vode pa vse do računalniških iger in e-phonov.

⁹ Časovni stroj, kviz (glasbeni, literarni), iskanje zakladov, soba čudežev.

prav te so močno orodje za vključevanje odraslih v svet domišljije, odrasli prek svojih lastnih zgodb in spominov spodbujajo otroke k ustvarjalnosti. Igranje tako aktivira različne oblike gradiva, spodbuja družinske člane k uporabi bolj raznovrstnega gradiva in podpira različne oblike pismenosti.

Igranje je pomemben element sodelovanja med pripadniki več generacij. Stari starši zaradi prezaposlenosti staršev in kot socialni korektiv (brezplačno varstvo, skupno gospodinjstvo) vedno več časa preživijo z vnuki in prav z igro lahko starim staršem in vnukom naredimo obisk knjižnice za pravo doživetje.

Za mlade družine, še posebej za najstniške starše, je igranje le še dodaten motiv za družinski obisk knjižnice.

Knjižnice so tradicionalno razdeljene na oddelka za otroke in odrasle, včasih še za mladostnike, z gradivom in storitvami za ene ali druge. Izziv za knjižnico je oblikovanje prostorov, ki so namenjeni celi družini. Prijeten, privlačen in premišljeno oblikovan igralni prostor predstavlja navdih za igranje in ustvarja dobro igralno ozračje. Koncept knjižnice za družino omogoča družinskim članom tudi lažje prehajanje med različnimi oddelki.

Igralne aktivnosti za družino na novo definirajo knjižnični prostor, nagovarjajo čute, spodbujajo k fizični aktivnosti vseh sodelujočih in spreminjajo uporabnikov in knjižničarjev fokus od izključno izposoje gradiva do raziskovanja in učenja ter vzpostavljajo dialog med različnimi vsebinami in novimi tehnologijami.

Družine se največkrat igrajo same in ne potrebujejo pomoči, pomembna pa je vloga knjižničarja kot razširjevalca, posrednika in spodbujevalca novih aktivnosti.

Igranje je v knjižnici priložnost za srečevanje družin, igranje zbližuje ljudi in ustvarja prave razmere za sodelovanje.

4 KONCEPT KNJIŽNICE ZA DRUŽINO V MESTNI KNJIŽNICI LJUBLJANA

V mrežo Mestne knjižnice Ljubljana je vključenih pet velikih knjižnic, območnih enot in 29 krajevnih knjižnic. Tako široko razvejana mreža omogoča posameznim knjižnicam, da ob prenovi osmislijo takšne koncepte, ki v največji meri podpirajo zahteve, potrebe in želje okolja, v katerem delujejo.

»Tudi mi rastemo: knjižnica kot navdih za celo družino« smo poimenovali idejni načrt prenove Knjižnice Jožeta Mazovca (KJM), ki smo ga oblikovali v letu 2010. Pri pripravi prenove KJM smo se opredelili za oblikovanje prostora in izvajanje dejavnosti in storitev za celo družino. Družine bodo tako dobile pravi mali paradiž v središču lokalne skupnosti.

Novi koncept izhaja iz prostorskih omejitev knjižnice (581 m²) in zasnove lokalnega okolja (četrtna skupnost Moste), ki podpirata zamisel o knjižnici za družino.

V okviru knjižnice za družino bomo še posebno pozornost namenili družinskemu branju, oblikovanju in širjenju bralnih izkušenj v družini, ki se ne konča v predšolskem obdobju in prvem triletju osnovne šole, marveč poteka skozi celotno osnovno in srednjo šolo.

Razvoj koncepta knjižnice za družino si v prihodnje zamišljamo tudi v doseganju družin, ki še ne obiskujejo knjižnice, s posebnimi motivacijskimi akcijami obiska družin na domu; v možnosti uporabe knjižničnega prostora za dejavnosti, ki so namenjene družinam in jih izvajajo različne nevladne organizacije in četrtna skupnost, tudi zunaj časa odprtosti (sobote, nedelje, prazniki); v uvedbi družinske izkaznice, ki bo spodbujala obisk cele družine v knjižnici. V sodelovanju z upraviteljem centra kulture Španski borci bomo pripravili prireditve, namenjene prav družinskemu obisku.

Na podlagi idejnega načrta je arhitekt zasnoval tak knjižnični prostor in notranjo opremo, ki v celoti in še posebej z družinskim kotičkom vabita družine na obisk v knjižnico.

V Mestni knjižnici Ljubljana že izvajamo storitve, ki so v prvi vrsti namenjene družinskemu obisku knjižnice:

- Projekti Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo, ki podpirajo različne vrste pismenosti, s posebnim poudarkom na bralni pismenosti.
- Bralni krog je namenjen spodbujanju branja med starejšimi (dedki in babice) in vključevanju starejših v branje otrok.
- Igrотеka je zbirka visokokakovostnih igráč, ki so namenjene otrokovemu sproščenemu učenju in zabavi. Kot nadgradnjo Igrотеke načrtujemo vzpostavitev igralnice, ki bo otrokom in staršem ponujala aktivno, strokovno nadzorovano, sproščeno in vodeno igranje.

- Igrarium so družabni dnevi namiznih iger in stripa, kjer obiskovalci lahko igrajo znane in manj znane namizne igre, si ogledajo zanimive razstave, poslušajo okrogle mize, predavanja ter predstavitev iger in stripov, se udeležijo stripovske delavnice.
- Kosovirjeva žlica (prevzeto po knjigi Svetlane Makarovič Kosovirja na leteči žlici) je prvi interaktivni projekt Mestne knjižnice Ljubljana, ki predstavlja spodbudo otrokom za uporabo sodobne tehnologije. Hkrati želimo izkoristiti privlačnost, s katero otroke ti modeli očarajo, za srečevanje s pravimi knjigami in branjem. Kosovirjeva žlica je interaktivni objekt, z računalniško podporo opremljena realistična maketa z ergonomsko obliko za sedenje in poslušanje pesmic in pravljič po lastni izbiri.

5 ZAKLJUČEK S PREMISLEKOM

Družine bodo trajno obiskovale knjižnico:

- Če je bil prvi obisk knjižnice uspešen.
- Če je fizični prostor knjižnice varen, prijeten, udoben in navdihajoč.
- Če so družino v knjižnici sprejeli strokovno usposobljeni in prijazni knjižničarji.

Če želijo knjižnice privabiti družine, morajo svoje storitve oglaševati tam, kjer se družine zadržujejo.¹⁰ Sporočilo tako uporabnikov kot neuporabnikov je jasno: »Spomnite nas, da ste tukaj.«

Za celovitejšo ponudbo za družino se mora knjižnica povezovati z najrazličnejšimi partnerji v svojem okolju¹¹. Zgodnje opismenjevanje pripomore v partnerstvu z izobraževalnimi ustanovami k dolgoročnemu uspehu lokalne skupnosti, povečuje pa se tudi zavedanje skupnosti o povezavi med zgodnjim opismenjevanjem otrok in ekonomskim razvojem.

Največkrat se pri neposrednem delu z otroki in družinami govori o vrtcih in vzgojiteljih, šolah in učiteljih, socialnih službah in svetovalcih, zakaj se ne bi še o knjižnicah in knjižničarjih?

¹⁰ Vrtci, šole, igrišča, športni centri, kulturni centri, kinodvorane, trgovski centri, zdravstvene ustanove, priljubljene lokali in družinske izletniške točke itd.

¹¹ Z drugimi knjižnicami, z drugimi kulturnimi ustanovami, z različnimi izobraževalnimi ustanovami, lokalno upravo, z ustanovami s področja prostovoljstva, z nevladnimi ustanovami in z lokalnim gospodarstvom.

Za konec razmislek še o eni, v zadnjem času kar nekam pozabljeni vlogi knjižnic. V drugi letošnji številki *Scandinavian public library quarterly* Joacim Hansson¹² polemično razmišlja o pretiranem naporu knjižnic pri zadovoljevanju potreb uporabnikov po principu »what they want«. Avtor izpostavlja, da knjižnice obstajajo z razlogom, in razlog ni v nenehnem prilagajanju uporabnikom, temveč v njihovem prispevku k močni in demokratični lokalni skupnosti. Pritiski na knjižnice, da oblikujejo storitve glede na stalno spreminjajoče se zahteve in potrebe uporabnikov, lahko prav kmalu zamajajo osnovno poslanstvo knjižnic, da svetujejo, usmerjajo, podpirajo, da zmorejo izraziti svoje mnenje in zavzeti stališče.

Morda pa lahko okrepimo to vlogo knjižnic prav pri delu z družinami.

6 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. *Bralna sposobnost ima neomejene možnosti razvoja: zbornik Bralnega društva Slovenije, Postojna, november 1999.* (2000). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
2. *Družine: različne – enakopravne.* (1995). Ljubljana: Vitrum.
3. *Experiences & reflections: families at play in library.* (2011). Aarhus: City of Aarhus, Culture and Citizens' Services. Pridobljeno 22. 8. 2011 s spletne strani: http://www.legende-familier.dk/wp-content/uploads/2011/02/Families_at_Play_in_the_Library_Experiences_Reflections_2.pdf
4. Hansson, J. (2011). A point of view. *Scandinavian public library quarterly*, 44 (2), 14–15.
5. *IFLA guidelines for children's libraries services.* (2009). The Hague: IFLA Headquarters. Pridobljeno 22. 8. 2011 s spletne strani: <http://archive.ifla.org/VII/s10/pubs/Childrens-Guidelines.pdf>
6. *IFLA guidelines for library services for young adults.* (2009). The Hague: IFLA Headquarters. Pridobljeno 22. 8. 2011 s spletne strani: <http://www.ifla.org/files/libraries-for-children-and-ya/publications/ya-guidelines2-en.pdf>
7. *Inspiration: Strategies and prototypes for the future: abstracts from The Children's Interactive Library project 2004–2006.* (2007). Aarhus: Århus Kommunes Biblioteker. Pridobljeno 22. 8. 2011 s spletne strani: <http://www.aakb.dk/taksonomi/artikel/publikationer?page=6>
8. Jamnik, T. (2003). Otroške knjige in drugi mediji. V M. Blatnik Mohar (Ur.), *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja* (str. 58–64). Ljubljana: Mladinska knjiga.
9. Knaflič, L. (2003). Vzgoja bralca v družini. V M. Blatnik Mohar (Ur.), *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja* (str. 34–39). Ljubljana: Mladinska knjiga.

¹² Joacim Hansson je profesor na Oddelku za bibliotekarstvo in informacijske znanosti na Linnéjevi univerzi na Švedskem.

10. Knaflič, L. (2009). Izobraževalni pristopi za spodbujanje družinske pismenosti. V L. Knaflič in N. Bucik (Ur.), *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti* (str. 125–126). Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
11. Longworth, N. (2000). *Making lifelong learning work: learning cities for a learning century*. London: Kogan Page, Sterling (VA): Stylus.
12. Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (2003). Vloga branja in pripovedovanja v otrokovem razvoju. V M. Blatnik Mohar (Ur.), *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja* (str. 22–33). Ljubljana: Mladinska knjiga.
13. Mlakar, I. (2003). Vloga knjižnice. V M. Blatnik Mohar (Ur.), *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja* (str. 84–91). Ljubljana: Mladinska knjiga.
14. Mlakar, I. (2009). Družinski obisk knjižnice. V L. Knaflič in N. Bucik (Ur.), *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti* (str. 49–54). Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
15. *Nacionalna strategija za razvoj pismenosti. Osnutek.* (2005). Ljubljana: Andragoški center Slovenije. Pridobljeno 22. 8. 2011 s spletne strani <http://pismenost.acs.si/>
16. Peštaj, M. (2009). Otroci in mediji. V L. Knaflič in N. Bucik (Ur.), *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti* (str. 83–93). Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
17. Rener, T., Sedmak, M., Švab, A. in Urek, M. (2006). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
18. Resman, S. (2010). *Urbis bibliotheca urbi – Mestna knjižnica mestu*. Referat predstavljen 8. 11. 2010 na posvetovanju »Knjižnica srce mesta – med tradicijo in prihodnostjo« v Mestni knjižnici Ljubljana.
19. Senville, W. (2009). Public libraries: the hub of our communities. *Australasian public libraries and information services*, 22 (3), 97–103.
20. Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
21. Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.

UPORABA INFORMACIJSKE KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE PRI DELU Z UPORABNIKI V ŠOLSKI KNJIŽNICI

USE OF INFORMATION COMMUNICATION TECHNOLOGY
FOR WORK WITH USERS IN THE SCHOOL LIBRARY

Maja Miklič

Osnovna šola dr. Vita Kraigherja, Ljubljana
e-pošta: maja.miklic@guest.arnes.si

UDK 027.8:004(497.4)

IZVLEČEK

E-šolstvo je področje, ki se v slovenskem prostoru izredno hitro razvija. Šolam in zaposlenim nudi podporo, preko razpisov Ministrstva za šolstvo sofinanciranje nakupov programske in strojne opreme, izobraževanje, izdelavo in uporabo e-gradiv ter podporo na številnih med seboj povezanih področjih uvajanja uporabe informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) v izobraževanje. Vse te storitve se povezujejo preko portala Slovensko izobraževalno omrežje (sio.si). Projekt E-šolstvo tudi za šolske knjižničarje, ki imajo pomembno vlogo pri informacijskem opismenjevanju mladih uporabnikov, predstavlja dobro izhodišče in podporo za storitve in dejavnosti v šolskih knjižnicah. Da bi ugotovili, kako se te dejavnosti izvajajo v praksi, je bila izvedena raziskava (spletna anketa, v kateri so sodelovali knjižničarji osnovnih in srednjih šol) o uporabi IKT pri delu z uporabniki v šolskih knjižnicah, pri izvajanju knjižničnega informacijskega znanja (KIZ) ter pri drugih oblikah dela z uporabniki. Na temeljih raziskave so pregledno prikazane prakse in dejavnosti, ki jih slovenski šolski knjižničarji izvajajo pri delu z uporabniki ob uporabi IKT. Izvedeli smo, kakšno strojno in programsko opremo uporabljajo, kakšna e-gradiva so v uporabi, katere vsebine izdelujejo sami, kako e-vsebine (lahko) uvajajo v svoje vsakdanje delo. Pri pripravi e-gradiv in vsebin bi bilo dobrodošlo tudi sodelovanje s knjižničarji drugih področij oziroma iz drugih tipov knjižnic. Primeri dobrih praks bodo lahko služili kot izhodišče knjižničarjem v vseh tipih knjižnic, ki želijo sodelovati s šolskimi knjižničarji ali pa te prakse uvesti v svoje delo z uporabniki.

Ključne besede: šolske knjižnice, informacijsko-komunikacijska tehnologija, E-šolstvo, učenci, uporabniki, Slovenija

UDC 027.8:004(497.4)

ABSTRACT

This paper provides an overview of the use of ICT in the Slovenian school libraries, based on the results of an online survey, and a short introduction of national E-šolstvo project that offers developments in this field.

Key words: school libraries, information-communication technology, e-education, pupils, users, Slovenia

1 UVOD

V prispevku bo najprej na kratko predstavljen projekt E-šolstvo ter informacijski portal sio.si. Hiter razvoj na področju uporabe informacijsko-komunikacijske tehnologije (v nadaljevanju IKT) v slovenskih šolah namreč podpira in spodbuja ravno projekt E-šolstvo, kako pa ta projekt poznajo slovenski šolski knjižničarji ter katera IKT orodja uporabljajo pri svojem delu z mladimi uporabniki je ugotavljala spletna anketa, ki je podrobno predstavljena v naslednjem poglavju. Poudarek prispevka je na vsebinskih rezultatih omenjene ankete.

2 E-ŠOLSTVO

V slovenskem prostoru se je po letih, ko se je področje uporabe IKT v izobraževanju razvijalo vzporedno na več področjih, celoten razvoj zdaj nekako združil v projektu E-šolstvo. »Ministrstvo za šolstvo in šport je na javnemu razpisu za razvoj in izvedbo svetovanja in podpore šolam, e-gradiv ter usposabljanje učiteljev za uporabo IKT pri poučevanju in učenju predvidoma za obdobje 2008–2013 izbralo projekte, katerih cilj je nadgradnja obstoječih dejavnosti na področju usposabljanja učiteljev in drugih strokovnih sodelavcev, svetovanja, didaktične podpore in tehnične pomoči vzgojno-izobraževalnim zavodom.« (E-šolstvo, 2011)

V projektu E-šolstvo se združujeta dva projekta, E-kompetentni učitelj in E-podpora. »Z razvejano paleto dejavnosti projekta E-kompetentni učitelj, med katere sodijo priprava programov novih seminarjev, izvajanje seminarjev iz kataloga storitev e-šolstva, organizacija in izvedba mednarodne konference SIRIKT, koordinacija izvajalcev e-gradiv, natečaji za zbiranje manjših e-gradiv, in stalno iskanje in vključevanje novih sodelavcev, ki si želijo pridobiti

nova znanja in se seznaniti s sodobnimi pristopi pri poučevanju, učenju in vodenju šole. Vzgojno-izobraževalni zavod z vključitvijo v projekt E-podpora pridobi lastnega svetovalca z rešitvami na številnih področjih. Najprej se pripravi posnetek stanja na področju uporabe IKT, ki je osnova za pripravo operativnega načrta za izvajanje svetovanja vodstvu šole, didaktično podporo učiteljem ter tehnično pomoč. Obe področji – izobraževanje (projekt E-kompetentni učitelj) in svetovanje (projekt E-podpora) potekata v okviru E-središča na vzgojno-izobraževalnih zavodih vzporedno in povezano pod skupnim imenom projekta E-šolstvo.« (E-šolstvo, 2011)

2.1 PORTAL SIO.SI

Informacijski portal SIO (sio.si) je nadomestil nekdanji info.edus.si. »Namen spletnega mesta SIO je povezati in integrirati projekte, dejavnosti in storitve slovenskega izobraževalnega sistema.« (O portalu SIO, 2011) Na informacijskem portalu SIO lahko dostopamo do katalogov svetovanj, izobraževanj, seminarjev, sledimo novicam s področja uporabe IKT v šolstvu (tudi v tujini), objavljajo informacije o razpisih, ponujajo spletišče spletnih učilnic (spletne skupnosti) za področje delovanja študijskih skupin Zavoda RS za šolstvo in E-šolstvo ter izobraževanja in seminarje, vzorčne učilnice, portal tudi zbira e-gradiva, spremlja projekte ...

3 REZULTATI SPLETNE ANKETE MED SLOVENSKIMI ŠOLSKIMI KNJIŽNIČARJI O UPORABI IKT

Spletna anketa je bila zasnovana za potrebe tega prispevka, med šolskimi knjižničarji Slovenije pa je bila izvedena v juniju in juliju 2011, prikazuje torej aktualno stanje na hitro razvijajočem se področju uporabe IKT pri delu z uporabniki v slovenskih šolskih knjižnicah, pri pedagoškem, bibliopedagoškem delu, pri svetovanju uporabnikom, pri informacijskem opismenjevanju uporabnikov in pri drugih dejavnostih ter storitvah, ki jih izvaja šolska knjižnica oziroma knjižničar/-ka.

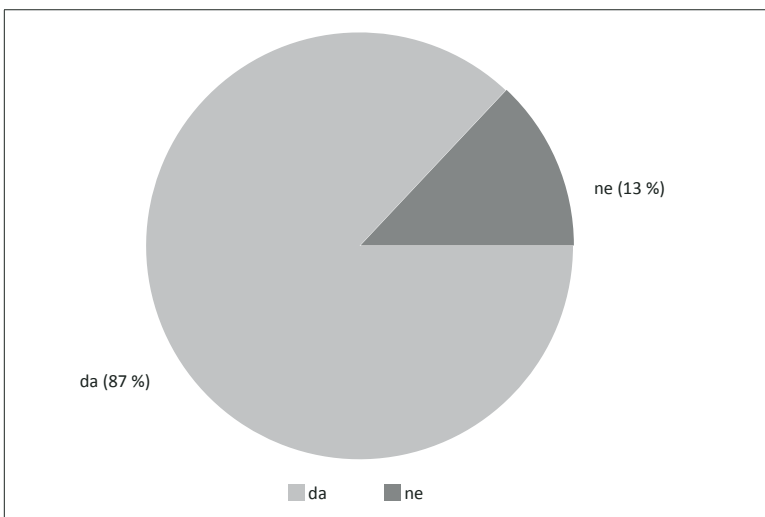
V spletni anketi je sodelovalo nekaj manj kot 250 anketirancev, od tega 80,2 % osnovnošolskih (OŠ) knjižničarjev in 17,4 % srednješolskih (SŠ) knjižničarjev, med anketiranci pa so bili tudi knjižničarji iz OŠ s prilagojenim programom oziroma zavoda za otroke s posebnimi potrebami, zavoda z OŠ in SŠ, šolskega centra in glasbenega arhiva. Anketirani knjižničarji imajo različno dolgo (enakomerno razporejeno) delovno dobo v šolski knjižnici.

To dvoje nam zagotavlja, da rezultati ankete predstavljajo izkušnje v vseh različnih tipih šolskih knjižnic ter ne gre za značilnosti knjižnic z bolj ali manj izkušenimi knjižničarji.

Knjižnice anketiranih knjižničarjev delujejo na šolah različnih velikosti, nekaj čez 65 % jih oskrbuje do 500 učencev oziroma dijakov, nekaj je bilo tudi izrazito majhnih šol in izrazito velikih (do 2000 dijakov oziroma učencev), v anketo so bile vključene tako knjižnice, ki imajo več enot, kot tudi tiste, ki delujejo samo na eni matični šoli. Tudi število zaposlenih je različno, 31,7 % anketiranih prihaja iz knjižnice, kjer je zaposlen manj kot 1 knjižničar, največ (48 %) iz šole z 1 zaposlenim knjižničarjem, 8,8 % z 1,5 knjižničarja, 2 % z dvema knjižničarjema in samo 1,5 % z več kot dvema knjižničarjema (vprašanje se je nanašalo na število zaposlenih v matični knjižnici na matični šoli oziroma zavodu). Anketa je torej objektivno in enakomerno razporejeno zajela različne šole in različne knjižnice, tako po velikosti kakor po kadrovski strukturi.

3.1 POZNAVANJE IN VKLJUČENOST ŠOLSKIH KNJIŽNIČARJEV V PROJEKT E-ŠOLSTVO

Prvi sklop vprašanj je preverjal poznavanje projekta E-šolstvo med šolskimi knjižničarji. Na vprašanje, ali poznate projekt E-šolstvo, je odgovarjalo 233 anketiranih, od tega jih velika večina (87 %) projekt pozna (Grafikon 1).



Grafikon 1: Poznavanje projekta E-šolstvo med šolskimi knjižničarji

Na vprašanje, ali je njihova šola vključena v projekt E-šolstvo, je 62,6 % anketiranih knjižničarjev odgovorilo z DA ter 20 % z NE, nekateri pa na to vprašanje niso vedeli odgovora. Ker seveda nimamo podatka o tem, iz katerih šol anketirani knjižničarji prihajajo (spletna anketa je bila anonimna), tega podatka ne moremo preveriti.

Vprašanje »Ali ste se že udeležili kakšnega izobraževanja/konference itd. v okviru projekta E-šolstvo?« naj bi pokazalo, ali knjižničarji uporabljajo segment projekta E-šolstvo, ki je namenjen izobraževanju. Malo manj kot polovica vprašanih (44 %) se je tovrstnih izobraževanj že udeležila, ostali (54 %) pa še ne. Udeležili so se naslednjih vrst izobraževanj¹: uporaba IKT, spletna učilnica oziroma Moodle (tudi Moodle za administratorje), Corel-Draw, Word, Excel, PowerPoint, digitalna fotografija, spletna pošta, urejanje spletnih strani, CMS, Joomla, spletna predstavitev VIZ, predstavitev e-table oziroma i-table oziroma interaktivne table, mednarodna konferenca SIRIKT v Kranjski Gori, Konfet, obvezni seminarji za sodelavce, izobraževalne konference za učiteljski zbor, izobraževanje na šoli, spletna zbornica, digitalne kompetence na razredni stopnji, e-gradiva, obisk svetovalca² za delo z Moodle spletno učilnico, sodelovalno učenje, varna raba interneta, e-kompetentni učitelj³, študijske skupine⁴, e-gradivo pri pouku slovenščine, pouk zgodovine v spletni učilnici, spletne skupnosti, razvijanje jezikovnih spretnosti s pomočjo spletne učilnice Moodle ... Med najbolj pogostimi odgovori so vsekakor spletne učilnice (Moodle) in postavitve spletne strani (Joomla), to so tudi področja, ki se jih pogosto izvaja kot izobraževanje tudi za celotno šolo. Ker so to področja, kjer se šole v celoti v zadnjem času najbolj razvijajo, smo anketirance o teh dveh področjih podrobneje povprašali tudi v nadaljevanju ankete.

Ker so morali vprašani sami naštetih seminarje, ki so se jih udeležili, je ta seznam še toliko bolj verodostojen. Iz odgovorov lahko razberemo, da se

¹ Tiste, ki so odgovorili z da, smo prosili, da naštejejo vrsto izobraževanja, in med odgovori (le-te so morali anketiranci naštetih sami in ne zgolj izbirati iz seznama) so bila izobraževanja, ki so navedena po naključnem vrstnem redu, večina se jih je tudi pogosto pojavljala.

² To sicer sodi v sklop svetovanja in ne izobraževanja, vendar vsebinsko pokriva ista področja kot izobraževanja.

³ To je sicer naziv celotnega sklopa izobraževanj, naziv e-kompetentni učitelj naj bi pridobili strokovni pedagoški delavci, ki bodo opravili celoten sklop izobraževanj, ki jih ponuja e-šolstvo.

⁴ Študijske skupine Zavoda RS za šolstvo sicer ne spadajo v sklop e-šolstva, čeprav imajo spletne učilnice postavljene na spletišču sio.si.

nekateri udeležujejo tudi ene od osrednjih mednarodnih konferenc v našem prostoru, konference SIRIKT (Splet izobraževanja in raziskovanja z IKT).

Na vprašanje, ali poznajo in uporabljajo portal sio.si, je 48,5 % anketiranih odgovorilo z DA in 51,5 % z NE, kar ponovno kaže skoraj izenačeno stanje. Tisti, ki so odgovorili z DA, so bili naprošeni, da naštejejo, za kaj ta portal uporabljajo. Nekateri so odgovorili, da portal sicer poznajo, ga pa (malo) uporabljajo, ostali odgovori (nekateri so se ponavljali) pa so bili: spletna učilnica študijske skupine⁵, spletna učilnica – izobraževanje, spletna učilnica projekt Stisni roko v pest, spletne skupnosti, dogodki, projekti, e-gradiva, pregled gradiv pri posameznih predmetih (zgodovina, geografija, slovenščina, nemščina, državljska in domovinska vzgoja in etike (DDE) računalništvo (ROID), Izbirni predmeti računalništva ...), vzorčne spletne učilnice, novice, izobraževanja, forum, e-šolstvo, interaktivna tabla, občasno preberem prispevke, Safe.si, varna raba interneta.

3.2 OPREMLJENOST RAČUNALNIŠKIH UČILNIC

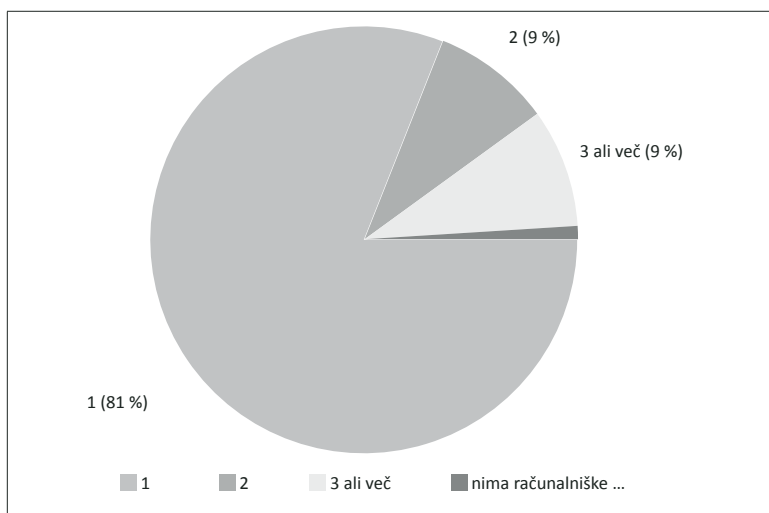
V naslednjem sklopu vprašanj smo skušali ugotoviti, kako so opremljene šole z IKT oziroma kako so opremljene računalniške učilnice. Najpogosteje za izvajanje pedagoških ur ni dovolj, da je z IKT opremo opremljena zgolj (šolska) knjižnica, pač pa je pomembno, kako so opremljene tudi učilnice in računalniška učilnica, kjer se lahko izvajajo npr. medpredmetne povezave v sodelovanju s knjižničarjem (knjižnično informacijsko znanje – KIZ), V računalniških učilnicah se torej izvaja pedagoške ure, ki so lahko podprte z uporabo IKT. Na vprašanje, ali ima šola računalniško učilnico (in koliko), je 80,8 % anketiranih odgovorilo, da imajo 1 računalniško učilnico, dva pa sta odgovorila, da nimajo nobene (Grafikon 2).

Na vprašanje, kolikšno je skupno število računalniških mest v računalniških učilnicah, so odgovarjali z izbiro med več kategorijami, najpogosteje (37,8 %) imajo okoli 15 računalnikov⁶, sledijo (31,3 %) učilnice z okrog 20 računalniškimi mesti, 11,7 % jih ima približno 25 in 15,7 % več kot 25 računalniških mest. Knjižničarji so večinoma odgovorili (72,8 %), da za

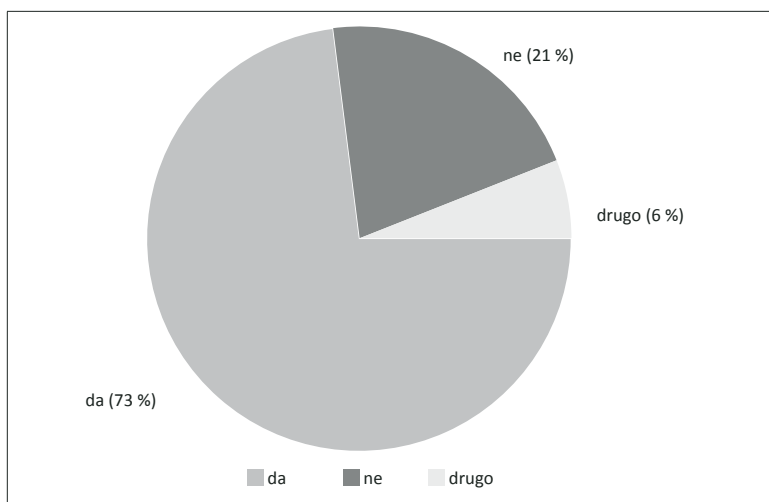
⁵ Največ jih je odgovorilo, da uporabljajo spletne učilnice študijskih skupin Zavoda za šolstvo, v okviru katere potekajo študijska srečanja (poleg srečanj v živo tudi na daljavo).

⁶ 15 računalnikov je v razredih, ki so pogosto večji od 15 učencev, lahko premalo za izvajanje vseh dejavnosti, ki jih npr. ponujajo spletne učilnice.

potrebe KIZ-a oziroma informacijskega opismenjevanja tudi sami uporabljajo računalniško učilnico.



Grafikon 2: Računalniške učilnice na šolah in njihovo število



Grafikon 3: Ali tudi knjižničar uporablja računalniško učilnico?

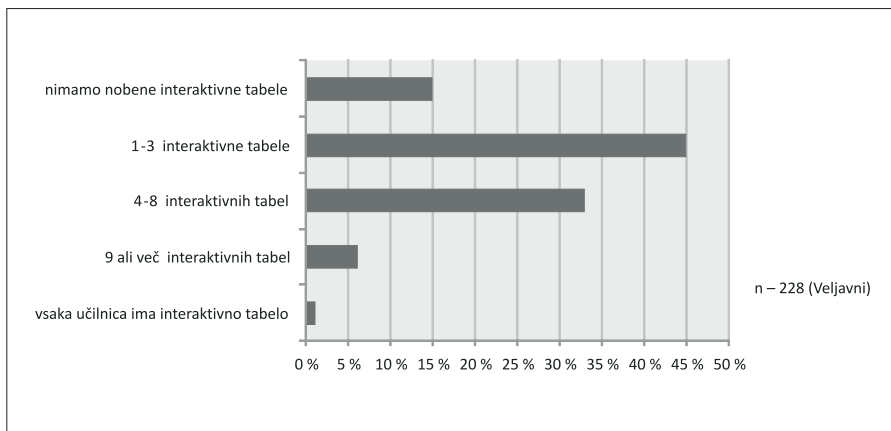
Pri naslednjem vprašanju so anketiranci odgovarjali o opremljenosti računalniške učilnice, pri čemer so lahko izbrali več odgovorov. Najpogosteje so opremljene: s projektorjem (82,3 %), z računalniki za vsakega učenca

(63,3 %), z manjšim številom računalnikov, vsak učenec nima svojega računalnika (35,9 %), z interaktivno tablo (34,2 %). Poleg izbranih so prosto navedli še: tiskalniki, skenerji, rezalnik, kopirni stroj, avdio video oprema, kamera, (digitalni) fotoaparati, brezžični internet, interaktivni projektor, risalnik, mikrofoni, ozvočenje.

Glede na odgovore lahko torej ugotovimo, da so računalniške učilnice običajno opremljene s projektorjem, pogosteje imajo dovolj računalnikov za vsakega učenca v razredu oziroma skupini (čeprav ne vedno), nekatere pa imajo tudi že interaktivno tablo. V računalniških učilnicah je tudi druga oprema, ki omogoča delo, predvsem tiskalniki in skenerji.

3.3 OPREMLJENOST ŠOLE Z INTERAKTIVNIMI TABLAMI

Interaktivne table (e-table, i-table) nam omogočajo (didaktično) nov in drugačen način dela z učenci/dijaki, zato nas je zanimalo, kako so šole, na katerih delajo anketirani knjižničarji, opremljene z interaktivnimi tablam. Na vprašanje »Ali vaša šola ima interaktivne table ter koliko (sem štejete tudi prenosne interaktivne table)« so odgovarjali po naslednjih kategorijah (Grafikon 4): nimamo nobene interaktivne table (14,5 %), 1–3 interaktivne table ima največ v anketi vključenih šol (44,7 %), 4–8 interaktivnih tabel (33,3 %), 9 ali več interaktivnih tabel (6,1 %) in vsaka učilnica ima interaktivno tablo so odgovorili 3 knjižničarji (1,3 %).



Grafikon 4: Ali vaša šola ima interaktivne table?

Z naslednjim vprašanjem smo skušali ugotoviti, ali kot šolski knjižničarji te table tudi uporabljajo. Glede na odgovore ugotavljamo, da uporaba teh tabel med knjižničarji na šolah še ni pogosta, saj jih je 78 % odgovorilo, da je ne uporabljajo, štirje (1,8 %) so odgovorili, da jo redno uporabljajo, 23 pa, da imajo z interaktivno tablo samo eno ali dve poskusni izkušnji, in prav toliko (23 oziroma 10,1 %), da jo uporabljajo občasno. Prav tako ugotavljamo, da interaktivna tabla še ni del opreme šolske knjižnice, saj jih je na vprašanje, ali imajo interaktivno tablo v šolski knjižnici, pritrdilno odgovorilo samo 8 (torej 3,5 %), vsi ostali (96,5 %) pa z ne. To torej kaže, da v slovenskih šolah ni ustaljena praksa, da bi se z interaktivno tablo opremilo šolske knjižnice, predvsem pa lahko sklepamo, da šolske knjižnice v fazi opremljanja šole z IKT opremo niso na prioritetni listi za prve interaktivne table.

Anketirance, ki so odgovorili, da imajo interaktivno tablo, smo povprašali še: »Koliko let že imate interaktivno tablo v šolski knjižnici? Ali ste bili med prvimi na šoli, ki ste dobili interaktivno tablo? Kateri argument je vodstvo prepričal za nakup interaktivne table za šolsko knjižnico?« Na to vprašanje je odgovorilo 7 od 8 vprašanih. Njihovi odgovori so bili zelo dragoceni, vendar jih tukaj ne moremo dobesedno navesti, saj bi bili zaradi maloštevilnosti vsekakor preveč prepoznavni. Povzeti pa je mogoče, da so bile te šolske knjižnice med prvimi, ki so dobile interaktivno tablo na šoli, vodstvu se je zdelo primerno opremiti knjižnico in multimedijski prostor v njej na tak način, večinoma pa to interaktivno tablo lahko uporabljajo tudi drugi strokovni delavci.

Anketirane, ki uporabljajo interaktivno tablo, smo vprašali tudi po oceni pogostosti uporabe in za katere dejavnosti in vsebine jo uporabljajo. Med odgovori na to odprto vprašanje so bile seveda ure KIZ-a, npr. za učenje iskanja po COBISS-u, za uvodne motivacije, »za resno delo in tudi zabavo«, kulturne prireditve. V večini primerov tablo v knjižnici lahko uporabljajo tudi drugi učitelji na šoli.

Tudi knjižničarje, ki interaktivne table ne uporabljajo, smo podrobneje povprašali za razlog. Odgovorov je bilo veliko in so bili zelo različni (112 različnih odgovorov), povzemamo nekaj najbolj značilnih oziroma združujemo sorodne:

- v knjižnici ni interaktivne table (najpogostejši razlog),
- uporabljal bi jo, če bi bila bolj dosegljiva, če bi bila npr. v knjižnici,

- interaktivno tablo knjižničar uporablja samo v primeru, če ima skupno uro z učiteljem, ki ima interaktivno tablo v razredu,
- stalno jo uporablja samo učitelj, ki je glavni uporabnik učilnice, v kateri je tabla,
- prostorska stiska na šoli, omejeno število interaktivnih tabel, ki so stalno zasedene,
- interaktivne table so novost na šoli, zato jih še ne uporabljajo vsi,
- strah pred novim, ni bilo dovolj izobraževanja, ni časa za preizkušanje novosti,
- na šoli ni nobene interaktivne table,
- knjižničar(ka) jo namerava uporabljati v prihodnosti,
- knjižnica je premajhna, vanjo ne bi bilo mogoče postaviti interaktivne table,
- učenci/dijaki niso pokazali želje po tovrstnem usvajanju znanj, bolj jim ustrezajo oblike dela, ki so bolj tipične za knjižnico in drugje niso mogoče,
- knjižničar(ka) je pristaš dela s knjigo in klasičnimi gradivi, na tradicionalen način, kar je dovolj za motivacijo učencev, da bodo pogosteje posegli pa knjigi, knjiga, beseda in osebni stik imajo večjo moč,
- knjižničar(ka) ne čuti potrebe po delu z interaktivno tablo,
- pojavljala sta se dva odgovora, in sicer da knjižničar(ka) je oziroma da ni seznanjen(a) z uporabo interaktivne table,
- knjižničar(ka) uporablja računalnik in projektor in to zadošča,
- interaktivna tabla v knjižnici ni potrebna, pomembnejša je druga oprema, ki je prav tako ni oziroma jih pesti prostorska stiska,
- v knjižnici bodo lahko uporabljali interaktivni projektor.

Med odgovori anketirancev sta za neuporabo interaktivne table najbolj izstopala dva razloga: prvi je bil, da interaktivne table ni v šolski knjižnici (pogosto je anketirani dopolnil, da bi tablo uporabljal, če bi bila v šolski knjižnici), drugi razlog (pravzaprav sorodni prvemu) pa je bil, da je na šoli samo nekaj tabel, ki so stalno v uporabi, torej knjižničar ne more uporabljati table, ker imajo prednost učitelji (predvsem učitelj, ki tudi sicer uporablja učilnico, v kateri je interaktivna tabla). V teh primerih torej lahko ugotovimo, da ima le malo šol splošno multimedijsko učilnico (nadgradnjo

računalniške učilnice), kjer bi bila interaktivna tabla dosegljiva vsem, zato je smiselno, da se interaktivno tablo tako kot v posamezne učilnice sčasoma namesti tudi v šolsko knjižnico. Ker je nekaj knjižničarjev navedlo tudi, da jih je strah novosti, da dela z interaktivno tablo ne poznajo in da je pre malo časa za pripravo na tovrstno delo, bi bilo morda smiselno organizirati izobraževanja za uporabo interaktivnih tabel samo za knjižničarje, seveda z didaktičnimi napotki in morda tudi s predstavitvijo e-gradiv⁷. Večinoma so knjižničarji izrazili zanimanje oziroma dolgoročno željo po uporabi ali vsaj izobraževanju, nekaj pa je bilo tudi odgovorov, da interaktivne table ne rabijo ter da raje uporabljajo bolj klasične in tradicionalne metode dela z mladimi, nekaj je bilo torej tudi izrazito odklonilnih odgovorov.

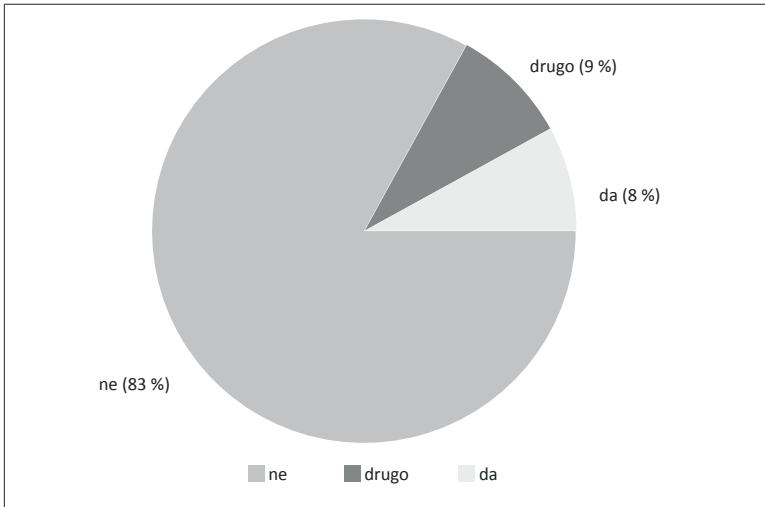
3.4 SPLETNE UČILNICE

Spletne učilnice, med slovenskimi šolami je najbolj razširjeno orodje za izdelavo Moodle, so se v zadnjih letih zelo razširile tako med osnovnimi kot srednjimi šolami. O uporabi spletnih učilnic med osnovnošolskimi knjižničarji je bila narejena (še neobjavljena) anketa že lansko leto, v tej anketi pa smo želeli ugotoviti, ali šole imajo spletne učilnice, ali jih uporabljajo tudi knjižničarji in za kakšen namen.

Na vprašanje, ali ima njihova šola spletišče spletnih učilnic, je 49,5 % knjižničarjev odgovorilo z da, 31,1 % z ne in 2,7 % drugo (npr. spletne učilnice so v pripravi), 16,7 % anketiranih pa na to vprašanje ni vedelo odgovora.

Na vprašanje, ali so kot šolski knjižničar-ka ustvarili spletno učilnico in skrbijo zanjo, pa je velika večina, kar 83 % odgovorila, da ne (Grafikon 5). Samo 7,6 % knjižničarjev je odgovorilo z da, 9,6 % pa z drugo (npr. je v pripravi, v izdelavi, v načrtu za prihodnje leto, za spletno učilnico skrbi nekdo drug, imamo spletno stran ali blog, spletno učilnico imam samo za predmet, ki ga poučujem poleg dela v knjižnici).

⁷ Pogosto se tovrstna izobraževanja izvajajo na šolah za celotne učiteljske zборе, dodatno pa tudi za učitelje posameznih predmetov. Za knjižničarje takšnih ločenih didaktičnih izobraževanj še ni.



Grafikon 5: Ali ste kot šolski knjižničar ustvarili spletno učilnico in skrbite zanjo?

Naslednje vprašanje je bilo namenjeno tistim, ki so odgovorili, da imajo spletno učilnico za dejavnosti šolske knjižnice. Zanimalo nas je, katere vsebine vključujejo vanje. Ker je bilo vprašanje odprtega tipa⁸, so odgovori obsežni, nanizani so ne glede na pogostost: KIZ, uporabne, zanimive spletne povezave, forum, fotografije, dogodki, srečanje z ustvarjalci, zabava, zakoni, navodila knjižnice (knjižnični red), referenčna knjižnica, povezava do kataloga, vprašanja, bralni klub, knjižne novice, bralna značka (seznam), učbeniški sklad, izbor učbenikov in delovnih zvezkov, informacije za starše, akcije, (povezava, navodila) dLib, navodila za navajanje gradiva, navodila za iskanje po COBISS-u, UDK, sodelovanje v spletnih učilnicah drugih učiteljev, izdelava seminarske naloge (kazalo, navajanje virov) – v sodelovanju z učiteljico predmeta, kjer se izvaja ta KIZ, obvestila, kvizi za otroke, forum za starše, spletna učilnica za sodelavce (z vsebinami: predstavitev in povezave na druge knjižnice, informacije o knjižnici šole, bralni klub, knjižne zanimivosti), 3 spletne učilnice (za učitelje, za učence, interesna dejavnost); urejenost spletne učilnice po poglavjih: teme, zanimivosti, sledijo učnemu načrtu (pri interesni dejavnosti), povezava na šolsko spletno stran, novice v knjižnici ...

Med odgovori lahko ugotovimo, da posamezni avtorji spletnih učilnic vanje vključijo zelo različne vsebine, nekatere so vezane na izvajanje KIZ-a, druge

⁸ Večina tovrstnih vprašanj v anketi je bilo odprtega tipa, zato so odgovori še toliko bolj dragoceni, saj so večinoma obsežni in kot taki boljše prikazujejo realno stanje.

so predvsem ponovitev vsebin s spletne strani. Avtorica menim, da je smiselno, da so vsebine v spletnih učilnicah manj statične, bolj interaktivne in multimedijske. Znotraj spletnih učilnic je tudi veliko lažje omejevati, kateri učenci (npr. starostna razdelitev) lahko dostopajo do določenih vsebin, zato vanje lažje vključujemo različne vsebine.

3.5 UPORABA E-GRADIV

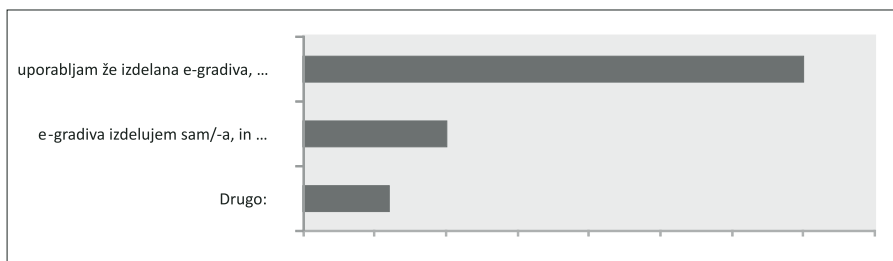
S sklopom vprašanj o e-gradivih smo skušali ugotoviti, ali knjižničarji poznajo e-gradiva, predvsem pa, katera e-gradiva uporabljajo, če jih izdelujejo sami ali uporabljajo gradiva, ki so dosegljiva na spletu.

Na vprašanje, ali poznajo in uporabljajo e-gradiva, je nekaj več kot polovica knjižničarjev odgovorila z ne (58,8 %), z da pa 41,2 %.

Naslednje vprašanje je bilo namenjeno tistim anketiranim, ki e-gradiva uporabljajo, in sicer je bilo vprašanje dvodelno ter namenjeno dopolnjevanju: »Ali e-gradiva izdelujete sami ali uporabljate že izdelana e-gradiva? (Označite in dopolnite lahko oboje, če jih tako izdelujete kot tudi uporabljate že izdelana).

- e-gradiva izdelujem sam/-a, in sicer za naslednja vsebinska področja ____, z naslednjimi orodji: ____
- uporabljam že izdelana e-gradiva, naštejte nekaj primerov: ____
- drugo: ____«

65 odgovorov je bilo, da uporabljajo že izdelana e-gradiva, 23 jih je odgovorilo, da izdelujejo e-gradiva sami, 9 odgovorov pa je bilo »drugo« (Grafikon 6).



Grafikon 6: Ali e-gradiva izdelujete sami ali uporabljate že izdelana e-gradiva?

Tisti, ki so navedli, da e-gradiva izdelujejo sami, so našli vsebinska področja KIZ in druge predmete (npr. zgodovina, slovenščina, geografija, likovna vzgoja ...) in orodja PowerPoint, Hot Potatoes, Wordle, CrossWorld, ExeLearning, ExeCute, Word, Exe, Google Sites, Office, Internet, Excell. Vprašani, ki uporabljajo že izdelana e-gradiva, pa so kot primere našli: e-um, razna na spletu dostopna gradiva, na sio.si dostopna gradiva za slovenščino, spletne učilnice, knjižne čajanke, e-učilnice (za slovenščino, zgodovino, itd. – verjetno npr. vzorčne učilnice), Mega kviz, kvizi na spletu, virtualne knjižnice, priročniki, primeri dobre prakse iz različnih strani, dLib.si, prosojnice, križanke, uganke, gradivo za slovenščino (http://www.s-sers.mb.edus.si/gradiva/w3/slo/000_mapa/index.html), stran e-gradiva (http://www.egradiva.si/?page_id=80), svetovni splet ...

Zadnje vprašanje v tem sklopu je bilo povsem odprtega tipa, in sicer nas je zanimalo mnenje anketirancev o uporabi e-gradiv pri delu z učenci v okviru KIZ ali drugih vsebin in dejavnosti, ki jih izvajamo šolski knjižničarji(ke). Odgovori so bili zelo različni, večinoma pozitivni, saj naj bi bila uporaba e-gradiv pozitivna za motivacijo učencev in dobra dopolnitev oziroma alternativa uporabi učbenikov, uporabljali bi jih tudi nekateri tisti, ki jih trenutno ne uporabljajo, tako pri izvajanju KIZ-a kot tudi pri drugih predmetih. Drugi odgovori so še:

- e-gradiva za KIZ bi bila dobrodošla,
- dobrodošla predvsem pri delu s starejšimi učenci,
- učitelj oziroma knjižničar naj jih uporablja, kadar podpirajo vzgojno-izobraževalne cilje,
- delo z e-gradivi je učencem všeč, učenci imajo radi spremembe in dinamičen pouk,
- pri KIZ-u premajhno število ur za uporabo e-gradiv,
- e-gradiva dobra za uvodno motivacijo, preverjanje znanja, popestritev pouka,
- »Z veseljem bi se udeležila kakšne predstavitve, ker nisem seznanjena z vsemi možnostmi. Mislim, da je to super ideja, imamo pa na šoli premalo informacij in izobraževanje na to temo.«
- težave pri uporabi e-gradiv zaradi računalniške (ne)opremljenosti knjižnice,
- zelo uporabno v kombinaciji s klasičnimi metodami,

- dobro in hitro na voljo tudi pri izvajanju nadomeščanja,
- potrebna je previdnost, saj samo e-gradiva niso primerna,
- v okviru KIZ pri medpredmetnih povezavah seznanijo učence z e-gradivi nosilci predmetov, ki jih zelo dobro poznajo,
- čimveč uporabe e-gradiv,
- omogočajo individualen pristop pri podajanju vsebine,
- v današnjem času je potrebno, da se na tak način približamo našemu zahtevnemu uporabniku,
- uporabna za spodbujanje bralne kulture izven pedagoških ur (KIZ), tudi npr. v okviru krožka ...,
- e-gradiva želim(o) uporabljati v novem šolskem letu, z novimi idejami ...,
- uporabna za določene vsebine,
- e-gradiva prihranijo čas, hitrejši pouk,
- uporabno, popestri pouk,
- rabili bi izobraževanje na to temo,
- »Ideja o e-gradivih je dobra, tudi knjižničar bi lahko pripravljala takšno gradivo. Ker pa je veliko tekočega dela, pri KIZ uporabljam že ustaljeno gradivo.«,
- uporaba e-gradiv samo občasno, učitelj mora biti pozoren, kaj pri samostojnem delu počnejo učenci,
- e-gradiva predvsem primerna za učence predmetne stopnje, pri spoznavanju e-knjige, mlajši učenci naj imajo preko ur KIZa predvsem pristen stik s knjigo v klasični obliki,
- ideje za izgradnjo novih in dopolnjevanje obstoječih gradiv,
- pomoč pri delu z uporabniki,
- pozitivno mnenje o e-gradivih, so vsakdanja nujnost,
- izdelava in uporaba e-gradiv je izziv za knjižničarja, popestritev dejavnosti,
- učenci zelo radi gledajo slike, komentirajo dogajanje ...,
- bila bi zelo dobrodošla popestritev pouka, vendar bi morala biti (tudi finančna) pomoč pri izdelavi e-gradiv ter pripravljenost drugih za sodelovalno delo in izmenjavo,

- včasih je ura KIZ izpeljana v sodelovanju tako, da ni mogoče uporabiti računalniške učilnice ali učilnice z interaktivno tablo,
- trajalo bo še nekaj časa, preden bo to res zaživelo,
- tudi knjižničarji bi morali imeti svojo (vzorčno) spletno učilnico⁹, kot jo imajo učitelji različnih predmetov; to bi vzpodbudilo knjižničarje, ki sami vsega ne morejo narediti,
- za šolske knjižnice je malo ali skoraj nič vnaprej pripravljenih e-gradiv,
- na šoli pričakujemo izobraževanje na to temo, ko bomo na šoli vsi sodelovali, bom tudi knjižničar, poleg navdušenja knjižničarja je potrebna tudi pozitivna klima na šoli, ki spodbuja razvoj.

Odgovorov je bilo 104, tukaj je narejen izbor oziroma so združeni posamezni odgovori!

Ugotovimo lahko, da se v okvir e-gradiv uvrščajo zelo različne e-vsebine, in da so anketiranci v to kategorijo uvrščali tudi delo s spletnimi stranmi, spletnimi informacijskimi viri, e-knjigami ipd.

3.6 DRUGE IZKUŠNJE PRI UPORABI IKT

Z zadnjimi tremi odprtimi vprašanji smo skušali ugotoviti, kakšne druge izkušnje morda tudi imajo šolski knjižničarji z uporabo IKT, jim dali možnost, da jih opišejo in zapišejo svoje mnenje o uporabi IKT, zato so bili v tem sklopu nekateri odgovori zelo obsežni.

Na vprašanje, če sodelujejo pri kakšnih posebnih projektih, dejavnostih itd. na področju uporabe IKT, so odgovarjali z naslednjimi odgovori (odgovori so povzeti, skrajšani, skupaj je odgovorilo 105 anketirancev):

- da, na šolski ravni, npr. šolsko izobraževanje,
- sem v projektu E-šola (več odgovorov), sem v projektu E-šolstvo,
- ne, vendar si želim,

⁹ Vzorčne učilnice za posamezne predmete obstajajo v okviru spletnih skupnosti na sio. si, in za šolsko knjižničarstvo taka vzorčna učilnica ne obstaja. Potrebno pa je vedeti, da so vsebine teh vzorčnih učilnic prispevali učitelji praktiki, torej je tudi v tem primeru na nas, da damo pobudo in sami ustvarjamo ter v taki učilnici objavimo svoje vsebine, ki smo jih pripravljene deliti z drugimi praktiki.

- ne, naša šola je trenutno v zaostanku glede IKT,
- sem istočasno tudi računalnikar(ka) (več odgovorov),
- da, aktivno v projektu E-šolstvo (več odgovorov),
- reševanje Mega kviza preko interneta,
- sodelovanje pri izboru za »naj knjigo«,
- projekt Stisni roko v pest oziroma e-knjiga (več odgovorov),
- e-twinning (več odgovorov),
- projekta SIMOS in SIMOS2 (več odgovorov),
- COMENIUS (več odgovorov)
- koordinator(ka) projekta – »National book heroes on calendar 2011« <http://nationalbookheroesoncalendar2011.blogspot.com>,
- v mednarodnih izobraževalnih projektih,
- projektne naloge,
- mesec uporabe e-gradiv,
- izobraževanje za uporabo Moodla, sestavil(a) lastno spletno učilnico,
- urejanje spletnih strani knjižnice,
- na šoli knjižničar(ka) sledi pri razvoju takoj za računalnikarjem,
- ne (več odgovorov), tudi trenutno ne.

Na vprašanje, če uporabljajo pri delu s svojimi uporabniki oziroma pri poučevanju še kakšne druge pripomočke ali gradiva, vezana na IKT, je bil med 86 odgovori najpogostejši odgovor, da ne, nekateri odgovori pa so bili podobni, kot pri prejšnjih vprašanjih, torej so ponovno našli različne naprave (npr. internet, LCD projektor, prenosnik, spletna učilnica in spletna stran, CD player, kamera in fotoaparatus, računalnik za učence, skener), med novimi izstopajo mobilniki, e-bralnik¹⁰ oziroma iPad kot e-bralnik, elektronske knjige, elektronski učbenik. Med programskimi rešitvami in

¹⁰ E-bralnik je bil v anketi s strani anketirancev omenjen samo dvakrat (enkrat kot iPad), zato gre sklepati, da še niso v širši uporabi v slovenskih osnovnih in srednjih šolah. Vsekakor pa je uporaba e-knjig in e-bralnikov področje, ki se bo moralo začeti razvijati tudi v slovenskih šolah in šolskih knjižnicah in bi moralo postati eno od razvojnih ponudb e-šolstva. Kot alternativa e-bralnikom bi bili vsekakor lahko uporabni tudi tablični računalniki, i-padi in podobno orodje za pregledovanje e-knjig.

vsebinskimi ponodbami so naštevati PowerPoint, licenčne programe, EBSCO, Facebook, predstavitev dLiba, Youtube posnetki, COBISS/OPAC, DEDI, CD in DVD z različnimi vsebinami, spletno reševanje Mega kviza, aplikacijo za prijavo v učbeniški sklad, stran Moodle (za spletne učilnice). Knjižničarji tudi raziskujejo tujo ponudbo na spletu, kar dokazuje npr. naslednji odgovor: »Odkar sem odkrila stran COOL TOOLS FOR SCHOOLS <http://cooltoolsforschools.wikispaces.com/>, je uporaba orodij zelo pestra.«

Zadnje vprašanje v anketi je bilo povsem odprtega tipa, in sicer nas je zanimalo, ali nam želijo sporočiti še kaj posebnega v zvezi z uporabo IKT v šolski knjižnici pri delu z uporabniki. Na to vprašanje je odgovorilo 65 anketirancev, nekaj je bilo odgovorov NE, med drugimi odgovori pa so izstopali (povzeto in združeno):

- prihodnost informacijskega opismenjevanja je v uporabi e-gradiv in e-vsebin,
- v nekaterih knjižnicah so stari, zastareli računalniki, v nekaterih ni računalnikov za uporabnike ... tudi to so problemi, ki jih je treba rešiti,
- v razpisu za strojno in programsko opremo bi morala biti sredstva namenjena posebej za šolsko knjižnico, da ne bi bila nabava le-teh po šolah tako različna in odvisna od interesa vodstva,
- knjižnica mora biti dovolj velik in sodobno opremljen prostor, sicer je dodatna IK tehnologija v napoto,
- na nekaterih šolah je premalo interaktivnih tabel, kjer je samo 1 računalniška učilnica, je težko dobiti prosti termin, kar je ovira pri pogostejši uporabi IKT,
- smiselno je tudi, da je na šoli poleg računalniške učilnice še 1 multimedijski prostor,
- IKT je v pomoč, dijaki pa imajo še vedno radi osebni stik,
- zelo dobre izkušnje z uporabo dLiba in COBISSa pri delu z mladimi, te vsebine so jim blizu,
- predlog za spletno učilnico za knjižničarje,
- ni dovolj informacij in izobraževanj za uporaba IKT pri izvajanju KIZa,
- vsi (šolski) knjižničarji nimamo enakih pogojev dela, predvsem nekateri nis(m)o zaposleni za polni delovni čas samo v knjižnici, poleg tega pa je še eden od razlogov je tudi opremljenost knjižnice, zato so razlike pri uporabi IKT velike,

- želijo si, da bi bilo na razpolago gradivo, ki bi ga lahko uporabili,
- želijo si več izobraževanja na to temo ...

Celotna anketa je bila obsežna, večina vprašanj je bila odprtega tipa, zato je anketiranim omogočala izražanje svojih mnenj, izkušenj, namen ankete pa ni bil toliko v izgradnji statističnega pregleda stanja, pač pri pridobiti pregled nad realnim stanjem uporabe IKT med šolskimi knjižničarji na osnovi njihovih mnenj in odgovorov. Zanimanje za to očitno aktualno temo se kaže v visokem številu odgovorov oziroma v veliki odzivnosti ter obsežnih odgovorih pri odprtih vprašanjih. Skozi posamezna podpoglavja prispevka so bili odgovori že povzeti, končni povzetek ugotovitev pa sledi v zadnjem podpoglavju. Vsekakor pa bi bilo mogoče odgovore ankete ponovno pregledati in iz njih črpati bolj poglobljeno sliko, saj vsebuje resnično velik korpus odgovorov.

3.7 ZAKLJUČKI NA OSNOVI ANKETE OZIROMA STANJE NA PODROČJU IKT V ŠOLSKIH KNJIŽNICAH

Spletna anketa, ki je bila opravljena ob koncu šolskega leta 2010/2011, je pokazala, da velika večina anketiranih šolskih knjižničarjev, ki so zaposleni v osnovnih in srednjih šolah ter v drugih tipih izobraževalnih zavodov, pozna projekt E-šolstvo, ne glede na to, da niso vanj vključene vse šole. Ugotovili smo tudi, da je skoraj polovica anketiranih knjižničarjev že bila na enem ali več izobraževanjih v okviru E-šolstva, nekateri pa so našli obsežen izbor različnih seminarjev, tako didaktičnih kot tudi za uporabo različnih IKT orodij in programov. Med najbolj pogosto omenjenimi seminarji so bili tisti za uporabo in izdelavo spletnih učilnic (Moodle) ter postavitve dinamičnih spletnih strani (Joomla). Skoraj polovica anketiranih pozna in uporablja portal sio.si, ki je uradni portal projekta E-šolstvo (na portalu so sicer tudi spletne učilnice za druga področja, npr. za študijske skupine Zavoda RS za šolstvo). Ravno za dostopanje do spletnih učilnic študijskih skupin, ki so med šolskimi knjižničarji izredno priljubljene, ta portal uporablja največ knjižničarjev, poleg tega pa še mnoge sklope E-šolstva (izobraževanje, vzorčne učilnice za različne predmete, projekte, novice, e-gradiva, spletne skupnosti ...).

Za izvajanje pedagoških ur je pomembno tudi, kako je z IKT opremljena celotna šola, saj knjižničar ne more vedno vseh ur izvajati v svoji knjižnici. Na veliki večini šol anketiranih knjižničarjev imajo po eno računalniško

učilnico, večinoma jo uporabljajo tudi knjižničarji. Opremljenost računalniških učilnic je glede na rezultate te ankete zelo različna. Knjižničarji so tudi opozorili, da so nekatere šole (oziroma računalniške učilnice ali pa kar knjižnice) slabo opremljene z IKT opremo.

Večina šol, ki so bile zajete v tej anketi, ima eno ali več interaktivnih tabel, čeprav so sodelovale tudi šole, kjer nimajo nobene. Trenutno interaktivno tablo uporablja malo knjižničarjev, morda gre iskati razlog za to tudi v dejstvu, da je izredno malo (samo 8 v anketi zajetih) knjižnic tudi opremljenih z njo. Med odgovori knjižničarjev, ki je ne uporabljajo, je kot razlog za to najbolj izstopalo dejstvo, da table nimajo v knjižnici, saj bi jo potem uporabljali pogosteje oziroma redno. Na osnovi tega lahko torej rečemo, da bi bilo smiselno knjižnice opremiti tudi z interaktivnimi tablami, saj obstaja med knjižničarji želja po uporabi i-tabel, z uporabo le-teh pa bi lahko tudi nadgradili svoje pedagoško delo.

Spletne učilnice so se med slovenskimi šolami zelo razširile, skoraj polovica anketiranih je odgovorila, da spletišče spletnih učilnic na šoli imajo, še vedno pa velik odstotek (skoraj 17 %) ne ve, ali jih imajo ali ne, kar očitno pomeni, da kot knjižničarji niso bili informirani o možnosti postavitve spletne učilnice. Škoda je, da velika večina knjižničarjev nima ustvarjene spletne učilnice, četudi se na njihovi šoli sicer uporablja spletne učilnice, istočasno pa je precej knjižničarjev navedlo, da spletno učilnico pripravljajo, nekatere bodo zaživele z novim šolskim letom. V spletne učilnice knjižničarji vstavljajo širok nabor vsebin, obsežen del teh vsebin je nekako identičen tistim, ki jih postavljajo na spletne strani, torej je povsem statičnega značaja, morda je nekoliko manj vsebin, ki interaktivno pritegnejo k soustvarjanju tudi uporabnike spletnih učilnic, kar je prednost in sodobnost spletnih učilnic, ki so orodja spleta 2.0 (npr. forumi, wikiji, klepetalnice ...).

E-gradiv več kot polovica šolskih knjižničarjev ne pozna oziroma ne uporablja. Sklepamo lahko, da morda knjižničarji niti ne vedo, da so nekatere e-vsebine pravzaprav e-gradiva, da morda uporabljajo nekatera gradiva, za katera niti ne vedo, da bi jih lahko označili kot e-gradiva. Istočasno lahko ugibamo, da morda za področje šolskega knjižničarstva ni dovolj e-gradiv, da morda niso dosegljiva, predvsem pa da niso razširjena in poznana. Smiselno bi bilo torej narediti izbor e-gradiv, ki bi jih lahko uporabili šolski knjižničarji, spodbujati izmenjavo teh e-gradiv med knjižničarji, zagotoviti financiranja za e-gradiva, ki niso brezplačno dostopna, predvsem pa zagotoviti financiranje izdelave e-gradiv, ki bi jih izdelovali slovenski knjižničarji – praktiki, kakor je bila že praksa na razpisih Ministrstva za

šolstvo v preteklih letih, ko so na tak način nastajala e-gradiva za različna predmetna področja. Tisti knjižničarji, ki sami izdelujejo e-gradiva (bilo jih je nekaj manj kot tistih, ki e-gradiva zgolj prevzemajo), jih izdelujejo za izvajanje ur KIZ in tudi za posamezne predmete, uporabljajo pa nekatera Microsoft Office orodja (Power Point itd.), pa tudi nekatera prava, večinoma brezplačna orodja za izdelavo e-gradiv (Hot Potatoes, CrossWorld, ExeLearning, ExeCute ipd.). Taka e-gradiva bi bila vsekakor lahko zanimiva tudi za izmenjavo med knjižničarji. Šolski knjižničarji imajo večinoma zelo pozitivno mnenje o e-gradivih, želijo jih spoznati in uporabljati za motivacijo, popestritev pouka, izvajanje KIZ itd. Izobraževanja in izdelava e-gradiv ter nekakšnih priporočilnih seznamov e-gradiv bi bila vsekakor potrebna. Knjižničarji bi želeli tudi vzorčne spletne učilnice, kjer bi lahko našli primere dobre prakse oziroma primere e-gradiv.

Šolski knjižničarji se vključujejo v različne projekte in dejavnosti, pri katerih uporabljajo IKT. Najbolj pogosto so anketiranci omenjali izdelavo e-knjige v okviru projekta Stisni roko v pest, ki se je odvijal v šolskem letu 2010/2011 v okviru Ministrstva za šolstvo, pa tudi mednarodno sodelovanje, kot npr. e-twinning, Comenius. Veliko šolskih knjižničarjev sledi razvoju IKT v okviru šole, se udeležujejo izobraževanj, nekateri so na šoli zaposleni kot knjižničarji in računalnikarji, nekateri pa sledijo napredku uporabe IKT iz osebnega zanimanja in ne toliko zaradi opisa delovnih dolžnosti. Nekaj odgovorov anketiranih pa je bilo tudi, da ne sodelujejo v nobenem IKT projektu.

Šolski knjižničarji uporabljajo različna IK orodja in tehnologije, najpogosteje projektor, računalnik, med vsebinami, ki se najpogosteje poučujejo (in zaradi svoje specifičnosti pravzaprav ne morejo biti poučevane drugače) s pomočjo IKT pa je uporaba vzajemnega kataloga COBISS/OPAC. Poleg tega vsak knjižničar uporablja še svoj izbor zanimivih spletnih vsebin, pogosto za predstavitve uporabljajo PowerPoint, poleg licenčnih nekateri uporabljajo tudi že nekatere odprtokodne programe. E-bralnik je bil med odgovori omenjen samo dvakrat, čeprav bi morala ponudba e-knjig in e-bralnikov prodreti tudi v slovenske osnovne in srednje šole, saj bi morali naše mlade uporabnike seznanjati tudi s tako (vsebinsko) ponudbo ter jih naučiti uporabljati tovrstno opremo.

4 SKLEP

Ugotovimo lahko, da se uporaba IKT v šolstvu pri nas hitro razvija, velik interes za uporabo sodobnih tehnologij pri delu z mladimi uporabniki pa je tudi med šolskimi knjižničarji. V letu 2011 je izšla tudi tematska dvojna številka revije Šolska knjižnica o uporabi IKT v šolskih knjižnicah (v njej je bilo predstavljenih tudi veliko primerov dobre prakse, tako uporabe spletnih učilnic, izdelave spletnih strani ter vključevanja storitev spleta 2.0, mednarodnega sodelovanja, sodelovanja v socialnih omrežjih, poučevanja z uporabo orodij spletne učilnice, i-table itd.), pred tem pa je izšla že tematska številka o možnostih uporabe e-bralnikov in o e-knjigah v knjižnicah.

V prihajajočih mesecih se bo na interes po izobraževanjih za področje uporabe IKT med šolskimi knjižničarji odzvalo tudi Društvo šolskih knjižničarjev Slovenije (DŠKS), ki bo organiziralo nekaj izobraževanj oziroma seminarjev (več informacij na spletni strani društva www.dsksi.si), prav tako so (poleg spletne strani) nastale tudi spletne učilnice društva, kjer lahko zainteresirani najdejo zanimive informacije.

Menimo, da bi bilo smiselno vzpostaviti tudi sodelovanje knjižničarjev s projektom E-šolstvo ter ustanoviti skupino, ki bo (podobno kot za druga predmetna področja) pokrivala razvoj uporabe IKT za šolske knjižnice pri delu z uporabniki. Predvsem je pomembno, da bi se vzpostavile vzorčne spletne učilnice, sezname primernih obstoječih e-gradiv, se spodbujalo izdelavo novih e-gradiv s strani knjižničarjev praktikov, v projekt pa bi se moralo vključiti tudi uporabo e-knjig in e-bralnikov, saj se s slednjim trenutno E-šolstvo še ne ukvarja.

5 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. *E-šolstvo*. (2011). Pridobljeno 28. 8. 2011 s spletne strani: http://www.sio.si/sio/projekti/e_solstvo.html
2. *O portalu Sio*. (2011). Pridobljeno 28. 8. 2011 s spletne strani: http://www.sio.si/sio/sio_portal/o_portalu_sio.html

KNJIGAJMO MIGAJMO – JE MOGOČE BRANJE NAJSTNIKOM PRODATI ZA ZABAVO?

READ BOOKS, MOVE IT! – CAN WE
SELL READING FOR FUN TO TEENAGERS?

Tanja Tuma

Društvo slovenskih založnikov, Ljubljana
e-pošta: tanja@tuma.si

Tjaša Urankar

Javna agencija za knjigo Republike Slovenije, Ljubljana
e-pošta: tjasa.urankar@jakrs.si

UDK 373.5:028.5

IZVLEČEK

Knjigajmo migajmo je nova nacionalna kampanja za promocijo branja v srednjih šolah, ki namesto s šolskimi raje s tržnimi prijemi prepričuje najstnike, da so knjige del globaliziranega sveta zabave in da je branje v prostem času lahko prav tako zanimivo kot gledanje televizije ali spletno klepetanje. Slovenske slavne osebnosti bodo s svojim vzorom in aktivnostmi mlade pritegnile k branju. Na slovenskih srednjih šolah bodo ustanavljale bralne klube, v katerih se bodo najstniki srečevali, prebrali izbrane knjige in se o njih pogovarjali. Pomembno vlogo v kampanji bodo nosili sponzorji, saj je cilj kampanje doseči vse mlade med 15. in 24. letom starosti. Nedvomno so vse šolske knjižnice in splošne knjižnice v Sloveniji tiste, ki bi lahko kampanjo podprle, saj si bo kljub sodelovanju društev slovenskih založnikov in knjigotržcev in poudarku na posedovanju knjige, veliko srednješolcev knjige izposodilo prav pri njih. Prispevek opisuje primere dobrih praks promocije branja v svetu, faze in izvedbo kampanje.

Ključne besede: branje, bralci, bralne navade, mladina, srednje šole

UDC 373.5:028.5

ABSTRACT

Read books, move it! is a new national campaign for the promotion of reading in secondary schools, i.e. vocational schools and gymnasiums in Slovenia. The campaign will apply modern marketing tools instead of the traditional educational approach in order to persuade Slovenian teenagers that books are part of the global world of entertainment and that reading in their free time is fun and can be equally attractive as watching the TV or chatting on social networks. Slovenian celebrities will attract teenage readers with their image and activities. Each of them will found several book

clubs in secondary schools in Slovenia, where teenagers will meet, read the selected books and discuss them. The sponsors will also have an important role, since the final goal of the promotion is to reach all young people between 15 and 24 years of age. Undoubtedly, school libraries and the public libraries across Slovenia will want to support the campaign. Despite the fact that publishers' and booksellers' associations will be involved in promoting the possession of books, many will go to their closest library to borrow a book. The article deals with the successful campaigns around the world, the stages in the organization of Read books, move it!.

Key words: reading, readers, reading habits, young people, high schools

1 ZAKAJ SO POTREBNE NOVE BRALNE KAMPANJE PO SVETU IN ZAKAJ V SLOVENIJI?

Če bi sodili po obilici novih knjižnih naslovov letno – število presega milijon v svetu in 6000 v Sloveniji – in po vrsto razburljivih novih medijev, na katerih se v zadnjih dveh letih knjiga pojavlja, smo ljudje v 21. stoletju bralno ljudstvo in beremo kot nori. Resda beremo nenehno in veliko, naj bo časopise, revije, spletna besedila z računalnika ali s telefona. Vendarle pa bralna koncentracija v smislu branja knjig za zabavo in širitev obzorij naglo upada in žal prav med populacijo najstnikov oziroma natančneje mladimi med 15. in 24. letom.

1.1 RAZISKAVE V NEMČIJI

Branje je zelo pomembna spretnost, ki predstavlja ne le eno temeljnih človekovih pravic, temveč omogoča vseživljenjski osebni razvoj ne glede na raven šolanja ali socialno okolje, iz katerega mladostnik izhaja. Prav z branjem »je mogoče presekati začaran krog slabih pogojev za izobraževanje od ene do druge generacije,« pravi Ursula von der Leyen, Zvezna ministrica za vprašanja družine, starejših, žensk in mladine, ki je naročila primerjalno študijo z letom 1988 med 3000 nemškimi otroki v starosti med devet in trinajst let (*Lesesozialisation von Kindern in der Familie*¹, 2009, študija bila izvedena po naročilu Bundesministeriums für Familie, Senioren, Frauen und Jugend). Izsledki so pokazali, kako pomembno vlogo predstavljajo bralne navade v družini in v socialnem okolju in kako pomembno je spodbujanje vseh otrok tudi s strani šol in inštitucij, v katere so vključeni. Študija

¹ Slovenski prevod naslova je Socializacija otrok v družini s pomočjo branja.

poudarja pomembnost branja od zgodnjih let in s statističnimi navedbami dokazuje, da je prav otrokov bralni začetek njegova velika prednost vse življenje – v šoli so bralci praviloma veliko boljši učenci, razvijajo sposobnost samostojnega mišljenja, dosežejo višjo stopnjo izobrazbe, ki omogoča boljše in daljše življenje.

Zelo zanimiv je razrez bralcev po raziskavi nemških bralnih navad iz leta 2008 (Lesen in Deutschland 2008, 2009). V njej navajajo šest kategorij bralcev:

1. 25 % *nebralcev*, ki pravijo: »Daljše branje je zame prenaporno.«
2. 24 % *strastnih bralcev*, ki branje doživljajo zelo čustveno in osebno: »Knjige so meni najboljše prijateljice.«
3. 20 % *informativnih bralcev*, ki iščejo predvsem informacije, »Branje mi prinese vedno nove informacije.«
4. 12 % *interaktivnih bralcev* – berejo z različnih medijev, ki trdijo: »Naj bo natisnjena ali digitalna – pomembna je vsebina.«
5. 11 % *elektronskih bralcev* – za njih je branje knjig s papirja nezanimivo, »Najraje berem na spletu.«
6. 8 % *nemedijskih bralcev* – zanje so vsi mediji, razen papirja, čisti balast. »Knjige so danes odveč, nepotrebne.«

1.2 PROMOCIJA BRANJA V ANGLOSAŠKEM SVETU

Iniciativa za branje v anglosaškem svetu poteka že dobrih deset let. Delno jo je Zveza evropskih knjigotržcev (European Booksellers Federation) presadila tudi na evropska tla. Kampanja *Ujemi me pri branju* (ang. Get caught reading) vključuje ogromno število založnikov, šol, knjigarn in knjižnic, nenazadnje pa v prizadevanju za širitev branja kot zabave povezuje kontinente in države. Kampanja je bila zamisel kongresnice Pat Schroeder, ki je bila leta 1999 predsednica in direktorica Združenja ameriških založnikov in je v promociji branja videla ne le ekonomski interes založniške industrije, temveč predvsem izobraževalni napredek množičnega branja za zabavo. Srce kampanje je dogovor Združenja ameriških založnikov s slavnimi osebami iz sveta glasbe, filma, športa, politike in književnosti, da zastavijo svoje ime in fotografijo za poster »ujeti« s knjigo v roki, medtem ko berejo. *Ujemi me pri branju* se lahko pohvali s propagandisti, kot so pevke Beyonce, Alicia Keys in Dolly Parton, Laura Bush – bivša prva dama, igralci Whoopi Goldberg,

Robin Williams, vsi kongresniki ameriškega zveznega parlamenta (postala je neke vrste obveznost, da se slikajo s knjigo med branjem takoj, ko so izvoljeni), igralci košarkarske lige NBA, pisatelji kot Paul Griffin in Peter Howe (najstniško branje) pa tudi otroškimi liki kot Donald Duck, Jeff Gordon, Spiderman in številnimi drugimi. Na voljo so propagandni materiali kot bralna znamenja, posterji, torbe z njihovimi slikami in promocijskimi sporočili, ki jih slavni darujejo vsem v kampanji za dobrobit branja kot zabave. Prav *Ujemi me pri branju* je navdihnila tudi avtorice prispevka k snovanju bralne kampanje *Knjigajmo migajmo*, katere osnovna ideja je, da najstniški idoli in ne vsega preutrujeni profesorji, prepričujejo mlade, naj berejo (Get caught reading, 1999).

1.3 PROMOCIJA BRANJA V SLOVENIJI

Tudi v Sloveniji ne sedimo križem rok, ko gre za branje. V slovenskih osnovnih šolah je za promocijo branja dobro poskrbljeno, saj je od 162.000 vseh otrok vključenih v predšolsko vzgojo in osnovnošolsko izobraževanje nič manj kot 110.000 otrok, ki berejo za *Bralno značko*. Razmerje samo po sebi predstavlja ogromen bralni uspeh.

Bralna značka povezuje učitelje, knjižnice in mlade bralce, ki so posebej motivirani z darilnimi knjigami. Tako že vrsto let prejmejo v prvem razredu slikanico, ki jih dodatno navduši za branje. Prav tako so s knjižnim darilom ob koncu osnovnega šolanja nagrajeni zvesti bralci, za kar finančno poskrbijo najuglednejša slovenska podjetja – sponzorji. Bralna značka nudi šolam organizacijo predavanj strokovnjakov na temo spodbujanja branja ter nastope pesnikov in pisateljev, ki se v živo srečujejo z najmlajšimi bralci po vsej Sloveniji. Z letom 2010 se je financiranje Bralne značke uredilo tudi na državni ravni, saj JAK RS zagotavlja 3-letno financiranje njenih programov, s tem pa tudi možnosti za razvoj novih projektov.

Siva lisa branja nastane v srednjih šolah, kjer je z redkimi izjemami, ki potrjujejo pravilo in so navdihnile avtorje bralne kampanje *Knjigajmo migajmo* ter JAK RS k akciji, poudarka na branju bolj malo, ne le domačega branja temveč tudi knjig za zabavo. Vendarle je razvoj nacionalnega projekta *Rastem s knjigo* prinesel, da ne le osnovnošolci, temveč tudi vsi dijaki prvih letnikov ob organiziranem obisku najbližje splošne ali osrednje območne knjižnice prejmejo izbrano knjigo, lani Preglovo *Geniji brez hlač*, letos pa knjigo Andreja Rozmana Roze *Izbrane Rozine v akciji*. Kratke predstavne filme in več o projektu lahko najdete na spletni strani agencije

http://www.jakrs.si/rastem_s_knjigo/rastem_s_knjigo_ss_2011/. Nacionalni projekt *Rastem s knjigo* spodbuja motivacijo za branje pri šolarjih in njihov obisk splošnih knjižnic, promovira vrhunske domače avtorje in slovensko mladinsko leposlovje, je pa še veliko več kot le podarjen izvod posameznemu učencu ali dijaku – je poteza države, ki spodbuja lastništvo knjige, to že skoraj pozabljeno kategorijo današnjega življenja. Imeti knjige doma, jih zbirati vse življenje v svoji osebni knjižnici ter jih zapustiti svojim potomcem pomeni trajno življenje knjige kot medija, ki je preživel več kot pol tisočletja, ne da bi zbledel njegov pomen. V že prej omenjeni raziskavi Lesen in Deutschland (2008) so namreč žalostno ugotovili, da mladim Nemcem med 14. in 19. letom starosti v 45 % vprašanih nihče nikoli ni podaril knjige. Knjiga kot darilo pa je večna in neprecenljiva spodbuda za branje.

Splošne knjižnice so izjemnega pomena predvsem pri promociji branja odraslih in s pomočjo sofinanciranih ali sponzorsko podprtih projektov pripravljajo branja pisateljev, družabne večere ob knjižnih vsebinah ter hvalevredno število Bralnih značk za odrasle. Na tem mestu velja omeniti projekt *Romi, povabljeni v knjižnico*, Ljudske knjižnice Metlika, ki je letos na 17. evropski konferenci o branju v Monsu v Belgiji (31. julij – 3. avgust 2011) prejel prestižno in bialno nagrado Evropskega komiteja za mednarodni razvoj IRA (IDEC – International Development in Europe Committee of the International Reading Association) za najuspešnejši evropski bralni projekt.

Avtorici prispevka verjameta, da bo bralna kampanja *Knjigajmo migajmo* padla na plodna tla. Naš namen je, da najstnikom v središče prostora zabave, povezanosti in prostega časa postavimo KNJIGO. Slovenske mladostnike želimo ujeti v trenutku preobrazbe iz otroka v odraslega, ki traja več let, ko se njihov odnos do prvotnih razmer temeljito zamaje in ponovno vzpostavi v odrasli osebi. Tako si lahko z uspehom obetamo tudi premostitev prvotnih socialnih razlik. Družba, v kateri ljudje berejo in se ne razslojujejo je ekonomsko in socialno uspešna družba. V njej nihče ne ostane zadaj.

2 CILJNA SKUPINA MLADI – KOLOSEJ ZABAVE OD 15. DO 29. LETA

Čeprav se bo bralna kampanja *Knjigajmo migajmo* v prvi vrsti osredotočila na srednješolsko mladino, je prav, da gledamo na ciljno skupino mladih celostno, tudi z vidika statistike, ki med mlade uvršča vse Slovence stare med 15 in 29 let. Tudi Slovenija se počasi stara, tako da je mladih je v Sloveniji samo še približno petina prebivalstva – 21,5 %. Med sedemnajstletniki se šola kar 95 % generacije, med 20- in 21-letniki se za pridobitev višje ali

visoke izobrazbe izobražuje skoraj polovica generacije, še v starosti 29 let se izobražuje vsak peti prebivalec Slovenije.

Ob koncu šolskega leta 2008/2009 je bilo v srednješolske izobraževalne programe vključenih 83.300 dijakov, od tega je bilo 40 % vseh dijakov vključenih v splošne in strokovne gimnazije. V opazovanem šolskem letu je izobraževanje zaključili 21.003 dijakov; med temi je bilo največ gimnazijskih maturantov, 39 %, prav toliko jih je opravilo poklicno maturo v tehniških in strokovnih programih ter PTI programih, 17 % pa zaključni izpit v srednjih poklicnih programih.

Ob začetku šolskega leta 2009/2010 je bilo v srednje šole za mladino vpisanih 85.030 dijakov; tudi tokrat se jih je vpisalo največ v gimnazije in srednje tehniške in strokovne šole; v nižje in srednje poklicne programe pa se vpiše vsako leto manj dijakov (Dolenc, 2009).

2.1 UPORABA INTERNETA V SLOVENSKIH GOSPODINJSTVIH

V prvem četrtnetju leta 2010 je imelo v Sloveniji dostop do interneta 69 % gospodinjstev, 62 % gospodinjstev je uporabljalo širokopasovno povezavo. Internet je v prvem četrtnetju 2010 uporabljalo nekaj več kot 1.180.000 oseb ali 70 % vseh oseb v starosti 10–74 let (redni uporabniki interneta) ali za 6 odstotnih točk več kot pred enim letom. Zvečine je namen uporabe pošiljanje in prejemanje elektronske pošte ter iskanje informacij o blagu in storitvah, nato branje novic in izobraževanje na daljavo.

Redni uporabniki interneta so bile večinoma mlajše osebe; med osebami, starimi 10–24 let, je bilo rednih uporabnikov interneta kar 97 %, med osebami, starimi 55–74 let, pa le 28 %.

Več kot tretjina vseh uporabnikov zvečine starih med 16 in 24 let je uporabljala internet za ustvarjanje in urejanje lastnega profila v spletnih socialnih omrežjih.

Največ rednih uporabnikov spletnih socialnih omrežij in neposrednega sporočanja je bilo med osebami, starimi 16–24 let in 10–15 let, branje spletnih forumov, spletnih dnevnikov in pošiljanje sporočil v spletne forume pa je bilo najbolj razširjeno med osebami, starimi 16–24 let in 25–34 let (Zdešar, 2010).

2.2 VKLJUČENOST MLADIH V KNJIŽNICE

Mladi, za katere nas posebej zanima, kako in ali so jim knjige dostopne, imajo na voljo predvsem šolske knjižnice v šolah, ki jih obiskujejo. Mnenja glede ustreznosti gradiva šolskih knjižnic so zelo deljena, uradno analizo pričakujemo, vendar je na prvi pogled jasno vsakomur, ki pregleduje fonde, kot jih zajema sistem Cobiss, da je izbor knjig zastarel in velikokrat neustrezen, prej namenjen učiteljem kot učencem in dijakom. Tak izbor težko pritegne mladega bralca in verjetno bi bilo smiselno, da tudi šolske knjižnice pripravijo dokumente o nabavni politiki, ki bodo sledili smernicam UNESCO in upoštevali potrebe dijakov, saj so prav njim v prvotnem cilju šolske knjižnice tudi namenjene.

Statistika vključenosti mladih v splošno-informativne knjižnice ne obravnava v isti starostni skupini kot jih beleži sicer, tj. od 15. do 29. leta starosti. Tako imamo na voljo podatke, ki so vseeno zgovorni:

Preglednica 1: Člani knjižnic po starostnih skupinah v letu 2009²

Kategorija članov	Število članov	Delež članov v ustrezni starostni skupini prebivalstva
Mladina (do 15. leta starosti)	160.973	56 %
Odrasli	345.626	19,6 %
Skupaj	506.599	24,7 %

Vključenost mladih v splošne knjižnice je kot vidimo množična, tako da je nujno, da knjižnice sodelujejo pri promociji branja za zabavo in v naši bralni kampanji.

2.3 BRALNE NAVADE NAJSTNIKOV V SLOVENIJI IN NOVI ELEKTRONSKI MEDIJI

Ko je Amazon konec leta 2010 objavil podatek, da je v preteklem letu prodal več elektronskih knjig kot trdih vezav, je nedvomno vsakemu, ne le slovenskemu založniku, zaledenela kri v žilah. Naš trg, ki je komaj sprejel žepnice, bo v nekaj letih soočen z novim hudim izzivom – z elektronskimi knjigami. Številni ameriški založniki so letna poročila sklenili z veselo ugotovitvijo,

² Podatki so pridobljeni s spletne strani <http://www.cobiss.si>.

da se je dvignila ne le prodaja uspešnic za odrasle, temveč še toliko bolj elektronskih knjig za mladino. New York Times je objavil zanimiv članek, ki razmišlja o uporabi elektronskih naprav za branje knjig med mladimi in jih staršem naravnost priporoča, saj mladi z Ipadom in Kindlom berejo več, ne manj (Richtel, 2010).

Ob robu kulturnega strahu in razmišljanja o najstniških bralnih navadah jutri ne moremo mimo naslednjih ugotovitev:

- mladi uživajo v novih elektronskih pripomočkih, ki jim služijo za komunikacijo, igro, poslušanje glasbe, fotografiranje in snemanje video filmov in nenazadnje, ki jim bodo v Sloveniji slej kot prej služili tudi za branje;
- mlajše generacije nimajo nobenega spoštovanja do avtorske pravice kakršnih koli zabavnih ali izobraževalnih vsebin;
- elektronske knjige bodo z univerzalnim bralnikom mladim veliko bolj dostopne, kot so bile kdajkoli papirnate knjige.

Jasno je, da lahko mladim približamo knjižne vsebine, če jih ponudimo na medijih, ki so jim blizu. Težava v Sloveniji je še vedno cenovna in fizična dostopnost bralnikov ter predvsem elektronskih knjig, ki bi jih mladina v slovenskem jeziku lahko naložila nanje, saj založbe, ne večje ne manjše, še niso našle poslovnega modela za prodajo elektronskih knjig. Vložki v tehnologijo so veliki, slovenski trg pa majhen. Prodaja tiskanih knjig je omejena na majhne, komaj ekonomsko upravičene količine, tako da smo do razcveta posla, kot ga podajajo ameriški založniki, še daleč. A dlje kot smo od posla z elektronskimi knjigami, bolj se nam mogoče odmikajo mladi bralci.

Na tem mestu je koristno omeniti tudi portal www.dijaski.net, kjer mladi namesto izvirnih knjižnih besedil najdejo obnove, opise oseb in dogajanja, skratka uporabna besedila o knjigah (in ne knjig samih!), iz katerih je nemogoče dobiti motivacijo za branje književnosti. Mogoče bi bil lahko eden prvih korakov na področju elektronskih knjig prav transformacija zbirke Domača branja, ki jo je izdala časopisna hiša Delo in osnovnih slovenskih klasikov v digitalnem formatu dosegljivim vsem. Zanimivo na dijaškem portalu je, da na njem najdemo ne le obvezne vsebine za pridobivanje (slabih) ocen iz književnosti, temveč tudi ocene uspešnic, ki jih slovenski najstniki radi berejo – vampirske zgodbe Stephanie Mayer, uspešnice kot Lemony Snicket idr.

Spoštovanje do avtorskega dela in zavest, da ga je treba plačati, je problematična v vsem slovenskem šolstvu in slab odnos najstnikov do avtorskih pravic umetniških vsebin – naj bodo filmi, glasba ali knjige – je zrcalo razumevanja same avtorske pravice njihovih učiteljev in staršev ter družbe na sploh. V digitalnem okolju je lahkota, s katero je vsebina skopirana na osebni računalnik, grozljiva. Problem je zapleten, nedvomno pa je treba v šolskem sistemu in med učitelji dvigniti raven odgovornosti do kopiranja (tudi fotokopiranja!) avtorsko zaščitenih besedil.

Tretji argument, ki pa je v prid elektronskim knjigam, je njihova dostopnost. Prav na dostopnost in veliko količino knjig, za katere ni potrebno plačati avtorskih pravic in so v javni domeni (klasiki) gradi svoj poslovni model posla z elektronskimi knjigami koncern Google, ki je decembra 2010 predstavil aplikacijo, s katero je dal na voljo bodisi zastoj bodisi v nakup preko 3 milijone knjižnih naslovov. Fleksibilnost branja na raznih bralnikih (razen Kindla, BlackBerryja in Kobo bralnika), telefonih in računalnikih bo v prihodnje nedvomno prednost, ki bo dostop elektronskih knjig omogočila tudi vsem slovenskim najstnikom. Založniki in vsi, ki se ukvarjamo s knjigo pa se bomo morali potruditi, da bodo na voljo tudi v slovenščini.

3 KNJIGAJMO MIGAJMO – TRŽENJE KNJIG ZA ZABAVO

3.1 VSEBINA KAMPANJE IN POTEK

Bralna kampanja *Knjigajmo migajmo* bo potekala na srednjih šolah, kjer bo v sodelovanju s slavno osebo ustanovljen bralni klub in skupaj z dijaki se bo pogovarjala o izbranih in prebranih knjigah. Pomembno je, da slavni motivirajo dijake za branje ne le enega naslova, temveč za branje nasploh. Slavna oseba bo z dijaki posnela kratek video in ga ponudila partnerjem v brezplačno uporabo za trženje branja. Poleg videa bo posneta tudi fotografija, najpomembnejše s knjigo v roki, ki jih bo kampanja lahko uporabljala za nadaljnjo promocijo. Slavni bodo dovolili uporabiti njihova imena v vseh medijskih oblikah. Osnova tega dogovora je sponzorska pogodba, ki jo podpišejo izvajalci (JAKRS) bralne kampanje s slavno osebo. Slavna oseba si tako zagotovi dodatno promocijo, hkrati pa prispeva k družbeni razvitosti in kvaliteti izobrazbe mladih. Slavne osebnosti smo že pozvali iz sveta glasbe, filma, televizije, radia, športa in politike. Po prvih tipanjih je zanimanje zelo veliko, zvečine so navdušeni nad idejo.

3.2 PARTNERJI V BRALNI KAMPANJI KNJIGAJMO MIGAJMO

Poleg nosilca in subjektov neposredno vključenih v izvedbo, bodo seveda zelo pomembni slavni in sponzorji. Kot glavni partnerji so predvideni:

- Javna agencija za knjigo Republike Slovenije, ki je glavna nosilka in je bralna kampanja registrirana na njenem naslovu kot del njenih aktivnosti,
- Ministrstvo za šolstvo RS,
- Ministrstvo za kulturo RS,
- Bralna značka,
- Društvo slovenskih pisateljev,
- Društvo slovenskih založnikov,
- Društvo slovenskih knjigotržcev,
- Zveza bibliotekarskih društev Slovenije,
- posebej Sekcija šolskih knjižničarjev,
- Slovenska košarkarska liga, Zavod ŠKL,
- Nacionalne športne organizacije (KZS, OKS, NZS, SZS, AZS ...) in Olimpijski komite Slovenije,
- posamezna športna in druga umetniška društva,
- Fakulteta za šport,
- večja slovenska podjetja – sponzorji kampanje, ki jih zanima ciljna skupina, npr. mobilni operaterji, ponudniki internetnih storitev, spletne trgovine, ponudniki športne opreme, zavarovalnice, farmacevtska podjetja, trgovske verige, mediji, itd.,
- mestne in druge slovenske občine.

Posebno pozornost bo posvečena medijem, ki morajo v nacionalni bralni kampanji videti priložnost ujeti slavne v drugačnem okolju in tako dvigniti zanimanje za njihov časopis, revijo, radijsko ali televizijsko oddajo. V sami študiji smo podrobno navedli posamezne medije, ki jim bomo ponudili vsebine kampanje. Posebno pozornost pričakujemo posebej od tistih, ki prejemajo državne dotacije za svoj obstoj.

3.3 CILJI BRALNE KAMPANJE KNJIGAJMO MIGAJMO

Nedvomno so cilji bralne kampanje enaki ciljem, ki jih navajajo avtorji slovenskih dokumentov za razvoj pismenosti, vendar bomo za potrebe pri-spevka posebej navedli tiste, ki so pomembni za mlade.

Kratkoročni cilji kampanje so:

- spodbujanje branja in bralnih navad mladostnikov,
- omejevanje izostankov od pouka,
- veselje ob branju knjig, diskusiji in samem druženju v šoli,
- razvijanje štirih jezikovnih spretnosti (branje, pisanje, poslušanje in ustno izražanje) in višja stopnja pismenosti,
- razvoj odnosa do posedovanje knjige, svojega izvoda,
- spoznavanje sošolcev in izmenjava mnenj z njimi,
- možnost izražanja mnenj o junakih, ki so izven osebnosti najstnika (najstniki načeloma sovražijo osebna vprašanja),
- spoznavanje profesorjev – mentorjev v neformalnem okolju in boljši odnos z njimi,
- spoznavanje idolov v živo in razgovor z njimi,
- boljši učni uspeh in boljše karijerne možnosti za naprej.

Dolgoročni cilji bralne kampanje so:

- razvoj kritične miselnosti pri mladih na sploh,
- inovativnost pri oblikovanju in razvijanju vseživljenjskih bralnih navad,
- možnost posameznika, da novice iz medijev in svojo okolico, življenje presoja kritično,
- več znanja za isto stopnjo izobrazbe,
- manjšanje socialnih razlik, ki jih povzroči situacija v primarni družini,
- boljši odnos do branja knjig kot zabave in posledično več interesa za uporabo oz obiskovanje tako splošnih kot šolskih knjižnic in nakup knjig,

- prenos ljubezni do branja na naslednje generacije – kar se Janezek nauči ...,
- knjiga postane moderna in branje del splošnega družbenega vedenja – dvig zavesti o pomenu branja za razvoj posameznika in družbe – če *obleka naredi človeka, naj knjiga naredi osebo*,
- zdrav obstoj založniške produkcije,
- spodbujanja razvoja knjigarniške mreže v Sloveniji,
- povezanost izobraževanja in gospodarstva preko medija knjige – povezovanje različnih akterjev družbe (javne inštitucije, športniki, javne osebnosti itd.) z mladostniki,
- spodbujanje športnih aktivnosti med mladimi in zdravega načina življenja.

Dodana vrednost nacionalne bralne kampanje se bo pokazala takoj in bo pomembna predvsem:

- za srednje šole – višja stopnja pismenosti in več dijakov, ki redno zaključijo šolanje, razvoj šolskih knjižnic,
- za družbo – pozitiven odnos do branja vodi v industrijsko razvito družbo z manjšim socialnim razslojevanjem,
- za knjižnice – večji obisk in izposoja, tako splošnih kot šolskih knjižnic, podpora oziroma spodbuda boljšemu razvoju mreže šolskih knjižnic v srednješolskem izobraževanju,
- za založnike – večji nakup knjig,
- za knjigotržce – večji obisk knjigarn in nakup knjig,
- za slavne osebnosti – koristen doprinos k razvoju družbe in pozitivna javna podoba,
- za podjetja/sponzorje – večja povezanost z mladimi in jasna družbena odgovornost podjetja.

3.4 DRUŽBENA SWOT ANALIZA BRALNE KAMPANJE KNJIGAJMO MIGAJMO



Slika 1: Družbena SWOT analiza bralne kampanje Knjigajmo migajmo

3.5 TERMINSKI PLAN IN FAZE BRALNE KAMPANJE KNJIGAJMO MIGAJMO

Ekipo, ki jo sestavljajo Tjaša Urankar v imenu nosilca bralne kampanje JAKRS, Tanja Tuma v imenu Društva slovenskih založnikov in Studio U3nek ki v okviru svojega oblikovalskega studija skrbi za zunanjo podobo kampanje, se je nemudoma po potrditvi preliminarne študije decembra leta 2010 lotila dela. Pripravljen je logotip bralne kampanje Knjigajmo migajmo in vrsto pojavnih oblik podobe – majčke, kazalke, dopisi itd. Z delovanjem pričinja spletna stran www.knjigajmomigajmo.si, vzpostavljeni so številni kontakti s sponzorji in slavnimi osebami.

Jeseni leta 2011 predvidevamo izvedbo ankete med dijaki in profesorji. Od nje si obetamo vrsto odgovorov glede njihovih bralnih navad, prstočasnih aktivnosti in zanimanja za slavne. V pripravi je tudi motivacijski filmček s slavnim slovenskim igralcem – komikom, ki bo zaokrožil po spletu ter publiko pripeljal v bralne klube ter naslovna pesem kampanje v slogu *Rap*.

Odprli bomo tudi Facebook profil kampanje, kjer bomo svetovali mladim, kaj naj berejo v duhu »Yankelovicheve raziskave«, da največ mladih ne bere zato, ker ne vedo, kaj bi brali. (Kids and family reading report, 2006). Odvijajo se prvi sestanki s sponzorji in načrt je, da po pilotskih mesecih v leošnjem letu kampanja steče v polnem zagonu v naslednjem letu. Prav tako se pričinja sodelovanje s stanovskimi društvi, ki se ukvarjajo s knjigo. Ambicije so, da slovenski slavni ustanovijo čim več knjižnih klubov na različnih srednjih šolah in da postane branje del zabave mladih, ki opoja pisane besede še niso okusili.

4 ZAKLJUČEK

Med najbolj neprijetne predmete v srednjih šolah žal sodi slovenski jezik, praktično skoraj edini predmet, ki dijake seznanja s književnostjo in jih navaja k branju in pisanju. Vendar mladi zavračajo domače branje, vsebine nalagajo s spleta, mnenja o knjižnih delih povzemajo po akademskih strokovnjakih in so sploh do vsebin povsem brezbrizni. Namesto da bi se njihove bralne in jezikovne kompetence razvijale, nazadujejo, hkrati pa je odpor do knjige vedno večji. Odpor do branja nesejo v študijsko in odraslo dobo ter ga žal prenesejo svojim otrokom.

Menimo, da lahko ta odnos spremenimo z dobro zastavljeno in promocijsko učinkovito nacionalno bralno kampanjo. Na prehodu v novo tehnološko fazo založništva, je nujno, da v mladih zbudimo željo po branju, izposoji in nakupu knjig.

Bralna kampanja *Knjigajmo migajmo* je zastavljena predvsem s pogledom na mlade, na to, kaj jih zanima in česa si želijo. Če si želijo srečati njihove idole, slavne, je naša naloga, da jih postavimo mednje s knjigo v roki. V center burnega globaliziranega sveta slovenskih najstnikov želimo postaviti knjigo v prvi vrsti kot objekt zabave. Čas adolescence in odraščanja je tudi čas ustvarjanja novih osebnosti in v tem kreativnem trenutku lahko upamo na bolj ambiciozne bralce in temeljite vsebinske diskusije mladih, ki bodo čez nekaj desetletij vodili državo.

Tako obširno bralno kampanjo je nemogoče izpeljati brez širšega družbenega konsenza, zato upamo, da bodo profesorji in šolske oblasti pozorno prisluhnili našemu sporočilu in tvorno sodelovali. Za knjižničarje vemo, da bodo, saj živijo praktično s knjigo v roki. Prav tako je nujno vključiti tudi sponzorje z vseh gospodarskih področij.

Trenutek je pravi. Po letu, ko je bila Ljubljana svetovna prestolnica knjige in čakajoč na leto, ko bo Maribor evropsko mesto kulture, si lahko nadejamo uspeha tam, kjer se branje najbolj pozna – v šolah. Za konec si izposodimo citat dr. Mete Grosman: »Prav pozitivna izkušnja s šolskim branjem je za učence vir najbolj učinkovite motivacije za branje in tudi za spoznanje o pomenu razvite bralne zmožnosti.«

5 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. *American Publishers Association. Core programs & services.* (2009). Washington, DC: New York: Association of American Publishers. Pridobljeno 2. 12. 2009 s spletne strani: www.publishers.org
2. Baverstock, A. (2008). *How to market books.* London: Philadelphia: Kogan Page.
3. Dolenc, D. (2009). *Šolanje mladih v Sloveniji.* Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno 15. 12. 2010 s spletne strani: www.stat.si
4. *Društvo bralna značka Slovenije.* (2010). Ljubljana: Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS. Pridobljeno 25. 11. 2010 s spletne strani: www.bralnaznacka.si
5. *European Booksellers Federation. Activities & events.* (2010). Brussels: European Booksellers Federation. Pridobljeno 12. 9. 2010 s spletne strani: <http://www.ebf-eu.org>
6. *Get caught reading. Literacy Program.* (1999). New York: Association of American Publishers. Pridobljeno 2. 12. 2010 s spletne strani: www.getcaughtreading.org
7. *Javna agencija za knjigo Republike Slovenije. Rastem s knjigo.* (2009). Ljubljana: Javna agencija za knjigo RS. Pridobljeno 5. 9. 2011 s spletne strani: http://www.jakrs.si/rastem_s_knjigo/rastem_s_knjigo_ss_2011/
8. *Kids and family reading report.* (2006). New York: Scholastic, Yankelovich. Pridobljeno 5. 11. 2010 s spletne strani: www.scholastic.com
9. *Lesen in Deutschland 2008.* (2009). Mainz: Stiftung Lesen. Pridobljeno 6. 12. 2010 s spletne strani: <http://www.stiftunglesen.de>
10. *Lesesozialisation von Kindern in der Familie.* (2009). Mainz: Stiftung Lesen. Pridobljeno 5. 12. 2010 s spletne strani: <http://www.stiftunglesen.de>
11. Richtel, M. (2010). *Kid between two worlds.* New York: Times. Pridobljeno 15. 12. 2010 s spletne strani: http://www.nytimes.com/2010/11/21/technology/21brain.html?_r=3&ref=education
12. Zdešar, P. (2010). *Uporaba interneta v slovenskih gospodinjstvih.* Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno 15. 12. 2010 s spletne strani: www.stat.si

SPLOŠNE KNJIŽNICE ZA ZDRAVJE OBČANOV: REZULTATI PILOTSKEGA PROJEKTA

PUBLIC LIBRARIES FOR PUBLIC HEALTH: RESULTS OF THE PILOT PROJECT

Anamarija Rožić

Centralna medicinska knjižnica, Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani
e-pošta: anamarija.rozic@mf.uni-lj.si

Nada Tržan-Herman

e-pošta: trzan.herman@gmail.com

Tatjana Kodela

Mestna knjižnica Ljubljana – Knjižnica Otona Župančiča, Ljubljana
e-pošta: tanja.kodela@mklj.si

Tomaž Pevec

Mestna knjižnica Ljubljana – Knjižnica Otona Župančiča, Ljubljana
e-pošta: tomaz.pevec@mklj.si

UDK 027.022:614

IZVLEČEK

Prispevek opisuje sodelovanje Centralne medicinske knjižnice Medicinske fakultete v Ljubljani (CMK) in splošnih knjižnic, Mestne knjižnice Ljubljana, Mariborske knjižnice in Knjižnice Mirana Jarca iz Novega mesta, pri aktivnostih pospeševanja zdravstvene pismenosti občanov. Cilj tega sodelovanja je, da postanejo javne knjižnice mesto, kjer lahko obiskovalec dobi kakovostne zdravstvene informacije. Predstavljeni so rezultati pilotskega projekta pri ustanavljanju »zdravstvenih koticikov« v sodelujočih splošnih knjižnicah. Uspešno delovanje le-teh je odvisno od usposobljenih knjižničarjev in od sodelovanja med informacijsko in zdravstveno stroko. Analiza potreb po zdravstvenih informacijah v splošnih knjižnicah je bila opravljena pri informatorjih z vprašalnikom. Odgovori so odkrili potrebo po prijaznih in kakovostnih zdravstvenih informacijah za uporabnike in po pomoči knjižničarjev in zdravstvenih delavcev, usposobljenih za iskanje zdravstvenih informacij. CMK je v ta namen organizirala delavnico za iskanje zdravstvenih informacij, ki se je udeležilo osem knjižničarjev in en farmacevt. Uspešnost usposabljanja smo preverili tri mesece kasneje z vprašalnikom. Novo znanje oziroma izkušnje knjižničarjev ter zdravstvenih delavcev, ki so sodelovali v pilotnem projektu, so osnova za širitev tovrstnega sodelovanja splošnih knjižnic in CMK.

Ključne besede: medicinske knjižnice, splošne knjižnice, knjižnične storitve, zdravstvena pismenost, javno zdravje

UDC 027.022:614

ABSTRACT

The present article describes our efforts in promoting health literacy among the users of public libraries. Our aim was to have the users become aware of public libraries as being the places where some high quality health information can be obtained. Central Medical Library (CMK) together with three public libraries (Ljubljana City Library, Maribor Public Library and Public Library Miran Jarc Novo mesto) have carried out a pilot project the result of which are called "health corners" – a place in the library for the users to ask or search for such information. No doubt, the success of the project depends on properly trained librarians as well as on effective exchange of knowledge between librarians and health professionals (e.g. physicians). The need for such information does exist: a recent questionnaire shows that. Therefore, CMK has organized a workshop for eight librarians and a pharmacist in order to train them in searching relevant health information interesting for general public. The success of the training was evaluated by a questionnaire three month later. The results of this project help us to expand collaboration between CMK and public libraries in Slovenia.

Key words: medical libraries, public libraries, library services, health literacy, public health

1 UVOD

Izsledki kažejo, da ima prava informacija ob pravem času, ki je posredovana pravi osebi, pomemben vpliv na vzdrževanje dobrega zdravja in uspešno reševanje zdravstvenih problemov. Promocija zdravstvene pismenosti in dostop do kakovostnih zdravstvenih informacij v knjižnicah prinaša številne koristi tako za bolnike kot za širšo javnost.

Centralna medicinska knjižnica je v sodelovanju s tremi splošnimi knjižnicami pričela pilotski projekt »zdravstveni kotiček« kot nadaljevanje večletnih pobud, da se splošne knjižnice vključijo v ponudbo zdravstvenih informacij. V nadaljevanju bodo predstavljeni potek dela na projektu in rezultati skupnih prizadevanj pri vzpostavljanju informacijskih točk »zdravstvenih kotičkov«.

1.1 POMEN ZDRAVSTVENE PISMENOSTI

Svetovna zdravstvena organizacija opredeljuje zdravstveno pismenost kot kognitivne in socialne veščine ter zmožnosti posameznika, da razume in uporabi ustrezne informacije za vzdrževanje in promocijo dobrega zdravja. Zaradi vse večje ponudbe zdravstvenih informacij na svetovnem spletu

postaja danes vse pomembnejša e-zdravstvena pismenost. Ta pomeni sposobnost iskanja, razumevanja in ocene zdravstvenih informacij v elektronski obliki, z namenom, da se novo pridobljeno znanje uporabi za opredeljevanje in reševanje zdravstvenih problemov (World Health Organization, 2009b).

Izsledki kažejo, da je zdravstvena pismenost velikega pomena za javno zdravje, ker pomembno vpliva na različne kazalce kot so izid zdravljenja, oskrba kroničnih obolenj, stopnja hospitalizacije in umrljivosti ter stroški zdravljenja (World Health Organization, 2009a; Picker Institute, 2006).

Zdravstveni sistemi v Ameriki in Evropi so pred velikimi spremembami, ki se kažejo kot premik od tradicionalnega paternalističnega modela »zdravnik ve najbolje« k novemu na bolnika usmerjenemu modelu, kjer posamezniki vse bolj izvajajo samooskrbo, skrbijo za kronična stanja in sodelujejo pri odločitvah svojega zdravstvenega osebja z lastnimi zdravstvenimi informacijami. Prava informacija in dostop do nje je bistvo prej omenjenega premika, ki ga nekateri imenujejo revolucija v zdravstvu (Smith in Dumant, 2009).

Z razvojem interneta se v svetu uveljavlja koncept e-zdravja z namenom, da se z uporabo digitalnih informacijskih in komunikacijskih tehnologij izboljša zdravje ljudi in zdravstvena oskrba. Tudi Slovenija se je vključila v to gibanje s projektom eZdravje (spletna stran http://www.mz.gov.si/si/za_izvajalce_zdrav_storitev/ezdravje/), ki se sofinancira iz evropskih sredstev, in poteka pod vodstvom Ministrstva za zdravje. Aktivnosti na projektu, ki so se pričele leta 2008 in se bodo zaključile leta 2015, vključujejo izvajanje konceptov e-Europe in e-Health, ki ju je sprejela Evropska unija in predvidevata izboljšanje kakovosti življenja posameznikov Evropske unije na področju zdravja s širšo uporabo komunikacijskih in informacijskih sredstev. Eden od pomembnih ciljev tega projekta je tudi dvig kakovosti zdravstvenih procesov z izobraževanjem in usposabljanjem različnih ciljnih skupin na področju e-storitev v zdravstvu ter z razvojem in izvajanjem programov za večanje dejavne vloge in odgovornosti državljanov v zdravstvu.

Na internetu je na eni strani vse več strani z zdravstveno vsebino, na drugi pa se večja število uporabnikov spleta, ki išče informacije povezane z zdravjem. Na spletu lahko objavlja vsak, zato je pomembno zagotoviti dostop do kakovostnih in preverjenih virov, ki večajo zdravstveno pismenost in omogočajo bolj kakovostno skrb za lastno zdravje. Zato pomembno vlogo pri pospeševanju zdravstvene pismenosti v svetu prevzemajo tudi knjižnice, tako zaradi prostega dostopa do informacij na spletu kot zaradi poznavanja informacijskih veščin ter povezanosti s svojim okoljem.

Vodilno vlogo pri organizirani ponudbi zdravstvenih informacij za laike imajo medicinske knjižnice, med katerimi je s svojo ponudbo in dejavnostmi najpomembnejša ameriška Nacionalna knjižnica za medicino (U.S. National Library of Medicine, spletna stran <http://www.nlm.nih.gov/>), ki gradi najpomembnejšo bazo za laike MedlinePlus (spletna stran <http://www.nlm.nih.gov/medlineplus/>). Pomembne so tudi aktivnosti združenj medicinskih knjižnic, med katerimi sta najbolj dejavna ameriško Medical Library Association s svojo sekcijo Consumer and Patient Health Information Section (CAPHIS, spletna stran <http://caphis.mlanet.org/>) in evropsko združenje EAHIL s sekcijo Public Health Information Group (PHIG, spletna stran <http://www.eahil.net/PHISIG-page.html>). Naloga teh sekcij je, da se visoko strokovne medicinske informacije razširijo na nivo občanov v razumljivi obliki. V ta namen spodbujajo izobraževanje knjižničarjev in njihovo sodelovanje za kakovostno ponudbo zdravstvenih informacij za potrebe laikov. Prizadevajo si razširiti vodilno vlogo knjižnic na področju organizacije zdravstvenih informacij za laike. V slovenskem prostoru je Centralna medicinska knjižnica Medicinske fakultete (spletna stran <http://www.mf.uni-lj.si/cm/k/>) začela z organizacijo zbirke virov za laike pod naslovom »Zdravje za vse« in izvajanjem izobraževanj za knjižničarje za uporabo zdravstvenih virov na internetu.

Od bolnikov se pričakuje vse bolj aktivna vloga in sodelovanje pri izvajanju zdravljenja, zato ministrstva za zdravstvo v razvitih državah podpirajo krepitev zdravstvene pismenosti in vlogo splošnih knjižnic v tem procesu. Da je temu tako, vidimo tudi iz primera dobrega sodelovanja Nacionalnega zdravstvenega sistema v Yorkshiru in splošnih knjižnic pri posredovanju informacij o zdravstvenih storitvah (NHS, 2011).

1.2 VLOGA KNJIŽNIC PRI POSPEŠEVANJU ZDRAVSTVENE PISMENOSTI

Knjižnice lahko na različne načine tvorno sodelujejo pri ponudbi informacij s področja zdravja za širšo javnost, vključno z bolniki in njihovimi bližnjimi. Sekcija CAPHIS je pripravila izjavo, ki opredeljuje potencialno vlogo knjižničarjev pri zagotavljanju informacij za zdravje potrošnikov in pri izobraževanju bolnikov (CAPHIS, 2010). Ta je povezana s poslanstvom in politiko delovne organizacije. CAPHIS poudarja, da naj aktivnosti usmerja naravnost, ki krepi ustvarjanje zdrave družbe in pomaga posameznikom sprejemati odločitve o zdravju na podlagi zbranih informacij. V nadaljevanju iz izjave CAPHIS povzemamo različne potencialne vloge za knjižničarje na področju zdravja potrošnikov in možnosti sodelovanja na več ravneh.

1. **Upravljanje knjižničnih zbirk:** izbor in nakup kakovostnih informacijskih virov za potrošnike; vzdrževanje in razvoj zbirk za posamezna interesna področja.
2. **Izmenjava znanja in virov:** mrežno povezovanje s posamezniki, organizacijami in agencijami, za učinkovito izmenjavo informacij; posvetovanje o izbiri in ponudbi gradiva za zdravstveno vzgojo bolnikov v zdravstvenih organizacijah; sodelovanje z lastno organizacijo in lokalno skupnostjo pri organizaciji izobraževanj; podpora delovanju skupin za samopomoč.
3. **Zagovorništvo:** spodbujanje prostega dostopa do zdravstvenih informacij na lokalni in mednarodni ravni; spodbujanje zbiranja informacij z različnih vidikov ter o različnih postopkih, medicinskih in nemedicinskih, za bolj ozaveščeno izbiro pri zdravstvenih odločitvah; zaščita posameznikovih pravic do zaupnosti in neomejenega dostopa do medicinskih in zdravstvenih informacij; zaščita pravic potrošnikov do dostopa do informacij, neodvisno od njihove izobrazbe.
4. **Dostop in diseminacija informacij:** zagotavljanje in zbiranje zdravstvenih informacij za laike in bolnike, ki so dostopne preko interneta in nacionalnih omrežij; posredovanje informacij hospitaliziranim bolnikom; sprotno obveščanje zdravstvenih delavcev o novih virih za zdravstveno vzgojo bolnikov; ustanavljanje centrov s ponudbo informacij za laike; zagotavljanje medknjižnične izposoje; filtriranje informacij za laike na podlagi njihove kakovosti
5. **Izobraževanje:** zbujanje zavedanja med zdravstvenim osebjem glede zdravstveno-informacijskih potreb laikov; priprava izobraževalnih programov zdravstvenega informacijskega opismenjevanja za splošne in druge knjižnice; ponudba izobraževalnih programov za laike o iskanju in vrednotenju zdravstvenih informacij
6. **Raziskovanje:** spodbujanje in sodelovanje pri raziskavah z vseh vidikov zdravstvenih informacij za laike; uvajanje informacijskih raziskav v aktivnosti zdravstvenega opismenjevanja laikov

Slovenske knjižnice so se na podlagi zgledov v tujini že začele vključevati v aktivnosti za pospeševanje zdravstvene pismenosti, poleg tega razvijajo tudi nekatere inovativne pristope. Tovrstne dejavnosti so se v Sloveniji šele pričele razvijati, zato je smiselno ugotoviti, kateri pristopi in aktivnosti so za naše občane in okolje najbolj primerni in učinkoviti. To so naloge pilotskega projekta »Splošne knjižnice za zdravje občanov«, ki bo v nadaljevanju podrobneje predstavljen.

2 PET LET DELA NA PROJEKTU »SPLOŠNE KNJIŽNICE ZA ZDRAVJE OBČANOV« IN »ZDRAVSTVENI KOTIČEK«

V Sloveniji se je projekt »Javne knjižnice za zdravje občanov« pričel leta 2007 v okviru Rdečega križa v Celju. Rezultati študije so bili predstavljeni na EAHIL delavnici v Dublinu, leta 2009 v prispevku z naslovom »Working On Public Health Information in Public Libraries« (Tržan-Herman, 2009). Prispevek je bil odlično sprejet v okviru sekcije PHIG in tudi širše. Poudarek v projektu je na pomenu vključevanja zdravstvenega strokovnjaka v proces dajanja zdravstvenih informacij, saj opažajo knjižničarji, ki že dlje časa delajo na podobnih projektih, da morata tesneje sodelovati obe stroki – zdravstvena in medicinsko-informacijska (Tržan-Herman in Rožić, 2010).



Slika 1: Sodelovanje treh slovenskih regij v pilotskem projektu: Osrednjeslovenske (Ljubljana) Dolenjske (Novo mesto) in Štajerske (Maribor)

V letu 2010 so se začele pobude za sodelovanje med CMK in predstavniki splošnih knjižnic iz različni slovenskih regij z namenom, da se oblikuje model ponudbe kakovostnih zdravstvenih informacij za laike. Po nekaj uvodnih sestankih je v letu 2011 zaživel pilotski projekt »Zdravstveni kotiček«, v katerem sodelujejo Centralna medicinska knjižnica, Mestna knjižnica Ljubljana: Knjižnica Otona Župančiča (KOŽ), Knjižnica Mirana Jarca Novo Mesto in Mariborska knjižnica. Tako so se v projekt vključile tri različne regije s svojimi značilnostmi, kar je pomembno za pripravo čim bolj ustreznega modela ponudbe zdravstvenih informacij (Slika 1). Predstavniki sodelujočih knjižnic so na sestanku aprila 2011 (Slika 2) sprejeli koncept ustanovitve »zdravstvenega kotička« v splošnih knjižnicah,

ki uporabniku na enem mestu nudi široko paleto kakovostnih zdravstvenih informacij. Potrdili so načrt in termin izobraževanja knjižničarjev s področja iskanja in uporabe zdravstvenih informacij, ki ga je pripravila CMK. Pomembno je, da je izobraževanje prilagojeno dejanskim potrebam v splošnih knjižnicah in v ta namen so bili izdelani vprašalniki za informatorje in uporabnike knjižnic.

Pilotski projekt »zdravstveni kotichek« je bil v obliki posterja z naslovom »Working together for public health: cooperation of health and public libraries in Slovenia« zelo uspešno predstavljen na evropski delavnici medicinskih knjižnic v Istanbulu julija 2011, kjer je bil izbran med osem najboljših posterjev in pritegnil pozornost za predlagane rešitve (Rožič, 2011).



Slika 2: Sestanek predstavnikov sodelujočih knjižnic v projektu »Zdravstveni kotichek« maja 2011 v KOŽ: mag. Anamarija Rožič, Vilenka Jakac-Bizjak, mag. Nada Tržan-Herman, Tjaša Cijan, Claudia Jerina, Polonca Muhič in Tadeja Gregorinčič

2.1 CILJI PROJEKTA »ZDRAVSTVENI KOTIČEK«:

1. Ustanovitev »zdravstvenega koticheka« v izbranih splošnih knjižnicah: kotichek se organizira na mirnem mestu, ki omogoča dovolj zaupnosti, in se opremi z mizo, stoli, osebnim računalnikom in tiskalnikom. Knjižničarji, usposobljeni za iskanje zdravstvenih informacij, nudijo uporabnikom pomoč pri iskanju ob vnaprej določenih urah. Na namizju računalniškega zaslona so zbrani kakovostni zdravstveni viri za potrošnike, ki jih uporabniki lahko uporabljajo tudi samostojno. Nekaj ur tedensko v koticčku

sodelujejo tudi prostovoljci (zdravniki, farmacevti, dipl. medicinske sestre), ki odgovarjajo na vprašanja in nudijo pomoč pri posredovanju zahtevnejših strokovnih informacij. Ti strokovnjaki s področja zdravstva pa morajo pridobiti dodatno znanje s področja medicinske informatike, saj je tovrstno dajanje informacij prav tako del javno dostopnih informacij. CMK bo usposabljala tudi zdravstvene strokovnjake za iskanje kakovostnih informacij po najpomembnejših medicinskih virih.

2. Izdelava vprašalnika, ki bo omogočil spremljanje potreb po zdravstvenih informacijah v splošnih knjižnicah, in prilagajanje ponudbe po meri uporabnikov.
3. Postavitev uporabniku prijazne zbirke tiskanih zdravstvenih virov v splošnih knjižnicah: knjižnica na podlagi UDK oziroma druge svoje klasifikacije izbere zdravstvene vire in jih postavi v bližini koticčka ter opremi zbirko z ustreznimi napisi z zdravstveno terminologijo. Katalog zdravstvene tiskane zbirke se zaradi boljšega pregleda in lažjega iskanja objavi na spletišču splošne knjižnice. V sodelovanju z organizacijami bolnikov, ki objavljajo revije in navodila za lajšanje kroničnih bolezni, se pripravi izbor tiskov za postavitev v koticčku.
4. Izobraževanje splošnih knjižničarjev za iskanje javno dostopnih zdravstvenih informacij na internetu: CMK organizira izobraževanje, kjer slušatelji naprej pridobijo splošna znanja o značilnostih in kakovosti zdravstvenih informacij in pravicah pacientov kot jih opredeljuje zakonodaja. Sledi praktična delavnica za učinkovito uporabo informacijskih virov na internetu, kjer je poudarek na izboru kakovostnih domačih in tujih virov in veščinah za iskanje zdravstvenih informacij. Izobraževanje bosta opravila vsaj dva knjižničarja iz sodelujočih splošnih knjižnic.
5. Izgradnja spletne zbirke slovenskih in tujih zdravstvenih informacijskih virov za potrebe občanov: CMK pripravi izbor tovrstnih kakovostnih domačih in tujih internetnih virov za zdravje in jih objavi na spletu. Ta zbirka je dostopna v »zdravstvenih koticčkih« kot izhodiščna točka za iskanje zdravstvenih informacij.
6. Uresničevanje pravic državljanov, da dostopajo do informacij s področja zdravstva, neodvisno od njihove izobrazbe; to načelo je zajeto tudi v okviru pravice do obveščeniosti in sodelovanja ter v okviru samostojnega odločanja o zdravljenju, ki ga navaja Zakon o pacientovih pravicah (2004).
7. Podpora CMK, ki sodelujočim knjižnicam nudi stalno informacijsko podporo in redno izobraževanje za kakovostno izvajanje storitev v »zdravstvenem koticčku«.

2.2 SPLETNA ZBIRKA SLOVENSКИH IN TUJIH ZDRAVSTVENIH INFORMACIJSKIH VIROV ZA POTREBE LAIKOV

CMK je za potrebe iskanja kakovostnih zdravstvenih informacij nadgradila svojo spletno zbirko domačih in tujih in internetnih virov pod imenom Zdravje za vse (spletna stran <http://www.mf.uni-lj.si/cmk/zdravje-za-vse>), kjer so na enem mestu zbrani kakovostni slovenski in angleški viri s ponudbo informacij za najpogostejša vprašanja laikov. Viri so urejeni v naslednje vsebinske sklope:

- Medicinske enciklopedije,
- Medicinski slovarji,
- Zdravstvene informacije,
- Zdravstvene novice,
- Forumi in zdravniški nasveti,
- Zdravstvene ustanove,
- Društva, skupine za samopomoč in druge organizacije,
- Iskalniki strokovne in poljudne medicinske literature.

Na spletu je na voljo tudi katalog poljudnih tiskanih del, urejen po zdravstvenih področjih (spletna stran <http://www.mf.uni-lj.si/cmk/poljudnadela-v-cmk>).

2.3 ANALIZA INFORMACIJSKIH POTREB V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH

Pomembno je, da se pred izvedbo izobraževanja in izvajanjem aktivnosti v »zdravstvenem kotičku« pridobijo informacije o dejanskih potrebah v posameznih splošnih knjižnicah, nato pa tudi izvede evalvacija opravljenih nalog. V ta namen so bili izdelani trije vprašalniki, ki so pri avtorjih na voljo zainteresiranim knjižnicam.

1. Vprašalnik A: potrebe na področju izobraževanja o zdravstvenih informacijah, ki so ga izpolnili informatorji;
2. Vprašalnik B: usposobljenost za iskanje zdravstvenih informacij, ki so ga izpolnili informatorji tri mesece po opravljenem izobraževanju;
3. Vprašalnik C: zadovoljstvo s ponudbo zdravstvenih informacij v splošnih knjižnicah, ki ga izpolnijo uporabniki.

Vprašalnik A je izpolnilo šest informatorjev iz treh knjižnic: KOŽ, Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto in Mariborske knjižnice. Analiza odgovorov je izpostavila najpogostejše informacijske potrebe:

- Obiskovalci največkrat sprašujejo o specifični bolezni in komplementarni medicini oziroma zdravljenju.
- Obiskovalci se najraje oglasijo v knjižnici osebno glede zdravstvenih vprašanj in ne sprašujejo po telefonu ali e-pošti.
- Obiskovalci običajno najdejo odgovor v knjigah, ki so v knjižnici in si jih tudi običajno sposodijo.
- Zbirke virov »Zdravje za vse«, ki jo kreira CMK, knjižničarji skoraj ne poznajo; zato je potrebno načrtovati informiranje o tem viru.
- V splošnih knjižnicah se običajno ne poslužujejo tujih informacijskih virov s področja zdravstvenih informacij (npr. PubMed); največkrat uporabijo EBSCO tudi za vprašanja s področja zdravstva.
- Medicinska terminologija predstavlja dokaj veliko težavo, a vseeno jim uspe najti odgovor v povprečju v 15 minutah. Sicer se posvetujejo s kolegi ali pošljejo obiskovalca v kakšno specialno knjižnico.
- Vprašanja obiskovalcev so največkrat naslednja: zdravljenje raznih bolezni, zdrava prehrana, diete, zdrav način življenja, nosečnost, prva pomoč, komplementarna medicina
- Knjižničarji so predlagali, da bi se radi poglobljeno seznanili z viri informacij, ki obravnavajo naslednje teme:
 - zdravstvene informacije (različne, tudi komplementarna medicina) in varovanje zdravja,
 - informacije o zdravilih,
 - medicinska terminologija (angleška in slovenska),
 - informacijski viri CMK, elektronske zdravstvene informacije v slovenskem jeziku,
 - združenja bolnikov v Sloveniji in v tujini ter specifične informacije, ki jih le ta nudijo,
 - kakovost zdravstvenih informacij na internetu.

2.4 IZOBRAŽEVANJE

Izobraževanje za iskanje in uporabo zdravstvenih informacij je potekalo junija 2011 v organizaciji CMK v obliki celodnevne delavnice, ki so jo vodili mag. Anamarija Rožič, dr. med., mag. Nada Tržan-Herman, mag. farm. in Boža Oberč. Dogodek je potekal v prostorih KOŽ, ki se je prijazno ponudila za gostiteljico. Udeležilo se ga je 8 informatorjev iz vseh treh knjižnic, ki sodelujejo v projektu. Na izobraževanju so se udeleženci seznanili z nekaterimi pomembnimi temami pri iskanju zdravstvenih informacij in pridobili praktična znanja in veščine.

Program izobraževanja:

- Učinkovit referenčni pogovor z uporabniki zdravstvenih informacij, etični vidiki;
- Pomen zdravstvene pismenosti, e-zdravja;
- Vloga knjižničarja pri promociji zdravstvene pismenosti;
- Kriteriji za oceno kakovosti zdravstvenih virov na internetu;
- Kako do kakovostnih informacij o zdravju in zdravlilih: priporočeni viri, zbirka virov CMK Zdravje za vse;
- Praktično iskanje po priporočenih virih;
- Vloga društev bolnikov in skupin za samopomoč.

Predavatelji so pripravili seznam priporočenih kakovostnih zdravstvenih virov, na katere se uporabnike usmeri pri iskanju odgovor na vprašanja o zdravju in so vključeni v zbirko Zdravje za vse na portalu CMK (spletna stran www.mf.uni-lj.si/cm/). V Preglednici 1 se nahaja izbor teh virov.

Vsi udeleženci so po izobraževanju utrdili usvojeno znanje na osnovi zastavljenih »domaćih nalog« s področja vprašanj o zdravljenju bolezni in še posebej o farmakoterapiji. Iz odgovorov je bilo razvidno, da so znanje solidno usvojili, a da je potrebno nadaljnje izobraževanje in sodelovanje.

V okviru odgovorov na vprašalnik B tri mesece po izobraževanju so knjižničarji poudarili pomen možnosti, da naslovijo težja vprašanja na CMK in da na podlagi konkretnih primerov nadgrajujejo svoje znanje. Sicer pa so vsi udeleženci ocenili izobraževanje za koristno in izrazili potrebo, da to znanje utrdijo ter dodatno razvijejo v nadaljevalnem seminarju. Izobraževanje je bilo junija – tik pred dopusti in zato je bilo manj priložnosti, da

v praksi zaživi poglobljeno zdravstveno svetovanje; svetovanje je potekalo torej po običajnem načinu (tudi zaradi neutrjenega znanja) in vprašalnika C – za obiskovalce niso uporabili. Vsekakor pa pričakujejo večji premik, ko bo vzpostavljen »zdravstveni kotiček«.

KOŽ je med sodelujočimi javnimi knjižnicami v projektu prvi naredil načrte na področju zasnove prostora za delovanje »zdravstvenega kotička«.

Preglednica 1: Izbor kakovostnih virov za odgovore na najpogostejša vprašanja o zdravju

Vprašanje	Odgovor	URL naslov
O posameznem zdravlju	Navodila za paciente	BPZ: www.zdravila.net (potrebna registracija)
		EMA: www.ema.europa.eu
O skupinah zdravlil	Register slovenskih zdravlil	IVZ: www.ivz.si/register
O prehranskih dodatkih	Seznami pri slovenski agenciji JAZMP	JAZMP: www.jazmp.si
	Seznami pri ameriški agenciji ODS NIH	ODS NIH: http://ods.od.nih.gov
Zdravila brez recepta	Register slovenskih zdravlil	IVZ: www.ivz.si/register
	Medline plus	http://www.nlm.nih.gov/medlineplus/
Različna zdravstvena stanja	CMK: Zdravje za vse	http://www.mf.uni-lj.si/cm/zdravje-za-vse
	MedlinePlus	http://www.nlm.nih.gov/medlineplus/
Pacientove pravice	Ministrstvo za zdravje	http://www.mz.gov.si/si/mz_za_vas/pacientove_pravice/
Društva bolnikov in skupine za samopomoč	CMK: Zdravje za vse	http://www.mf.uni-lj.si/cm/zdravje-za-vse
Medicinska terminologija	Slovenski medicinski e-slovar	http://www.lek.si/si/skrb-za-zdravje/medicinski-slovar/
	Medical Dictionary	http://www.nlm.nih.gov/medlineplus/

3 ORGANIZACIJA »ZDRAVSTVENEGA KOTIČKA« V MESTNI KNJIŽNICI LJUBLJANA: OPIS AKTIVNOSTI

V Knjižnici Otona Župančiča, centralni enoti MKL, so letos spomladi, na pobudo Centralne medicinske knjižnice, stekle priprave na ustanovitev »zdravstvenega kotička«. Namen tega projekta je povečanje zdravstvene pismenosti uporabnikov knjižnice. To v praksi pomeni zahtevnejše oziroma bolj specializirane informacije s področja zdravstva, zdravlil, pacientovih

pravic in vedno bolj popularnih tem, kot so zdravstvena preventiva (denimo o zdravem načinu prehranjevanja), diete pri različnih obolenjih, razne oblike zasvojenosti, alternativni načini zdravljenja in podobno. V splošnih knjižnicah je namreč že dalj časa opazen trend, da želijo uporabniki lastno zdravje »vzeti v svoje roke«. Informatorji v teh knjižnicah se soočajo z vedno bolj poudarjeno zahtevo uporabnikov po kompleksnejših zdravstvenih informacijah, za katere gradivo na knjižnih policah pogosto ne zadošča več. Zato vedno več ljudi išče informacije, ki so tako ali drugače povezane z njihovim zdravjem, tudi preko spleta.

Izhajajoč iz potreb uporabnikov je Centralna medicinska knjižnica Medicinske fakultete v Ljubljani začela organizirati zbirke različnih **kakovostnih virov zdravstvenih informacij**, ki so pregledno urejene in preko njihove spletne strani lažje dostopne iskalcem informacij. Da bi v splošnih knjižnicah te informacije uspešno posredovali svojim uporabnikom, je bilo junija 2011 za izbrane informatorje treh slovenskih splošnih knjižnic v KOŽ organizirano **izobraževanje**, kjer so se udeleženci seznanili z osnovnimi strategijami iskanja zdravstvenih virov, dosegljivih v zbirkah na spletni strani Centralne medicinske knjižnice. Cilj izobraževanja je bil, da se knjižničarje v splošnih knjižnicah usposobi za usmerjanje uporabnikov v kvalitetne vire s področja zdravja. Osem informatorjev iz Mestne knjižnice Ljubljana, Knjižnice Mirana Jarca iz Novega mesta in Mariborske knjižnice se je na enodnevem uvodnem tečaju spoznalo z zgradbo spletne strani CMK, njihovimi podatkovnimi zbirkami in z drugimi ustreznimi viri o zdravju in zdravlilih na internetu. Posebno pozornost so namenili predstavitvi zakona o pacientovih pravicah in seznamu društev pacientov ter skupin za samopomoč. Udeleženci izobraževanja so se seznanili tudi z načeli vodenja učinkovitega referenčnega pogovora in z najpogostejšimi napakami, ki jih lahko pri tako občutljivi temi lahko storita tako uporabnik kot knjižničar. Že po uvodnem tečaju se je s strani udeleženih informatorjev pokazala potreba po obsežnejšem izpopolnjevanju, kjer bi nadgradili pridobljeno znanje in se posvetili točno določenim iskalnim zahtevam uporabnikov. Glede na vprašanja, ki bi se sproti pojavila pri delovanju »zdravstvenih kotičkov« v splošnih knjižnicah, bo CMK organizirala še dodatna izobraževanja knjižničarjev.

Knjižnica Otona Župančiča je za potrebe delovanja »zdravstvenega kotička« izbrala nekoliko **odmaknjen kotiček** z mizo in osebnim računalnikom, ki naj bi zagotovil kar največjo možno mero zasebnosti za informativni pogovor z uporabnikom o temi, ki ga zanima, in o gradivu, ki ga na to temo nudi knjižnica oziroma o tozadevnih kvalitetnih zdravstvenih/medicinskih virih, ki so dostopni preko spleta. **Gre torej izključno za pomoč in usmerjanje**

pri iskanju gradiva oziroma informacij in nikakor ne za svetovanje v smislu kaj storiti, ko se, denimo, pojavi bolezen ali zdravstvena težava. Žal zaradi prostorskih razmer ni bilo možno zagotoviti povsem ločenega prostora za pogovor z uporabnikom, čeprav je tak pogovor za marsikoga zelo zasebna, če ne že kar intimna zadeva. Sicer bo računalnik, namenjen za delovanje »zdravstvenega koticčka«, rezerviran po vnaprej določenem urniku, zainteresirani uporabniki pa se bodo lahko z informatorjem dogovorili za pogovor po potrebi tudi izven tega urnika. Informatorji, ki so se usposabljali za iskanje virov CMK, bodo znanje in izkušnje posredovali tudi sodelavcem na internih strokovnih sestankih, saj bodo tako vsi lažje pomagali uporabnikom.

Koticček z računalnikom je umeščen v bližini polic, kjer je postavljeno **gradivo medicinske stroke** – od strokovnega in študijskega gradiva do povsem poljudnih del na temo zdravja, bolezni, zdravil, zdravega načina življenja in alternativnih načinov zdravljenja. Poleg knjig in neknjižnega (elektronskega) gradiva ponuja KOŽ uporabnikom tudi veliko revij z zdravstveno tematiko. Prav za »zdravstveni koticček« se je knjižnica odločila dodatno obogatiti ponudbo gradiva in naročiti nekaj novih naslov serijskih publikacij. V regalu poleg koticčka bo razstavljeno novo knjižnično gradivo z zdravstvenega področja. Uporabnikom, ki bodo želeli pomoč pri iskanju zdravstvenih informacij, bo informator poleg spletnih virov predstavil tudi postavitev gradiva v knjižnici in iskalne strategije v OPAC-u.

Pod okriljem »zdravstvenega koticčka« se bo v KOŽ zvrstilo več **predavanj** s tematiko zdravja. Prvi sklop predavanj bo potekal v okviru Društva onkoloških bolnikov Slovenije od sredine septembra do konca leta 2011 in sicer se bodo zvrstila štiri predavanja (vsak mesec eno predavanje). Prvo, septembrsko predavanje, ima naslov *Živeti z rakom*. Knjižnica načrtuje tudi tedenska (ali pa vsaj mesečna) **srečanja** s strokovnjaki z ustreznega področja (zdravniki, farmacevti), ki bi kot prostovoljci svetovali uporabnikom knjižnice. Knjižnica Otona Župančiča namreč lahko ponudi za organiziranje predavanj dvorano, ki sprejme do 130 obiskovalcev, za bolj osebne svetovalne aktivnosti pa manjšo računalniško učilnico.

Poleg predavanj se bodo vrstile tudi različne **razstave**. Cel september bo na ogled zbirka »Stekleničk upanja«, ki jih ustvarjajo prostovoljke iz ustvarjalnega foruma Otok zakladov. Prazne stekleničke za zdravila okrasijo in podarjajo bolnikom z rakom, da lahko vanje shranijo svoje želje in upanje. Tovrstne razstave v knjižnici so zaradi širokega kroga obiskovalcev zelo ustrezen način za predstavitev raznih humanitarnih dejavnosti.

Vzporedno s predavanji bo na strokovnem oddelku knjižnice na stojalu razstavljeno tudi knjižnično gradivo na temo vsakokratnega predavanja. S tedenskimi **tematskimi razstavami** gradiva knjižnica že sedaj obeležuje tudi pomembne datume, ki se tičejo zdravja (npr. Svetovni dan Rdečega križa, Svetovni dan boja proti raku, AIDS-u ...).

V okviru »zdravstvenega kotička« je KOŽ že navezala **stike s številnimi društvi pacientov in skupinami za samopomoč**, ki so se z veseljem odzvali na vabilo k sodelovanju. S posameznimi društvi se knjižnica dogovarja tudi za predstavitev samega društva ali predavanje v knjižničnih prostorih. Nekatera društva in skupine so že poslali svoje brošure in publikacije z informacijami o njihovem delovanju oziroma o boleznih in življenju z specifičnimi težavami. Mestna knjižnica Ljubljana je priskrbela tudi posebno **stojalo**, ki je postavljeno poleg mize z računalnikom v kotičku in na katerem so razstavljene publikacije društev in skupin za samopomoč ter zloženke z informacijami o zdravju, ki jih uporabniki lahko odnesejo tudi domov. Poleg tega so na stojalu obešeni plakati z vabili na vsakokratne razstave in predavanja v okviru kotička.

Mestna knjižnica Ljubljana bo uporabnike na začetek delovanja »zdravstvenega kotička« v začetku oktobra opozorila z **zloženko**, v kateri bo poleg informacij o spletnih virih in društvi predstavljeno predvsem delovanje in temeljne naloge »zdravstvenega kotička« – se pravi iskanje kvalitetnih informacij o zdravju, ne pa razlaga ali zdravstveno svetovanje, kar je v pristojnosti zgolj zdravstvenih delavcev, ne pa knjižničarjev.

4 NAČRTI IN ZAKLJUČKI

Projekt »Splošne knjižnice za zdravje občanov« je po petih letih dosegel fazo, v kateri se je začela konkretna realizacija pomembne naloge, in sicer vzpostavitev »zdravstvenega kotička« v KOŽ. Pričakujemo, da se bo to delo nadaljevalo v vse več splošnih knjižnicah po Sloveniji. Ministrstvo za zdravje je s projektom seznanjeno in ga podpira, saj je informiran pacient cilj zdravstvenega sistema v sodobnem svetu. CMK dejavno deluje v smeri izobraževanja, ki preko splošnih knjižnic dosega občane – posameznike. Ti morajo odgovorno skrbeti za svoje zdravje, se zavedati svojih pravic v okviru zdravstvenega varstva in skupaj z zdravstvenimi strokovnjaki doseči najboljši možen izid zdravljenja, če se pojavi bolezen.

Ko bodo »zdravstveni koticiki« v pilotskih knjižnicah zaživel, bo potekala s pomočjo vprašalnikov B in C nadaljnja sistematična evalvacija usposobljenosti informatorjev za iskanje zdravstvenih informacij in zadovoljstva uporabnikov knjižnic s prejetimi odgovori. Tako se bo predvidoma do konca leta 2011 oblikoval model ponudbe kakovostnih zdravstvenih informacij v splošnih knjižnicah, ki bo osnova za širitev projekta »zdravstveni koticček« tudi v druge zainteresirane knjižnice.

5 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. CAPHIS Consumer and Patient Care Information Section. (2010). *The librarian's role in the provision of consumer health information and patient education*. Pridobljeno 4. 9. 2011 s spletne strani: <http://caphis.mlanet.org/chis/librarian.html>
2. NHS Yorkshire and the Humber. (2011). *Librarians shouting about the NHS*. Leeds: NHS Yorkshire and the Humber. Pridobljeno 4. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.yorksandhumber.nhs.uk/news.php?id=282>
3. Picker Institute. (2006). *Assessing the quality of information to support people in making decisions about their health and healthcare*. Oxford: Picker Institute.
4. Rožič, A., Tržan-Herman, N. in Jacak-Bizjak, V. (2011). Working together for public health. V *EAHIL Workshop Istanbul-Turkey, 2011*. Istanbul: Koç University. Pridobljeno 4. 9. 2011 s spletne strani: <http://eahil2011.ku.edu.tr/poster>
5. Smith S. in Dumant M. (2009). The state of consumer health information: an overview. *Health information and libraries journal*, 26 (4), 260–278.
6. Tržan-Herman, N. (2009). Working on public health information in public libraries. V *EAHIL Workshop Dublin-Ireland, 2009*. Dublin: EAHIL. Pridobljeno 4. 9. 2011 s spletne strani: http://www.eahil.net/conferences/dublin_2009/www.eahil2009.ie/parallel-paper-sessions.html
7. Tržan-Herman, N. in Rožič, A. (2010). Public libraries for public health: the continuation of an innovative project in Slovenia. *EAHIL journal*, 6 (1), 8–10.
8. World Health Organization. (2009a) Health literacy and health promotion. V *7th Global Conference on Health Promotion, Nairobi-Kenya, 2009*. Geneva: WHO. Pridobljeno 4. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.who.int/healthpromotion/conferences/7gchp/track2/en/>
9. World Health Organization (2009b). Health literacy and health promotion: definitions, concepts and examples in the eastern Mediterranean region. V *7th Global Conference on Health Promotion. Nairobi-Kenya, 2009*. Geneva: WHO. Pridobljeno 4. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.who.int/healthpromotion/conferences/7gchp/documents/en/index.html>
10. Zakon o pacientovih pravicah. (2004). *Uradni list RS*, št. 5.

ŠOLSKI KNJIŽNIČAR KOT KOORDINATOR MEDNARODNIH PROJEKTOV ŠOLE

SCHOOL LIBRARIAN AS A CO-ORDINATOR
OF INTERNATIONAL SCHOOL PROJECTS

Urška Bajda

JZ OŠ Marjana Nemca Radeče, Trbovlje
e-pošta: ursa.bajda@guest.arnes.si

Maja Abramič

CMEPIUS, Ljubljana
e-pošta: maja.abramic@cmepius.si

UDK 027.8:351.712.2.025

IZVLEČEK

Šolski knjižničarji udejanjajo tako vzgojno kot izobraževalno funkcijo šole. Knjižnica kot nepogrešljivi člen razvoja vsakega posameznika predstavlja danes tako prostor vseživljenjskega učenja kot prostor medpredmetnega povezovanja različnih učnih področji, saj otroke že od zgodnjih let opremi z znanjem, sposobnostmi in spretnostmi, ki jim omogočajo kritično in ustvarjalno mišljenje ter pridobivanje kvalitetnega znanja. V skladu s tem postaja nenaključno vedno bolj pomembna in opazna tudi vloga šolskih knjižničarjev v šolskih mednarodnih projektih, saj le-ti prevzemajo tudi vlogo koordinatorjev projektov. Pri uresničevanju idej projektnega učnega dela je šolskemu strokovnemu osebju v pomoč in podporo Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja (CMEPIUS), ki ima v Sloveniji vlogo Nacionalne agencije EU akcijskega programa Vseživljenjsko učenje (program VŽU). Predstavljen inovativni primer projektnega učenja v osnovnih šolah, ki je potekal v okviru programa Vseživljenjsko učenje (Comenius šolska partnerstva), služi bralcem kot navdih pri oblikovanju njihove projektne ideje.

Gljučne besede: šolske knjižnice, šolski knjižničarji, učenje, projektno učenje, vseživljenjsko učenje, medpredmetno povezovanje, mednarodno sodelovanje, CMEPIUS

UDC 027.8:351.712.2.025

ABSTRACT

School librarians are implementing educational as well as behavioural function of the school. As an indispensable link in the development of every person, library nowadays represents the space where lifelong learning takes place. It is a space of cross curricular

integration, linking various learning contexts together, empowering children from their early age on with knowledge, skills and competences that enable them critical and creative thinking and quality knowledge gathering.

According to that, the role of school librarian as a project coordinator gain visibility within project work. In this realisation of learning project tasks pedagogical experts can be supported and assisted from the Centre of Republic of Slovenia for Mobility and European Education and Training Programmes (CMEPIUS), which is responsible for the implementation of the Life Long Learning Programme (LLP Programme).

Presentation of an innovative case of project learning in elementary schools that was implemented in the frame of Life Long Learning Programme (Comenius School Partnerships) serves the reader as an inspiration in creating she/he project idea.

Key words: school libraries, school librarians, learning, project learning, lifelong learning, cross-curricular connections, international co-operation, CMEPIUS

1 UVOD

Začetna vzgoja in izobraževanje sta tista, ki postavljata temelje vseživljenjskemu učenju in pripravljata posameznika, da se bo učil vse življenje. Strinjamo se z Erbežnik (2006), da je obvezno v začetnem izobraževanju ne samo poučevanje, da bi vedeli in poučevanje, da bi znali delati, temveč tudi (ali še zlasti) poučevanje, da bi znali živeti drug z drugim, poučevanje, da bi znali biti, in poučevanje, da bi se znali učiti in ohranjati zanimanje za vednost vse življenje.

Tudi Jarvis, Holford in Griffin (2003) utemeljujejo učenje kot eksistencialen proces. Kot tak se začneja in končuje s posameznikom kot osebo. Učenje lahko nastopi v vsakršni situaciji: formalni, neformalni ali priložnostni in je kombinacija procesov. Celotna osebnost posameznika transformira posamične izkušnje v kognitivne, fizične ali afektivne dosežke, ki jih posameznik integrira v svoje življenje. Človekovo učenje vselej zajema: »... tako bivanje (ang. to be) kot tudi nastajanje (ang. to become).« (ibid, str. 28).

K »izgradnji« celovite osebnosti posameznika pripomore tudi šolska knjižnica z vsemi razpoložljivimi viri. S knjižnično zbirko gradiv raznovrstnih medijev in s kompetentnim šolskim knjižničarjem nedvomno vzpostavlja in podpira prostor odprtega dialoga brezmejnih možnosti.

V nadaljevanju bo podrobneje opisana vloga šolske knjižnice kot prostor vseživljenjskega učenja, vloga knjižničarja pri medpredmetnem povezovanju znanja učencev ter možnosti mednarodnega udejstvovanja, ki jih tako šole

kot knjižnice imajo v sklopu programa Vseživljenjsko učenje (v nadaljevanju: program VŽU) in podprograma Comenius. Sledi primer aktivnosti šolske knjižničarke kot koordinatorice mednarodnih projektov ter primeri dobrih praks projektov, izvedenih pod mentorstvom šolskih knjižničarjev.

2 ŠOLSKA KNJIŽNICA KOT VEZNI ČLEN V PROCESU VSEŽIVLJENJSKEGA UČENJA

Šolske so poleg splošnih knjižnic tiste, s katerimi se posameznik sreča že v zgodnjem otroštvu. V šolsko knjižnico je vsak otrok vpisan istočasno kot v prvi razred, torej so vsi učenci šole tudi člani šolske knjižnice, ki naj bi jih, preko ur knjižnično informacijskega znanja (v nadaljevanju KIZ), usmerjala tudi v splošne knjižnice.

Na spletnih straneh Ministrstva za šolstvo in šport RS (2011) je predmet KIZ opredeljen kot področje znanja, sposobnosti in spretnosti, ki jih učenec razvije v okviru knjižničnega informacijskega znanja v osnovni šoli za vseživljenjsko učenje, torej znanje, ki omogoča in spodbuja aktivno pridobivanje kvalitetnega znanja na različnih področjih, kritično in ustvarjalno razmišljanje, izražanje čustev, misli in zaznav. To pa šolsko knjižnico umesti v verigo procesa vseživljenjskega učenja kot nepogrešljiv vezni člen razvoja posameznika.

Šolska knjižnica tako predstavlja »celoto, ki deluje v okviru ustanove – šole. Šolski knjižničar skupaj z učitelji načrtuje in razvija kurikulum ter medpredmetne povezave ter pospešuje izobraževalni in učni proces.« (Haycock, 1990 cv: Fitzgibbons, 2000). Na področju učenja in v procesu usvajanja določenih znanj se tako pedagoške naloge knjižničarja ne ločujejo od nalog učitelja in je torej integracija pouka in šolske knjižnice nujna.

3 MEDPREDMETNO POVEZOVANJE ZNANJ

Šolski knjižničar skrbi za knjižno in knjižnično vzgojo učencev tako, da elemente svojih pedagoških znanj povezuje z bibliotekarskimi. Te posreduje pri vsakovrstnih srečanjih z učenci, najočitneje pa pri urah, ki so namenjene KIZ in jih lahko poimenujemo tudi bibliopedagoške ure.

Šolski knjižničar se z učenci ne srečuje le v predvidenih (štirikrat letno) urah KIZ, ko učenje poteka formalno. Učenci lahko prihajajo v šolsko knjižnico vsakodnevno, v času, ko je ta odprta za izposajo. Takrat se v šolski knjižnici

najpogosteje udejanja priložnostno, samostojno ali skupinsko učenje. Učenci samostojno ali s pomočjo šolskega knjižničarja iščejo ustrezno literaturo za najrazličnejše šolske potrebe ali zgolj za prosti čas. Kompetenten šolski knjižničar – bibliopedagog vsakršno informacijsko potrebo učenca lahko izkoristi za vzgajanje in spodbujanje vseživljenjskega učenja posameznega učenca (s pristopi, ki spodbujajo njegove metakognitivne procese).

Menimo, da je z vidika vseživljenjskega učenja pomembno, da v šolskem sistemu posamezni učni predmeti in področja iščejo svoj smisel v povezanosti z drugimi, v dopolnjevanju in prepletanju ciljev ter vsebin in v uporabi pridobljenega znanja v različnih praktičnih situacijah. Nepotrebno drobljenje informacij med posamezne predmete skoraj vedno povzroči kopičenje podatkov, ki jih otroci (in tudi učitelji, po izkušnjah sodeč) niso sposobni povezati v razumljivo celoto, oziroma niso sposobni dati številnim informacijam uporabne vrednosti. Zato šolska prenova poudarja, kot eno pomembnih kakovostnih prvin pouka, tudi medpredmetne povezave¹. Pri teh gre za povezovanje vsebin različnih predmetov in predmetnih področij.

Medpredmetne povezave so namreč tudi motivacijsko sredstvo in jih lahko uporabljamo v različnih stopnjah učnega procesa. Planinšec (2000) razlaga, da se lahko proces učenja v sklopu določenega predmeta spodbudi in postane učinkovitejši, če vključujemo vsebine drugega predmeta in to predvsem v fazah spopolnjevanja, utrjevanja ter uporabe znanja. Vse naštetu lahko udejanjamo z aktivnim vključevanjem učencev in učiteljev v projektno učno delo.

4 MEDNARODNI PROJEKTI V SLOVENSkih ŠOLAH

Številnim vrstam projektov, ki se odvijajo na slovenskih šolah, se v zadnjih letih pridružujejo tudi mednarodni projekti. Vse več projektov poteka tudi pod koordinatorstvom šolskih knjižničarjev, ne le učiteljev specifičnih učnih področij. Podporo in pomoč za mednarodno projektno delovanje šolskih projektov nudi Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja

¹ V medpredmetnih povezavah morajo biti jasno prepoznavni cilji posameznih predmetov ali področij. Učitelj poskuša določeno vsebino ali problem podati ali obravnavati čim bolj celostno – isti problem poskuša osvetliti z različnih vidikov. Povezave uporabljamo takrat, ko je to smiselno, ko za to obstajajo razlogi in ustrezne možnosti. Poskušamo jih izpeljati tako, da čim bolj spodbujamo tudi ustvarjalnost učencev (učenci sami poskušajo poiskati ustrezno gradivo, najti različne rešitve, osvetliti problem z različnih vidikov ...).

in usposabljanja (v nadaljevanju: CMEPIUS), nacionalna agencija programa VŽU v Sloveniji.

4.1 CMEPIUS IN PROGRAM VSEŽIVLJENJSKO UČENJE

CMEPIUS je javni zavod, ki je bil ustanovljen leta 2003. Center v Sloveniji od leta 2007 izvaja nalogo Nacionalne agencije EU akcijskega programa VŽU². Program VŽU je osrednji program EU na področju izobraževanja in usposabljanja. Ustanovljen je bil za obdobje 2007–2013 s sklepom Evropskega parlamenta in Sveta in je naslednik programov Socrates in Leonardo da Vinci (2000–2006).

Namen programa je prispevati k razvoju družbe z vrhunskim znanjem, trajnostnim gospodarskim razvojem, več in bolj kakovostnimi delovnimi mesti in večjo socialno kohezijo ter zagotavljanje varstva okolja za prihodnje generacije. Program podpira izmenjavo, sodelovanje in mobilnost med sistemi izobraževanja in usposabljanja v Evropi, s ciljem, da bodo ti postali svetovna referenca za kakovost.

Program je razdeljen na štiri sektorske podprograme (Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig) in je namenjen številnim ciljnim skupinam od vzgoje in izobraževanja otrok v vrtcih do študentov, oseb na trgu dela, podjetij in izobraževalnih organizacij, društev, nevladnih organizacij in odraslih, ki se v svojem delovnem življenju in tretjem življenjskem obdobju spet vračajo k učenju.

Finančna podpora programa VŽU je namenjena za aktivnosti v naslednjih državah:

- 27 držav članic EU (Avstrija, Belgija, Ciper, Češka republika, Danska, Estonija, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Madžarska, Malta, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Velika Britanija, Bolgarija in Romunija),
- države članice EEA/EFTA (Islandija, Norveška, Luksemburg ter Švica),

² V Sloveniji so se programi izobraževanja in usposabljanja, ki jih podpira Evropska skupnost začeli izvajati že leta 1999. Programi so se izvajali v okviru Centra RS za poklicno izobraževanje (CPI), Službe za programe Evropske unije (SPEU).

– državni kandidatki Turčija in Hrvaška.

V Sloveniji je za decentralizirane aktivnosti programa VŽU, za obdobje 2007–2013, namenjenih približno 7,5 milijona evrov.

4.2 ŠOLSKE KNJIŽNIČARJE V MEDNARODNIH PROJEKTIH PODPROGRAMA COMENIUS

Področju predšolskega in šolskega izobraževanja (do konca srednje izobrazbe) je v sklopu programa VŽU namenjen podprogram Comenius. V sklopu podprograma se lahko upravičenci udeležijo različnih aktivnosti. Učitelji, drugo strokovno šolsko osebje in učenci se lahko udeležijo mobilnosti posameznikov (v okviru krajših spopolnjevanj, strokovnih obiskov, prakse v tujini, individualne mobilnosti) ali izvedejo partnerstva (Comenius dvostranska in večstranska šolska partnerstva, Comenius Regio partnerstva, eTwinning spletno sodelovanje).

V nadaljevanju bodo podrobneje opisane akcije Comenius šolska partnerstva, Comenius Regio partnerstva ter eTwinning neformalna partnerstva, v katerih lahko aktivno sodelujejo tudi šolski knjižničarji:

1. Comenius šolska partnerstva želijo povečati evropsko dimenzijo izobraževanja s pomočjo sodelovanja šol v Evropi. Učencem in učiteljem pomagajo doseči in izboljšati določena znanja in spretnosti, ne samo na področju teme projekta, temveč tudi na področju timskega dela, odnosov med ljudmi, planiranja in izvajanja projektnih aktivnosti ter uporabi informacijsko komunikacijske tehnologije. Sodelovanje v partnerstvu šol iz različnih držav ponuja tudi priložnost komuniciranja v tujem jeziku in izboljša motivacijo za učenje jezikov.

V okviru šolskih partnerstev obstajata dve vrsti projektov: večstranski in dvostranski projekti, v katerih lahko sodelujejo vrtci, osnovne šole, srednje šole, zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, glasbene šole, domovi za učence in dijaški domovi. Trajanje projektov je 2 leti. Prijavni rok za Comenius partnerstva je razpisan enkrat letno, predvidoma v mesecu februarju.

2. Od leta 2009 je na voljo nova oblika partnerstev, Regio partnerstva. Glavni cilj Regio partnerstev je omogočati sodelujočim regijam razvoj in izmenjavo dobrih praks, razvoj orodij za čezmejno sodelovanje, krepitev evropske dimenzije v šolskem izobraževanju, hkrati pa nudijo evropske učne izkušnje učiteljem, učencem in odgovornim, ki vodijo šolske sisteme. Izobraževalnim oblastem različnih regij dajejo možnost, da skupaj s

šolami in drugimi akterji v izobraževanju pripravijo projekte na skupno temo, razvijejo in izmenjajo dobre prakse, vpeljejo trajnostno čezmejno sodelovanje in da ponudijo evropsko izobraževalno izkušnjo učiteljem, učencem in drugemu izobraževalnemu osebju.

V Comenius Regio partnerstvo se povežeta dve regiji iz dveh različnih držav. V akcijo se lahko kot partnerji poleg šol, vrtcev vključujejo tudi splošne knjižnice (primer Regio partnerstva v Sloveniji je projekt »Biblioprevention«, ki vključuje naslednje projektne partnerje: občini, šoli, mladinski center, knjižnici in vrtca iz mest Domžale in Lodz-Poljska).

3. Akcija eTwinning je del podprograma Comenius in je namenjena vzpostavitvi neformalnih partnerstev in projektov sodelovanja med sodelujočimi evropskimi šolami. Sodelovanje lahko poteka na kateremkoli predmetnem področju in to brez večjih obvez, ki jih ponavadi prinaša dolgoročno sodelovanje v okviru drugih projektov (npr. Comenius šolska partnerstva). Prednost eTwinning projektov je ta, da prijava projekta ni vezana na rok prijave.

Osrednje orodje, s katerim učenci in učitelji prosto razpolagajo, je eTwinning portal www.etwinning.net. Evropski eTwinning portal je napredna večjezična spletna stran, ki nudi učiteljem in strokovnemu šolskemu osebju številna orodja za projektno delo, vključno z iskalnikom partnerjev, varnim delovnim okoljem ter primeri projektov, ki so učiteljem in učencem v pomoč pri oblikovanju svojih projektov. Portal in njegova orodja lahko uporabljajo tudi sodelujoči v Comenius projektih, v času priprave projekta, med projektom in po uradnem zaključku projekta. V akciji lahko sodelujejo učitelji kateregakoli predmetnega področja, ravnatelj, knjižničarji in ostalo šolsko osebje, ki deluje na področju predšolskega, šolskega in srednješolskega izobraževanja ter učenci.

V šolskem letu 2010/2011 so slovenski učitelji sodelovali v skupno 159 Comenius projektih (podatek zajema projekte odobrene v razpisnih letih 2008, 2009 in 2010) ter 158 eTwinning projektih. Na portalu eTwinning v tem trenutku aktivno sodeluje 9 slovenskih šolskih knjižničarjev.

Primer šolske knjižničarke kot koordinatorice mednarodnih projektov šole:

»Konec meseca marca, leta 2007, se je učiteljski zbor JZ OŠ Marjana Nemca odločil, da me imenuje za koordinatorico mednarodnih udejstvanj naše šole. Te vloge sem se lotila resno in vestno. S pomočjo brskanja po spletu sem hitro ugotovila, da tovrstne dejavnosti podpira CMEPIUS.

*Kmalu sem ugotovila, da smo za tisto leto prijavo v projekt Comenius zamudili (navadno Nacionalna agencija CMEPIUS prijave zbira v mesecu februarju). Med pregledom dejavnosti, ki jih tudi finančno podpira EU, smo se na naši šoli odločili za **večstranska partnerstva**, ki so namenjena povezovanju in sodelovanju najmanj treh šol iz različnih evropskih držav na osnovi skupne teme.*

V času, ko je naša šola čakala na nov razpis, sem odkrila tudi portal eTwinning. Sebe in našo šolo sem »včlanila« v skupnost šol eTwinning ter takoj začela vzpostavljati stike z drugimi evropskimi šolami z uporabo IKT ter prosto dostopnega portala. Že v letu 2007 smo tako na naši šoli izvedli dva projekta eTwinning: Education for tolerance in H@ppy f@ces. Prvi projekt je prejel 1. nagrado na eTwinning konferenci KONFeT za pedagoško inovativnost. Oba projekta sta bila nagrajena z nacionalnim in tudi evropskim znakom kakovosti.

Napočil je trenutek za prijavo Comenius partnerstva. V mesecu januarju 2008 sem sodelavcem predstavila tri različne Comenius projekte v katerih bi lahko sodelovali. Skupno smo se odločili za projekt »Ecologic expedition« v nadaljevanju Ekološka odprava. Koordinator projekta je šola iz Bolgarije. Poleg nas so se pridružile še partnerske šole iz Poljske, Turčije, Romunije in Litve. Projekt smo izbrali, ker se povezuje s celoto vizijo – tako vzgojnimi kot tudi izobraževalnimi načrti naše šole. Več let se že naša šola uspešno predstavlja kot EKO šola, zadnje leto pa je prejela naziv tudi ZDRAVA šola. Eko in zdrava načela vsi strokovni delavci uspešno povezujemo tudi v učnih načrtih rednega pouka. (Bajda in Leben, 2009.)

Ob upoštevanju vseh navodil ter skrbnem usklajevanju smo do predpisane roka na Nacionalno agencijo CMEPIUS v Ljubljani prijavi naš mednarodni projekt. V sredini avgusta 2008 nas je Nacionalna agencija obvestila, da je naše Comenius partnerstvo odobreno. Septembra 2008 se je naša »EKOLOŠKA ODPRAVA« podala v izvajanje načrtovanih skupnih aktivnosti vseh partnerskih šol.

Projekt je bil zasnovan z namenom, da otroke ozavešči o okoljski problematiki današnjega sveta. Učenci so se v času projekta seznanili z neizmernim bogastvom, ki ga narava ponuja, priučili tega kako biti okolju prijazni ter pridobili večine timskega sodelovanja znotraj svoje skupine. V prvem projektnem letu smo skupaj s projektnimi partnerji oblikovali eko platenko ter se še posebej poglobili v okoljsko problematiko domačih regij. V drugem

projektne letu smo se osredotočili na rastline in živali v naši regiji ter ustvarili mini park, kjer smo posadili tipične rastline naše regije.

Načrtovanje izvedbe dvoletnega partnerskega projekta šol različnih narodnosti je bilo sicer naporno, hkrati pa je omogočalo vključevanje v projektne delo tistih učencev, ki sicer nimajo možnosti obiskovanja izvenšolskih interesnih dejavnosti v domačem kraju (npr. tečaji različnih tujih jezikov). Tudi vsem ostalim učencem in učiteljem lahko sodelovanje v takšnem projektu pomaga doseči in izboljšati določena znanja in spretnosti, ne samo na področju teme projekta, temveč tudi na področju timskega dela, medosebni odnosov, planiranja in izvajanja projektne aktivnosti ter uporabo informacijsko komunikacijske tehnologije.

Izvedli smo vsa partnerska srečanja s projektne sestanki koordinatorjev. Prvo srečanje predstavnikov vseh partnerskih šol se je odvijalo na Poljskem, kjer smo se strokovni delavci seznanili med seboj ter terminsko uskladili mobilnosti, ki nas čakajo v prihodnjih mesecih. Sledila so srečanja v Turčiji, Litvi, Sloveniji, Romuniji in Bolgariji.

Uspešno zaključen prvi Comenius projekt je bil zame poleg jezikovnega izziva tudi dragocena izkušnja časovnega usklajevanja in fleksibilnosti v komunikacijskih spretnostih na vseh ravneh.«

4.3 VLOGA KOORDINATORJA ŠOLSKIH MEDNARODNIH PROJEKTOV V OKVIRU SISTEMATIZACIJE DELOVNIH MEST

Vloga šolskega koordinatorja mednarodnih projektov je nadvse pomembna in zahtevna funkcija znotraj šole, saj terja od posameznika veliko dodatnega dela in usklajevanja. V prihodnje bi bilo smiselno razmisliti o vrednotenju dodatnega dela koordinatorja, morda v smislu priznavanja dodatnih ur.

Vsekakor si mora posameznik, preden se loti projektne načrtovanja, zagotoviti pogoje v katerih bo lahko načrtovane projektne aktivnosti uspešno izvajal. Med najpomembnejšimi pogoji je podpora vodstva, ki ji tesno sledi podpora sodelavcev in oblikovanje ožjega tima – kolegija, ki bo pomagal koordinatorju.

4.4 PRIMERI DOBRE PRAKSE MEDNARODNIH PROJEKTOV V ŠOLSKIH KNJIŽNICAH

V zadnji številki revije za pedagoško stroko Šolska knjižnica (2011, letn. 21, št. 2/3) je bilo predstavljenih kar nekaj primerov dobre prakse v mednarodnih projektih različnih šol v katerih pa so bile glavne šolske knjižnice oziroma koordinacija s strani šolskega knjižničarja. Pa omenimo le nekatere:

- Na OŠ Litija so tako izvajali eTwinning projekte: The Dragons of Europe. Europe @ school, in In the school library (Mandelj, 2011);
- Na OŠ Marjana Nemca Radeče pa v lanskem letu Mouse @rt, Pek the traveller Flea 2 in Greetings for the Earth (Bajda, 2011).

V aprilu 2011 je v Olomoucu na Češkem potekal kontaktni seminar eTwinning za učitelje slovenskega jezika in šolske knjižničarje. CMEPIUS je k udeležbi povabil predvsem šolske knjižničarje. Odzvalo se jih je devet, ki zasnovane nove mednarodne projekte danes že uspešno udejanjajo.

5 ZAKLJUČEK

Mednarodno projektno povezovanje evropskih šol prinaša nedvomno v slovenski prostor in slovenske izobraževalne institucije tisto nujno potrebno evropsko dimenzijo, ki je v današnji Evropi povezovanja in sodelovanja nujno potrebna. Prav knjižnica kot prostor odprtega dialoga in prostor vseživljenjskega učenja, kjer posameznik najde vir in navdih za projektno delo, predstavlja zelo pomemben del v mednarodnem projektnem sodelovanju šol.

Z načrtovanjem mednarodnih projektov sta lahko tako dialog kot znanje brezmejna, saj lahko vsi, ki sodelujejo v takšnih projektih, dosežejo in izboljšajo svoja znanja in spretnosti tako na področju izbrane teme projekta kot tudi na področju načrtovanja, timskega dela, odnosov med ljudmi, uporabi informacijsko komunikacijske tehnologije, znanja jezikov in še bi lahko naštevali. Izkustveno izobraževanje in učenje prinaša strokovnemu pedagoškemu osebju šole, učencem in dijakom neprecenljive izkušnje na profesionalnem, izobraževalnem in osebnem nivoju, ki jih klasičen pouk ni zmožen vedno zagotoviti.

Vloga knjižničarjev je pri povezovanju evropskih šol zelo pomembna, še zlasti iz vidika medpredmetnega povezovanja. Šolski knjižničar prevzema tudi vlogo mednarodnega koordinatorja šolskih projektov, saj mu njegove kompetence tako na IKT področju kot na strokovnem pedagoškem, vsebin-

skem področju omogočajo, da prevzame vlogo pobudnika mednarodnega sodelovanja na šoli.

6 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. Bajda, U. in Leben, M. (2009). Primer vključevanja mednarodnega sodelovanja eTwinning in Comenius v kurikulum osnovne šole. *Didakta*, 18/19 (127), 15–19.
2. Bajda, U. (2011). Uporaba IKT v šolski knjižnici v povezavi z mednarodno dejavnostjo šole. Predstavitev akcij Comenius in eTwinning. *Šolska knjižnica*, 21 (2–3), 171–178.
3. CMEPIUS. (2011). *Program Vseživljenjsko učenje*. Pridobljeno 21. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.cmepius.si>
4. Erbežnik, N. (2006). Vseživljenjsko učenje. *Pedagoška obzorja*, 21 (2), 107–119.
5. Fitzgibbons, S. A. (2000). School and public library relationships: essential ingredients in implementing educational reforms and improving student learning. *School library media research*, 3. Pridobljeno 21. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/aasl/aaslpubsandjournals/slmrb/slmrcontents/volume32000/volume32000.cfm>
6. Jarvis, P., Holford, J. in Griffin, C. (2003). *The theory and practice of learning*. London: Sterling.
7. Mandelj, N. (2011). Izobraževanje za uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije v knjižnici Osnovne šole Litija. *Šolska knjižnica*, 21 (2–3), 102–110.
8. Ministrstvo za šolstvo in šport RS. (2011). *Razvoj šolstva, Medpredmetna področja*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Pridobljeno 21. 7. 2011 s spletne strani: http://www.mszs.si/slo/solstvo/razvoj_solstva/viprogrami/os/9letna/ucni_nacrti/medpredmetna_podrocja.asp
9. Planinšec, J. (2000). Medpredmetne povezave športne vzgoje v Osnovni šoli. V B. Škof, T. Kogovšek in A. Rot (Ur.), *Športna vzgoja za novo tisočletje: zbornik referatov* (str. 181–188). Ljubljana: Zveza društev športnih pedagogov Slovenije.
10. Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87.

SLOVENSKE KNJIŽNICE V ŠTEVILKAH 2001–2010

SLOVENIAN LIBRARIES IN NUMBERS 2001–2010

Damjana Tizaj Marc

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: damjana.tizaj@nuk.uni-lj.si

UDK 02(497.4)"2001/2010"

IZVLEČEK

Narodna in univerzitetna knjižnica na osnovi zakonskih predpisov zbira in obdeluje statistične podatke o slovenskih knjižnicah že več desetletij. V okviru Centra za razvoj knjižnic zbiramo podatke o knjižnicah s pomočjo interaktivnega vmesnika BibSiSt Online vsako leto. Vprašalniki temeljijo na definicijah in klasifikacijah Priporočil Generalne konference UNESCO o standardizaciji knjižnične statistike in mednarodnem standardu za knjižnično statistiko ISO 2789. Primerljivi in uporabni podatki so temeljna vrednota knjižnične statistike, ki pa jo lahko dosežemo samo s pravilnim in pravočasnim posredovanjem podatkov posameznih knjižnic. Merjenje mreže, zbirke, uporabe, dostopa, prihodkov in zaposlenih omogoča tako analiziranje stanja kot tudi načrtovanje razvoja knjižnic in knjižnične dejavnosti. Statistični podatki o slovenskih knjižnicah so vsako leto objavljeni v publikacijah Narodne in univerzitetne knjižnice ter v Statističnem letopisu Republike Slovenije. Na medmrežju so statistični podatki dostopni na domačih straneh Centra za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici (<http://cezar.nuk.uni-lj.si/>) in Statističnega urada Republike Slovenije (<http://www.stat.si>).

Ključne besede: knjižnice, statistika, statistični podatki, Slovenija

UDC 02(497.4)"2001/2010"

ABSTRACT

The National and University Library has been collecting and processing statistical data on Slovenian libraries on the basis of statutory regulations for several decades. In the Library System Development Centre we collect data through an interactive interface called BibSiSt Online every year. The questionnaires are based on definitions and classifications of The General Conference of UNESCO Recommendations concerning the Standardization of Library Statistics, and the international standard for library statistics ISO 2789. Comparable and useful data are the fundamental value of library statistics that can be achieved only through proper and timely transmission of data from individual libraries. Measuring networks, databases, applications, access, income and employees allows both to analyse the situation and to plan the development of libraries and library services. Statistical data on Slovenian libraries are published annually in the

publications of the National and University Library and in the Statistical Yearbook of the Republic of Slovenia. On the Internet, the statistics are available on the home pages of the Library System Development Centre at the National and University Library (<http://cezar.nuk.uni-lj.si/>) and the Statistical Office of Slovenia (<http://www.stat.si>).

Key words: libraries, statistics, statistical data, Slovenia

1 ZBIRANJE STATISTIČNIH PODATKOV O SLOVENSКИH KNJIŽNICAH

Narodna in univerzitetna knjižnica zbira statistične podatke o slovenskih knjižnicah vsako leto. Spremljanje delovanja knjižnic ji nalagata tako Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Narodne in univerzitetne knjižnice kot tudi Zakon o državni statistiki.

Statistične meritve v okviru Narodne in univerzitetne knjižnice izvaja Center za razvoj knjižnic (CeZaR) preko interaktivnega vmesnika BibSiSt Online (<http://bibsist.nuk.uni-lj.si>). V BibSiSt vstopajo vse knjižnice, ki jih CeZaR evidentira kot poročevalske enote. Podatki, ki jih zbere na osnovi statističnih raziskovanj, so v tekočem letu obdelani in objavljeni v publikacijah Narodne in univerzitetne knjižnice, na medmrežju pa so dostopni na spletnih straneh Centra za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici (<http://cezar.nuk.uni-lj.si/>) in Statističnega urada Republike Slovenije (<http://www.stat.si>).

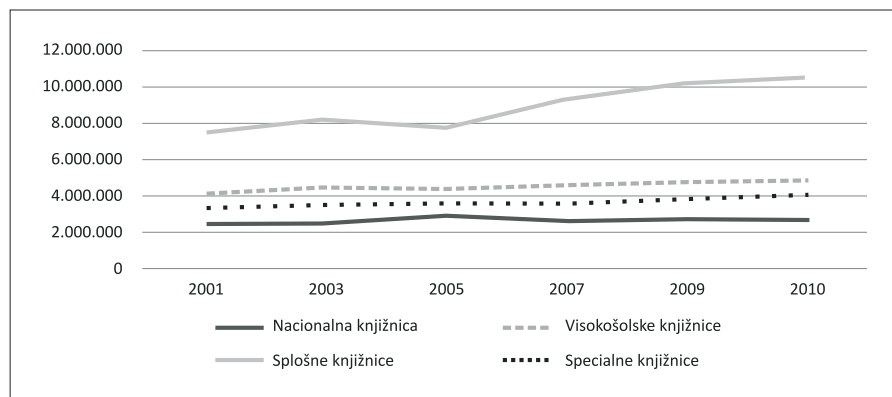
Narodna in univerzitetna knjižnica zbira podatke o splošnih, visokošolskih in specialnih knjižnicah, podatke o šolskih knjižnicah pa vsaka tri leta v sodelovanju s Centrom za razvoj knjižnic zbere Statistični urad Republike Slovenije. Statistični vprašalniki o delu slovenskih knjižnic temeljijo na definicijah in klasifikacijah Priporočil Generalne konference UNESCO o standardizaciji knjižnične statistike in mednarodnem standardu za knjižnično statistiko ISO 2789. Poročevalsko obdobje statističnega vprašalnika je koledarsko leto, torej obdobje od 1. januarja do 31. decembra, tekočega leta.

Primerljivi in uporabni podatki so temeljna vrednota knjižnične statistike, ki pa jo lahko dosežemo samo s pravilnim in pravočasnim posredovanjem podatkov posameznih knjižnic. Pri zbiranju podatkov o delu knjižnic upoštevamo določila Manifesta o knjižnični statistiki, ki ga najdete na spletni strani IFLE (<http://www.ifla.org>), njegov prevod pa na BibSiSt Online (<http://bibsist.nuk.uni-lj.si>).

Različne vrste knjižnic se tako po svojem namenu kot tudi po nalogah, ki jih opravljajo, med seboj precej razlikujejo, zato primerjava vrednosti kazalcev in kazalnikov med posameznimi vrstami knjižnic ni vedno smiselna. V nadaljevanju smo se zaradi omenjenih razlogov odločili za primerjave s pomočjo indeksa s stalno osnovo, pri čemer smo za stalno osnovo izbrali leto 2001 ($I_{n/2001}$). Pri specialnih knjižnicah so vse vrednosti, zaradi majhnega števila dobljenih odgovorov, izračunane z upoštevanjem multiplikativnega faktorja.

2 KNJIŽNIČNA ZBIRKA IN PRIRAST KNJIŽNIČNEGA GRADIVA V OBDOBJU 2001–2010

Obseg zbirke knjižničnega gradiva se v vseh vrstah knjižnic povečuje. Največjo zbirko knjižničnega gradiva so imele tako leta 2001 (7.495.467 inventarnih enot), kot tudi leta 2010 (10.521.989 inventarnih enot) splošne knjižnice. Ravno tako se je celotna zbirka knjižničnega gradiva najbolj povečala pri splošnih knjižnicah. Indeks ($I_{2010/2001}$) za leto 2010 je bil pri splošnih knjižnicah 140, pri nacionalni knjižnici pa le 112.



Grafikon 1: Zbirka knjižničnega gradiva (inventarne enote)

Povečanje prirasta knjižničnega gradiva v obdobju 2001–2010 je zaznati pri splošnih in visokošolskih knjižnicah. Pri visokošolskih knjižnicah tudi zato, ker se vse od leta 2001 naprej povečuje število visokošolskih knjižnic. Med leti 2001–2010 se je število visokošolskih knjižnic povečalo za 19. Leta 2001 smo imeli tako 54 visokošolskih knjižnic, devet let kasneje, leta 2010 pa 73. Indeks prirasta ($I_{2010/2001}$) je za leto 2010 pri splošnih knjižnicah 131, pri specialnih knjižnicah pa 61.

Zbirka knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika se je v obdobju 2001–2010 najbolj povečala pri visokošolskih knjižnicah, in sicer iz 36 enot knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika leta 2001 na 52 enot leta 2010. Indeks ($I_{2010/2001}$) je bil leta 2010 najmanjši pri nacionalni knjižnici ($I_{2010/2001} = 109$).

Ravno tako pri visokošolskih knjižnicah opazamo največji porast prirasta knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika, in sicer od 1,02 enot prirasta knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika leta 2001 na 1,58 enot prirasta knjižničnega gradiva leta 2010. Indeks ($I_{2010/2001}$) je bil tako leta 2010 156. Pri tekoče naročenih naslovih serijskih publikacij na potencialnega uporabnika pa je indeks ($I_{2010/2001}$) leta 2010 največji pri nacionalni knjižnici (267), najmanjši pa pri splošnih knjižnicah (171).

Preglednica 1: Knjižnična zbirka, prirast in tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij v nacionalni knjižnici

	Zbirka knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Prirast knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij/p.u.	Indeks
2001	1,16	100	0,024	100	0,001	100
2003	1,19	103	0,016	67	0,002	151
2005	1,39	119	0,024	100	0,009	608
2007	1,25	107	0,021	86	0,003	231
2009	1,27	109	0,031	128	0,003	237
2010	1,27	109	0,015	64	0,004	267

Preglednica 2: Knjižnična zbirka, prirast in tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij v visokošolskih knjižnicah

	Zbirka knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Prirast knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij/p.u.	Indeks
2001	35,65	100	1,02	100	0,139	100
2003	75,86	213	2,00	197	0,327	234
2005	42,79	120	1,30	128	0,293	210
2007	40,04	112	1,13	111	0,205	147
2009	49,98	140	1,59	156	0,337	242
2010	51,90	146	1,58	156	0,265	190

Preglednica 3: Knjižnična zbirka, prirast in tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij v splošnih knjižnicah

	Zbirka knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Prirast knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij/p.u.	Indeks
2001	3,76	100	0,21	100	0,006	100
2003	4,09	109	0,20	96	0,010	174
2005	3,88	103	0,25	119	0,008	145
2007	4,65	124	0,28	131	0,009	154
2009	4,99	133	0,26	123	0,009	169
2010	5,13	137	0,27	127	0,009	171

3 IZPOSOJA KNJIŽNIČNEGA GRADIVA V OBDOBJU 2001–2010

Izposoja knjižničnega gradiva se je od leta 2001 v vseh vrstah knjižnic, razen v splošnih knjižnicah, zmanjševala. Tako je nacionalna knjižnica leta 2001 izposodila 324.137 enot knjižničnega gradiva, leta 2010 pa samo še 207.872 enot. Splošne knjižnice so leta 2001 izposodile 21.883.936 enot gradiva, leta 2010 pa 24.477.097. Indeks izposoje ($I_{2010/2001}$) je bil leta 2010 za nacionalno knjižnico 64, za splošne knjižnice pa 112.

Tako izposoja na potencialnega uporabnika kot izposoja na člana se je v obdobju 2001–2010 pri splošnih knjižnicah rahlo povečevala. Pri ostalih vrstah knjižnic je zaznati močan trend upadanja. Ravno tako se pri vseh knjižnicah zmanjšuje izposoja na strokovnega delavca.

Preglednica 4: Izposoja knjižničnega gradiva v nacionalni knjižnici

	Izposoja/p.u.	Indeks	Izposoja/član	Indeks	Izposoja/strokovni delavec (EPZ)	Indeks
2001	0,16	100	29,55	100	3.536	100
2003	0,18	111	27,99	95	3.816	108
2005	0,26	163	38,85	131	5.236	148
2007	0,16	99	23,86	81	3.764	106
2009	0,11	66	19,59	66	2.076	59
2010	0,10	62	20,47	69	1.977	56

Preglednica 5: Izposoja knjižničnega gradiva v visokošolskih knjižnicah

	Izposoja/p.u.	Indeks	Izposoja/član	Indeks	Izposoja/strokovni delavec (EPZ)	Indeks
2001	28,03	100	23,79	100	12.386	100
2003	59,28	212	18,58	78	12.391	100
2005	22,53	80	15,03	63	7.961	64
2007	23,59	84	19,96	84	8.647	70
2009	22,34	80	16,43	69	6.603	53
2010	22,58	81	16,15	68	6.531	53

Preglednica 6: Izposoja knjižničnega gradiva v splošnih knjižnicah

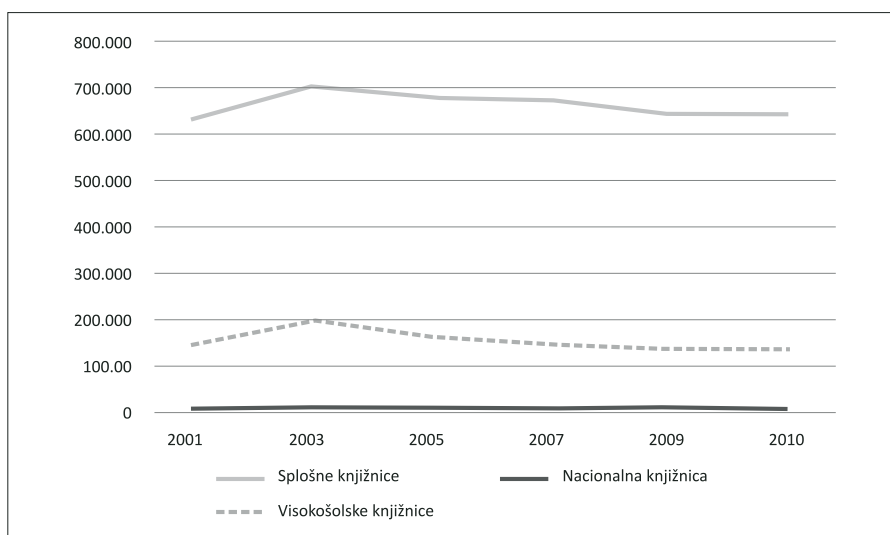
	Izposoja/p.u.	Indeks	Izposoja/član	Indeks	Izposoja/strokovni delavec (EPZ)	Indeks
2001	10,97	100	45,02	100	34.936	100
2003	10,84	99	42,89	95	29.493	84
2005	11,96	109	46,48	103	31.307	90
2007	12,66	115	48,78	108	29.251	84
2009	11,70	107	47,29	105	26.710	76
2010	11,94	109	48,53	108	26.514	76

Preglednica 7: Izposoja knjižničnega gradiva v specialnih knjižnicah

	Izposoja/strokovni delavec (EPZ)	Indeks
2001	4.215	100
2003	3.015	72
2005	2.990	71
2007	2.415	57
2009	2.333	55
2010	2.249	53

4 ČLANI KNJIŽNIC V OBDOBJU 2001–2010

Nacionalna knjižnica in visokošolske knjižnice so imele leta 2010 manj članov kot leta 2001¹. Rahlo povečanje števila uporabnikov, ki so bili včlanjeni v knjižnico pa je zaznati pri splošnih knjižnicah. Splošne knjižnice so imele leta 2001 486.108, leta 2010 pa 504.354 članov. Nacionalna knjižnica je imela leta 2001 10.970 članov, visokošolske knjižnice 137.161 članov. Leta 2010 je imela nacionalna knjižnica 10.155, visokošolske knjižnice pa 129.385 uporabnikov, ki so včlanjeni v knjižnico. Indeks članstva ($I_{2010/2001}$) za leto 2010 je bil za splošne knjižnice 104 in je bil najvišji med vsemi vrstami knjižnic.



Grafikon 2: Število članov v knjižnicah

Leta 2010 se je število članov na potencialnega uporabnika glede na leto 2001 najbolj povečalo v visokošolskih knjižnicah. Rahlo povečanje je zaznati tudi pri splošnih knjižnicah. Nacionalna knjižnica pa je imela leta 2010 manj članov na potencialnega uporabnika kot leta 2001.

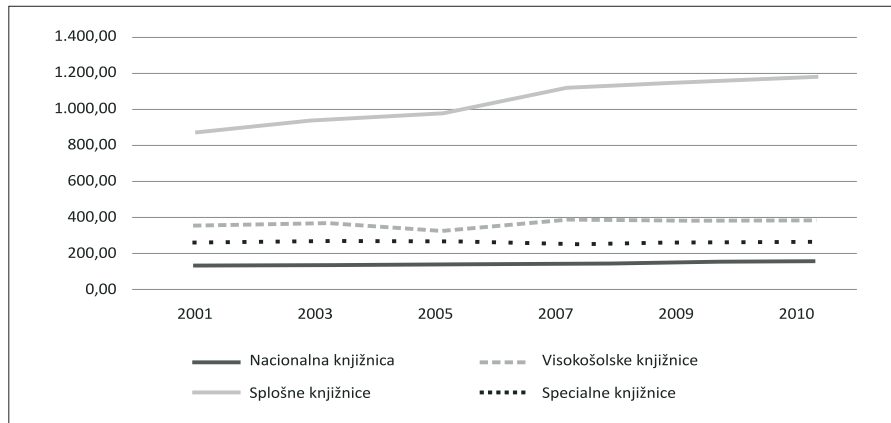
¹ Ob tem je treba upoštevati, da sta se z uvedbo enotne knjižnične izkaznice v okviru univerz vpis članov in štetje aktivnih članov spremenila (tudi v primeru NUK). Uporabnik članstvo evidentira v eni od knjižnic univerzitetnega knjižničnega sistema in lahko uporablja vire in storitve vseh knjižnic sistema, ne da bi se moral včlaniti v vsako posebej.

Preglednica 8: Člani v knjižnicah

	Nacionalna k.		Visokošolske k.		Splošne k.	
	Člani/p.u.(1000)	Indeks	Člani/p.u.(1000)	Indeks	Člani/p.u.(1000)	Indeks
2001	5,50	100	1.177,85	100	243,78	100
2003	6,47	118	3.189,85	271	252,81	104
2005	6,81	124	1.498,54	127	257,29	106
2007	6,72	122	1.181,98	100	259,49	106
2009	5,49	100	1.359,54	115	247,49	102
2010	4,95	90	1.398,21	119	246,00	101

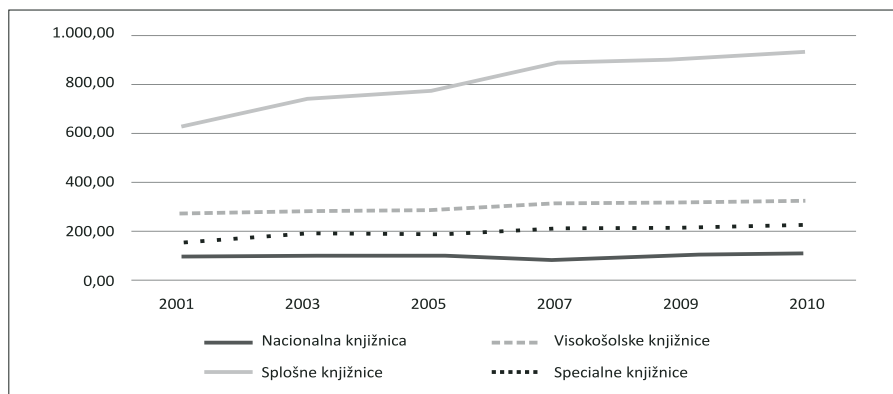
5 ZAPOSLENI V KNJIŽNICAH

Število vseh zaposlenih² v knjižnicah se je v obdobju zadnjih devetih let stalno povečevalo. Opazno se je povečalo število EPZ zaposlenih predvsem v splošnih knjižnicah in sicer od 868 EPZ leta 2001 na 1.173 EPZ zaposlenih leta 2010. Indeks vseh zaposlenih ($I_{2010/2001}$) je bil leta 2010 za splošne knjižnice 135, za nacionalno knjižnico 107, za visokošolske 106 in za specialne knjižnice 105.

**Grafikon 3:** Število vseh zaposlenih v knjižnicah (EPZ)

² Gre za v ekvivalent polnega delovnega časa preračunano število zaposlenih, ki vključuje vse osebe, ki delajo v knjižnici v rednem delovnem razmerju za določen oziroma za nedoločen čas, s polnim ali skrajšanim delovnim časom. Sem ne spadajo delavci, ki so zaposleni po pogodbi o delu, preko različnih servisov, prostovoljci in delavci na porodniškem dopustu ter dopustu za nego in varstvo otroka.

Pri vseh vrstah knjižnic je opaziti trend povečevanja deleža strokovnih delavcev glede na vse zaposlene, še posebej pa pri specialnih knjižnicah. Število EPZ zaposlenih na potencialnega uporabnika se je najbolj povečalo pri visokošolskih knjižnicah in najmanj pri nacionalni knjižnici.



Grafikon 4: Število strokovnih delavcev v knjižnicah (EPZ)

Preglednica 9: Zaposleni v nacionalni knjižnici (EPZ)

	Zaposleni skupaj (EPZ)/ p.u.(1000)	Indeks	Strokovni delavci (EPZ)/p.u.(1000)	Indeks	% strokovni delavci/zaposleni skupaj (EPZ)	Indeks
2001	0,070	100	0,046	100	65,85	100
2003	0,069	100	0,047	103	68,28	104
2005	0,072	102	0,051	110	70,67	107
2007	0,071	102	0,043	93	60,04	91
2009	0,075	107	0,052	113	69,28	105
2010	0,073	104	0,051	112	70,66	107

Preglednica 10: Zaposleni v visokošolskih knjižnicah (EPZ)

	Zaposleni skupaj (EPZ) /p.u.(1000)	Indeks	Strokovni delavci (EPZ) /p.u.	Indeks	% strokovni delavci/zaposleni skupaj (EPZ)	Indeks
2001	3,05	100	2,26	100	74,08	100
2003	6,31	207	4,78	211	75,76	102
2005	3,19	105	2,83	125	88,57	120
2007	3,40	111	2,73	121	80,16	108
2009	4,06	133	3,38	150	83,33	112
2010	4,09	134	3,46	153	84,50	114

Preglednica 11: Zaposleni v splošnih knjižnicah (EPZ)

	Zaposleni skupaj (EPZ)/p.u.(1000)	Indeks	Strokovni delavci (EPZ)/p.u.(1000)	Indeks	% strokovni delavci/zaposleni skupaj (EPZ)	Indeks
2001	0,44	100	0,31	100	72,17	100
2003	0,47	108	0,37	117	78,34	109
2005	0,49	112	0,38	122	78,35	109
2007	0,55	127	0,43	138	78,33	109
2009	0,56	129	0,44	139	78,27	108
2010	0,57	132	0,45	143	78,67	109

Preglednica 12: Zaposleni v specialnih knjižnicah (EPZ)

	% strokovni delavci/zaposleni skupaj (EPZ)	Indeks
2001	60,54	100
2003	70,36	116
2005	69,26	114
2007	80,63	133
2009	81,61	135
2010	82,36	136

6 STATISTIČNE MERITVE O SLOVENSkih KNJIŽNICAH ZA LETO 2010

V statistične meritve o delu slovenskih knjižnic za poročevalsko leto 2010 je bilo vključenih skupaj 287 knjižnic, od tega 60 splošnih (od tega 2 zamejski), 74 visokošolskih (od tega 41 knjižnic Univerze v Ljubljani, 12 knjižnic Univerze v Mariboru, 6 knjižnic Univerze na Primorskem, Univerza v Novi Gorici je imela 1 knjižnico, 14 knjižnic samostojnih visokošolskih zavodov) in 153 specialnih knjižnic (od tega 22 specialnih knjižnic s področja industrije in trgovine, 34 specialnih knjižnic s področja kulture, 23 vladnih specialnih knjižnic, 25 specialnih knjižnic s področja znanosti, 11 specialnih knjižnic s področja zdravstva, 3 društvene specialne knjižnice, 8 drugih specialnih knjižnic ter 27 samostanskih in drugih cerkvenih knjižnic).

Meritve so se začele 15. 3. 2011 in se uradno končale 31. 3. 2011. Statistične meritve smo zaključili 9. maja 2011. Izpolnjene vprašalnike je posredovalo

skupaj 243 oziroma 84,7 % knjižnic, od tega 60 oziroma vse splošne knjižnic, 73 oziroma 98,7 % visokošolskih in 110 oziroma 71,9 % specialnih knjižnic. Pri splošnih in visokošolskih knjižnicah so bile zajete vse poročevalske enote, ki opravljajo knjižnično dejavnost kot javno službo (tudi dve zamejski knjižnici), pri specialnih knjižnicah pa smo zajeli tudi zasebne knjižnice.

Preglednica 13: Slovenske knjižnice v letu 2010

Vrsta knjižnic	Nacionalna knjižnica	Visokošolske knjižnice	Specialne knjižnice***	Splošne knjižnice	Šolske knjižnice*
Upravne enote	1	73	153	58	894
Izposojevališča	1	100	168	277	895
Samostojne knjižnice	1	1	0	57	0
Knjižnična zbirka (inv. enote)	2.594.547	4.802.579	3.970.058	10.521.989	9.040.345
Prirast knjižničnega gradiva (inv. enote)	31.651	146.338	91.574	553.641	738.196
Tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij	7.971	24.561	28.465	19.427	40.090
Potencialni uporabniki**	2.050.189	92.536	–	2.050.189	312.820
Člani	10.155	129.385	–	504.354	563.606
Izposojene enote	207.872	2.089.344	501.323	24.477.097	5.556.564
Zaposleni strokovni delavci (EPZ)	105,12	319,90	222,92	923,18	–
Zaposleni SKUPAJ (EPZ)	148,77	378,60	270,66	1.173,48	–
Nakup gradiva v EUR	604.215	6.393.879	–	8.574.584	4.400.466

Legenda: – ni zanesljivih podatkov.

Opombe:

* podatki se nanašajo na leto 2009. Vir podatkov: Statistični urad republike Slovenije;

** število potencialnih uporabnikov je lahko manjše od števila članov, ista oseba je lahko včlanjena v več knjižnic hkrati;

*** zaradi majhnega števila dobljenih odgovorov so podatki izračunani z upoštevanjem multiplikativnega faktorja.

Preglednica 13 prikazuje najnovjše statistične podatke o slovenskih knjižnicah. Prikazani podatki so interpretirani v prejšnjih poglavjih s pomočjo različnih kazalnikov in indeksov.

Nacionalna knjižnica je leta 2010 za nakup knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika porabila 0,29 EUR (leto 2009 0,33 EUR), visokošolske

knjižnice 69,09 EUR (leta 2009 70,69 EUR) in splošne knjižnice 4,18 EUR (leta 2009 4,24 EUR). Vse vrste knjižnic so leta 2010 glede na leto 2009 namenile manj sredstev za nakup knjižničnega gradiva, posledično pa so se zmanjšala tudi sredstva, porabljena za nakup knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika.

7 ZAKLJUČEK

Vsaka vrsta knjižnic ima svoje poslanstvo. Knjižnice se razlikujejo tako po svojem namenu in nalogah kot tudi po uporabnikih, katerim so namenjene. V prispevku smo se zaradi tega osredotočili na primerjavo različnih kazalnikov s pomočjo indeksa s stalno osnovo. Posamezni trendi so v zgornjih poglavjih precej natančno predstavljeni, še enkrat pa bi radi opozorili na nekaj najbolj opaznih trendov v obdobju 2001–2010: močno naraščanje števila tekoče naročenih publikacij na potencialnega uporabnika, negativen trend obsega izposoje knjižničnega gradiva na strokovnega delavca knjižnice (tudi zato, ker ima vse več zaposlenih opravljen bibliotekarski izpit), ter povečevanje števila EPZ zaposlenih na potencialnega uporabnika – tako strokovnih delavcev kot vseh zaposlenih. Vrednosti kazalnikov seveda, kot izhaja že iz besede, nakazujejo določena stanja, ki pa jih je treba preučiti natančneje. Upoštevati moramo tudi, da lahko za omenjeno obdobje upoštevamo le kazalnike t. i. tradicionalnih storitev, da pa bo trende v knjižničarstvu v bodoče treba presojati tudi na osnovi njihove dejavnosti v elektronskem okolju.

8 VIR

1. *BibSiSt Online*. (2011). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 24. 8. 2011 s spletne strani: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si>

ZNAČILNOSTI RAZVOJA SLOVENSkih SPLOŠNIH KNJIŽNIC: KAJ NAM LAHKO PVEDO PODATKI IZ MERITEV RAZVITOSTI?

CHARACTERISTICS OF SLOVENIAN PUBLIC LIBRARIES
DEVELOPMENT: WHAT CAN STATISTICAL DATA REVEAL?

Gorazd Vodeb

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: gorazd.vodeb@nuk.uni-lj.si

UDK 027.022(497.4)

IZVLEČEK

Referat obravnava značilnosti razvoja slovenskih splošnih knjižnic, kakor jih podajo podatki, zbrani za namen izdaje mnenj o razvitosti splošnih knjižnic. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe je bil sprejet s ciljem, da zagotovi vsaj minimalne pogoje za delovanje knjižnic ter uravnoteži njihov razvoj. Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici je v skladu z določili pravilnika zbral podatke za izdajo mnenj o razvitosti in sicer za leta 2002, 2005 in 2008. Za to obdobje bomo na podlagi zbranih podatkov skušali ugotoviti, koliko so knjižnice izboljšale pogoje za svoje delovanje, ali so se razlike med njimi povečale ali zmanjšale ter koliko so širile ali ožile obseg dejavnosti.

ključne besede: splošne knjižnice, statistika, statistični podatki, Slovenija

UDC 027.022(497.4)

ABSTRACT

Paper discusses characteristics of slovenian public library development as it is indicated by statistical data. Data were collected for purpose of issuing evaluation forms for libraries. Regulations on Conditions for Library Performance as Public Service were adopted with the purpose of ensuring at least minimal conditions for libraries performance and to harmonize their development. Library System Development Centre of National & University Library has collected statistical data for years 2002, 2005 and 2008. Data would serve as the basis for estimating whether public libraries have improved their conditions, whether the differences have widened and whether the scope of their tasks was extended or not.

Key words: public libraries, statistics, statistical data, Slovenia

1 UVOD

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe je bil sprejet na podlagi Zakona o knjižničarstvu in je začel veljati leta 2003 (Zakon o knjižničarstvu, 2001; Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, 2003). Pravilnik je določil minimalne pogoje za izvajanje javne službe vseh vrst knjižnic, pri splošnih knjižnicah pa še posebej za osrednje območne, osrednje, krajevne in potujoče knjižnice. Pogoji opredeljujejo obseg in izbor strokovno urejenega knjižničnega gradiva, število strokovnih delavcev, prostor in opremo ter organizacijo knjižnične dejavnosti. Pravilnik tudi predpisuje postopek ugotavljanja izpolnjevanja pogojev za izvajanje knjižnične dejavnosti. Preverjanje se izvaja vsake tri leta, ko Narodna in univerzitetna knjižnica na podlagi zbranih podatkov poda mnenje o izpolnjevanju pogojev za izvajanje knjižnične dejavnosti. Na podlagi mnenja izda pristojno ministrstvo odločbo o izpolnjevanju pogojev za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe.

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe je bil sprejet s ciljem, da zagotovi vsaj minimalne pogoje za delovanje knjižnic ter uravnoteži njihov razvoj. Med izhodišči za sprejem Zakona o knjižničarstvu objavljenimi v Poročevalcu Državnega zbora Republike Slovenije (št. 28, 19. april 2000) je tako predlagatelj zakona navedel med drugimi cilji tudi »zagotovitev usklajenega razvoja javnih knjižnic na celotnem območju Slovenije«, pri čemer se termin javne knjižnice nanaša na splošne knjižnice, termin, ki je bil sprejet v končni verziji zakona (Predlog zakona o knjižničarstvu, 2000, str. 20). Zakon naj bi zagotavljal državljanom enak dostop »do vseh vrst znanj in informacij«. V ta namen naj bi ohranjal doseženo stopnjo splošne dostopnosti knjižničnega gradiva in informacij, ki jo zagotavlja mreža splošnih knjižnic ter omogočil doseganje »povprečnih standardov v razvitih državah« (Predlog zakona o knjižničarstvu, 2000, str. 20). Predlagatelji so predvideli dve ravni doseganja tega cilja. Prva raven predvideva uveljavitev posebnega instrumenta, predpisa, ki naj bi določil »samo minimalne obveznosti«, se pravi minimalne pogoje glede prostora, kadrov, tehnične opreme in nakupa gradiva. Ti minimalni pogoji predstavljajo obveznost, ki jo morajo zagotavljati javne oblasti. Pogoji naj bi bilo določeni glede na leto pred sprejemom pravilnika. Tako naj bi dosegli izboljšanje financiranja tistih knjižnic, ki so pod povprečjem. Zakon je predvidel tudi drugo raven, ko naj bi država na podlagi strokovnih priporočil oziroma standardov sprejela triletno normative za približevanje mednarodnim standardom.

V referatu bomo skušali oceniti, koliko je bil pravilnik uspešen pri doseganju svojega cilja v obdobju od uveljavitve. Na podlagi zbranih podatkov bomo skušali ugotoviti, koliko so knjižnice izboljšale pogoje za svoje delovanje, ali so se razlike med njimi povečale ali zmanjšale ter koliko so širile ali ožile obseg dejavnosti. Na ta način bomo osvetlili določene značilnosti razvoja slovenskih splošnih knjižnic.

Podatke, ki so podlaga za ocene v referatu, je zbral Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici v sklopu meritev za izdajo mnenj o razvitosti knjižnic in sicer za poročevalska leta 2002, 2005 in 2008. Za poročevalsko leto 2002 podatki predstavljajo 60 osrednjih in 220 krajevnih knjižnic, za leto 2005 61 osrednjih in 229 krajevnih knjižnic ter za leto 2008 57 osrednjih in 247 krajevnih knjižnic. Za primerjavo naj navedemo, da so v statističnih poročilih o delu knjižnic, ki jih prav tako zbira Center za razvoj knjižnic, splošne knjižnice za leto 2002 poročale o 60 osrednjih in 248 krajevnih knjižnicah, za leto 2005 61 osrednjih in 240 krajevnih knjižnicah ter za leto 2008 o 57 osrednjih in 258 krajevnih knjižnicah. Podatki tako zajemajo veliko večino knjižnic in omogočajo okvirno oceniti določene značilnosti razvoja splošnih knjižnic.

2 RAZVITOST SPLOŠNIH KNJIŽNIC V OBDOBJU 2002–2008

Po določenih Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe se določi stopnja razvitosti knjižnice glede na izpolnjevanje pogojev. V 1. kategorijo se kot razvite razvrstijo knjižnice, ki v celoti izpolnjujejo vse pogoje. V 2. kategorijo kot srednje razvite so uvrščene knjižnice, ki izpolnjujejo vsaj 50 % pogojev glede gradiva in strokovnih delavcev, medtem ko so v 3. kategoriji knjižnice, ki ne dosejajo tega praga.

Če ugotavljamo razvitost splošnih knjižnic po tem merilu, lahko iz podatkov, navedenih v Preglednici 1, ugotovimo napredek pri krajevnih knjižnicah, postajaliških premičnih zbirk ter bibliobusih. Skozi čas je opazno povečanje števila razvitih in srednje razvitih enot na račun nerazvitih in srednje razvitih.

Ob tem lahko izpostavimo dejstvo, da je v letu 2008 veliko manj knjižnic uvrščeno v kategorijo razvitih, kot pa bi lahko pričakovali, vendar pa dosejajo skoraj popolno izpolnjevanje pogojev. Zastavlja se vprašanje, če niso morda zahteve pravilnika prestroge, glede na to, da se naj bi nanašale na minimalne pogoje delovanja.

Preglednica 1: Ocene razvitosti splošnih knjižnic 2002–2008

Kategorija razvitosti	2002			2005			2008		
	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.
Osrednje območne knjižnice ¹	–	–	–	0	10	0	0	10	0
Osrednje knjižnice	0	60	0	0	51	0	0	58	0
Krajevne knjižnice	0	171	54	0	173	56	0	206	28
Postajališča premičnih zbirk	0	20	47	26	38	76	35	40	14
Bibliobusi	0	4	6	6	6	0	6	6	0

3 IZPOLNJEVANJE POGOJEV V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH LETA 2008

Podrobnejšo sliko stanja razvitosti oziroma izpolnjevanja pogojev v splošnih knjižnicah nam daje Preglednica 2. Podatki se nanašajo na stanje v letu 2008 in predstavljajo podlago za oceno razvitosti po posameznih sklopih pogojev. Stolpec »Skupaj« predstavlja povprečno oceno izpolnjevanja pogojev. Opazna je visoka ocena pri osrednjih knjižnicah in bibliobusih. Pri osrednjih območnih knjižnicah je opazna slaba zasedenost delovnih mest za izvajanje njihovih nalog iz 27. člena Zakona o knjižničarstvu. Za osrednje knjižnice je značilno zelo dobro izpolnjevanje pogojev, razen pri izboru gradiva. Krajevne knjižnice v celoti slabše izpolnjujejo pogoje, zlasti pa pri izboru gradiva in številu strokovnih delavcev. V celoti najbolje izpolnjujejo pogoje bibliobusi.

Preglednica 2: Izpolnjevanje pogojev v splošnih knjižnicah leta 2008

	Organiziranost	Obseg gradiva	Izbor gradiva	Ureditev gradiva	Gradivo	Št. strokovnih delavcev	Strokovni delavci	Prostor in oprema	Skupaj
Osrednje območne knjižnice	100	–	–	–	91	–	47,5	–	76,5
Osrednje knjižnice	96,8	92	75,9	95,9	87,9	85,5	86,8	93,3	87,6
Krajevne knjižnice	77,5	71,5	62,2	87,7	73,8	46,9	62,7	77,4	71
Postajališča premičnih zbirk	–	–	–	–	–	–	–	–	76,3
Bibliobusi	–	–	–	–	95,2	–	96,3	–	94,9

¹ V letu 2008 sta bili za posamezno knjižnico izdani ločeni mnenji za področje osrednje in področje osrednje območne knjižnice.

4 GIBANJE IZBRANIH KAZALNIKOV SPLOŠNIH KNJIŽNIC 2000–2008

V Preglednici 3 so predstavljene vrednosti in gibanja izbranih kazalnikov delovanja splošnih knjižnic za obdobje 2000–2008. Ugotovimo lahko, da so se v obdobju 2002–2008 najbolj izboljšali pogoji povezani s prostorom ter opremo in sicer število računalniških delovnih mest za uporabnike, število čitalniških delovnih mest, medtem ko najmanjšo rast beležimo pri prirastu knjižničnega gradiva in številu strokovnih delavcev. Izboljšanje pogojev je opazno zlasti za obdobje 2005–2008.

Preglednica 3: Vrednosti in gibanje izbranih kazalnikov splošnih knjižnic 2000–2008 (osrednje knjižnice)

	2002		2005		2008	
	Vrednost	Indeks na 2000	Vrednost	Indeks na 2000	Vrednost	Indeks na 2000
Obseg knjižnične zbirke (št. enot na preb.)	3,9	106	4,3	116	4,9	132
Prirast (št. enot na preb.) ²	196	98	252	126	243	122
Število strokovnih delavcev (EPZ na 1000 preb.)	0,36	112	0,37	117	0,42	132
Uporabna površina (m ² na 1000 preb.)	34,9	116	37,8	126	46,9	156
Število čitalniških mest (št. na 1000 preb.)	2,3	117	2,4	121	2,8	140
Število računalniških del. mest za uporabnike (št. na 1000 preb.)	0,35	139	0,40	162	0,65	258

5 VREDNOSTI IN GIBANJE MERIL ZA DOLOČANJE POGOJEV

Zakon o knjižničarstvu v 38. členu določa, da se začetna vrednost pogojev določi glede na povprečno stanje v letu pred sprejemom zakona, kar pomeni leto 2000. Zakon v taistem členu določa, da bi se morali normativi za izračunavanje razvitosti usklajevati vsaka tri leta. Ne glede na to, pa se še zmeraj uporabljajo vrednosti iz leta 2000. V Preglednici 4 smo zato na podlagi podatkov, pridobljenih v statističnih meritvah o delu splošnih

² Za leto 2008 se podatek nanaša na število enot prirasta monografskih publikacij.

knjižnic, ki jih izvaja Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici, izračunali njihovo vrednost (BibSiSt Online, 2011). Ugotovimo lahko, da bi se zahteve za izpolnjevanje pogojev precej zaostrile, s tem pa bi se tudi poslabšala uvrstitev knjižnic v kategorije.

Preglednica 4: Dosežene vrednosti normativov glede na povprečje v dejavnosti

	2000		2003		2006	
	Vrednost	Indeks	Vrednost	Indeks na 2000	Vrednost	Indeks na 2000
Obseg knjižnične zbirke (št. enot na preb.)	3,7	100	4	108	4,5	122
Prirast monografskih publikacij (št. enot na preb.)	200	100	206	103	263	132
Število strokovnih delavcev (EPZ na 1000 preb.)	0,32	100	0,38	119	0,41	128
Uporabna površina (m ² na 1000 preb.)	30	100	37	123	42,5	142
Število čitalniških mest (št. na 1000 preb.)	2	100	2,5	125	2,7	135
Število računalniških del. mest za uporabnike (št. na 1000 preb.)	0,25	100	0,42	168	0,57	228

6 IZVAJANJE NALOG IZ 2. IN 16. ČLENA ZAKONA O KNJIŽNIČARSTVU

Podatki, zbrani v meritvah razvitosti, nam omogočajo predstaviti tudi stopnjo, v kateri posamezne krajevne izvajajo splošne in posebne naloge, ki jim jih je naložil zakonodajalec. Na podlagi podatkov navedenih v Preglednici 5, lahko ugotovimo, da krajevne knjižnice v splošnem v večji meri izvajajo skoraj vse naloge. Napredek med letoma 2002 in 2008 je še zlasti viden pri izvajanju nalog iz 16. člena Zakona o knjižničarstvu. Ne moremo pa spregledati, da so knjižnice pri svojih posebnih nalogah dale večji poudarek vseživljenjskemu učenju, dostopu do gradiv javnega značaja, razvoju bralne kulture ter organizaciji kulturnih prireditev, manj pa domoznanstvu in uporabnikom s posebnimi potrebami.

Preglednica 5: Delež krajevnih knjižnic, ki izvajajo posamezne naloge po 2. členu Zakona o knjižničarstvu

	2002	2005	2008
Zbiranje knjižničnega gradiva	54 %	89 %	76 %
Obdelovanje knjižničnega gradiva	27 %	89 %	46 %
Hranjenje knjižničnega gradiva	84 %	89 %	92 %
Posredovanje knjižničnega gradiva	99 %	89 %	100 %
Zagotavljanje dostopa do knjižničnega gradiva in elektronskih publikacij	86 %	97 %	96 %
Izdelovanje knjižničnih katalogov	25 %	55 %	45 %
Izdelovanje podatkovnih zbirk in drugih informacijskih virov	28 %	55 %	36 %
Posredovanje bibliografskih in drugih informacijskih proizvodov in storitev	64 %	78 %	86 %
Sodelovanje v medknjižnični izposoji in posredovanju informacij	68 %	77 %	93 %
Pridobivanje uporabnikov	95 %	94 %	100 %
Izobraževanje uporabnikov	70 %	94 %	94 %
Informacijsko opismenjevanje	65 %	72 %	82 %
Varovanje knjižničnega gradiva, ki je kulturni spomenik	10 %	25 %	35 %
Drugo bibliotekarsko, dokumentacijsko in informacijsko delo	64 %	71 %	82 %

Preglednica 6: Delež krajevnih knjižnic, ki izvajajo posamezne naloge po 16. členu Zakona o knjižničarstvu

	2002	2005	2008
Sodelovanje v vseživljenjskem izobraževanju	55 %	69 %	84 %
Zbiranje, obdelovanje, varovanje in posredovanje domoznanskega gradiva	32 %	55 %	69 %
Zagotavljanje dostopnosti in uporabe gradiv javnih oblasti, ki so splošno dostopna na elektronskih medijih	60 %	75 %	89 %
Organizacija posebnih oblik dejavnosti za otroke, mladino in odrasle, ki so namenjene spodbujanju bralne kulture	71 %	86 %	93 %
Organizacija posebnih oblik dejavnosti za otroke, mladino in odrasle s posebnimi potrebami	24 %	38 %	52 %
Organizacija kulturnih prireditev, ki so povezane z njihovo dejavnostjo	55 %	77 %	86 %

7 RAZLIKE V RAZVOJU 2000–2008

V uvodu smo izpostavili usklajen razvoj splošnih knjižnic kot enega izmed ključnih ciljev zakonodajalca pri sprejemu Zakona o knjižničarstvu. Zato smo preverili, če in koliko so se razlike med splošnimi knjižnicami v resnici zmanjšale. Opazovali smo gibanje razlik po izbranih kazalcih za krajevne knjižnice, saj se pri njih razlike najbolj izrazijo. Za mero variabilnosti smo uporabili relativni kvartilni razmik. Ta mera nam pove, kakšna je razlika med prvo in tretjo četrtino članov populacije glede na mediano. Pri tem ne upoštevamo vrednosti četrtine najnižjih in četrtine najvišjih vrednosti, s čimer izločimo vpliv skrajnosti. Podatki iz Preglednice 7 spodaj torej kažejo, da so se razlike med prvo in tretjo četrtino knjižnic s časom zmanjšale. Najbolj so se zmanjšale razlike glede števila računalniških delovnih mest za uporabnike, najmanj pa glede obsega knjižnične zbirke. Pri številu strokovnih delavcev pa so se celo nekoliko povečale.

Preglednica 7: Razlike med krajevnimi knjižnicami v obdobju 2002–2008

	Relativni kvartilni razmik		
	2002	2005	2008
Obseg knjižnične zbirke (št. enot)	229 %	262 %	227 %
Prirast gradiva (št. enot)	226 %	190 %	170 %
Število strokovnih delavcev (EPZ)	429 %	410 %	442 %
Uporabna površina (m ²)	257 %	267 %	208 %
Število čitalniških mest	230 %	179 %	188 %
Število računalniških del. mest za uporabnike	400 %	200 %	167 %

8 SKLEP

Podatki o splošnih knjižnicah, zbrani v meritvah razvitosti 2002, 2005 in 2008, kažejo torej v splošnem pozitivno sliko razvoja knjižnic. V tem obdobju so se pogoji delovanja v splošnem izboljšali, zlasti to velja za prostor in opremo, manj pa za knjižnično gradivo in strokovne delavce. Knjižnice v čedalje večji meri izvajajo naloge, ki jim jih nalaga Zakon o knjižničarstvu, napredek je posebej viden pri posebnih nalogah splošnih knjižnic. Ugotoviti moramo tudi, da so se razlike med splošnimi knjižnicami zmanjšale, niso pa odpravljene.

Vendarle pa moramo v sklepu opozoriti vsaj na nekaj pomanjkljivosti Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, na katere je pokazalo njegovo izvajanje v tem obdobju. Doslej je pravilnik izvajalo samo Ministrstvo za kulturo, saj je le ono izdalo odločbe o izpolnjevanju pogojev za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, kar posledično pomeni, da so v razvid knjižnic kot njihovo javno evidenco, vpisane samo splošne knjižnice in specialne knjižnice s področja kulture. Kljub temu, da se kazalniki za ugotavljanje izpolnjevanja pogojev ne usklajujejo v triletnih obdobjih, kakor predpisuje zakon, pa še zmeraj ni nobena osrednja ali krajevna knjižnica uvrščena v 1. kategorijo kot razvita knjižnica. To dejstvo kaže, da je pravilnik morda v svoji metodologiji ugotavljanja izpolnjevanja pogojev prestrog, saj gre vendarle za minimalne pogoje delovanja knjižnic. Po drugi strani pa pravilnik ne omogoča ustreznega ugotavljanja izpolnjevanja pogojev pri enotah z delnimi ali specializiranimi zbirkami, kar posledično pomeni, da se za njih ne podajo mnenja in s tem tudi ne izdajo odločbe.

9 CITIRANI VIRI

1. *BibSiSt Online* (2011). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 10. 8. 2011 s spletne strani: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si>
2. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73 in št. 70/2008.
3. Predlog zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1) – EPA 1141 – II – prva obravnava. (2000). *Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije*, 25 (19. april), 19–24.
4. Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87 in št. 96/2002.

SPLOŠNE KNJIŽNICE PO KNJIŽNIČNIH OBMOČJIH V LETU 2010

PUBLIC LIBRARIES BY LIBRARY REGIONS IN 2010

Milena Bon

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: milena.bon@nuk.uni-lj.si

UDK 027.022(497.4)

IZVLEČEK

V prispevku so predstavljena zakonska in podzakonska določila za osrednje območne knjižnice in knjižnična območja s sedežem in številom splošnih knjižnic.

Prvi pogoj za uspešno izpolnjevanje nalog vsake knjižnice so enakomerno oziroma usklajeno razviti vsi pogoji dela, ki jih priporočajo standardi. Osnova za izračune standardnih določil je število prebivalcev gravitacijskega območja. Glede na zakonske podlage in strokovna priporočila je bil narejen pregled stanja knjižnične dejavnosti po knjižničnih območjih v letu 2010. Absolutne vrednosti sicer nakazujejo večjo razvitost knjižnic na Osrednjeslovenskem območju, vendar pa relativne vrednosti kažejo popolnoma drugačno sliko in tu prednjači Goriško območje, ki je hkrati tudi slovenska statistična regija, kjer so bili doseženi najboljši rezultati med otroci in mladostniki v sklopu mednarodne raziskave PISA 2009 na področju šolstva.

Gljučne besede: splošne knjižnice, osrednje območne knjižnice, statistika, statistični podatki, Slovenija

UDC 027.022(497.4)

ABSTRACT

Paper presents statutory provisions regarding regional public libraries and also library regions with central city and number of public libraries. Basic condition for success full performance of every public library is even and harmonised development of conditions for performance, as are recommended by library standards. Number of inhabitants is basis for calculation of standard indicators. Report on the state of library activities in regions for year 2010 is presented with regard to statutory provisions and professional guidelines. Although absolute values indicate better developed libraries in region of central Slovenia, relative values indicate totally different picture. At the forefront is region of Goriška, which is also Slovenian statistical region where children and juveniles achieved best results of international survey PISA 2009 conducted in school field.

Key words: public libraries, regional libraries, statistics, statistical data, Slovenia

1 UVOD

V prispevku o splošnih knjižnicah po območjih (Bon, 2011) smo predstavili stanje knjižnične dejavnosti za leto 2009 po knjižničnih območjih. Da bi ugotovili stopnjo razvitosti pogojev dela splošnih knjižnic, smo takrat izdelali prvo tovrstno analizo na podlagi zbranih statističnih podatkov, z namenom pregleda stanja knjižnične dejavnosti po desetih območnih mrežah za leto 2009. Pri tem smo se oprli na zakonske podlage in strokovna priporočila ter naredili primerjavo le-tega s socialno-ekonomskim položajem statističnih regij. V pričujočem prispevku predstavljamo raziskavo za leto 2010, razširjeno z rezultati PISE 2009. PISA je mednarodna raziskava o bralni, matematični in naravoslovni pismenosti. Izvaja se pod okriljem Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD).

2 OSREDNJE OBMOČNE KNJIŽNICE IN ZASNOVA ANALIZE

Osrednje območne knjižnice (OOK) pokrivajo svojo medobčinsko mrežo knjižnic kot osrednje knjižnice in hkrati še širše območje (Preglednica 1), ki je območje izven medobčinske mreže območne knjižnice (4. člen Pravilnika o osrednjih območnih knjižnicah). To pokrivajo osrednje knjižnice (OK).

Preglednica 1: Primer OOK Osrednje knjižnica Celje (Vir: SURS, 2011a)

Območje	Osrednja območna knjižnica	število prebivalcev območja	število prebivalcev širšega območja	število prebivalcev ožjega območje
Celjsko	Osrednja knjižnica Celje	303.948	240.456	63.492

Od uveljavitve *Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003)*, se je mreža splošnih knjižnic nekoliko spremenila¹. Statistični urad Republike Slovenije (SURS) je v sodelovanju z Narodno in univerzitetno knjižnico v začetku leta 2011 posodobil karte knjižničnih območij² splošnih knjižnic s pripadajočimi preglednicami, ki bodo dosto-

¹ Prišlo je do združitve petih splošnih knjižnic na območju Mestne občine Ljubljana v Mestno knjižnico Ljubljana leta 2008. Osamosvojila se je Knjižnice Medvode leta 2009. V obdobju od izdelave karte je nastalo tudi nekaj novih občin.

² »Knjižnično območje« je območje na katerem za območje pokrajine ali dela pokrajine opravlja posebne naloge osrednja območna knjižnica v skladu s 27. členom Zakona o knjižničarstvu (2001) in Pravilnikom o osrednjih območnih knjižnicah (2003) ter Pravilnikom o pogojih za opravljanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003, 2008). OOK

pne na spletni strani SURS (2011a) (Slika 1)³. Z letom 2011 smo posodobili poimenovanja knjižničnih območij⁴ in le-ta upoštevamo pri prikazovanju vseh statističnih podatkov.



Slika 1: Osrednje območne in osrednje splošne knjižnice s pripadajočimi občinami (vir: SURS, 2011a)

poleg funkcije osrednje knjižnice strokovno povezuje splošne knjižnice v knjižnične območne mreže z namenom zagotavljanja koordiniranega razvijanja knjižnične dejavnosti na območju, določenemu v *Prilogi Pravilnika o pogojih za opravljanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003), t. j. Mreža splošnih knjižnic v Sloveniji.

Knjižničnih območij je deset: 1 Celjsko območje, 2. Dolenjsko območje 3. Gorenjsko območje, 4. Goriško območje, 5. Koroško območje, 6. Obalno-kraško območje, 7. Osrednjeslovensko območje, 8. Pomursko območje, 9. Spodnjepodravsko območje in 10. Štajersko območje. Vsako ima svoje geografsko določene meje. Določena so v prilogi *Pravilnika o pogojih za opravljanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003), t. j. *Mreža splošnih knjižnic v Sloveniji*.

³ Na SURS-u delajo vse izračune glede na statistične regije, ki se razlikujejo od razdelitve občin na knjižnična območja. Karta na spletni strani bo posodobljena s 1. 1 2012.

⁴ Glede poimenovanj knjižničnih območij se je pojavila dilema pri posodabljanju karte s SURS-om 2011. Ugotovili smo neenotnost poimenovanj in vprašanje pisanja velike začetnice. Če bi bila območja »pokrajina« ali »regija«, bi jih brez težav pisali z veliko začetnico, ker se tako v praksi že močno uveljavlja – kot geografsko ime. »Območje« pa je bolj splošno in termin, ki nima teže geografskega imena. Termin »območje«, »območna mreža« ... izhaja iz osrednjih območnih knjižnic. Dosegli smo dogovor, da jih v vseh dokumentacijah vpeljemo kot poimenovanja (npr. ob definiciji oziroma opisu obsega ipd.) in zato knjižnična območja pišemo z veliko začetnico, pri čemer jih dosledno uporabljamo kot ime (Celjsko območje, Štajersko območje ...). Poenotili smo tudi način poimenovanja vseh območij in spremembe vpeljali v bibsist.

V slovenski knjižnični mreži je stanje s 1. 1. 2011 naslednje: 58 splošnih knjižnic, od tega 10 osrednjih območnih knjižnic in 211 občin (Preglednica 2).

Preglednica 2: Območja, območne knjižnice s sedežem in številom osrednjih knjižnic ter številom pripadajočih občin na širšem območju in vseh v območni mreži

Območje	Območna knjižnica	Sedež	Število OK v območni mreži OOK	Število občin na ožjem območju	Število občin na širšem območju	Število občin v območni mreži OOK
Celjsko območje	Osrednja knjižnica Celje	CELJE	11	4	32	36
Dolenjsko območje	Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto	NOVO MESTO	8	8	17	25
Gorenjsko območje	Osrednja knjižnica Kranj	KRANJ	4	6	12	18
Goriško območje	Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica	NOVA GORICA	3	6	7	13
Koroško območje	Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika	RAVNE NA KOROŠKEM	3	4	8	12
Obalno-kraško območje	Osrednja knjižnica Srečka Viharja, Koper	KOPER	5	1	9	10
Osrednje-slovensko območje	Mestna knjižnica Ljubljana	LJUBLJANA	8	9	20	29
Pomursko območje	Pokrajinska in študijska knjižnica	MURSKA SOBOTA	3	12	15	27
Spodnjepodravsko območje	Knjižnica Ivana Potrča Ptuj	PTUJ	1	16	3	19
Štajersko območje	Mariborska knjižnica	MARIBOR	2	12	10	22
10	Skupaj		48	78	133	211

S knjižnično dejavnostjo pokriva Osrednja knjižnica Celje kot OOK z enajstimi osrednjimi knjižnicami največ občin (36 občin) pred Mestno knjižnico Ljubljana, ki zagotavlja knjižnično dejavnost prebivalcem 29

občin na Osrednjeslovenskem območju s svojo območno mrežo 8 splošnih knjižnic. Na ožjem območju ima največ občin Knjižnica Ivana Potrča Ptuj (16 občin), z 12 občinami sledita Mariborska knjižnica ter Pokrajinska in študijska knjižnice Murska Sobota. Na območju celotne vzhodne Slovenije, vključno s Celjskim območjem, je izrazito večje število manjših občin. Na celotnem Obalno-kraškem območju je 6 splošnih knjižnic in najmanj občin (10) (Preglednica 2).

Skupno je v Sloveniji 14 splošnih knjižnic, ki imajo v svoji ožji mreži 1 občino, 11 jih ima 2 občini, deset po 3 in po 4 občine, ostale pa od 5 do največ 16 občin ali drugače: 43 % splošnih knjižnic ima v svoji mreži eno ali dve občini, ostale pa 3 in več (Preglednica 3).

Preglednica 3: Število osrednjih knjižnic s številom pripadajočih občin

Število osrednjih knjižnic	Število občin
14	1
11	2
10	3
10	4
2	5
4	6
2	7
1	8
1	9
2	12
1	16

V analizi stanja razvitosti pogojev dela in stanja knjižnične dejavnosti splošnih knjižnic smo zajeli podatke o knjižnični zbirki, prirastu, deležu včlanjenih prebivalcev, izposojevališčih (knjižnična mreža), obisku, izposoji, prihodkih za izvajanje dejavnosti, številu knjižničnih delavcev, sredstvih za izvajanje posebnih nalog območnosti, brezposelnosti in bruto družbenem prihodku po statističnih regijah.

Za pričujočo analizo smo uporabili sledeče vire:

- BibSiSt (<http://bibsist.nuk.uni-lj.si/index.php>) – podatki statističnih meritev o delu slovenskih knjižnic,

- Statistični urad RS (SURS, <http://www.stat.si/>) – podatki o številu registriranih brezposelnih oseb in višini bruto domačega proizvoda na prebivalca (BDP),
- Zavod RS za zaposlovanje (ZRSZ, <http://www.ess.gov.si/>) – podatki o stopnji registrirane brezposelnosti),
- Ministrstvo za kulturo (www.mk.gov.si/) – podatki o sredstvih za izvajanje posebnih nalog OOK in
- poročila OOK-jev za leto 2010⁵.

Ugotovitve analize bodo služile načrtovanju strategije razvoja splošnih knjižnic in predstavnikom lokalnih skupnosti ter financierjem za primerno zagotavljanje sredstev za izvajanje knjižnične dejavnosti na posameznih območjih v slovenskem prostoru. Pogoj za uspešno izpolnjevanje nalog vsake splošne knjižnice so enakomerno oziroma usklajeno razviti vsi pogoji dela glede na strokovna priporočila.

3 SPLOŠNE KNJIŽNICE PO OBMOČJIH – ABSOLUTNE VREDNOSTI

Splošne knjižnice strokovno oblikujejo knjižnično zbirko knjižnega in neknjižnega gradiva z nakupom, darovi, zameno in OOK še z obveznim izvodom. V Sloveniji ima največjo knjižnično zbirko (24,9 %) in prirast gradiva (28,7 %), od tega 27,6 % knjižnega gradiva (KG) in 37,1 % neknjižnega gradiva (NKG), devet knjižnic na Osrednjeslovenskem območju. Tu je skoncentrirano tudi največje število prebivalcev – potencialnih uporabnikov (26,8 %) splošnih knjižnic.

Najmanjši prirast enot knjižničnega gradiva (3,5 %) in najmanjšo knjižnično zbirko sta imeli dve knjižnici Spodnjepodravskega območja (3,7 %), ki je po številu prebivalcev (4,2 %) na predzadnjem mestu, pred štirimi knjižnicami na Koroškem območju (3,5 %) (Preglednica 4).

Osrednjeslovensko območje je imelo v letu 2010 največjo zbirko NKG (28 %) in v slovenskem prostoru, primerjalno z vsemi splošnimi knjižnicami, tudi največji prirast le-tega (37,1 %). Najmanjša je bila zbirka NKG na Spodnjepodravskega območju (2,6 %). Zbirka NKG je slaba še na Koroškem (3,7 %),

⁵ Letna poročila, ki jih OOK izdelajo za financierja, so dostopna na Ministrstvu za kulturo, ta jih posreduje Centru za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici.

Pomurskem (3,8 %) in Obalno-kraškem območju (4,5 %). Najmanjši prirast NKG beležijo na Pomurskem (2,6 %) in Spodnjepodravskem (2,9 %) ter na Koroškem območju (3,1 %).

Preglednica 4: Številčno stanje knjižnične zbirke in njenega prirasta v letu 2009

Območje	Potencialni uporabniki	Knjižnična zbirka (KZ)	Prirast (KZ)
Celjsko	303.948	1.435.991	71.655
Dolenjsko	212.650	1.285.764	56.641
Gorenjsko	203.427	1.074.872	58.050
Goriško	119.146	901.988	44.073
Koroško	72.494	460.241	20.215
Obalno-kraško	146.346	821.076	42.816
Osrednjeslovensko	549.914	2.616.832	158.914
Pomursko	119.145	646.343	32.241
Spodnjepodravsko	86.228	389.280	19.406
Štajersko	236.891	889.602	49.630
Skupaj Slovenija	2.050.189	10.521.989	553.641

Največjo zbirko elektronskih virov, dostopnih na daljavo, so imeli na Goriškem (5796), najmanjšo na Spodnjepodravskem območju (83). Na Dolenjskem, Pomurskem in Spodnjepodravskem območju niso v letu 2010 zagotovili nobenega novega elektronskega vira, dostopnega na daljavo. Največ novo naročenih elektronskih virov, dostopnih na daljavo, so pridobili na Štajerskem (26) in Gorenjskem (25) območju. Z največ naročenimi serijskimi publikacijami (3229) je v letu 2010 svoje območje oskrbovalo devet knjižnic Dolenjskega območja, medtem ko so imele najmanj naročenih naslovov časnikov, časopisov in drugih serijskih publikacij dve knjižnici na Spodnjepodravskem (788) in štiri na Pomurskem (890) območju. Zanimiv je podatek o e-knjigah, ki so jih imeli v letu 2010 že na polovici območij: Obalno-kraškem 327, Koroškem 33, Osrednjeslovenskem 13, Gorenjskem 4 in Goriškem 3. Na Celjskem območju so imeli največ naročenih podatkovnih zbirk (462), največ lastno kreiranih pa na Osrednjeslovenskem (18).

29,4 % vseh v splošne knjižnice včlanjenih prebivalcev v letu 2010 je bilo na območju devetih knjižnic Osrednjeslovenskega območja. Nizek odstotek potencialnih uporabnikov je bil včlanjen na Spodnjepodravskem (3,2 %),

Koroškem (3,9 %) in Pomurskem območju (5,2 %), kjer pa se je članstvo v zadnjem letu povečalo za 2 % (Preglednica 5).

Preglednica 5: Številčno stanje članstva, izposojevališč, obiska, izposoja in prihodkov v letu 2010

Območje	Potencialni uporabniki	Število članov	Izposojevališča	Obisk	Izposoja	Prihodki (v EUR)
Celjsko	303.948	68.172	49	1.238.734	3.853.778	6.788.533
Dolenjsko	212.650	55.477	28	964.772	2.513.826	5.299.685
Gorenjsko	203.427	45.403	37	932.930	2.534.760	5.018.377
Goriško	119.146	35.373	21	586.217	1.598.841	3.634.622
Koroško	72.494	19.819	14	431.138	870.460	1.980.907
Obalno-kraško	146.346	37.979	17	776.293	1.353.952	4.005.591
Osrednjeslovensko	549.914	148.177	63	3.095.071	7.794.763	15.700.063
Pomursko	119.145	26.205	15	383.753	1.029.422	2.258.483
Spodnjepodravsko	86.228	16.085	5	235.521	621.799	1.385.916
Štajersko	236.891	51.664	29	893.977	2.305.496	4.857.218
Skupaj Slovenija	2.050.189	504.354	278	9.538.406	24.477.097	50.929.395

Mreža izposojevališč (krajevne knjižnice in bibliobus, brez premičnih zbirk in postajališč bibliobusa) je bila najbolj razpredena na Osrednjeslovenskem območju (63 izposojevališč). Na tem območju dve splošni knjižnici uporabljata isti bibliobus (Domžale in Kamnik). Dobro je bila razvejana knjižnična mreža na Celjskem območju, čeprav se je v letu 2010 zmanjšala za eno izposojevališče. Na tem območju ni bibliobusa⁶. Spodnjepodravsko območje obsega samo 5 izposojevališč, imajo pa zelo razgibano mrežo postajališč bibliobusa (46 krajev in 51 postajališč bibliobusa) (Preglednica 5).

Tudi pri izposoji je slika primerljiva z ostalimi kazalniki stanja: na Osrednjeslovenskem območju so v letu 2010 v slovenskem merilu izposodili 31,8 % vsega gradiva, medtem ko le 2,5 % na Spodnjepodravskem območju. Slabša je bila izposoja še na Koroškem (3,6 %) in Pomurskem (4,2 %). Najvišji odstotek finančnih prihodkov (30,8 %) so dobile knjižnice na Osrednjeslovenskem območju, na Spodnjepodravskem samo 2,7 %, na Koroškem 3,9 % ter 4,4 % na Pomurskem območju.

⁶ V letu 2010 je bilo v Sloveniji v splošnih knjižnicah 12 bibliobusov.

4 SPLOŠNE KNJIŽNICE PO OBMOČJIH – IZRAČUNI NA POTENCIALNE UPORABNIKE

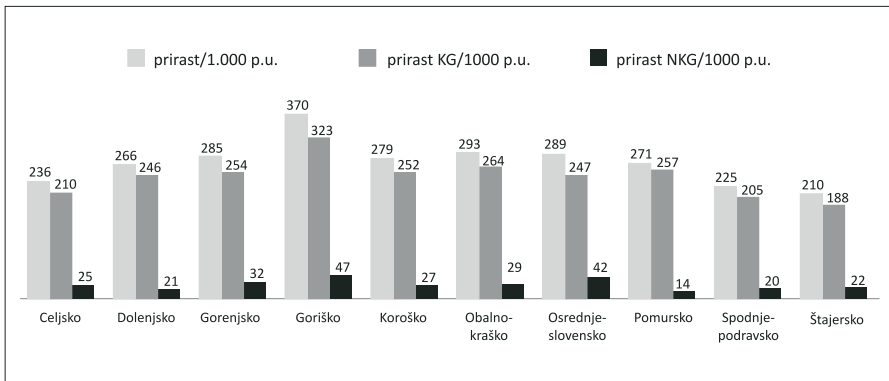
Absolutne vrednosti nakazujejo razvitost knjižnic na Osrednjeslovenskem območju, vendar relativne vrednosti sliko stanja predrugačijo (Preglednica 6). Šest območij je imelo obseg knjižnične zbirke (KZ) na potencialnega uporabnika nad slovenskim povprečjem (5,1 enot). Največja je bila KZ na Goriškem (7,6 enot), sledi Koroško (6,3), Dolenjsko (6), Obalno-kraško (5,6), Pomursko (5,4) in Gorenjsko (5,3) območje. Pod povprečjem in še vedno nad določili standarda so bili na Osrednjeslovenskem (4,8), Celjskem (4,7) in Spodnjepodravskem (4,5) območju. Knjižnična zbirka v letu 2010 je bila pod določili standarda (4,4) samo še na Štajerskem območju s 3,8 enotami na prebivalca. Največji skupni prirast knjižničnega gradiva na tisoč potencialnih uporabnikov je bil na Goriškem (37 enot na potencialnega uporabnika), najmanjši na Štajerskem območju (21 enot).

Preglednica 6: Kazalniki delovanja splošnih knjižnic po območjih v letu 2010

Območje	Potencialni uporabniki	KZ/ p.u.	Prirast/ 1.000 p.u.	Prirast KG/ 1.000 p.u.	Prirast NKG/ 1.000 p.u.	% članov/ p.u.	Obisk/ p.u.	Izposoja	Prihodki v EUR/ p.u.
Celjsko	303.948	4,7	236	210	25	22,4 %	4,1	12,7	22,3
Dolenjsko	212.650	6,0	266	246	21	26,1 %	4,5	11,8	24,9
Gorenjsko	203.427	5,3	285	254	32	22,3 %	4,6	12,5	24,7
Goriško	119.146	7,6	370	323	47	29,7 %	4,9	13,4	30,5
Koroško	72.494	6,3	279	252	27	27,3 %	5,9	12,0	27,3
Obalno-kraško	146.346	5,6	293	264	29	26,0 %	5,3	9,3	27,4
Osrednjeslovensko	549.914	4,8	289	247	42	26,9 %	5,6	14,2	28,6
Pomursko	119.145	5,4	271	257	14	22,0 %	3,2	8,6	19,0
Spodnjepodravsko	86.228	4,5	225	205	20	18,7 %	2,7	7,2	16,1
Štajersko	236.891	3,8	210	188	22	21,8 %	3,8	9,7	20,5
Slovenija	2.050.189	5,1	270	240	30	24,6 %	4,7	11,9	24,8

V letu 2010 je v slovenskem povprečju prirast KG in NKG 98 % vrednosti, ki jih določa standard in predstavlja 3 % več kot leta 2009. Vrednosti letnega prirasta knjižničnega gradiva po standardu (enot na 1.000 potencialnih uporabnikov) je preseгла polovica območij: Goriško 135 % (44.073 enot),

Obalno-kraško 106 % (37.773 enot), Osrednjeslovensko 105 % (150.246 enot), Gorenjsko 104 % (58.050 enot) in 101 % Koroško (18.163 enot). Pod določili standarda pa je bil prirast na Dolenjskem (54.557 enot) in Pomurskem z 98 % (32.241 enot), Celjskem 86 %, Spodnjepodravskem 82 % in na Štajerskem območju 76 %. Primerjalno z letom 2009 so dosegli manjši prirast na Dolenjskem za 3 % pod določili standarda. Stanje se je izboljšalo na Pomurskem za 14 % in Štajerskem območju za 3 %. Že slabo stanje v 2009 pa se je poslabšalo še za 6 % na Spodnjepodravskem območju (Preglednica 6 in Grafikon 1).

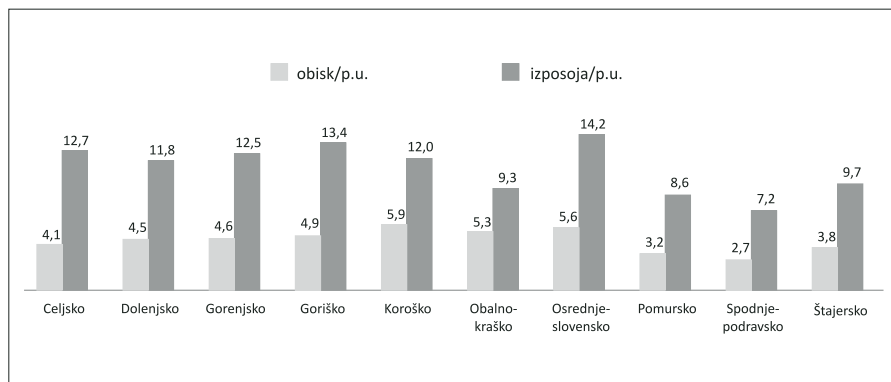


Grafikon 1: Prirast knjižničnega gradiva v splošnih knjižnicah po območjih v letu 2010

V Standardu določenemu odstotku članov (40 % potencialnih uporabnikov) so se najbolj približale štiri knjižnice Goriškega območja z 29,7 % vključenostjo prebivalcev. Sledijo štiri knjižnice Koroškega (27,3 %), ki so primerjalno z 2009, obrnile vrstni red z devetimi knjižnicami Osrednjeslovenskega območja (26,9). Najmanj včlanjenih prebivalcev je v dveh knjižnicah Spodnjepodravškega območja (18,7 %). Slovensko povprečje včlanjenih prebivalcev je 24,6 %.

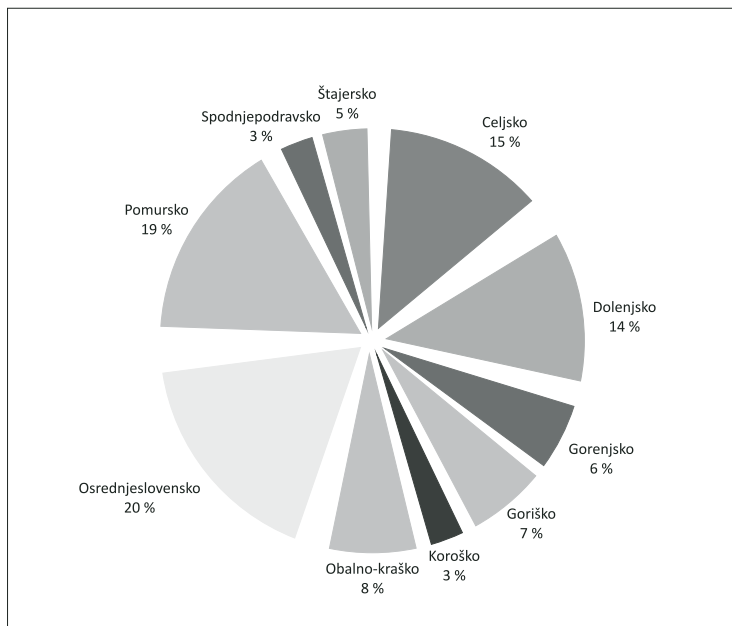
Povprečen obisk na potencialnega uporabnika v slovenskih knjižnicah je bil 4,7-krat letno v letu 2010 z 12 izposojenimi enotami. Preračun na aktivne člane knjižnic je predstavljal 48,5 izposojenih enot. Najpogosteje so obiskovalci stopili v prostore štirih koroških knjižnic (5,9-krat letno) in si povprečno izposodili 12 enot knjižničnega gradiva. 5,6-krat letno so obiskali knjižnice prebivalci Osrednjeslovenskega območja in si povprečno izposodili največ enot knjižničnega gradiva (14,2 izposojenih enot na prebivalca). Tretji najpogostejši so bili obiskovalci šestih obalno-kraških knjižnic (5,3-krat letno). Ti pa si, glede na številčnost zbirk in števila obiskov,

izposojajo malo gradiva (9,3 enote). Sledijo prebivalci Goriškega (4,9 obiska s 13,4 izposojenimi enotami), Gorenjskega (4,6 obiska in 12,5 izposojenih enot), Dolenjskega (4,5 obiska in 11,8 enot), Celjskega (4,1 z visoko izposojo – 12,7 enot), Štajerskega (3,8-krat letno z 9,7 izposojenimi enotami) in Pomurskega območja (3,2-krat letno z 8,6. izposojenimi enotami). Najmanj pogosti obiskovalci knjižnice in hkrati tudi prebivalci z najnižjim številom izposojenih enot so prebivalci Spodnjepodravskega območja (2,7-krat letno z najmanjšo izposojo – 7,2 enot) (Grafikon 2).



Grafikon 2: Obisk in izposoja v splošnih knjižnicah po območjih na potencialnega uporabnika v letu 2010

Storitev medknjižnične izposoje je ena izmed možnosti, da splošne knjižnice na območjih zadovoljujejo potrebe uporabnikov. Med slovenskimi splošnimi knjižnicami v letu 2010 beležimo 16.229 enot medknjižničnih izposoj. Največje število medknjižničnih izposoj beleži dvanajst knjižnic Osrednjeslovenskega območja (3291 enot), Spodnjepodravskega z dvema knjižnicama pa najmanjše (451 enot). Na treh območjih je bila medknjižnična izposoja pod slovenskim povprečjem (1623) (Preglednica 6). Če primerjamo kazalnike stanja knjižnične zbirke, prirasta in realizirane medknjižnične izposoje, bi pričakovali, da bo medknjižnična izposoja višja na knjižničnih območjih, ki imajo manjšo knjižnično zbirko in prirast gradiva, vendar tu beležimo dve območji, ki imata najnižje vrednosti: Koroško in Spodnjepodravsko s po 3 % deležem (slednje je imelo najmanjši prirast v preteklem letu) in Štajersko območje (5 %), ki ima še edino knjižnično zbirko pod standardom (3,8 enote na prebivalca) (Preglednica 6 in Grafikon 3).



Grafikon 3: Realizirana medknjižnična izposoja v splošnih knjižnicah po območjih v letu 2010

Leta 2009 je pet območnih knjižnic za uporabnike širšega območja zagotovilo dostop do elektronskih virov na daljavo. Stanje je nespremenjeno tudi v letu 2010.

Z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo (IKT) je bilo daleč najboljše opremljenih (osebni računalniki, tiskalniki, skenerji, UPS, LCD projektorji, knjigomati in fotokopirni stroji) devet knjižnic na Osrednjeslovenskem območju, sledijo Celjsko, Goriško in Dolenjsko območje. Najslabša pa je oprema IKT na Spodnjepodravskem in Pomurskem.

Dve knjižnici Spodnjepodravskega območja imata najmanj prihodkov na potencialnega uporabnika (16 EUR). Nizke prihodke beležijo še štiri knjižnice Pomurskega (19 EUR) in tri Štajerskega območja (21 EUR). Spodnjepodravsko območje ima najnižji obisk (2,7) in izposajo (7,2) na prebivalca ter najmanjše število članov (18,7 %). Nizko izposajo ima še šest obalnokraških knjižnic (9,3 enot na prebivalca) in tri Štajerskega območja (9,7). Najmanjšo zbirko (3,8 enot na prebivalca) in najnižji prirast (210 enot na 1.000 prebivalcev) knjižničnega gradiva imajo tri knjižnice s štajerskega območja (Preglednica 6).

Splošne knjižnice izvajajo knjižnično dejavnost po 2. in 16. členu ZKnj-1 s svojimi zaposlenimi. Natančnih izračunov glede potrebnega števila zaposlenih glede na pravilnik ali standarde v splošnih knjižnicah še nimamo. Stanje, primerjalno med knjižnicami v Sloveniji, pa kaže, da je največ strokovnih (31,4 %) in vseh v knjižnični dejavnosti (29 %) zaposlenih v devetih knjižnicah na Osrednjeslovenskem območju, najmanj pa (3,5 %) v dveh knjižnicah Spodnjepodravskega in štirih Koroškega (4 %) območja. Spodnjepodravsko območje ima najmanj strokovnih delavcev (2,8 %). V primerjavi s Slovenijo so nizki odstotki še na Koroškem (4 % vseh in 3,5 % strokovnih) in na Pomurskem območju (3,9 % strokovnih in vseh zaposlenih 4,6 %).

Preračunano na 1.000 prebivalcev imajo največ zaposlenih knjižnice na Goriškem (0,74), to pa ne velja za strokovne delavce (0,48). Le-teh je največ v knjižnicah Osrednjeslovenskega območja (0,53). Na tem območju je tudi največ zaposlenih z magisterijem. Najmanj knjižničnih delavcev na 1.000 potencialnih uporabnikov imajo na Pomurskem (0,45), Štajerskem (0,49) in na Spodnjepodravskem (0,48) območju. Ista območja imajo tudi najmanj strokovnih delavcev: Spodnjepodravsko in Pomursko (0,30) in Štajersko (0,38) (Preglednica 7).

Preglednica 7: Knjižnični delavci v splošnih knjižnicah po območjih v letu 2010

Območje	Potencialni uporabniki (p. u.)	Strokovni delavci (SD) skupaj (EPZ ⁷)	Delavci skupaj (EPZ)	Strokovni delavci/ 1.000 p. u.	Vsi zaposleni/ 1.000 p. u.
Celjsko	303.948	130	160	0,43	0,53
Dolenjsko	212.650	99	119	0,47	0,56
Gorenjsko	203.427	88	111	0,43	0,55
Goriško	119.146	57	89	0,48	0,74
Koroško	72.494	33	46	0,45	0,64
Obalno-kraško	146.346	75	98	0,51	0,67
Osrednjeslovensko	549.914	289	340	0,53	0,62
Pomursko	119.145	36	54	0,30	0,45
Spodnjepodravsko	86.228	26	42	0,30	0,48
Štajersko	236.891	91	115	0,38	0,49
Slovenija	2.050.189	923	1.173	0,45	0,57

⁷ Ekvivalent polne zaposlitve.

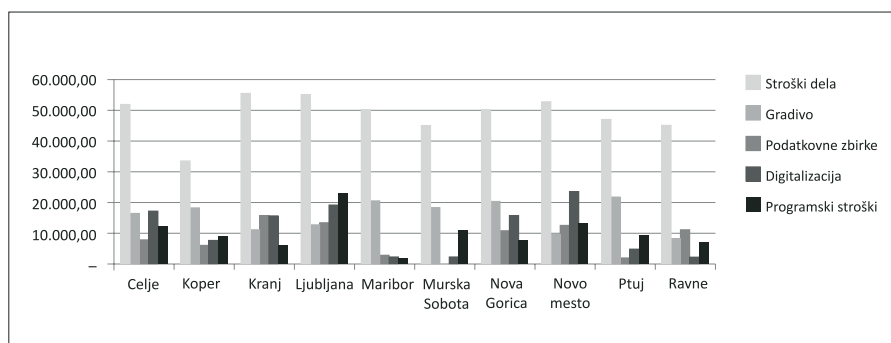
5 IZVAJANJE POSEBNIH NALOG OSREDNJIH OBMOČNIH KNJIŽNIC (OOK)

O tem, da ima vpliv na stanje knjižnične dejavnosti izvajanje posebnih nalog OOK, je bilo že napisano v prej omenjenem članku (Bon, 2011). Višina sredstev OOK-jem s strani financerja, tj. Ministrstva za kulturo, za izvajanje posebnih nalog je od leta 2009 obstala na isti ravni (Preglednica 8).

Preglednica 8: Višina sredstev za izvajanje posebnih nalog OOK v obdobju 2003–2010 (Neposredni pozivi, 2011)

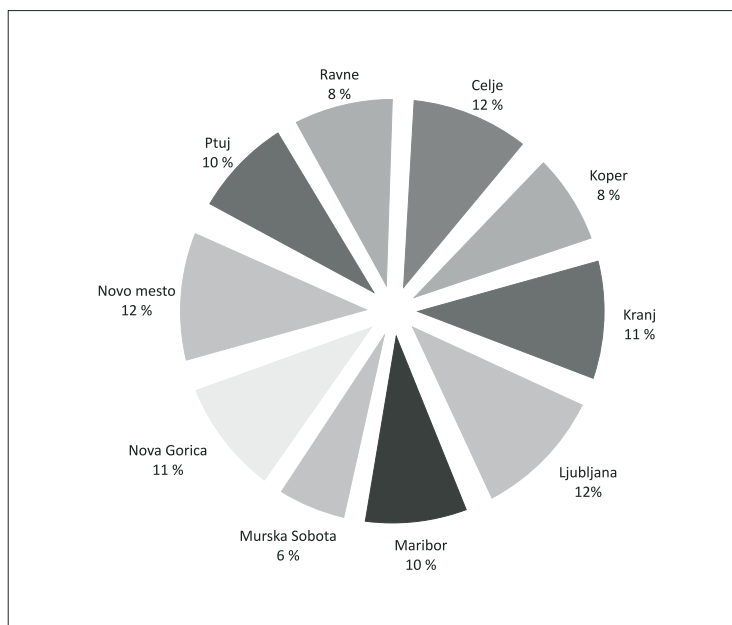
leto	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
sredstva v EUR	254.941	341.258	410.417	795.833	802.300	856.550	877.993	877.993
indeks	100	134	161	312	315	336	344	344

V letu 2010 je Ministrstvo za kulturo v proračunu namenilo za izvajanje štirih posebnih nalog OOK 877.993,00 EUR (Preglednica 8). OOK so največ sredstev namenile za zaposlene (1,5 do 2 osebi) v višini 480.773,98 EUR. Sledijo sredstva za nakup povečanega in zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva (150.818,19 EUR) in podatkovnih zbirk (77.911,04 EUR), kar predstavlja skupaj 228.729,23 EUR. Del sredstev je bil namenjen digitalizaciji gradiva, pomembnega za območje (106.374,24 EUR) in za programske stroške (95.989,76 EUR) (Grafikon 4). Za izvedbo prve naloge (nakup gradiva) je bilo porabljenih 343.532,21 EUR, za izvedbo druge naloge (svetovalno delo) 187.455,79 EUR, za izvedbo tretje (domoznanstvo) 360.951,77 in za izvedbo četrte (odpis in izločanje) 11.091,86 EUR. Za izvedbo posameznih nalog so OOK-ji prispevali tudi del lastnih sredstev (Grafikon 4).



Grafikon 4: Sredstva za izvajanje posebnih nalog OOK v letu 2010 po posameznih nalogah (vir: Poročila OOK za leto 2010)

V letu 2010 je bil razrez dodeljenih sredstev za izvajanje dejavnosti posebnih nalog na podlagi predloženega programa po neposrednem pozivu naslednji: največ sredstev so dobile OOK: Celje, Ljubljana in Novo mesto (12 % od skupne vsote 877.993 EUR), najmanj pa Murska Sobota (6 %) ter Koper in Ravne (8 % od skupne vsote 877.993 EUR proračunskih sredstev Ministrstva za kulturo) (Grafikon 5). Glede na stopnjo razvitosti knjižnične dejavnosti na območjih med prejemniki najvišjih vsot niso OOK, kjer se kažejo najnižji kazalniki razvitosti (Spodnjepodravsko, Pomursko in Štajersko območje). Razdelitev sredstev je vezana na kvaliteto predloženega programa posamezne OOK.



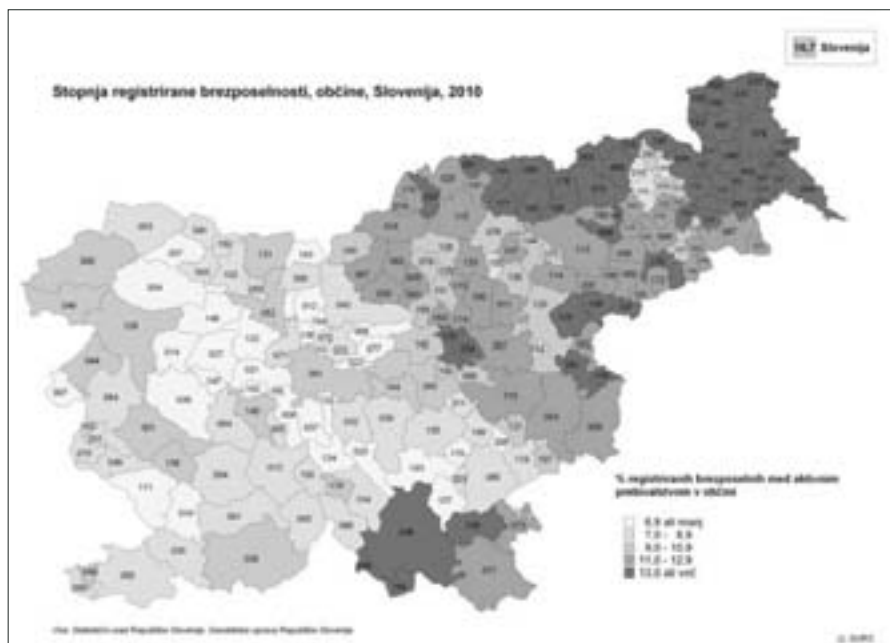
Grafikon 5: Razrez sredstev OOK za izvajanje posebnih nalog OOK v letu 2010

6 VPLIV BREZPOSELNOSTI⁸

Stopnja registrirane brezposelnosti je odstotni delež registriranih brezposelnih oseb med aktivnim prebivalstvom. Podatke o stopnji registrirane brezposelnosti izračunava SURS, podatke objavljajo tudi na internetnih

⁸ Objavljeni podatki po mesecih pomenijo stanje registrirano brezposelnih oseb na zadnji dan obdobja, torej v decembru na dan 31. 12. 2010.

straneh Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje. Po podatkih SURS je v Sloveniji leta 2010 stopnja brezposelnosti znašala 10,7 odstotka (Slika 2), kar je okrog 110.000 brezposelnih oseb. Z najvišjo stopnjo brezposelnosti se je spopadala Občina Rogašovci, ki je imela slabih 27 odstotkov brezposelnih, najnižjo pa je imela Občina Železniki, ki je beležila nekaj več kot štiri odstotke brezposelnih.



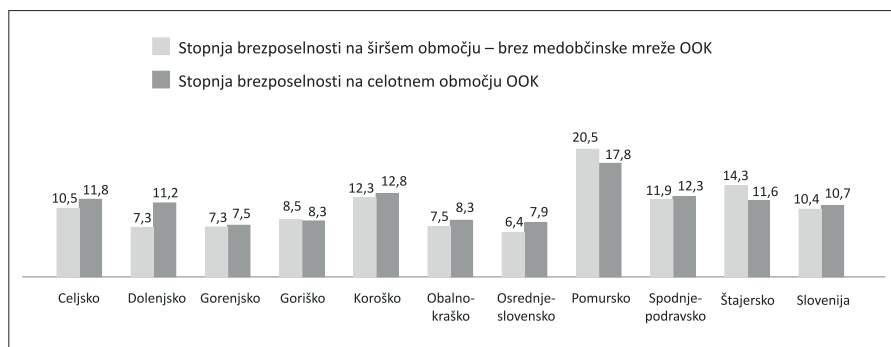
Slika 2: Stopnja registrirane brezposelnosti po občinah v letu 2010 (vir: SURS, 2011c)

Višjo stopnjo registrirane brezposelnosti od slovenskega povprečja je v letu 2010 izkazovalo 106 občin, leto prej pa 112. Večina teh občin je umeščena v vzhodno oziroma severovzhodno Slovenijo. Z najvišjo brezposelnostjo (z več kot 20-odstotno stopnjo registrirane brezposelnosti) so se leta 2010 spopadale občine Rogašovci (26,9), Cankova (24,9), Kuzma (23,7), Dobrovnik (22,6), Tišina (22,2), občini Turnišče in Lendava (21,7), Kobilje (21,4), Velika Polana (20,7) in Murska Sobota (20,6).

Med ekonomsko bolj razvite dele države sodijo občine, ki ležijo v osrednji in zahodni Sloveniji. Tam so tudi stopnje registrirane brezposelnosti večinoma nižje. Stopnja registrirane brezposelnosti je bila v letu 2010 manj kot 5-odstotna le v štirih občinah, leto poprej pa v 17. občinah. Najnižjo stopnjo

registrirane brezposelnosti so imele občine Železniki (4,1), Cerkno (4,4), Šmarješke Toplice (4,6) in Bohinj (4,9). Sledita občini Žiri in Horjul (5,2), Gorenja vas – Poljane (5,3), Vodice (5,6), Idrija (5,7) ter občini Dobrova – Polhov Gradec in Velike Lašče (5,9).

Za potrebe pregleda stanja knjižnične dejavnosti smo na podlagi podatkov za občine za leto 2010 naredili pregled stopnje registrirane brezposelnosti po knjižničnih območjih. Opravljen je bil tudi pregled celotnega območja posamezne OOK in širšega, se pravi, brez OOK in njene medobčinske mreže.



Grafikon 6: Stopnje registrirane brezposelnosti po knjižničnih območjih v letu 2010 (v %) (vir: SURS, 2011c)

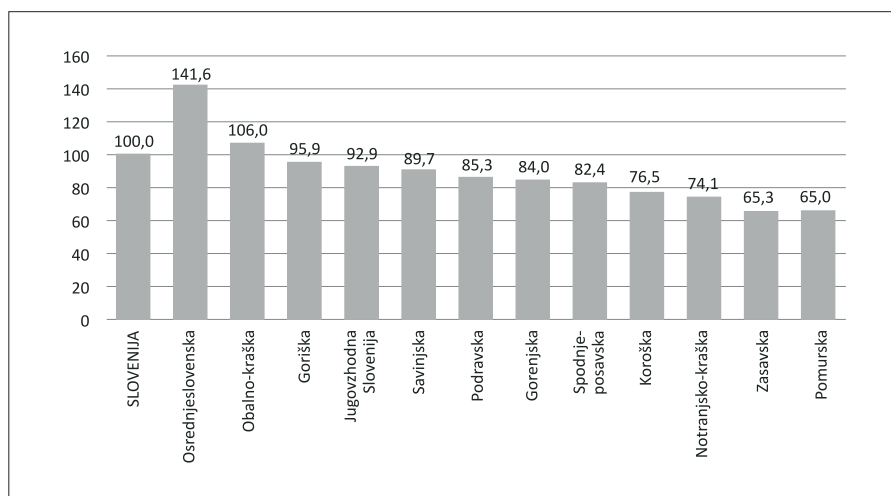
Stopnja registrirane brezposelnosti je na osmih knjižničnih območjih višja kot z vključenostjo medobčinske mreže OOK. Kar šest knjižničnih območij je nad slovenskim povprečjem (10,7 %). Najvišje povprečje registrirane brezposelnosti v letu 2010 je bilo na Pomurskem (17,8 %), Koroškem (12,8 %) in Spodnjepodravskem območju (12,3 %), torej ravno na tistih območjih, kjer kažejo kazalniki knjižnične dejavnosti najnižje vrednosti. Najnižjo stopnjo brezposelnosti so registrirali na Gorenjskem (7,5 %) in Osrednjeslovenskem (7,9 %) območju. Izven medobčinske mreže OOK pa so bila nad slovenskim povprečjem registrirane brezposelnosti štiri knjižnična območja in najvišjo stopnjo zopet beležijo občine na Pomurskem območju (20,5 %) (Grafikon 6).

7 BRUTO DOMAČI PROIZVOD NA PREBIVALCA (BDP)⁹

Mavec (2010) predstavlja naslednje podatke:

– Rast BDP najhitrejša v spodnjeposavski regiji

V primerjavi z letom 2007 si je v letu 2008 svoj položaj glede na slovensko povprečje, merjen z indeksom BDP na prebivalca, najbolj izboljšala spodnjeposavska statistična regija (v nadaljevanju krajše »regija«), in sicer za 2,2 indeksne točke (s 80,2 leta 2007 na 82,4 leta 2008), najbolj poslabšala pa osrednjeslovenska regija, in sicer za 2,1 indeksne točke (indeks je padel s 143,7 na 141,6).



Grafikon 7: Regionalni bruto domači proizvod na prebivalca v letu 2008 (vir: Mavec, 2010)

– Prebivalstvo sooblikuje BDP na prebivalca

Delež osrednjeslovenske regije v državnem BDP se je v 2008 glede na 2007 povečal (za 0,07 odstotne točke – s 36,06 % na 36,13 %), vendar je njen indeks BDP na prebivalca padel (za 2,1 indeksne točke – s 143,7 na 141,6). Kako je to mogoče? Razlog je v tem, ker se je v istem razdobju v tej regiji prebivalstvo povečalo (za 1,9 %) močno nad slovenskim povprečjem (0,2 %).

⁹ Po SURS je bruto družbeni proizvod (BDP), in torej tudi BDP na prebivalca, meri skupno gospodarsko aktivnost neke regije. Lahko ga uporabimo za primerjavo stopnje ekonomske aktivnosti regij. BDP ne meri dohodka, ki ga na koncu prejmejo gospodinjstva oziroma prebivalci v regiji.

– Razlike med regijami so se zmanjšale

Leta 2008 se je BDP na prebivalca v statističnih regijah gibal od 65,0 % slovenskega poprečja v pomurski regiji do 141,6 % v osrednjeslovenski regiji. Razlika je 76,6 odstotne točke. Ta se je zmanjšala glede na leto poprej, 2007, ko je bila 78,5 odstotne točke.

– Vpliv dnevne migracije na BDP

Dnevna migracija delavcev lahko v nekaterih regijah pomembno vpliva na BDP na prebivalca. Neto pritok dnevni delovnih migrantov v te regije poveča proizvodnjo do take ravni, kakršne ne bi bilo mogoče doseči samo z lokalnim aktivnim prebivalstvom. Posledica tega je, da je lahko BDP na prebivalca v teh regijah precenjen, v regijah z neto odtokom dnevni delovnih migrantov pa podcenjen.

– BDP ne meri dohodka gospodinjstev

BDP, in torej tudi BDP na prebivalca, meri skupno gospodarsko aktivnost neke regije. Lahko ga uporabimo za primerjavo stopnje ekonomske aktivnosti regij. BDP ne meri dohodka, ki ga na koncu prejmejo gospodinjstva oziroma prebivalci v regiji. Do razlike prihaja zaradi dnevni delovni migracij, ko zaposleni prispevajo k BDP ene regije, in dohodku gospodinjstev druge regije, in zaradi davkov, prispevkov ter socialni in drugih transferjev. Dohodek gospodinjstev je prikazan v publikaciji »Računi gospodinjstev po regijah«.

– Dolgoročno najslabši trend še vedno v zasavski regiji

V obdobju 1995–2008 je svoj položaj, merjen z indeksom BDP¹⁰ na prebivalca (vedno v primerjavi s Slovenijo za isto leto, zato je indeks za Slovenijo vedno enak 100), najbolj poslabšala zasavska regija (del Osrednjeslovenskega in del Celjskega območja, in sicer za 19,5 indeksne točke (s 84,8 leta 1995 na 65,3 leta 2008), kar je precej bolj kot druga regija z najslabšim trendom, Pomurska, ki je svoj položaj poslabšala za 9,9 indeksne točke (s 74,9 na 65,0). Vse regije so v tem obdobju izkazale realno rast BDP na prebivalca, vključno s tistimi, čigar položaj se je poslabšal.

¹⁰ Po SURS bruto družbeni proizvod (BDP), in torej tudi BDP na prebivalca, meri skupno gospodarsko aktivnost neke regije. Lahko ga uporabimo za primerjavo stopnje ekonomske aktivnosti regij. BDP ne meri dohodka, ki ga na koncu prejmejo gospodinjstva oziroma prebivalci v regiji.

8 PISA 2009

PISA je mednarodna raziskava o bralni, matematični in naravoslovni pismenosti. Izvaja se pod okriljem Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD). Raziskava poteka v triletnih ciklih, prvi cikel je bil izveden v letu 2000.

V raziskavo so zajeti 15-letni učenci, učenke, dijakinje in dijaki, ne glede na vrsto šole, ki jo obiskujejo. Slovenija je v začetku leta 2004 pristopila k izvajanju projekta Program mednarodne primerjave dosežkov učencev PISA, ko so se začele priprave na izvedbo cikla raziskave PISA 2006. Namen raziskave PISA je zajeti podatke o kompetentnostih učencev, ki jih potrebujejo za svoje življenje, poklicno in zasebno, in ki so pomembne tako za posameznika kot za celotno družbo. V vsakem od ciklov izvedbe raziskave PISA je glavna zajema podatkov posvečena enemu od treh področij pismenosti (matematična, naravoslovna in bralna pismenost), medtem ko so podatki za ostali dve področji zajeti za namen raziskovanja trendov v dosežkih učencev (PISA 2009, 2011).

V raziskavi PISA 2009 so poseben poudarek namenili bralni pismenosti, ki so jo preverjali z različnih vidikov. Med drugim so ugotavljali, kako dobri so učenci pri iskanju preprostih informacij, pri interpretiranju besedila in pri razmišljanju o prebranem.

Strokovnjaki in svetovalne skupine s področja branja so oblikovali definicijo bralne pismenosti v raziskavi PISA, ki se glasi takole: *»Bralna pismenost se nanaša na posameznikovo sposobnost razumevanja, uporabe in razmišljanja o napisanem besedilu, za doseganje določenih namenov, razvijanje posameznikovega znanja in zmožnosti ter sodelovanje v družbi.«* (Raziskava PISA sodelujoče države, 2011, str. 1) Bralna pismenost torej ne pomeni le zmožnosti, da besedilo razberemo in razumemo, ampak pojmovanje pismenosti nadgradi, saj vključuje razumevanje, uporabo in sklicevanje na pisne informacije za različne namene, zato upošteva aktivno ter interaktivno vlogo bralca pri povzemanju napisanega besedila.

Bralci se pri iskanju načinov uporabe in razumevanja prebranega besedila različno odzivajo. Na proces branja vplivajo številni dejavniki, ki vključujejo bralno situacijo, zgradbo besedila in značilnosti vprašanj, ki so povezana z njim (Raziskava PISA sodelujoče države, 2011).

Bralni dosežek slovenskih učencev je slabši od povprečja 65 sodelujočih držav v raziskavi PISA 2009 in je glede na raziskavo 2006 padel za enajst točk, medtem ko pri matematiki in naravoslovju naši učenci niso toliko popustili (za tri oziroma sedem točk).

Temeljne bralne kompetence ima 79 odstotkov slovenskih učencev, kar jim omogoča nadaljevanje šolanja na vseh področjih, je pokazala omenjena raziskava. Naši učenci so uspešnejši pri reševanju rutinskih nalog in slabši pri povezovanju, utemeljevanju in sklepanju, skratka, pri uporabi podatkov v življenjskih situacijah. Raziskava se ne omejuje zgolj na ugotavljanje pridobljenega znanja v šoli. Znano je, da socialnoekonomski položaj družine zelo pomembno vpliva na izobraževalne (ne)uspehe otrok. Današnji otroci morajo znati veliko podatkov, manjkajo pa jim temeljna znanja in povezave. Se pa ob vsem tem postavlja vprašanje, kolikšen je v sodobnem času dejanski domet vpliva šole. Večina današnjih učiteljev ne zmore tekme z novimi tehnologijami. Tako se pokaže, da se otroci niso več sposobni zbrati niti toliko, da bi si od začetka do konca ogledali umetniški film, kaj šele prebrali leposlovno knjigo in nato o njej razmišljali in argumentirano razpravljali. To pač ni nujno, saj je na spletu na voljo dovolj izvlečkov, odlomkov in komentarjev (Žolnir, 2010). Rezultati raziskave so še pokazali, da so dijaki, ki radi berejo oziroma berejo tudi za zabavo, vsepovsod boljši od dijakov, ki ne berejo za zabavo. V Sloveniji razlika med dosežki tistih, ki radi berejo, in onimi, ki jim branje ni v zabavo, znaša kar 98 točk ali eno raven (od šestih). Kar 53 točk znaša razkorak med tistimi, ki nikoli ne berejo za zabavo, in med onimi, ki to počno vsaj nekaj minut na dan, v knjigah ali po spletu. Raziskava je tudi pokazala, da učenci z višjimi dosežki uporabljajo ustrezne strategije branja in učenja, se pravi, da vedo, kako bodo besedilo razumeli, si ga zapomnili, povzeli pomembne informacije (Ranka, 2010).

Rezultati PISE 2009 navajajo mnenje Janeza Bečaja: »... da je v zadnjih petih letih goriška regija res zelo visoko, pomurska in podravska regija¹¹ pa sta ves čas na zadnjih mestih. Vendar imamo samo ta podatek, ne moremo pa povedati, zakaj je tako. Možno je, da je kakovost pouka enaka, vendar na rezultate vpliva socialno-ekonomski status. Potem ne gre za problem pomurske regije, ampak za problem Slovenije, saj imajo vsi otroci iz manj ugodnega okolja slabše možnosti. Je torej naš šolski sistem pravičen?« (citirano v: Škerl Kramberger, 2011, str. 10–11).

¹¹ V slednjo sodi Štajersko in Spodnje podravske območje (op. a.).

9 RAZPRAVA

Glede **absolutnih vrednosti** smo ugotovili, da je stanje knjižne dejavnosti v devetih *Osrednjeslovenskih knjižnicah* tudi v letu 2010 najboljše. V slovenskem prostoru so beležili 32 % delež izposoje in obiska, 31 % prihodka za dejavnost in zaposlenih strokovnih delavcev, 29 % je vseh zaposlenih in članov od 27 % potencialnih uporabnikov ter imajo 23 % delež mreže izposojevališč.

Najnižje kazalnike dosegata dve knjižnici *Spodnjepodravskega območja*: od 4 % potencialnih uporabnikov imajo 2 % delež obiska in izposojevališč, 3 % delež članstva, izposoje, prihodkov ter zaposlenih strokovnih delavcev. Najnižji odstotek vseh zaposlenih (4 %) si delijo s Koroškim območjem. V primerjavi s Slovenijo je nizek odstotek strokovnih (4 %) in vseh zaposlenih (5 %) na Pomurskem območju. Nizki kazalniki so za štiri knjižnice *Koroškega območja* (3 % izposoje, 4 % potencialnih uporabnikov, članov, obiska, prihodkov, 5 % izposojevališč) in štiri *Pomurskega območja* (4 % obiska, izposoje, prihodkov, 5 % članov, izposojevališč, 6 % potencialnih uporabnikov).

Relativne vrednosti, torej izračuni na potencialne uporabnike, kažejo drugačno sliko. Pozitivno izstopa *Goriško območje*, saj imajo štiri knjižnice na tem območju največ prihodkov (31 EUR na prebivalca), največjo knjižnično zbirko (7,6 enote na prebivalca), največji prirast knjižničnega gradiva (370 enot na 1000 prebivalcev), največje število članov (29,7 %) in knjižničnih delavcev (0,71). Največjo izposajo imajo knjižnice na *Osrednjeslovenskem območju* (14,2 enot na prebivalca), največ obiska (5,9 obiskov na prebivalca) pa štiri knjižnice *Koroškega območja*.

Dve knjižnici *Spodnjepodravskega območja* imata najmanjši odstotek včlanjenih potencialnih uporabnikov, obiska, izposoje, prihodkov in članov na potencialnega uporabnika. Nizek obisk, izposajo in prihodke beležijo še štiri knjižnice *Pomurskega območja*. Tri knjižnice *Štajerskega območja* so imele knjižnično zbirko edine pod določili standarda, najmanjši prirast zbirke in knjižnega gradiva (Preglednica 6).

Za potrebe analize smo naredili tudi pregled stopnje registrirane brezposelnosti po knjižničnih območjih. Tudi tu se je pokazalo, da je najvišja stopnja registrirane brezposelnosti na Pomurskem območju (17,8), sledi Koroško (12,8) in Spodnjepodravske (12,3). Vsa tri območja imajo najnižje

kazalnike stopnje razvitosti knjižnične dejavnosti, ne sicer v enakem vrstnem redu.

Zanimivo je, da so rezultati PISE 2009 pokazali najboljše rezultate v Goriški regiji, ki kaže tudi najboljše kazalnike in razvitost med desetimi knjižničnimi območji. Nasploh lahko ugotavljamo, da ima socialno-ekonomski položaj določenih regij prav gotovo vpliv na razvitost knjižničnih območij, ravno tako, kot to ugotavljajo v vzgoji in izobraževanju, da tudi socialno-ekonomski položaj družine zelo pomembno vpliva na izobraževalne (ne) uspehe otrok. Domnevamo, da tudi socialno-ekonomski položaj območja vpliva na razvitost knjižnične dejavnosti in posredno tudi na izobraževalne (ne)uspehe otrok.

10 ZAKLJUČEK

Iz pridobljenih podatkov tako SURS kot Centra za razvoj knjižničarstva pri Narodni in univerzitetni knjižnici ter narejenih izračunov po območjih lahko ugotovimo, da se stanje, v primerjavi z letom 2009, ni kaj bistveno spremenilo. Absolutne vrednosti so tudi v letu 2010 ugodnejše na Osrednjeslovenskem območju, relativne/izračuni na potencialne uporabnike pa na Goriškem območju. Medtem ko so Spodnjepodravsko, Pomursko in Koroško območje na dnu glede na absolutne in relativne vrednosti.

Primerjava med socialno-ekonomskim položajem statističnih regij (stopnja registrirane brezposelnosti, BDP) in doseganji standardov, kot strokovnih priporočil za učinkovito organiziranje javne splošne knjižnične dejavnosti, nam kažejo, da je na območju vzhodne Slovenije, kjer je večja stopnja registrirane brezposelnosti in nižji BDP, tudi večji razkorak med stanjem knjižnične dejavnosti in priporočili standardov. Spremljanje teh dejavnikov že drugo leto in še primerjava z rezultati analize PISA 2009, nam vse bolj potrjuje tezo, da socialno-ekonomski položaj določenih statističnih regij vpliva na stanje in razvitost knjižničnih območij.

Splošne knjižnice so javna služba in se financirajo, glede na ZKnj-1, iz javnih sredstev lokalnih skupnosti in delno, preko razpisov in neposrednih pozivov, državne oblasti. Zato se lahko vprašamo ali je naš knjižnični sistem pravičen? In ali je socialno naravnan?

11 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. Bon, M., Karun, B. in Vodeb, G. (2010). *Izvajanje dejavnosti posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic – poročilo za obdobje 2007–2009*. Ljubljana: NUK. Pridobljeno 3. 2. 2011 s spletne strani: <http://cezar.nuk.uni-lj.si/ook/>
2. Bon, M. (2011). Splošne knjižnice po območjih v letu 2009. *Knjižnica*, 55 (2–3). (V tisku.)
3. IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah. (2002). V *Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice* (str. 69–71). Ljubljana: NUK.
4. Karun, B. in Kodrič-Dačić, E. (2007). *Izvajanje koordinacije in posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic v obdobju 2003–2006*. Ljubljana: NUK. Pridobljeno 20. 8. 2011 s spletne strani: <http://cezar.nuk.uni-lj.si/ook/>
5. Mavec, B. (2010). *Regionalni bruto domači proizvod, Slovenija 2008*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno 23. 9. 2011 s spletne strani: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3570
6. *Neposredni pozivi*. (2011). Ljubljana: Republika Slovenija, Ministrstvo za kulturo. Pridobljeno 9. 7. 2011 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/si/javne_objave/razpisi_pozivi_in_javna_narocila/neposredni_pozivi
7. *PISA 2009 (2008–2010)*. (2011). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 23. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.pei.si/Sifranti/InternationalProject.aspx?id=15>
8. Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. (2003). *Uradni list RS*, št. 88.
9. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73 in št. 70/08.
10. Ranka, I. (2010). *Raziskava znanja PISA 2009: na vrhu Šanghaj in Finska, Slovenci v sredini*. Pridobljeno 23. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.times.si/sport/raziskava-znanja-pisa-2009-na-vrhu-sanghaj-in-finska-slovenci-v-sredini--702dd59db5-55b955488e.html>
11. *Raziskava PISA sodelujoče države*. (2011). Pridobljeno 23. 9. 2011 s spletne strani: http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/raziskovalna_dejavnost/PISA/PISA2009/Podrobnosti_o_raziskavi_PISA_2009.pdf
12. *Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice*. (2002). Ljubljana: NUK.
13. *Standardi za splošne knjižnice: (za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015)*. (2005). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost RS. Pridobljeno 19. 9. 2011 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/hitri_dostop/standardi_spl_k_sprejeti.pdf
14. SURS. (2011a). *Osrednje območne knjižnice in osrednje knjižnice s pripadajočimi občinami*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno 23. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.stat.si/katalogrds/podstrani/karta23.html>
15. SURS. (2011b). *Prebivalstvo, statistične regije, Slovenija, 2009 in bruto domači proizvod, statistične regije, Slovenija, 2008*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno 23. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.stat.si/TematskaKartografija/file.aspx?id=5335>

16. SURS. (2011c). *Stopnja registrirane brezposelnosti po občinah v letu 2010*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. (V pripravi.)
17. Škerl Kramberger, U. (2011). Dobri v naravoslovju, slabi v branju. *Dnevnik*, 52, str. 10–11.
18. Zakon o javnih financah (ZJF). (1999). *Uradni list RS*, št. 79.
19. Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87 in št. 96/2002.
20. Žolnir, N. (2010). *Koliko vpliva še ima šola?* Pridobljeno 23. 9. 2011 s spletne strani: <http://delo.si/clanek/132010>

DESET LET ZAKONA O KNJIŽNIČARSTVU: DESETLETJE PRILOŽNOSTI ZA SPLOŠNE KNJIŽNICE

TEN YEARS OF THE LIBRARY ACT – A DECADE
OF OPPORTUNITIES FOR PUBLIC LIBRARIES

Jelka Gazvoda

Mestna knjižnica Ljubljana
e-pošta: jelka.gazvoda@mklj.si

UDK 027.022:021.89

IZVLEČEK

Namen tega prispevka je ob desetletnici uveljavitve Zakona o knjižničarstvu prispevati k razmišljanju o tem, kako je ta zakonski akt vplival na razvoj splošnih knjižnic v Sloveniji. V besedilu se ustavljam pri nekaterih vsebinah zakona, ki so po mojem prepričanju najbolj vplivale na knjižnično dejavnost v zadnjem desetletju, pri čemer so nekatere od njih dejansko prinesle določene spremembe, druge pa tudi ne, ali pa ne takih, kot so bile pričakovane. Zakon je sicer vzpostavil dovolj urejeno pravno okolje za knjižnično javno službo, kar pa velja večinoma le za področje splošnih knjižnic, pa tudi tu se je povezanost z vsebinami iz lokalne zakonodaje zlasti na področju financiranja izkazala kot premalo učinkovita. Knjižnice na podlagi tega zakona v zadnjem desetletju sicer dovolj normalno poslujejo in večinoma ustrezno dosegajo svoje cilje ter se tudi razvijajo. To pa ne izključuje priznavanja potrebe po nekaterih spremembah, ki bi upravljanje in dejavnosti knjižnic poenostavile in še izboljšale.

Gljučne besede: splošne knjižnice, organizacija, zakonodaja, Zakon o knjižničarstvu

UDC 027.022:021.89

ABSTRACT

The purpose of this paper is to discuss the influence of the Library Act on the development of public libraries in Slovenia after ten years from its empowerment. The text aims to stress some chapters of the act which in my opinion have had major influence on public libraries in the last decade. Some of them have actually brought a lot of change while others have not or at least not to the level of expectations. The act has set a relatively stable legal environment predominantly for public library service, although the connection with local community legislation, as far as financing is concerned, has proved not efficient enough. One can say that libraries have been performing normally in the last decade, they have basically achieved their goals and even made some good development. But this fact doesn't prevent us from promoting the need for necessary changes which would additionally simplify and improve the management and services of libraries.

Key words: public libraries, organization, legislation, library act

1 UVOD

Vprašanje, ki se postavlja na začetku poskusa ocene vpliva zakonodaje na napredek knjižnic v zadnjem desetletju, odkar v Sloveniji velja novi Zakon o knjižničarstvu (Zakon o knjižničarstvu, 2001) s svojimi podzakonskimi akti, je, ali se knjižnice razvijajo zaradi razmer v družbenem okolju, ki jih je pomagal ustvariti zakon, ali pa kar zaradi lastne notranje energije, ki izvira iz bibliotekarske stroke. Če se zavedamo dejstva, da so knjižnice preživele stoletja in vse družbene sisteme doslej in se v tem času ne le prilagajale obstoječemu stanju, ampak so ga vsakič na svoj način tudi razvijale ali vsaj podpirale, se je morda pametneje zateči k prepričanju, da imajo knjižnice neko notranjo moč, s katero ostajajo v tekmi s konkurenti, ki se jim v informacijski tekmi postavljajo ob bok. Prepričanje o notranji moči stroke ima zagotovo svoje vidne dokaze, saj je tudi pri nas možno opaziti, da se je knjižnični sistem v zadnjih petdesetih letih izrazilo dobro razvijal prav v obdobjih, ko so bile gospodarske in politične razmere slabše ali celo zelo slabe, na primer v šestdesetih letih ali v osemdesetih, tik pred osamosvojitvijo Slovenije. A po drugi strani je potrebno tudi ugotoviti, da je npr. prav v teh dveh obdobjih prišlo tudi do dveh pomembnih zunanjih dejstev zakonodajne in organizacijske narave: v prvem do sprejema prvega zakona o knjižničarstvu, v drugem pa do razvoja avtomatiziranega vzajemnega bibliografskega sistema. Torej se lahko vprašamo, ali je notranja moč stroke dovolj za njen nadaljnji razvoj ali pa je pri tem bistvena tudi zakonodaja, ki v konkretnem obdobju ustvari bolj ali manj stabilne pogoje za dejavnost.

2 DESETLETJE ZAKONA O KNJIŽNIČARSTVU

Za desetletje veljavnosti novega Zakona o knjižničarstvu (2001) je treba ugotoviti zlasti to, da so se splošne knjižnice v tem času opazno razvile, zlasti na področju informacijske tehnologije in storitev za uporabnike ter modernizacije prostorskih pogojev. Tudi financiranje je bilo stabilno, čeprav z nekaj ekscesi, a v tem času nobena knjižnica ni propadla, nivo izpolnjevanja in tudi preseganja pogojev za izvajanje dejavnosti, obseg storitev in število uporabnikov pa se v povprečju še vedno povečujejo. Zakonodaja je financiranjem ponudila podlago za boljše razumevanje knjižnične dejavnosti in njenega pomena ter vsebin, ki jih je treba zagotavljati, zato so tiste občine, ki se zavedajo izobraževalnih potencialov knjižnic in pozitivnega odnosa, ki ga imajo prebivalci do njih, vanje tudi dodatno vlagale in jim omogočile tako rekoč vrhunsko delovanje. Po drugi strani pa je v občinah, ki takih spoznanj niso razvile in vseživljenjskemu izobraževanju ne pripisujejo dovolj

pomena, dejavnost ostala na mejah minimuma in ponekod celo pod njim. Zakon namreč nima realnih vzvodov, s katerimi bi bilo mogoče občine, ki dejavnosti ne financirajo tako, kot je v njem določeno, v to prisiliti. Zakonsko predvidene sankcije namreč v odnosu do zakonodaje o lokalni samoupravi nimajo moči.

Ugotoviti pa je treba tudi, da nekatera področja zakona še niso realizirana niti s strani države. Ta se je sicer v zakonu obvezala za sofinanciranje določenih funkcij knjižnic, vendar glede na običajne proračunske razmere ni sprejela obveze o točno določenem obsegu sredstev. Tako se obseg določa glede na vsakokratne politične prioritete na področju kulture, vendar doslej kljub temu nismo doživeli občutnega zmanjševanja sredstev. Kriza pa nam v prihodnje obeta tudi to.

Bolj kot financiranje, ki je zmeraj v neposrednem odnosu do ekonomskega zdravja države, bode v oči dejstvo, da zakon na nekaterih področjih tudi vsebinsko ostaja nerealiziran. Zato se bo potrebno odločiti, ali je nekatere določbe, za katere v prihodnosti ni videti ustreznih rešitev ali pa so se celo pokazale kot neizvedljive, še smiselno obdržati v zakonu. Tu mislim na urejanje zadev, kot je na primer določanje knjižničnega gradiva kot kulturne dediščine in kulturnega spomenika, imenovanje direktorjev po postopkih, ki se razlikujejo od drugih javnih zavodov v kulturi (Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo, 2007), povezovanje vpisa knjižnic v sodni register in odločb o stopnji njihove razvitosti, vprašanje razvojnih normativov, vprašanje nacionalnega sveta za knjižnično dejavnost, vprašanje inšpekcijskega nadzora in morda še kaj. Ob nujni dopolnitvi zakona v prihodnosti bo o teh temah potreben temeljit razmislek, v katerem bomo za vsako našli bodisi boljšo rešitev ali pa jo bomo prepustili zakonodaji kakega drugega področja, ker bo tako bolj racionalno. Predvsem pa se bo postavilo vprašanje, ali še vedno v enem zakonu urejati knjižnično dejavnost na področjih kulture, šolstva in visokega šolstva ter znanosti.

3 POGLED NA ZAKONSKE REŠITVE V ZVEZI S SPLOŠNIMI KNJIŽNICAMI

3.1 JAVNA SLUŽBA

Knjižnična dejavnost je bila prvič jasno opredeljena kot javna služba prav v sedanjem zakonu iz leta 2001, s čimer je bil nadomeščen prejšnji pojem »knjižnični informacijski sistem«, ki je že vseboval elemente javne službe in predvsem določal organizacijske in vsebinske povezave med različnimi

tipi knjižnic, med katerimi so bile najpomembnejše delitev splošnih knjižnic na (velikostne) skupine, matičnost in centralna katalogizacija gradiva. To je bilo za knjižnice pomembno, saj se je ob vse večji avtomatizaciji njihove bibliografske in informacijske dejavnosti pojem informacijski sistem začel uveljavljati zlasti kot sinonim za računalniško podprti del dejavnosti, pri čemer pa se je skoraj izgubil začetni pomen tega pojma, ki je organizacijsko in vsebinsko povezoval knjižnice po vsej državi.

Uvedba pojma javne službe je pomembna predvsem z dveh vidikov: postalo je jasno, da je vzajemni bibliografski informacijski sistem knjižnic Cobiss sicer nepogrešljiva skupna infrastruktura, ne pa tudi orodje, ki lahko samo po sebi nadomesti knjižnice. In drugič, s pojmom javne službe je postalo tudi nedvomno, da je to dejavnost, ki se mora enakomerno razvijati in nuditi uporabnikom enake ali zelo primerljive storitve po vsej državi, tako kot drugi sistemi javnih služb, npr. šolstvo, zdravstvo ali sociala. Na tej točki se je dejavnost splošnih knjižnic srečala z lokalno samoupravo, ki je v svoji zakonodaji (Zakon o lokalni samoupravi, 2007) opredelila splošno knjižnico kot izvirno dejavnost občine, tako da je bil zakonodajno sklenjen krog med dejavnostjo, njenimi uporabniki in financerji. Zaradi neenakomerne razvitosti lokalnih skupnosti in posledično različne sposobnosti zagotavljanja razvoja knjižnic je svojo vlogo v javni službi ohranila tudi država, katere naloga je v tem primeru, da čim bolj enakomerno usmerja razvoj, s svojimi sredstvi pomaga dosegati standardizirani obseg dejavnosti in še zlasti pomaga tam, kjer brez pomoči knjižnična javna služba ne bi mogla dosegati pričakovane organiziranosti in razvitosti.

V okviru javne službe tako zakon predvideva ureditev vseh področij dejavnosti, pri čemer so najpomembnejše določitev vsebin javne službe, naloge nacionalne knjižnice in nacionalnega bibliografskega servisa, organiziranost splošnih knjižnic v mrežo z ustanovitvijo območnih knjižnic, opredelitev načinov ustanoviteljstva in financiranja ter uvedba strokovnega in inšpekcijskega nadzora. Zakon je kot javno službo opredelil tudi dejavnost šolskih, visokošolskih in specialnih knjižnic, pri čemer pa izvedbeno ni uspešen, saj se pri urejanju teh vrst knjižnic srečuje z zakonodajo drugih javnih služb, ki svoje knjižnice urejajo drugače.

3.2 DEJAVNOST SPLOŠNIH KNJIŽNIC KOT JAVNA SLUŽBA

Splošne knjižnice so s trenutno veljavnim zakonom dobile vrsto natančno določenih nalog, ki sodijo v okvir javne službe in so jih zato dolžne izvajati.

Zlasti pomembno je, da so opredeljene kot **institucije vseživljenjskega izobraževanja**, s čimer v veliki meri izstopajo iz temeljnega konteksta kulture, in v tem okviru zgolj bralne kulture, ter vstopajo na številna druga področja, ki jih vključuje vseživljenjsko izobraževanje kot prioriteta človekovega življenja. V kombinaciji z zakonsko zahtevo, da naj bodo osnovne storitve knjižnic za uporabnike brezplačne (Uredba o osnovnih storitvah knjižnic, 2003), imajo splošne knjižnice izjemne možnosti, da med svoje člane pritegnejo vse sloje prebivalstva, s poudarkom na tistih, ki imajo malo sredstev za plačljive oblike vseživljenjskega učenja.

Drugo pomembno področje njihove dejavnosti, ki jih prav tako opredeljuje kot izobraževalne institucije, je **zbiranje in posredovanje dokumentov lokalne zgodovine in dokumentov sodobnega življenja lokalne skupnosti**. Domoznanstvo je z uveljavitvijo zakona postalo funkcija, ki naj bi se uveljavila v vsaki osrednji knjižnici – zakon torej prekinja, čeprav jo še dopušča, dotedanjo organiziranost te dejavnosti za potrebe večjih območij samo v velikih, sedaj območnih knjižnicah, in jo širi na lokalni nivo, v neposredno bližino lokalnega uporabnika. S tem splošne knjižnice vstopajo na področje kulturne dediščine, kar dotlej zanje ni bilo značilno. To dejstvo je prineslo vsaj dve vprašanji: kako to dediščino ohranjati, saj knjižnice nimajo pogojev za trajno hranjenje gradiva, in kako vsaj njen pomembnejši del ponuditi širšemu krogu uporabnikov, izven ožje lokalne skupnosti. Vprašanje hranjenja v praksi za zdaj še nima odgovora, saj je preteklo premalo časa, da bi gradivo že začelo propadati, dostopnost pa so knjižnice rešile z digitalizacijo in skupnim portalom lokalne zgodovine.

V letu 2001 je zakon prinesel pomembno novost za uporabnike, ki je tudi opredeljena kot javna služba, namreč nalogo splošnih knjižnic, da zagotovijo splošen dostop do uporabe elektronskih gradiv javnih oblasti. S tem so knjižnice dobile pomembno nalogo pri razvoju demokratizacije družbe, ker ponujajo tudi tistim, ki niso računalniško usposobljeni, pomoč pri uporabi teh gradiv in s tem usposabljanje za informiranje o državljanskih pravicah in dolžnostih. Ta določba je tudi podlaga za uvajanje dostopa do drugih javnih storitev, ki so na voljo v e-obliki danes, v tistem času pa je bila to precejšnja in zelo pozitivna novost. Če bi danes nadgrajevali zakon, bi lahko tudi že predvideli način prihodnjega poslovanja knjižnic z e-knjigami, ki se vse bolj širijo, zlasti glede na nove načine njihove »izposoje«, ki evidentno izključujejo knjižnice. Vprašati bi se morali, kaj bomo storili, da e-knjiga kot novi super medij za izdajo publikacij po dolgih stoletjih ne bo postala tisti zunanji dejavnik, ki bo potisnil knjižnice proti njihovemu zatonu.

Tudi bibliopedagoške dejavnosti za različne skupine uporabnikov so v zakonu opredeljene kot javna služba, in sicer dejavnosti oziroma izobraževalne prireditve za vse starostne skupine uporabnikov ter skupine s posebnimi potrebami. Za splošne knjižnice so to zelo pomembni elementi delovanja, ki v končni fazi podpirajo aktiviranje knjižničnih zbirk ter razvoj bralne kulture in informacijske pismenosti. Posebne dejavnosti zakon navaja v kar treh alinejah, medtem ko npr. oblikovanja in upravljanja zbirke splošne knjižnice sploh ne omenja, prav tako ne oblik in organizacije informacijskega dela z uporabniki.

V praksi se je izkazalo, da so na bibliopedagoškem in biblioandragoškem področju med knjižnicami zelo velike razlike. Predvsem večje knjižnice kažejo mnogo več energije pri zbiranju uporabnikov v knjižnici z namenom kulturne in informacijske vzgoje, izobraževanja ali bralnega druženja, medtem ko majhne knjižnice tu precej zaostajajo, predvsem zaradi pomanjkanja kadra in sredstev. Ali naj bo knjižnica osrednji kulturni in izobraževalni center občine, je torej odvisno od razumevanja ali finančnih zmožnosti lokalne skupnosti. Financerji namreč nimajo okvira, po katerem bi morali financirati določen obseg dejavnosti vseživljenjskega učenja v knjižnicah, zato se lahko odločijo tudi za povsem minimalen ali celo nikakršen obseg sredstev, namenjenih temu. Tako so prebivalci v določenih predelih države prikrajšani za t. i. primerljive storitve. V zakonu bi bilo torej dobro opredeliti, kakšni naj bodo obseg in vsebine izobraževalnih dejavnosti, ki jih financirata občina in država. V Veliki Britaniji na primer razmišljajo o uvedbi osnovne in nadgrajene dejavnosti (dejavnosti z dodano vrednostjo), pri čemer naj bi v osnovno sodilo tisto, kar bi bilo obvezno za vse knjižnice.

Zakon določa, naj bodo splošne knjižnice v celoti vključene v nacionalni vzajemni bibliografski sistem, s čimer odpravlja vsakršen dvom o tem, ali so mogoče tudi posebne in drugačne programske rešitve za njihove zbirke in izposajo gradiva. Slovenija je tako s strokovno-organizacijskega vidika knjižnice povsem povezala v enoten informacijski prostor, kar je v primerjavi z Evropo velika posebnost, za nas pa pomembno dejstvo, ki je glede na majhnost države in relativno majhnost zbirke podatkov v katalogu Cobib, zelo primerna za učinkovito uporabo knjižnic. Da imajo uporabniki od doma neposreden vpogled v zbirke vseh knjižnic v Sloveniji, je zagotovo naša velika prednost v primerjavi z drugimi državami.

V nasprotju z bibliografsko obdelavo pa zakon z organizacijskega vidika nič ne govori o upravljanju in o vsebini knjižničnih zbirk. Posebej pomemben je vidik upravljanja, saj je edina zakonska določba v tem kontekstu tista,

ki govori, da je gradivo last knjižnice. Če to določbo primerjamo z določbami o ustanoviteljstvu knjižnic, se seveda takoj postavi vprašanje, kako je z lastništvom gradiva, ki ga financirajo občine, ki niso ustanoviteljice knjižnice in kako s tistim, ki ga za potrebe občin financira država. Rešitev, da je prav zaradi teh posebnosti gradivo last knjižnice, je seveda logična, a lahko sporna, če bi se določena občina odločila svojo lokalno knjižnico vezati na drugo osrednjo knjižnico.

Morebitna bolj opredeljena strokovna načela glede vsebine in kvalitete knjižničnih zbirk ter odločanja o načinu nabave novega gradiva bi lahko preprečila večletne razprave o tem, ali so zbirke splošnih knjižnic ustrezne ali ne, ali so primerno kvalitetne ali ne, kdo je njihova ciljna publika itd. Jasno bi bilo tudi, da sfera založništva ne more pritiskati na knjižnice glede tega, kaj je zanje primerno gradivo, ampak se mora potruditi, da bo tako gradivo dejansko pošiljala na trg. Preprečeni bi bili poskusi vsiljevanja določenega obsega določenih naslovov neposredno od države vsem knjižnicam enako, ne glede na njihovo okolje in njihove potrebe.

3.3 USTANOVITELJSTVO

Ustanoviteljice splošnih knjižnic so občine, vendar ne v vseh primerih. Pomembno je, da dejavnost splošne knjižnice zagotovijo, pri čemer lahko to storijo tudi tako, da se odrečejo (so)ustanoviteljstvu in se pogodbeno povežejo z (v naprej) določeno knjižnico (Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. Priloga 1, 2003), ki bo zanje izvajala knjižnično dejavnost po pogodbi. Gre za neke vrste predeterminiran »outsourcing« v okviru javne službe, ki je posebnost v naši zakonodaji, saj nobena druga javna služba ne omogoča tovrstne organiziranosti. Tako obliko organizacije je zakon ponudil zato, da bi knjižnice lahko čim bolj normalno poslovale, saj nekatere delujejo tudi v več kot desetih občinah. Usklajevanje takšnega števila ustanoviteljev je v praksi nemogoče in zato lahko za knjižnico pogubno.

Hkrati pa zakon ne določa, da so nekatere občine dolžne ustanoviti knjižnice. Tu bi se lahko pojavila težava, ker če te vloge ne bi sprejela nobena občina, tudi ne bi mogla z ustrezno knjižnico skleniti pogodbe o izvajanju dejavnosti in bi tako zakon lahko sam povzročil razpad knjižnične mreže! Treba bi bilo torej določiti temeljno mrežo, v kateri bi bila za določene občine ustanovitev knjižnice obvezna, najmanj na primer na nivoju območnih

knjižnic. Na deset ali manj velikih knjižnic bi se tako lahko pogodbeno vezale vse ostale na konkretnem območju, če bi tako želele.

Pogodbena povezanost občin s posamezno knjižnico za potrebe izvajanja dejavnosti kot javne službe je zelo primerna oblika, ki lahko racionalizira in tudi poceni dejavnost. Zlasti to velja za kadrovsko področje, kjer v teh primerih pride do zmanjšanja potreb po vodstvenih, tehničnih in administrativnih delavcih, posledica take organiziranosti pa je tudi uvedba skupnih strokovnih služb, ki prinaša večjo kvaliteto storitev zaradi specializacije na posamezna delovna področja.

Resnici na ljubo pogodbena povezanost občin s knjižnicami v prvi fazi praviloma prinese povečanje stroškov občin, saj je potrebno skladno s pravilnikom, ki določa stroške krajevnih knjižnic (Pravilnik o načinu določanja skupnih stroškov osrednjih knjižnic, ki zagotavljajo knjižnično dejavnost v več občinah, in stroškov krajevnih knjižnic, 2003), pokriti ne le stroške, ki nastanejo v sami lokalni knjižnici, ampak tudi skupne stroške, ki jih ima z delovanjem slednje osrednja knjižnica. Tega dejstva na žalost marsikateri župan ne razume in zato so knjižnice, ki imajo tovrstne pogodbe z občinami, pogosto v dilemi, ali naj dejavnost v takih občinah še opravljajo ali ne. Občine racionalizacijo dejansko vidijo tako, da je prednost pogodbenega odnosa s knjižnico v priznavanju stroškov zgolj na lokalnem nivoju, skupne stroške pa naj pokrije nekdo drugi. Zato je plačevanje skupnih stroškov z občinami zelo težko doseči in jih prepričati, da v primeru njihovega neplačevanja svoje obveznosti prelagajo na druge občine, v glavnem ustanoviteljice. V resnici je torej treba racionalizacijo iskati v dejstvu, da v primeru pogodbenega odnosa lokalna knjižnica ne potrebuje lastne organiziranosti v javni zavod, torej nima vodstvenih in drugih administrativnih kadrov, pa tudi bibliotekarjev za strokovne knjižnične naloge ne, saj se le-te izvajajo v osrednji knjižnici.

Čeprav je pogodbena ureditev organiziranosti zelo primerna pri tolikšnem številu majhnih občin in torej tudi majhnih knjižnic, pa je zakon premalo natančen tudi glede urejanja premoženja v primeru izvajanja javne službe po pogodbi. Ne določa namreč, kako je z upravljanjem knjižničnih prostorov in opreme, ki je last občine, ki s knjižnico sklene pogodbo. Ni jasno, ali mora taka občina s knjižnico skleniti pogodbo o prenosu premoženja v upravljanje ali ne. Ali je morda dovolj, da ji da premoženje v najem in kako to naredi, da za knjižnico ne predstavlja dodatnih stroškov, pa tudi, da se lahko vanjo vlaga v smislu potreb knjižnice same in ne na podlagi zahtev ali nezahtev občine. Ureditev premoženjskih razmerij, tudi v primeru lastništva gradiva, je torej ena od nujnih tem za dopolnitev zakonodaje.

3.4 IZPOLNJEVANJE POGOJEV ZA IZVAJANJE DEJAVNOSTI

Eno od področij zakona, ki v praksi deluje pod pričakovanji, je področje pogojev, ki jih morajo splošne knjižnice izpolnjevati, da lahko poslujejo z uporabniki (Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, 2003). Izkazalo se je, da je pogoje za izvajanje dejavnosti nemogoče vezati na ustanovitev in obratovanje knjižnic ali celo na njihov vpis v sodni register, in sicer iz več razlogov:

- Večina knjižnic je bila ustanovljena že davno pred uveljavitvijo zakona in redno delujejo, zakon pa ne zahteva njihove ponovne ustanovitve.
- Novoustanovljena knjižnica naj se formalno ne bi mogla vpisati v sodni register, dokler ne predloži odločbe o izpolnjevanju pogojev, katere pa seveda ne more pridobiti, če ni že ustanovljena in ne deluje; poleg tega se te odločbe izdajajo le vsaka tri leta na podlagi merjenj predhodnega delovanja.
- Zakon določa, da pomeni »izpolnjevanje pogojev« to, da mora knjižnica izpolniti vse pogoje, da lahko zakonito deluje. Primerneje bi bilo, da bi kot prag za delovanje postavili vsaj »srednjo razvitost« v skladu s pravilnikom o pogojih (v prvem primeru ne bi mogla delovati praktično nobena knjižnica v Sloveniji) ali pa znižali prag polne razvitosti. Trenutno morajo vse enote doseči polno razvitost, da lahko celotna knjižnica kot zavod dobi status razvite knjižnice.
- Vprašanje je tudi, ali v odnosu do zakona pojem »knjižnica« v primeru splošne knjižnice vsi razumemo enako. Ali je »knjižnica« le javni zavod v celoti oziroma pravna oseba, torej vse njegove enote skupaj ali pa je to posamezna enota, krajevna knjižnica, katere delovanje merimo ločeno od celotne knjižnice? Glede na to, da ustanovitve nove krajevne knjižnice ni potrebno vpisovati v sodni register, je odgovor na dlani, žal pa se ne ujema z interpretacijo, po kateri se izvajajo meritve razvitosti.

Vse navedeno nas postavlja pred vprašanje, na katero bo potrebno odgovoriti ob spremembah zakona, in sicer kaj je narobe s sistemom ugotavljanja razvitosti, kot ga je postavil zakon in udejanjila nacionalna knjižnica.

Ugotavljam, da je zakonodajalec v želji, da bi omogočil knjižnicam čim boljši razvoj, na področju izpolnjevanja pogojev oziroma strokovnih kriterijev za dobro delovanje javne službe knjižnicam naložil v marsikaterem primeru neizvedljive naloge.

Na eni strani se te nanašajo na odnose z ustanovitelji: če namreč knjižnica ne izpolnjuje pogojev za delovanje, država o tem dejstvu obvesti ustanovitelja, poleg tega pa knjižnici v odločbi o izpolnjevanju pogojev naloži, da mora v treh mesecih pripraviti načrt, kako bo pogoje dosegla in ga predložiti v soglasje ustanovitelju. Tudi če ta načrt stopi v veljavo zaradi neodgovora občine v roku enega meseca (kar je absolutno prekratek rok glede na način delovanja občin), ni prav nič odvisno od knjižnice, ali bo načrt uresničila ali ne, saj so njeni finančni prilivi prav v domeni občine in torej je od občine odvisna tudi razvitost knjižnice. Taka zakonska rešitev je bila sprejeta na podlagi domneve pripravljavcev zakona, da bo mogoče občine tudi sankcionirati, če njihove knjižnice ne bodo izpolnjevale minimalnih pogojev. Vendar pa pristojni državni organi niso pristali na rešitev, po kateri bi bilo slabo delovanje knjižnice lahko razlog za kakršenkoli poseg proti lokalni samoupravi. Čeprav je v zakonu o lokalni samoupravi dejavnost splošne knjižnice opredeljena kot izvirna dejavnost občine, brez katere občina sploh ne more biti ustanovljena, pa v že ustanovljenih občinah nefinanciranje ali slabo financiranje te dejavnosti ne more vplivati na njihov obstoj. Zato si občine tudi lahko privoščijo, da financirajo knjižnice, kot se jim zljubi, v kolikor knjižnice niso dovolj močne, da strokovno uveljavijo ustrezno financiranje.

Na drugi strani zakonodaja določa, da NUK kot nacionalna knjižnica »zbira, obdeluje in posreduje statistične in druge podatke o delovanju knjižnic«, kar je pooblastilo, da lahko NUK ugotavlja razvitost knjižnic za potrebe ministrstev, ki morajo posameznim vrstam knjižnic izdajati odločbe o izpolnjevanju pogojev. Ker ministrstvu pristojni za šolstvo oziroma visoko šolstvo svoje knjižnice urejata v lastni področni zakonodaji, razumeta Zakon o knjižničarstvu kot splošen zakon, pred katerim imata prednost oba specialna zakona. Posledično nobeno od ministrstev ne izdaja odločb o izpolnjevanju pogojev, ker je razvoj šolskih in visokošolskih knjižnic zakonsko utemeljen povsem drugače, kot to zahteva zakon o knjižničarstvu. Izdaja odločb o izpolnjevanju pogojev je v praksi (in nič ne kaže, da bi se to lahko kdaj spremenilo) uresničljiva le s strani ministrstva za kulturo, in sicer le za splošne knjižnice. Država bi torej načeloma lahko usmerjala razvoj splošnih knjižnic po celem teritoriju, ob pogoju, da bi imela vsaj minimalno možnost, da občine prisili k spoštovanju z zakonom sprejetih pogojev.

Ob tem pa bi se morala resno spremeniti interpretacija izpolnjevanja pogojev, ki jo uporablja NUK. Namreč, v dosedanjih postopkih ugotavljanja izpolnjevanja pogojev se je dogajalo, da so bile splošne knjižnice na vseh nivojih obravnavane povsem unificirano (enako so bile glede obsega dejavnosti obravnavane osrednje in krajevne knjižnice, pa celo take, kjer se

izvaja le prostorsko ločen del programa, npr. oddelki za otroke ipd.), kar je prineslo nesprejemljive rezultate in povzročilo, da nobena od slovenskih knjižnic ni pridobila statusa razvite knjižnice, pa tudi nerazvite ni skoraj nobene, razen posameznih ločenih oddelkov, čeprav vemo, da v Sloveniji zagotovo obstajajo zelo razvite in tudi zelo slabo razvite knjižnice! Absurdno je, da knjižnica, ki ima dejavnost za otroke v stavbi v sosednji ulici, dobi oceno nerazvita za osrednjo knjižnično zbirko, ker v centralni stavbi nima gradiva za otroke, za otroški oddelek pa tudi, ker tam nima gradiva za odrasle! Ministrstvo za kulturo izdaja odločbe o razvitosti na podlagi mnenja NUK in nima možnosti drugačne presoje. Tako odločbe o razvitosti, čeprav so poslane tudi občinam, nimajo nobenega pravega učinka in ne morejo biti podlaga za kakršenkoli smiseln nadaljnji razvoj splošnih knjižnic. Taka interpretacija izpolnjevanja pogojev v resnici izničuje sistem delovanja splošnih knjižnic, ki ima upoštevač tradicijo prejšnje zakonodaje tudi v sedanjem zakonu še zmeraj obliko mreže – na zunanji krožnici krajevne knjižnice, vmes osrednje, v središčnem krogu pa deset območnih. Temu ustrezne so tudi zbirke in storitve teh knjižnic in bi jih bilo zato treba obravnavati različno.

3.5 OBMOČNE KNJIžNICE

Osrednje območne knjižnice (dalje območne knjižnice) (Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah, 2003) so izum sedanjega zakona in so v določenem smislu nadomestile prejšnjo matičnost, ki jo je izvajal NUK na nivoju države do vseh 60 predhodno obstoječih knjižnic, te pa naprej v razmerju do svojih krajevnih enot. Sedanji zakon je po več krajevno povezanih knjižnic povezal v posamezne javne zavode, tako da je največja med njimi postala osrednja knjižnica, druge pa njene notranje organizacijske enote, ne glede na to, ali so njihove občine ustanoviteljice skupne knjižnice ali ne, kar je bilo že pojasnjeno. S tem je matičnost izgubila svoj smisel, saj ni mogoče izvajati razvojne, svetovalne, koordinacijske in nadzorne (spremljevalne) funkcije znotraj lastnega zavoda.

Predlagatelj zakona je ocenil, da so te funkcije na nekaterih področjih, ki jih je posebej opredelil v pravilniku, še zmeraj potrebne, zato je razvojno in nadzorno funkcijo podelil nacionalni knjižnici, koordinacijsko in svetovalno pa osrednjim območnim knjižnicam. S tem je bila dana tudi podlaga za spremembo zakona o obveznem izvodu (Zakon o obveznem izvodu publikacij, 2006), ki je območnim knjižnicam podelil status depozitarnih knjižnic za obvezni izvod financiran iz javnih sredstev, s čimer so v osnovi prevzele

tudi obveznost nudenja zahtevnejšega, redkejšega in bolj izbranega gradiva vsaka za svoje območje.

Z ustanovitvijo območnih knjižnic in njihovo umestitvijo v mrežo je bila ukinjena tudi poprejšnja razdelitev splošnih knjižnic na tri (velikostne) skupine. To po mojem sedanjem mnenju ni bila najboljša odločitev, saj so se posledično zameglile nujne razlike v obsegu dejavnosti različno velikih knjižnic in tudi osrednjih knjižnic v odnosu do svojih krajevnih enot. Posledica tega so deformirane ocene njihove razvitosti, ki se odražajo v odločbah o izpolnjevanju pogojev, tako da del kritike v zvezi z merjenjem razvitosti pada tudi na sam zakon.

Prav na področju območnosti je prišlo do največjega razvoja v zadnjem desetletju. Pokazalo se je, da imajo območne knjižnice velik potencial za razvoj storitev, ki so ali bi lahko postale zanimive za vse knjižnice na njihovih območjih. Poleg tega so z izvajanjem v pravilniku določenih nalog dobile dober vpogled v kvaliteto knjižnične javne službe vsaka na svojem območju. Začetno nezaupanje osrednjih knjižnic, ki se je izražalo zlasti v bojazni, da bodo velike območne knjižnice prevzele manjše ali vsaj prevladale nad njimi, se počasi izgublja in vse bolj se razvija miselnost, da lahko knjižnice skupaj dosežejo več in da lahko v resnici manjše od večjih precej pridobijo. Pogoj za to je, da se vzpostavi zaupanje in da območne knjižnice ostajajo na nivoju povezovanja, koordinacije in svetovanja ter ne ravnavo kot neki tutorji ali vsevedi. Rezultati takega pozitivnega medsebojnega odnosa so danes že močno vidni. Tako lahko v zadnjih nekaj letih poleg koordinirane digitalizacije domoznanskega gradiva, usklajenega prispevanja digitalnih »zgodb« za skupni portal Kamra, skupnega strokovnega izobraževanja zaposlenih, izmenjave dobrih praks pri projektih, zlasti v elektronskem okolju, sodelovanja pri avtomatizaciji procesov, nabavi IKT in vzpostavljanju sistemov, govorimo tudi že o skupnem dostopu uporabnikov do elektronskih zbirk in ugodnejših pogojih za njihovo uporabo. Poti sodelovanja so odprte tudi za naprej; zdi se namreč, da je ustanovitev ljubljanske splošne knjižnice, ki združuje pod eno streho kar šest prej samostojnih knjižnic, v celoten sistem slovenskih splošnih knjižnic prinesla drugačna razmerja in drugačne izzive, pa tudi drugačne poglede na problematiko, ki se je doslej zdela že rešena. Pokazalo se je, da lahko kadrovska močna velika knjižnica izpelje zelo različne in zahtevne projekte in da lahko pritegne številne nove uporabnike, še zlasti, če ima tudi ustrezne prostore. Taka knjižnica lahko tudi povezuje določene strokovne dejavnosti in s tem omogoča sprostitev kadrovskih potencialov v drugih knjižnicah. Ob tem se povečata specializacija in znanje, kar lahko pripomore k večji kvaliteti posameznih storitev. Pojavlja

se že mnenje, da bi območne knjižnice lahko funkcionirale kot skupen kadrovski vir za nekatere večne probleme knjižnic, lahko bi se oblikovale skupne službe nabave in obdelave gradiva, pravne službe, javno naročanje, informatika, vzdrževalne in računovodske službe, repozitoriji za izloženo gradivo, knjigoveznice in še marsikaj, kar bi delovalo za vse knjižnice na območju in bi se tako zniževala skupna masa stroškov, kadrovski potenciali pa bi se bolj usmerili na delo z zbirkami in uporabniki.

Knjižnična zakonodaja takega razvoja območnosti, kot se trenutno nakazuje za prihodnje desetletje, ne predvideva, zato je smiselno najprej poseči v pravilnik o območnih knjižnicah in tam opredeliti njihove naloge tako, da bo omogočeno delovanje knjižnične javne službe v nakazanih smereh.

Podoben primer verjetnega in zagotovo nujnega povezovanja osrednjih in območnih knjižnic je področje izposoje e-knjige, ki nas bo doletela v naslednjih nekaj letih in morda prvič resno postavila knjižnice pred vprašanje o njihovem nadaljnjem obstoju. Zato je tudi usposabljanje zaposlenih za področje e-knjige ena skupnih prioritet, pri čemer so spet območne knjižnice tiste, od katerih se bo pričakovalo ustrezno znanje in posredovanje tega znanja naprej, da bodo knjižnice znale osmisлити svoje delovanje tudi z novimi mediji prihodnosti, ki jih bodo poskušali v celoti obvladovati, kot zdaj kaže, elektronski založniki kar sami.

3.6 RAZVOJNI NORMATIVI

Eno od področij zakonodaje, kjer se kljub zakonu v desetletju ni zgodilo nič, je področje razvojnih normativov. Zakon določa, da se normativi za razvoj določajo vsaka tri leta, in sicer v odnosu do standardov za splošne knjižnice (Standardi za splošne knjižnice, 2005). Pripravljalci zakona so razmišljali, da bi vsaka tri leta na podlagi dejansko doseženih povprečij po posameznih sklopih dejavnosti za eno stopnjo dvignili razvojne normative, ki bi določali, koliko se morajo knjižnice razviti v naslednjih treh letih, da bodo postopoma dosegle standarde. Standardi in priporočila so bili sprejeti samo za splošne knjižnice in veljajo do leta 2015. Če jih podrobno proučimo, ugotovimo, da na njihovi podlagi ni zelo enostavno narediti normativov, saj določena področja dejavnosti niso pokrita tako, da bi lahko določili njihovo razmerje do izmerjenih povprečij. Dejstvo, da za druge tipe knjižnic standardi niso bili sprejeti, spet kaže na to, da se šolske in visokošolske knjižnice uspešno izmikajo nadzoru stroke.

V dani situaciji je smiselno razmisliti o tem, ali so na današnji stopnji razvoja knjižnic še smiselni razvojni normativi. Osebnostno menim, da je treba razvoj, potem ko so minimalni pogoji preseženi, prepustiti iniciativi knjižnic in občin. Z drugimi besedami to pomeni, da naj bo javna služba le dejavnost v okviru predpisanih pogojev, nadaljnji razvoj pa naj gre v smeri nadstandardnih rešitev, ki jih občine financirajo po svoji presoji in možnostih. Ob tem pa mora biti zmeraj zagotovljena možnost občasnega dviga minimalnih pogojev za izvajanje javne službe.

3.7 FINANCIRANJE SPLOŠNIH KNJIŽNIC

Ureditev financiranja je v zakonu okvirno urejena, saj določa vsebine financiranja in subjekte, ki so knjižnice dolžni financirati. V preteklem desetletju smo videli, da je zakon financerjem, ki benevolentno skrbijo za svoje knjižnice, omogočil določitev sredstev v obsegu, ki korespondira z zakonsko podprtimi načrti izvajanja dejavnosti in tudi omogoča primeren razvoj. Menim, da število novozgrajenih in obnovljenih knjižnic še nikoli doslej ni bilo tako veliko kot v zadnjem desetletju (Kozinc, 2007) in da je to tudi posledica pravnega okolja, ki tako občinam kot državi jasno kaže pričakovani nivo in s tem tudi potrebni razvoj.

Na drugi strani številne splošne knjižnice stagnirajo ali celo nazadujejo, ker financerji nimajo pozitivnega odnosa do te dejavnosti nasploh, knjižnična vodstva pa strokovno in vodstveno niso dovolj močna, da bi uveljavljena finančna razmerja z zahtevo po upoštevanju zakonodaje spremenila v prid knjižnic. Občine in država so v resnici ujetnice svojih proračunov in večino sredstev razporedijo na podlagi zahtev različnih zakonov. V tem smislu je knjižnična zakonodaja šibka, saj se sredstva za knjižnice pričakujejo na podlagi programov dela, ki praviloma upoštevajo le obvezni minimalni okvir poslovanja, za financerje pa je to maksimum, ki so ga pripravljene dati, številni niti tega ne. V času krize so tendence po zmanjševanju sredstev vsak dan močnejše, tako da lahko pričakujemo, da bodo tiste knjižnice, ki že zdaj težko dosejajo pričakovane rezultate, v prihodnje v še težjem položaju.

Da bi v tem času poskušali spremeniti zakonodajo in doseči drugačen model financiranja, ki bi knjižnicam zagotavljal trajno rastoče delovanje, je težko pričakovati. Verjamem sicer, da bi bolj natančno določeni stroški storitev tudi za občine pomenili boljše podlago za določanje obsega potrebnih sredstev za knjižnice, pri čemer bi se lahko odločale, katere storitve bodo financirale in katerih morda ne. Vendar bi z novo metodologijo danes težko

dosegli kakršnokoli pozitivno spremembo, saj vse javne službe pritiskajo na financerje s podobnimi problemi, sredstva proračunov pa se manjšajo. Da bi bilo smiselno stroške opredeliti po posamezni storitvi, je vidno tudi iz dejstva, da mnogo lažje določimo potreben obseg sredstev za plače in nakup gradiva, kjer so nam na voljo pravila javnega plačnega sistema in povprečna cena knjige, kot pa za programske stroške in investicije, kjer smo odvisni le od primerjave s prejšnjim letom, večinoma pa le od trenutne razpoložljivosti proračunskih sredstev občine.

Programska sredstva, od katerih sta najbolj odvisna obseg in kvaliteta naše dejavnosti, se pri posameznih knjižnicah, če jih ocenjujemo glede na število prebivalcev, močno razlikujejo in tudi najbolj vplivajo na strokovni razvoj knjižnic. Prav na tem področju financerji »stojijo ali padejo«, kot pravimo. Z zniževanjem programskih sredstev na minimum se knjižnična dejavnost skrči v skrajni situaciji le na izposajo gradiva, medtem ko nam njihov ustrezen obseg omogoča, da sprostimo strokovne potencialne in razvijemo knjižnico v kulturno in izobraževalno središče lokalne skupnosti. Prav zaradi možnosti dopolnjevanja programskih sredstev menim, da morajo knjižnice nujno pridobivati tudi lastna sredstva in da članarine in druga plačila, ki jih uporabniki neposredno namenijo knjižnici za njene storitve, bistveno prispevajo h kakovosti njene dejavnosti. Ideje o ukinitvi članarin in morda tudi drugih plačil bralcev, ki v zadnjem času močno pritiskajo na knjižnice in so politično dobro sprejete, so zato po mojem mnenju škodljive. Če bomo knjižnicam ukinili možnosti za pridobivanje lastnih sredstev, bomo zagotovo otežili ali celo onemogočili njihov razvoj. Morebitne obljube financerjev, da bodo ta izpad prihodkov knjižnicam nadomestili, bodo zagotovo, tudi iz objektivnih razlogov, ostale neizpolnjene, posledice pa bodo žal vidne takoj.

Knjižnicam v dani situaciji ostaja aktivni nadzor nad porabo sredstev in njihova maksimalna racionalizacija. Z manj sredstvi narediti več mora biti naš cilj. Krčenje programov ob stokanju zaradi pomanjkanja sredstev nam ne bo prineslo priznanja javnosti, tega bomo deležni le, če bomo z omejenimi sredstvi znali narediti čim več.

4 KAKO NAPREJ

Sama sem v letošnjem polletnem poročilu naše knjižnice že ugotovila, da lahko v času gospodarske krize, ko ne moremo računati na povečana sredstva financerjev, program dela najuspešneje izpolnjujemo na tistih področjih,

ki ne zahtevajo veliko finančnih vložkov, torej pri dejavnostih, ki temeljijo bolj na znanju, inovativnosti in delovnih naporih naših zaposlenih, a lahko prinesejo zelo dobre rezultate. Veliko našega knjižničarskega in drugega znanja je garancija za uspeh tudi v času krize, ko razvoja ni več mogoče zagotoviti s povečevanjem finančnih sredstev, ampak v veliki meri le z inovativnostjo in predanostjo skupnim razvojnim ciljem.

Glede zgoraj povedanega sam zakon, tak ali drugačen, ne more dosti spremeniti, čakati moramo na izboljšanje ekonomske situacije, dotlej pa prispevati k razvoju te družbe največ, kar v danih razmerah lahko. Kljub temu pa sem v prispevku želela pokazati na tiste vsebine v zakonu, o katerih bi bilo smiselno razmišljati, kadar se bo odločalo o tem, da bi ga prenovili. V preteklih letih so bile narejene tudi nekatere analize, ki kažejo trenutno stanje naših splošnih knjižnic in prepoznavajo problematiko, s katero so le-te soočene. Na podlagi njihovih dognanj in v praksi ugotovljenih področij, na katerih zakonodaja ne deluje optimalno, se je torej potrebno lotiti prenove zakona. Ta naj bi odpravila sedanje pomanjkljivosti in zlasti bolj vzpostavila pogoje za delovanje knjižnic in načrtovanje njihovega nadaljnjega razvoja.

Projekta se je treba lotiti premišljeno in z ljudmi, ki dobro poznajo ne le zakonodajo in sodobna strokovna dognanja ter knjižnične strategije iz držav, s katerimi se želimo primerjati, ampak tudi spremljajo vsakodnevno poslovanje naših knjižnic, skupaj z vsemi njihovimi prednostmi, težavami in slabostmi. Nove izzive je torej treba iskati realistično glede postavljanja ciljev, izhajajoč iz realno dosegljivih ekonomskih možnosti ter zlasti upoštevaje predvideni razvoj informacijske družbe.

5 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. Kozinc, Ž. (2007). *Vrata v vse čase: podobe splošnih knjižnic v Sloveniji*. Ljubljana: Modrijan.
2. Pravilnik o načinu določanja skupnih stroškov osrednjih knjižnic, ki zagotavljajo knjižnično dejavnost v več občinah, in stroškov krajevnih knjižnic. (2003). *Uradni list RS*, št. 19.
3. Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. (2003). *Uradni list RS*, št. 88.
4. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73 in št. 70/08.
5. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. Priloga 1: Mreža splošnih knjižnic v Sloveniji. (2003). *Uradni list RS*, št. 73.

6. *Standardi za splošne knjižnice: (za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015).* (2005). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost RS. Pridobljeno 25. 9. 2011 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/hitri_dostop/standardi_spl_k_sprejeti.pdf
7. Uredba o osnovnih storitvah knjižnic. (2003). *Uradni list RS*, št. 29.
8. Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87 in št. 96/2002.
9. Zakon o lokalni samoupravi. (2007). *Uradni list RS*, št. 94 in nadaljnji.
10. Zakon o obveznem izvodu publikacij. (2006). *Uradni list RS*, št. 69 in št. 86/09.
11. Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. (2007). *Uradni list RS*, št. 77 in nadaljnji.

ŠOLSKO KNJIŽNIČARSTVO – KNJIŽNIČARSTVO V DVEH SISTEMIH

SCHOOL LIBRARIANSHIP – LIBRARIANSHIP IN TWO SYSTEMS

Majda Steinbuch

Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana
e-pošta: majda.steinbuch@zrss.si¹

UDK 027.8:340.13(497.4)

IZVLEČEK

Šolske knjižnice in knjižničarji delujejo v sistemu vzgoje in izobraževanja, zato to področje sistemsko ureja šolska zakonodaja, v prvi vrsti Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) in drugi predpisi. Pedagoški poklici so regulirani, zato sta stopnja in smer izobrazbe strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju predpisani in določeni z zakonom, kar velja tudi za knjižničarja. Zahtevani so: 1.) ustreznost stopnja in smer izobrazbe (za knjižničarje bibliotekarska, dosežena s študijem ali dopolnilno), 2.) pedagoško-andragoška izobrazba za vse, ki izvajajo pedagoški proces ali pri njem sodelujejo, 3.) strokovni izpit, ki se opravlja, ko sta dosežena prva dva pogoja, in se na področju šolstva opravlja samo enkrat, ne glede na stopnjo izobrazbe ali poklic (npr. za učitelja, knjižničarja, svetovalnega delavca). Strokovno pa jih ureja in umešča v knjižnični sistem tudi knjižničarska zakonodaja, to je Zakon o knjižničarstvu (ZKnj). Zaradi te dvojnosti pogosto nastane dilema, kateri zakon velja za šolske knjižnice, ZKnj pa predpisuje tudi pogoje, ki so v nasprotju s šolskimi zakoni. Z analizo obeh zakonov in nekaterih podzakonskih aktov smo iskali odgovore na vprašanje, kaj je smiselno urejati v enih in kaj v drugih. Opozorjamo na nekatere pomanjkljivosti in neusklajenosti (npr. izobrazbeni pogoji in bibliotekarski izpit za šolske knjižničarje), pa tudi na pozitivne rešitve (npr. informacijsko opismenjevanje in bibliopedagoško delo) ter predlagamo nekatere rešitve.

Ključne besede: šolske knjižnice, šolski knjižničarji, zakoni, vzgoja in izobraževanje, knjižničarstvo, Slovenija

UDC 027.8:340.13(497.4)

ABSTRACT

School libraries and librarians work within the educational system and are regulated by the Law on Organisation and Financing of Education and other regulations. The pedagogical profession is regulated and consequently the qualifications required for

¹ V času pisanja prispevka je bila avtorica prispevka še zaposlena na Zavodu RS za šolstvo.

educators as well as the school librarians are stipulated by law. The following requirements should be met: 1.) appropriate education (a degree in librarianship or a degree with additional training), 2.) pedagogical training for those involved into instruction, 3.) State teacher certification examination taken only once in someone's professional career regardless of the prior education (e.g. teachers, librarians, school counsellors) but on condition that the first two criteria are met. There also exist the Law on Librarianship and due to some contradictions between the two laws there is a dilemma which of them should one apply in the school library. With the analysis of the previously mentioned laws and some acts we have been trying to highlight, some deficiencies and misunderstandings (e.g. required qualifications and librarianship exam for school librarians) as well as the positive aspects (e.g. information literacy and librarians' pedagogic work). We have suggested some solutions.

Key words: school libraries, school librarians, legislation, educational system, librarianship, Slovenia

1 UVOD

Pedagoška vloga šolske knjižnice se je uveljavila s formalnimi dokumenti in strokovnimi priporočili. Ker šolska knjižnica uresničuje naloge na področju vzgoje in izobraževanja in je sočasno del knjižničnega sistema, je opredeljena v obeh zakonodajah, šolski in knjižničarski. Najprej bomo opredelili vzgojo in izobraževanje, jo povezali z nalogami šolske knjižnice in izpostavili njeno vzgojno-izobraževalno vlogo, v nadaljevanju pa prikazali še, kako se knjižničarska zakonodaja nanaša na šolske knjižnice. Nazadnje bomo prikazali še, kako se uresničuje Zakon o knjižničarstvu na področju šolskega knjižničarstva in opozorili na nekatera odprta vprašanja.

2 VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

Splošna definicija po Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1995) je, da je vzgoja duhovno in značajsko oblikovanje, zlasti otroka, in načrtno razvijanje določenih sposobnosti za opravljanje kakega dela ali dejavnosti, npr. vzgoja strokovnjakov (filmska, glasbena, likovna, tehnična vzgoja, prometna vzgoja, sem lahko uvrstimo tudi knjižno in knjižnično vzgojo). Izobraževanje pa je načrtno razvijanje sposobnosti in seznanjanje z dosežki različnih področij človekove dejavnosti, in sicer s pedagoškim formalnim izobraževanjem, ki razvija učenčeve telesne in duševne, zlasti miselne sposobnosti. Večina teoretikov vzgojo in izobraževanje poimenuje skupaj, celo tiste teorije, ki ju na videz najbolj radikalno ločujejo, zagovarjajo koncept posredovanja

vzgajanja prek izobraževalnih vsebin. Vzgoja in izobraževanje je torej proces, ki je namenjen razvoju otroka v celoti. Izobraževanje je usmerjeno na kognitivni razvoj (spoznavni proces) in ustrezne rezultate znanja, vzgoja pa daje razvoju celostni smisel in razvija emocionalne, socialne, moralne kvalitete človeka. V šolski praksi se obe komponenti prepletata, nekateri avtorji pravijo, da je največja vzgojna komponenta znanje, če ga pojmuje kot vrednoto. Šolska knjižnica s svojo organiziranostjo in programom dela učence vzgaja in izobražuje v redne uporabnike knjižnice, njenega gradiva in informacij na način, da jih seznanja z osnovami informacijske pismenosti z namenom, da jim bo branje, obisk in uporaba knjižnice in informacijskih virov postala vseživljenjska navada in potreba.

Vzgojo in izobraževanje pa lahko razumemo tudi kot sistem formalnega izobraževanja v Republiki Sloveniji. Institucionalna vzgoja in izobraževanje je razvit sistem, ki obsega predšolsko vzgojo, osnovnošolsko izobraževanje, srednješolsko izobraževanje, višje strokovno izobraževanje, glasbeno izobraževanje, izobraževanje oseb s posebnimi potrebami in izobraževanje odraslih. Obsega zapleteno organizacijo in financiranje, vrsto učiteljev in drugih strokovnih delavcev, urejeno pa je s sistemskimi zakoni in mnogimi podzakonskimi predpisi. Cilji vzgoje in izobraževanja so opredeljeni z zakoni ter vzgojnimi in izobraževalnimi programi. Področje vzgoje in izobraževanja ureja Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju ZOFVI, 1996), ki določa sistem, organizacijo in financiranje javnih šol in zavodov vseh stopenj.

2.1 KNJIŽNICA IN KNJIŽNIČAR V ŠOLSKI ZAKONODAJI

Z zakonom (ZOFVI, 1996) je določeno, da je knjižnica obvezni sestavni del vzgojno-izobraževalnega dela v šoli.² V praksi pogosto slišimo, da šole od financerja ne prejema namenskih sistemskih sredstev za delovanje šolskih knjižnic (tudi za pridobivanje knjižničnega gradiva), vendar je z zakonom določeno³, da šole iz proračuna prejema sredstva tudi za delovanje knji-

² 68. člen: Šola ima knjižnico. Knjižnica zbira knjižnično gradivo, ga strokovno obdeluje, hrani, predstavlja in izposoja ter opravlja informacijsko-dokumentacijsko delo kot sestavino vzgojno-izobraževalnega dela v šoli.

³ 81. člen: Iz državnega proračuna se zagotavljajo tudi sredstva za dejavnosti in naloge, ki so potrebne za opravljanje dejavnosti vzgoje in izobraževanja: med navedenimi dejavnostmi so tudi informacijsko-dokumentacijska dejavnost in delovanje šolskih knjižnic ter mediotek.

žnic. To pomeni, da bi morali ravnatelji iz šolskega proračuna nameniti ustrezen delež finančnih sredstev za delovanje knjižnice in nabavo knjižničnega gradiva. Pomemben člen zakona je tudi določilo, ki med zaposlene v vzgoji in izobraževanju uvrsti knjižničarja.⁴ Pedagoški poklici so regulirani poklici, zato so urejeni s predpisi, kar velja tudi za šolskega knjižničarja. Predpisani sta stopnja in smer njegove izobrazbe, v javni šoli mora imeti visokošolsko (univerzitetno) izobrazbo ustrezne smeri in pedagoško izobrazbo.⁵ S tema členoma šolska zakonodaja knjižničarju zagotavlja status pedagoškega delavca, saj je uvrščen med zaposlene v vzgoji in izobraževanju, ki izvajajo ali sodelujejo pri vzgojno-izobraževalnem in drugem strokovnem delu v šoli. Za opravljanje tega dela pa mora imeti enako stopnjo izobrazbe kot učitelj in svetovalni delavec. Podrobneje smer izobrazbe določajo pravilniki o smeri in stopnji izobrazbe strokovnih delavcev glede na vrsto šole (osnovna, srednja poklicna, gimnazija itd.).⁶ Knjižničar je sodelavec pri informacijskem opismenjevanju, je njegov originalni prispevek knjižničarsko znanje, zato mora imeti za to ustrezno znanje in program za izvajanje informacijskega opismenjevanja. Ker je knjižničar uvrščen med strokovne delavce v vzgoji in izobraževanju, lahko tudi napreduje v nazive⁷, kar še dodatno priča o njegovem enakovrednem statusu z učitelji in drugimi strokovnimi delavci.

Formalni dokumenti za delo šolskih knjižnic znotraj šolskega zakonodajnega področja so splošno opredeljeni in predstavljajo dobro osnovo za položaj knjižnice in status knjižničarja v vzgoji in izobraževanju. Knjižničarjeva naloga je, da najde znotraj tega dokumenta ustrezno mesto za uveljavljanje svojega poslanstva. Poslanstvo šolske knjižnice je, da nudi storitve za

⁴ 92. člen: Vzgojno-izobraževalno in drugo strokovno delo v javnem vrtcu oziroma šoli opravljajo vzgojitelji, pomočniki vzgojiteljev, učitelji, predavatelji višjih šol, svetovalni delavci, knjižničarji in drugi strokovni delavci, ki z njimi sodelujejo pri izvajanju strokovnih nalog, potrebnih za nemoteno delovanje vrtca oziroma šole. Strokovni delavci izvajajo vzgojno-izobraževalno delo v skladu z zakonom in javno veljavnimi programi tako, da zagotavljajo objektivnost, kritičnost in pluralnost ter so pri tem strokovno avtonomni. Nadalje zakon določa, da morajo imeti ustrezno izobrazbo, določeno s tem zakonom in drugimi predpisi ter opravljen strokovni izpit v skladu s tem zakonom.

⁵ 94. člen: Učitelj, knjižničar in svetovalni delavec morajo imeti visokošolsko izobrazbo ustrezne smeri in pedagoško izobrazbo.

⁶ Knjižničar je lahko, kdor je končal enopredmetni ali dvopredmetni univerzitetni študijski program bibliotekarstva. Lahko pa izpolnjuje pogoje za učitelja ali svetovalnega delavca v šoli in je opravil študijski program za izpopolnjevanje iz bibliotekarstva.

⁷ 109. člen: Vzgojitelj, učitelj, svetovalni delavec in knjižničar napredujejo v naziv mentor, svetovalac in svetnik. Pogoje za napredovanje v nazive v vzgoji in izobraževanju še dodatno predpisuje poseben pravilnik (Pravilnik o napredovanju zaposlenih v vzgoji in izobraževanju v nazive, 2002).

učenje, knjige in druge vire, ki omogočajo vsem članom šolske skupnosti, da postanejo kritični misleci in učinkoviti uporabniki informacij različnih oblik, formatov in na različnih nosilcih (Manifest o šolskih knjižnicah, 2001). Šolska knjižnica pa mora biti organizirana v skladu s potrebami šole in knjižničarskimi strokovnimi pravili in priporočili.

3 KNJIŽNIČNA DEJAVNOST

Knjižničarska stroka s strokovnimi priporočili, ki veljajo za vse vrste knjižnic, pomaga razvijati tudi šolske knjižnice, da so del knjižničnega sistema. Knjižnice opravljajo knjižnično dejavnost kot javno službo, vodijo ustrezno nabavno politiko glede na svoj namen in vrsto knjižnice, uporabljajo enotna pravila in standarde za strokovno obdelavo knjižničnega gradiva, da lahko kroži in omogoča izmenjavo informacij in virov med knjižnicami različnih vrst. S knjižničnimi storitvami pa knjižnice svojim uporabnikom zagotavljajo pridobivanje gradiva in informacij, ki jih potrebujejo za zadovoljevanje svojih potreb. Čeprav šolske knjižnice uresničujejo cilje in naloge na področju vzgoje in izobraževanja, jih knjižničarska stroka pomaga razvijati s strokovnimi priporočili. Zakon o knjižničarstvu (v nadaljevanju ZKnj, 2001) ureja javno službo na področju knjižnične dejavnosti in med drugim določa dejavnost, ustanovitev, financiranje in nadzor knjižnic, ki se financirajo iz javnih sredstev.

3.1 ŠOLSKA KNJIŽNICA IN KNJIŽNIČAR V KNJIŽNIČNEM SISTEMU

ZKnj (2001, 2. člen) najprej določi področja knjižnične dejavnosti kot javne službe, pri čemer poleg temeljnih knjižničnih dejavnosti posebej izpostavljamo informacijsko opismenjevanje. Zakon šolske knjižnice uvršča med druge vrste knjižnic (7. člen) in opredeli njihove naloge.⁸ Določa še, da imajo uporabniki pravico (8. člen) do brezplačnih osnovnih storitev, med katerimi je tudi bibliopedagoško delo. Knjižnice se vpišejo v razvid knjižnic, ki ga vodi nacionalna knjižnica, ki tudi izvede vpis v razvid, potem ko prejme pravnomočno odločbo pristojnega ministrstva o izpolnjevanju pogojev knjižnic za izvajanje javne službe (10. člen). Postopke za vpis knjižnic v razvid podrobneje določa Pravilnik o razvidu knjižnic (2003). Razvoj knjižnic

⁸ 28. člen: Šolske knjižnice podpirajo izobraževalni proces, tako da izvajajo knjižnično dejavnost predvsem za učence, vajence, dijake in študente višjih strokovnih šol ter za strokovne delavce teh šol.

usmerjajo standardi in strokovna priporočila, ki se nanašajo na organiziranost in delovanje knjižnične javne službe in jih sprejme Nacionalni svet za knjižnično dejavnost (ZKnj, 2001, 11. člen).

Za strokovni razvoj šolskih knjižnic je pomemben 36. člen zakona, ki določa, da morajo imeti knjižnice za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe ustrezne pogoje in sicer: obseg in izbor strokovno urejenega knjižničnega gradiva, ustrezno število usposobljenih strokovnih delavcev, prostor in opremo ter organizacijo knjižnične dejavnosti. Nadalje določa, da minister, pristojen za kulturo, v soglasju z ministrom, pristojnim za šolstvo in znanost, sprejme pravilnik, s katerim podrobneje določi pogoje za posamezne vrste knjižnic, in da izpolnjevanje pogojev ugotavlja pristojno ministrstvo z odločbo. Minimalne pogoje za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe tudi za šolske knjižnice določa Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003).

Strokovna ureditev knjižnic in drugi materialni pogoji so pomembni za izvajanje knjižnične javne službe, vendar pa so ključnega pomena strokovno usposobljeni knjižničarji. Zato je pomemben tudi 39. člen, ki določa, da morajo imeti strokovni delavci knjižnic, ki izvajajo javno službo, predpisano vrsto in stopnjo izobrazbe ter opravljen bibliotekarski izpit, govori še o pripravi in pridobivanju strokovnih nazivov. Določeno je tudi, da področno pristojni minister podrobneje predpiše vrsto in stopnjo izobrazbe, in da minister, pristojen za kulturo, v soglasju z ministrom za šolstvo in znanost s pravilnikom podrobneje določi o bibliotekarskem izpitu ter da morajo določila pravilnika o pridobivanju strokovnih nazivov smiselno upoštevati strokovne nazive, ki veljajo na drugih področjih.

Za strokovni nadzor nad zagotavljanjem in delovanjem knjižnične dejavnosti kot javne službe je za šolske knjižnice pristojno ministrstvo za šolstvo, inšpekcijski nadzor pa izvajajo inšpektorji, pristojni za šolstvo (ZKnj, 2001, 58. in 59. člen).

4 URESNIČEVANJE ZAKONA O KNJIŽNIČARSTVU IN ŠOLSKO KNJIŽNIČARSTVO

Knjižnice opravljajo knjižnično dejavnost kot javno službo, zato je smiselno, da knjižničarska stroka določa pogoje za strokovno ureditev knjižnic. Že sedaj se tudi v šolskem knjižničarstvu uporablja Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003), ki določa minimalne pogoje tudi za šolske knjižnice. Razvoj knjižnic usmerjajo standardi in

strokovna priporočila, ki se nanašajo na organiziranost in delovanje knjižnične javne službe in jih sprejme Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. Ker šolske knjižnice zaradi različnega načina financiranja (srednje šole iz državnega, osnovne tudi iz občinskega proračuna) težko uresničujejo že minimalne pogoje, ki jih določa pravilnik (Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, 2003), bi bilo smiselno pripraviti vsebinske strokovne smernice za sodobno delovanje šolske knjižnice, ki podpira vzgojno-izobraževalno dejavnost in je tudi del knjižničnega sistema. Obravnavala bi jih oba sveta, Nacionalni svet za knjižnično dejavnost in tudi Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, saj bi s tem v šolstvu dosegle večjo veljavo.

Sicer pa so se v desetih letih pokazale tako pozitivna kot tudi nekatera odprta in nedorečena področja, ki jih določa ZKnj. Pozitivna so še utrdila temeljne naloge in poslanstvo šolskih knjižnic, in se kažejo zlasti v izobraževanju uporabnikov, bibliopedagoškem delu in informacijskem opismenjevanju. Nedoslednosti in neusklajenosti med obema zakonoma, ki urejata področje šolskega knjižničarstva, pa se nanašajo predvsem na določanje izobrazbenih pogojev za šolskega knjižničarja.

4.1 INFORMACIJSKO OPISMENJEVANJE IN BIBLIOPEDAGOŠKO DELO

Po ZKnj je od leta 2001 naloga knjižničarjev informacijsko opismenjevanje. Šolske knjižnice imajo pri informacijskem opismenjevanju ključno vlogo, še zlasti osnovnošolske. Slovenski strokovnjaki se strinjajo, da je osnovnošolska knjižnica pri informacijskem opismenjevanju nenadomestljiva, ker je to edini tip knjižnic, s katerim se sreča prav vsak, in to v obdobju, ko se oblikuje posameznikova osebnost, in mu pomaga razvijati vsaj temeljni nivo informacijske pismenosti, ki mu zagotavlja samozavesten vstop v druge vrste knjižnic tudi po končanem formalnem izobraževanju (Novljan, 1996; 2005; Žumer, 2003; 2004; Petermanec, 2006; Podgoršek, 2008; Steinbuch, 2009). Informacijska pismenost učencev po končani obvezni osnovni šoli naj bi bila takšna, da bi znali uporabljati informacijski proces za razreševanje problemov. To lahko dosežemo tako, da informacijski proces postane prevladujoči model pedagoške prakse v osnovni šoli. Zato države razvijajo različne programe informacijskega opismenjevanja, ki jih vključujejo v vzgojo in izobraževanje. Kako je z izpolnjevanjem te naloge na področju šolskega knjižničarstva v Sloveniji? Konec devetdesetih letih prejšnjega stoletja smo s kurikularno prenovo slovenskega šolstva dobili dva programa informacijske pismenosti za osnovno in srednjo šolo z naslovom Knjižnič-

na informacijska znanja (1999, 2005), s posodabljanjem učnih načrtov v splošnem izobraževanju pa posodobljeni kurikulum Knjižnično informacijsko znanje (2008). Na tem področju torej šolske knjižnice celo prehitujejo ZKnj in to javno službo opravljajo.

Prav tako imajo uporabniki šolskih knjižnic izpolnjeno pravico do brezplačnih osnovnih storitev bibliopedagoškega dela, ki je redna oblika dela šolskih knjižnic že od leta 1971. Takrat je knjižničarska stroka pripravila osnutek standardov šolskih knjižnic, v katerem so med drugim zajete tudi pedagoške naloge šolske knjižnice. Iz teh so se razvile bibliopedagoške dejavnosti, ki so se začele udeleževati v programu osnovne šole s knjižno in knjižnično vzgojo, katerih naloga je bila vzgoja samostojnega uporabnika knjižnice in bralca leposlovne in poučne knjige. Zato so jih vključili tudi v učni načrt za osnovno šolo (Osnovna šola, 1972), navodila za izvajanje knjižne in knjižnične vzgoje pa so spremljali tudi metodični napotki. Kasneje sta se knjižna in knjižnična vzgoja nadgradili v program informacijskega opismenjevanja Knjižnično informacijsko znanje, ki je nastal v okviru Zavoda za šolstvo, ki ima po ZOFVI pristojnosti za pripravo programov, ki jih sprejme Strokovni svet RS za vzgojo in izobraževanje.

4.2 IZOBRAZBA KNJIŽNIČARJEV, BIBLIOTEKARSKI IZPIT IN NAPREDOVANJE V NAZIVE

Strokovno usposobljen knjižničar pomembno vpliva na pismenost učencev (Novljan, 1996; Podgoršek, 2008; Steinbuch, 2009). ZKnj določa, da morajo imeti strokovni delavci knjižnic, ki izvajajo javno službo, predpisano vrsto in stopnjo izobrazbe ter opravljen bibliotekarski izpit. Ta člen je z vidika naše razprave najbolj nedodelan in je v praksi še do danes ostal nedokončan. Čeprav govori o štirih pomembnih dejavnikih (izobrazbi, bibliotekarskem izpitu, pripravnstvu in strokovnih nazivih), je naslov člena bibliotekarski izpit, ki nakazuje, da naj bi bil le-ta ključen za ustrezno usposobljenega knjižničarja. Kako je torej z uresničevanjem tega člena deset let po izidu ZKnj? Knjižničar je strokovnjak za pridobivanje in organizacijo informacij (Knjižnično informacijsko znanje, 2008), ki opravlja vrsto nalog, med katerimi je tudi informacijsko opismenjevanje. Zato mora imeti bibliotekarsko znanje, ki si ga pridobi z ustrezno vrsto (smerjo) izobrazbe, ki naj bi jo predpisali pristojni ministri. Do sedaj je s posebnim pravilnikom v okviru šolske zakonodaje smer in stopnja izobrazbe določena samo za šolske knjižničarje. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003, 28. in 35. člen) sicer določa smer izobrazbe za visokošolske

in specialne knjižničarje (bibliotekarska ali ustrezna smer, ki je v skladu z usmeritvijo ustanove), medtem ko je za splošne knjižničarje določena samo stopnja, ne pa tudi smer izobrazbe. Kljub temu Pravilnik o imenovanju v strokovne nazive v knjižnični dejavnosti (2009) med pogoji za pridobitev strokovnih nazivov navaja ustrezno smer izobrazbe.

Ustrezna bibliotekarska smer (pridobljena s študijem ali z dopolnilnim izobraževanjem) in stopnja izobrazbe bi morali biti pogoj za vstop v profesijo, kjer bi bibliotekarski izpit preverjal usposobljenost kandidatov za samostojno opravljanje strokovnega dela. Minister, pristojen za kulturo, v soglasju z ministrom, pristojnim za šolstvo in znanost, s pravilnikom podrobneje določi način opravljanja bibliotekarskega izpita, ki bi moral upoštevati bibliotekarska znanja, verificirana v že opravljenih strokovnih izpiti na drugih področjih. ZKnj daje velik pomen bibliotekarskemu izpitu, ki ga še leta 2011 nimamo. V šolstvu je v času nastanka ZKnj že obstajal pravilnik, ki ureja pripravništvo in strokovne izpite na področju vzgoje in izobraževanja, ki velja tudi za šolske knjižničarje (Pravilnik o pripravništvu in o strokovnem izpitu strokovnih delavcev na področju vzgoje in izobraževanja, 1996). Ni jasno, ali bo v pravilniku, ki se pripravlja, upoštevana prehodnost pri priznavanju bibliotekarskega izpita šolskim knjižničarjem, ki imajo ustrezno smer (knjižničarsko) izobrazbe in opravljen strokovni izpit na področju vzgoje in izobraževanja. Pravilnik o imenovanju v strokovne nazive v knjižnični dejavnosti (2009) te prehodnosti ne vsebuje, čeprav zakon to predvideva.

Šolski knjižničar sodi med pedagoške poklice, ki so regulirani in predpisani z zakonom, imeti morajo visoko (univerzitetno) stopnjo in ustrezno knjižničarsko in pedagoško-andragoško smer izobrazbe, strokovni izpit pa opravljajo po predpisih v vzgoji in izobraževanju že od leta 1996, kar pomeni, da se je to vedelo v času priprave ZKnj. Zato bi morali pripravljavci zakona poznati tudi zakone in podzakonske akte drugih resorjev, ki so povezani s knjižnično javno službo, saj ZKnj ni nadrejen ZOFVI. S tega vidika je nesmiseln tudi 69. člen ZKnj, ki določa, da strokovni delavci šolskih knjižnic, ki so izpolnjevali pogoje za opravljanje knjižnične dejavnosti pred uveljavitvijo zakona, lahko opravljajo delo knjižničarja tudi po uveljavitvi tega zakona. V prehodnih določbah ZOFVI (1996, 148. člen, kasneje je bil še dopolnjen) še naprej dovoljuje opravljati delo knjižničarja vsem, ki so si pridobili višjo izobrazbo v svoji stroki pred uveljavitvijo zakona, ali so na dan uveljavitve tega zakona opravljali delo knjižničarja in so izpolnjevali pogoje za to delo po predpisih, ki so veljali do 15. marca 1996.

Nedorečen ostaja tudi status šolskih knjižnic, ki so vključene v nacionalni vzajemni bibliografski sistem. 57. člen ZKnj namreč določa, da knjižnice, ki ne izvajajo javne službe iz 2. člena tega zakona, lahko uporabljajo storitve in proizvode knjižničnega informacijskega servisa proti plačilu. Ker šolske knjižnice izvajajo javno službo, ostaja odprto vprašanje, zakaj edine v sistemu plačujejo članarino. Vzroke za vse nedoslednosti, nedorečenosti, pomanjkanju prehodnosti in neuskkljenosti zakonodaje med različnimi resorji lahko najbrž predpišemo predvsem neučinkovitemu medresorskemu usklajevanju.

5 SKLEP

S primerjalno analizo zakonov s področja vzgoje in izobraževanja ter knjižničarstva smo ugotovili, da je šolska knjižnica umeščena v sistem vzgoje in izobraževanja kot njen obvezni sestavni del in tudi v knjižnični sistem. Šolska zakonodaja ji je naložila opravljanje nalog v okviru vzgojno-izobraževalne dejavnosti, določila, da se njena dejavnost financira iz državnega proračuna, knjižničarja pa uvrstila med strokovne delavce, ki opravljajo vzgojno-izobraževalno delo v šoli in mu zagotovila status pedagoškega delavca. Zato mora imeti predpisano stopnjo in ustrezno knjižničarsko in pedagoško-andragoško smer izobrazbe ter lahko napreduje v nazive v vzgoji in izobraževanju. Knjižničarska stroka pa s strokovnimi priporočili pomaga razvijati in posodabljati njeno strokovnost, da se knjižnica v šoli lahko vključuje v knjižnični sistem. Za opravljanje svojih nalog vse knjižnice v sistemu, ki opravljajo javno službo, uporabljajo enotna pravila in standarde, vodijo nabavno politiko glede na svoje uporabnike in enotno obdelujejo knjižnično gradivo, da lahko kroži med knjižnicami in je na ta način dostopno vsem uporabnikom.

Knjižnice se vključujejo v informacijsko opismenjevanje in imajo programe za izobraževanje uporabnikov. Medtem ko šolski zakon govori o knjižnici, ki je sestavni del vzgojno-izobraževalnega dela, in o knjižničarju, ki opravlja vzgojno-izobraževalno delo, je v knjižničarski zakonodaji omenjen le izobraževalni proces, čeprav ima šolska knjižnica, še zlasti osnovnošolska, vrsto vzgojnih nalog, med katerimi je gotovo najpomembnejša vzgoja otrok za branje in razvijanje pismenosti. Informacijsko opismenjevanje, ki je naloga vseh vrst knjižnic, je za šolsko še posebej pomembno in se uresničuje s programom Knjižnično informacijsko znanje, ki je uvrščen v program osnovne šole in gimnazije.

Razlike pa so tudi pri knjižničarju. Šolski zakon ga obravnava kot strokovnega delavca v vzgoji in izobraževanju, ki mora imeti z zakonom in pravilnikom predpisano izobrazbo in strokovni izpit, ki ga opravlja v vzgoji in izobraževanju. Knjižničarski zakon pa v določilu o strokovnih delavcih knjižnic, ki izvajajo javno službo, predpisuje, da morajo imeti opravljen bibliotekarski izpit, ki pa v vzgoji in izobraževanju ne velja, kar je prvi primer neuskkljenosti. Ugotavljamo namreč, da so nekatera zakonska določila ostala na papirju in v praksi niso zaživel, kar pripisujemo predvsem neuskkljenosti med obema ministrstvoma, ki skrbita za šole in knjižnice. To kaže, da država nima mehanizma, ki bi poskrbel za učinkovito medresorsko usklajevanje, šolska birokracija⁹ ne upošteva strokovnih knjižničarskih priporočil, ki bi šolskim knjižnicam zagotavljale boljše udeležanje programov informacijskega opismenjevanja, ker za njihovo uresničevanje potrebujejo pogoje in razvite dejavnike. Izrazitemu nesodelovanju pristojnih ustanov in ministrstev smo bili priča ob zakonsko predpisanemu vpisu knjižnic v razvid, ki je bil v času izida usklajen med ministroma za kulturo in za šolstvo in znanost. Za leto 2002 je Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici pripravil mnenja o razvitosti šolskih knjižnic, ki jih je posredoval Ministrstvu za šolstvo in šport, ki bi morale šolskim knjižnicam izdati odločbe o stopnji razvitosti, vendar se to še do danes ni zgodilo. Tako nimamo uradnih podatkov o razvitosti šolskih knjižnic, na osnovi katerih bi lahko naredili načrt ukrepanja za izboljšanje stanja.

Tudi nadzor nad šolskimi knjižnicami in s tem nad izvajanjem informacijskega opismenjevanja ne poteka, čeprav ga oba zakona pripisujeta šolski inšpekciji. Inšpektor, pristojen za šolstvo, izvaja nadzor nad izvrševanjem določb ZOFVI, vendar še nismo zasledili, da bi izvajali nadzor nad delovanjem šolske knjižnice. Država je z zakonom (ZOFVI, 49. člen) ravnatelj naložila vrsto pristojnosti, med katerimi je tudi spremljanje in vrednotenje dela pedagoških delavcev, kar pomeni, da prisostvuje pri vzgojno-izobraževalnem delu, spremlja delo strokovnih delavcev in jim svetuje. Ravnatelj je torej na šolskem nivoju odgovoren za financiranje delovanja knjižnice, da se program šole, torej tudi program informacijskega opismenjevanja, izvaja in da poteka v sodelovanju med knjižničarjem in učitelji. Med njegove pristojnosti sodi tudi kadrovanje, saj zaposluje in odloča o sklepanju delovnih razmerij s strokovnimi delavci, med katerimi je tudi knjižničar. Zato je ravnatelj odgovoren tudi za zaposlovanje in spoštovanje zakonskih

⁹ Izraz uporabljamo namerno. Zakon o knjižničarstvu je bil na nivoju ministrov usklajen, očitno pa se ustavi na nižjih organih in službah, zato se zdi birokracija ustrezna beseda.

in podzakonskih aktov, ki določajo izobrazbene pogoje za zasedbo delovnih mest, med katerimi je tudi strokovno usposobljen šolski knjižničar.

V knjižničarski stroki bo treba doseči konsenz, kaj je smiselno urejati za celotno področje in kaj je bolje prepustiti posamičnim resorjem. Ker vse knjižnice opravljajo knjižnično dejavnost kot javno službo, je smiselno knjižničarski stroki, njeni zakonodaji in predpisom prepustiti urejanje in določanje strokovne ureditve knjižnic, kadrovske pogoje za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe v vzgoji in izobraževanju pa že do sedaj uspešno določa šolska zakonodaja. Določila je treba le dosledno izvajati in izboljšati medresorsko usklajevanje, kar pa je stvar sistema in manj stroke.

6 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. *Knjižnična informacijska znanja: cilji in vsebine za osnovno šolo*. (2005). Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 30. 8. 2011 s spletne strani: http://www.mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka7program_drugo/knjižnična_inf_znanja.pdf
2. *Knjižnično informacijsko znanje: gimnazija: kurikulum*. (2008). Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 5. 9. 2011 s spletne strani: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/k_knjizn_inf_znanje_gimn.pdf
3. Manifest o šolskih knjižnicah. (2001). *Šolska knjižnica*, 11 (3), 138–139.
4. Novljan, S. (1996). *Sodobne dejavnosti šolske knjižnice s posebnim oziranjem na njene bibliopedagoške naloge pri izvajanju izobraževalnega programa učenja branja v osnovni šoli: doktorska disertacija*. Ljubljana: S. Novljan.
5. Novljan, S. (2005). Knjižnica, možnost za boljšo pismenost. *Sodobna pedagogika*, 56 (posebna izdaja), 174–186.
6. *Osnovna šola. Vsebinska vzgojno izobraževalnega dela*. (1972). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
7. Petermanec, Z. (2006). Prednosti informacijske pismenosti za uspešen študij: izvedba informacijskega opismenjevanja na Ekonomsko-poslovni fakulteti Univerze v Mariboru. V *Informacijska pismenost med teorijo in prakso – vloga visokošolskih in specialnih knjižnic: zbornik prispevkov* (str. 69–81). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
8. Podgoršek, M. (2008). *Motivacija za uporabo storitev šolske knjižnice: magistrsko delo*. Ljubljana: M. Podgoršek.
9. Pravilnik o imenovanju v strokovne nazive v knjižnični dejavnosti. (2009). *Uradni list RS*, št. 6.
10. Pravilnik o napredovanju zaposlenih v vzgoji in izobraževanju v nazive. (2002). *Uradni list RS*, št. 54.

11. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73.
12. Pravilnik o pripravništvu in o strokovnem izpitu strokovnih delavcev na področju vzgoje in izobraževanja. (1996). *Uradni list RS*, št. 30.
13. Pravilnik o razvidu knjižnic. (2003). *Uradni list RS*, št. 105.
14. Pravilnik o smeri izobrazbe strokovnih delavcev v devetletni osnovni šoli. (1999). *Uradni list RS*, št. 57.
15. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. (1995). [E-vir] Kamnik: Amebis. (Knjižna polica, verzija 1.00).
16. Steinbuch, M. (2009). *Informacijska pismenost knjižničarjev in informacijsko opismenjevanje učencev v osnovni šoli: magistrsko delo*. Ljubljana: M. Steinbuch.
17. Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87 in št. 96/2002.
18. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. (1996). *Uradni list RS*, št. 12.
19. Žumer, M. (2003). Novi izzivi pred knjižnicami. V *Vizija razvoja knjižničarstva v Sloveniji: strokovno posvetovanje Zveze bibliotekarskih društev Slovenije (79–88)*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
20. Žumer, M. (2004). Razvoj izobraževanja šolskih knjižničarjev. *Šolska knjižnica*, 14 (3), 238–240.

VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE IN »STANDARDI« – NORMIRANJE ALI ORGANIZACIJA IN EVALVACIJA

ACADEMIC LIBRARIES AND »STANDARDS« – PRESCRIBING
NORMS OR ORGANIZATION AND EVALUATION

Melita Ambrožič

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: melita.ambrozic@nuk.uni-lj.si

Damjana Vovk

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: damjana.vovk@nuk.uni-lj.si

UDK 027.7:006

IZVLEČEK

Obstoječa priporočila za visokošolske knjižnice so stara že več kot dve desetletji, poizkusi njihove posodobitve pa niso prinesli končnih rezultatov. Leta 2010 je bila pri Narodni in univerzitetni knjižnici imenovana delovna skupina za pripravo strokovnih podlag za sprejem priporočil za visokošolske knjižnice. V okviru projekta je delovna skupina opravila analizo statističnih podatkov o delu visokošolskih knjižnic v Sloveniji v letu 2009 in pregledala razvojne trende na področju visokošolskega knjižničarstva. Proučila je obstoječa slovenska merila za izvajanje javne službe v knjižničarstvu ter vključenost visokošolskih knjižnic v procese zagotavljanja kakovosti v visokem šolstvu. Opravljen je bil tudi pregled standardov za visokošolske knjižnice v Združenih državah Amerike in drugod po svetu. S pomočjo anketne raziskave in fokusne skupine je pridobila mnenja slovenskih visokošolskih knjižničarjev o problematiki strokovnih standardov.

Na podlagi ugotovitev delovne skupine je bila izdelana obsežna študija, ki vsebuje tudi osnutek strokovnih standardov in priporočili za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic. V pričujočem prispevku so predstavljene najpomembnejše ugotovitve študije ter vsebina predlaganih strokovnih standardov in priporočil.

Ključne besede: visokošolske knjižnice, knjižnične storitve, standardi, normativi, evalvacija

UDC 027.7:006

ABSTRACT

The existing recommendations concerning higher education libraries are more than two decades old. Up to now, all endeavours to improve them didn't bring final results. In 2010, a working group for preparation of groundwork for recommendations for higher

education libraries at the National and University Library was established. Its members summarized the analysis of the statistical data relating to the functioning of the higher education libraries in 2009 in Slovenia and studied current trends in academic libraries. The working group examined the current Slovene measures on performing public service in the field of librarianship and an involvement of academic libraries in quality assurance in higher education. A review of standards for higher education libraries in the United States of America and across the world was undertaken, too. Opinions of Slovene higher education librarians about standards for academic libraries were obtained by a survey research and a focus group.

On the basis of the findings, a report entitled Preparation of Professional Groundwork for Adopting Recommendations for Higher Education Libraries was made. It contains draft of the document entitled Professional Standards and Recommendations for Organizing, Functioning and Evaluating Higher Education Libraries. Most important conclusions of report and content of draft are presented in this article.

Key words: academic libraries, library services, standards, norms, evaluation

1 UVOD

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1, Ur. l. RS, št. 87/2001) je v členu 11 določil, da razvoj knjižnic usmerjajo standardi in strokovna priporočila, ki se nanašajo na organiziranost in delovanje knjižnične javne službe in ki jih sprejme Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. Slednji je do zdaj sprejel le standarde za področje splošnih knjižnic, na več sejah pa obravnaval tudi vprašanje standardov za visokošolske knjižnice. Na pobudo Nacionalnega sveta za knjižnično dejavnost je tako Ministrstvo za kulturo v letu 2010 Narodni in univerzitetni knjižnici (dalje NUK) poverilo izdelavo ekspertize *Priprava strokovnih podlag za sprejem priporočil za visokošolske knjižnice*. Delovna skupina¹, ki jo je konec maja 2010 imenovala ravnateljica NUK, si je zastavila cilj pripraviti gradivo, ki bo tematiko visokošolskih knjižnic predstavilo na celovit način, uporabno pa ne bo le pri pripravi strokovnih priporočil ampak tudi širše, kot pripomoček za visokošolske knjižničarje pri načrtovanju, organizaciji in evalvaciji dejavnosti njihovih knjižnic. Glede na to da so obstoječa priporočila za visokošolske knjižnice² stara že več kot

¹ Dr. Melita Ambrožič, NUK (vodja); Damjana Vovk, NUK; mag. Branka Badovinac, NUK; Peter Čerče, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče; mag. Mirjam Kotar, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede; dr. Mojca Kotar, Univerza v Ljubljani, Univerzitetna služba za knjižnično dejavnost; mag. Dunja Legat, Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor; mag. Vlasta Stavbar, Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor (člani).

² Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice: knjižnično informacijski sistem univerze (1989).

dve desetletji, in so bili dosedanja poskusi njihove posodobitve neuspešni, se je delovna skupina odločila, da dela ne zaključi zgolj s pripravo strokovnih podlag, ampak v razpravo ponudi že tudi osnutek novega dokumenta.

Na osnovi obsežnega raziskovalnega dela, ki ga je opravila delovna skupina, je bila v začetku leta 2011 izdelana študija *Izhodišča za strokovne standarde in priporočila za visokošolske knjižnice* (Ambrožič, Badovinac, Kotar in Vovk, 2011). V njej avtorice predstavijo temeljne značilnosti ter stanje visokošolskih knjižnic v Sloveniji in svetu, njihovo umestitev v različne zakonske in druge dokumente, seznanimo pa se lahko tudi z razvojem strokovnih standardov za področje visokošolskega knjižničarstva. V zadnjem poglavju je utemeljen model, ki je bil izbran za izdelavo osnutka dokumenta *Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic*. Osnutek dokumenta ter nabor kazalcev in kazalnikov za merjenje in vrednotenje uspešnosti delovanja visokošolskih knjižnic sta vključena kot priloga študije.

V prispevku se bomo omejili le na prikaz tematike, ki se neposredno navezuje na izbrani model strokovnih standardov in priporočil za visokošolske knjižnice. Povzeli bomo nekatere podatke o obstoječem stanju in trendih v slovenskem visokošolskem knjižničarstvu ter izpostavili spremembe v širšem in ožjem okolju, ki visokošolske knjižnice v svetu postavljajo pred nove izzive. Predstavili bomo tudi značilnosti strokovnih standardov na področju knjižničarstva v mednarodnem in slovenskem prostoru ter nekatere dileme, s katerimi se je srečala delovna skupina pri odločanju o značaju in vsebini osnutka dokumenta. V zadnjem delu prispevka pa bomo na kratko predstavili še namen, cilje in vsebino osnutka strokovnih standardov in priporočil.

2 STANJE VISOKOŠOLSKIH KNJIŽNIC V SLOVENIJI IN UGOTOVLJENI TRENDI

Po podatkih nacionalne knjižnične statistike, ki jo zagotavlja Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici (CeZaR), je na dan 31. 12. 2009 v Sloveniji aktivno delovalo³ v okviru Univerze v Ljubljani skupaj **41** visokošolskih knjižnic (39 knjižnic visokošolskih zavodov ter Narodna in univerzitetna knjižnica in Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani), Univerze v Mariboru **11** visokošolskih knjižnic (10 knjižnic visokošolskih zavodov in Univerzitetna knjižnica Maribor), Univerze na

³ Upošteevamo le knjižnice, ki so posredovale statistične podatke o delu za leto 2009.

Primorskem **6** knjižnic visokošolskih zavodov, Univerze v Novi Gorici **1** glavna knjižnica univerze in v okviru samostojnih visokošolskih zavodov **10** knjižnic, **skupaj 69 visokošolskih knjižnic**⁴. Knjižnice niso vpisane v Razvid knjižnic, saj pristojno ministrstvo ne izdaja odločb o njihovi razvitosti, ki so eden od pogojev za vpis v Razvid knjižnic, ki izvajajo javno službo v knjižničarstvu.

V letu 2009 je **knjižnična zbirka** slovenskih visokošolskih knjižnic obsegala **7.251.511 enot** (brez NUK 4.653.140) in dosegla **letni prirast 210.990 enot** (brez NUK 148.036). Število **potencialnih uporabnikov** (študentov in zaposlenih na visokošolskih zavodih) je znašalo **98.575**. Knjižnice so skupaj zabeležile **1.910.742 fizičnega obiska** (obiskovalcev) in **6.364.563 obiska** njihovih **spletnih mest**. Na dom in v prostore knjižnic so **izposodile 2.299.979 enot** gradiva (brez NUK 2.079.902), v medknjižnični izposoji in posredovanju dokumentov pa 61.383 enot (brez NUK 48.458). Za uporabnike so izvedle **7030 ur izobraževanj**. Svojo dejavnost so izvajale na **45.605 m² prostora** in s **530,5 EPZ zaposlenih** (brez NUK 377,5), uporabnikom je bilo na voljo **3342 čitalniških mest** (brez NUK 3.028), od katerih jih je bilo **718 opremljenih z računalniki**. Skupaj so **prihodki** visokošolskih knjižnic znašali **26.654.772 EUR** (brez NUK 17.805.094). Za **nabavo informacijskih virov** so porabile **7.263.781 EUR**, od tega za nabavo elektronskih virov 2.375.300 EUR (32,7 %). Za **izobraževanje knjižničnega osebja** pa so knjižnice skupaj namenile **119.921 EUR**.

Od 26 samostojnih visokošolskih zavodov, ki so delovali v študijskem letu 2009/2010, jih je podatke o delovanju knjižnic ob koncu leta 2009 posredovalo le 10 (38,5 %). Skupaj so te knjižnice zagotavljale 46.758 enot knjižničnega gradiva. Tekoče so imele naročenih 390 naslovov serijskih publikacij in zagotavljale dostop na daljavo do 944 elektronskih virov, letni prirast gradiva je znašal 7606 enot, imele so 8204 potencialne uporabnike in 4182 članov, obiskalo jih je 19.333 uporabnikov, obisk njihovih spletnih strani je znašal 26.414, izdelale so 2929 bibliografskih zapisov in imele v sistemu COBISS.SI skupaj 33.483 kataložnih zapisov. Skupaj so izposodile 27.733 enot na dom in v knjižnico ter 410 enot v medknjižnični izposoji. Izvedle so 243 ur izobraževanja uporabnikov in jim nudile 705 m² prostora, 179 čitalniških sedežev in 80 osebnih računalnikov. Za nakup knjižničnega gradiva so porabile 126.490 EUR, od tega za elektronske vire le 7111 EUR

⁴ Nekateri med knjižnicami imajo več organizacijskih enot, največ Osrednja humanistična knjižnica Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani – 18.

(5,6 %)⁵, za izobraževanje zaposlenih pa 1319 EUR (povprečno 146,6 EUR na zaposlenega). Zaposlovale so 9 EPZ knjižničnih delavcev, od tega 8 EPZ strokovnih delavcev.

Pregled podatkov po posameznih samostojnih visokošolskih zavodih je pokazal, da njihove knjižnice ob koncu leta 2009 (še) niso izpolnjevale minimalnih pogojev, ki jih predpisuje Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003). Le ena knjižnica je imela zaposleno minimalno zahtevano število strokovnih delavcev, šest knjižnic je zaposlovalo po enega strokovnega delavca, tri pa nobenega. Nobena knjižnica ni dosegala minimalnega obsega knjižnične zbirke, vrednosti večine izbranih kazalnikov knjižnične informacijske podpore pa so bile nižje od povprečnih vrednosti za celotno visokošolsko knjižničarstvo. Omenjeni pravilnik vključuje enake minimalne pogoje tako za knjižnice visokošolskih zavodov, ki delujejo že dalj časa, kot tudi knjižnice visokošolskih zavodov, ki delujejo krajši čas oziroma s svojim delovanjem šele začenjajo. Začetna vlaganja v zagotovitev primerne knjižnične podpore so za novoustanovljene (še zlasti zasebne) samostojne visokošolske zavode seveda veliko finančno breme, bi pa morali njihovi ustanovitelji upoštevati, da brez primerne infrastrukture ne bodo mogli zagotavljati kakovostnega visokošolskega procesa.

Vrednosti večine izbranih kazalnikov knjižnične informacijske dejavnosti univerz oziroma samostojnih visokošolskih zavodov (Preglednica 1) kažejo, da najstarejša univerza, tj. Univerza v Ljubljani, zagotavlja uporabnikom boljše pogoje kot mlajše univerze oziroma samostojni visokošolski zavodi, ki svoje knjižnice izgrajujejo krajši čas. Ker pa se večina kazalnikov nanaša na t. i. tradicionalne knjižnične storitve⁶, moramo takšno oceno seveda razumeti z zadržkom.

⁵ Knjižnice samostojnih visokošolskih zavodov svojim uporabnikom v elektronskem okolju pretežno zagotavljajo odprtodostopne vire in v manjšem obsegu licenčne vire. Slovenski konzorciji za dostop do elektronskih informacijskih virov namreč združujejo javne visokošolske in raziskovalne zavode, zasebni visokošolski zavodi v njih ne morejo sodelovati. Licenčni dogovori in konzorcijske pogodbe namreč uporabo virov dovoljujejo le študentom, predavateljem in raziskovalcem ter drugim obiskovalcem knjižnic javnih zavodov.

⁶ Pri podrobnejšem pregledu statističnih podatkov, ki so jih za leto 2009 navajale visokošolske knjižnice za področje elektronskih informacijskih virov in storitev, smo ugotovili, da ti niso dovolj zanesljivi. Pri izračunu kazalca *št. obiskov spletnega mesta na potencialnega uporabnika*, smo npr. dobili vrednosti, ki se med seboj močno razlikujejo. Pregled statističnih podatkov, ki so jih navedle visokošolske knjižnice, kaže, da obisk spletnega mesta spremljajo na različne načine in z različnimi orodji ali pa slednjih sploh nimajo na voljo.

Preglednica 1: Nekateri kazalniki knjižnične informacijske podpore visokemu šolstvu v letu 2009⁷

kazalnik	skupaj vse VK	UL	UM	UP	UNG	SVZ
št. enot knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika*	73,56 **47,20	102,91 **56,42	53,56	8,84	18,32	5,31
prirast knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika	2,14 **1,50	2,52 **1,40	1,94	0,94	6,22	0,87
št. fizičnih obiskov na potencialnega uporabnika	19,38 **16,24	25,55 **20,01	16,71	4,44	2,78	2,20
št. obiskov spletnega mesta na potencialnega uporabnika***	64,57 **31,38	102,87 **44,35	10,93	3,68	318,82	3,00
št. izposojenih enot na potencialnega uporabnika	23,33 **21,10	29,30 **25,36	23,49	4,30	1,91	3,15
št. izposojenih enot na EPZ zaposlenega	4.335,50 **5.509,67	4.286,05 **6.188,62	4.662,80	3.973,50	674,80	3.081,44
št. ur usposabljanja na potencialnega uporabnika	0,07 **0,07	0,10 **0,10	0,04	0,02	0,01	0,03
število kreiranih in redaktiranih zapisov za bibliografije raziskovalcev na EPZ zaposlenega	149,75 **210,19	143,49 **238,94	109,64	754,75	608,00	325,44
št. potencialnih uporabnikov na čitalniški sedež	29,50 **32,55	25,21 **29,37	34,19	45,64	25,23	49,15
št. potencialnih uporabnikov na osebni računalnik	137,29 **147,35	111,33 **123,38	275,40	217,44	98,11	109,98
št. potencialnih uporabnikov na m ² prostora knjižnice	2,16 **3,06	1,75 **3,00	2,18	7,73	4,17	12,48

⁷ Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK) poleg funkcije visokošolske (univerzitetne) knjižnice opravlja tudi funkcijo nacionalne knjižnice in funkcijo nacionalne depozi tarne organizacije, ki skrbi za trajno hranjenje publikacij, ki sodijo v sloveniko. Ker nacionalna knjižnična statistika arhivskega dela njene knjižnične zbirke in EPZ deleža zaposlenih, ki skrbijo za njeno pridobivanje in hranjenje, ne prikazuje ločeno, statistični podatki oziroma vrednosti kazalcev in kazalnikov, ki se nanašajo na knjižnično gradivo in zaposlene v visokošolskih knjižnicah, niso popolnoma verodostojni – v primeru, da vključujejo celotno zbirko in vse zaposlene v NUK, so vrednosti kazalcev in kazalnikov previsoke, ob izločitvi podatkov za NUK pa so vrednosti prenizke. S podobno dilemo smo se srečali tudi v primeru vrednosti nekaterih kazalcev in kazalnikov dejavnosti Univerzitetne knjižnice Maribor (oziroma knjižničnega sistema UM), ki je druga slovenska arhivska knjižnica za hranjenje obveznega izvoda slovenike.

kazalnik	skupaj vse VK	UL	UM	UP	UNG	SVZ
sredstva za nakup gradiva na potencialnega uporabnika (EUR)	73,69 **66,78	101,79 **89,60	42,89	37,05	86,35	14,38
sredstva za izobraževanje na EPZ zaposlenega	226,05 **286,04	223,87 **321,29	232,85	381	0,00	146,56

Vir: *Slovenske knjižnice v številkah: visokošolske knjižnice. Poročilo za leto 2009.* (2010). Ljubljana: NUK.

* Potencialni uporabniki – študentje šteti po podatkih, ki so jih posredovale univerze; potencialni uporabniki – zaposleni na visokošolskih zavodih po podatkih, ki so jih posredovale knjižnice.

** Vrednosti brez NUK.

*** Zaradi uporabe različnih orodij in načinov beleženja obiska spletne strani podatki niso zanesljivi.

Indeksi dejavnosti visokošolskih knjižnic za obdobje 1995–2009 (Slovenske knjižnice v številkah: visokošolske knjižnice, 2010, str. 11) kažejo za leto 2009 v primerjavi z letom 1995 (brez NUK) povečanje knjižnične zbirke z indeksom 132, število neknjižnega gradiva se je zmanjšalo – indeks 88, občutno pa povečalo število naročenih naslovov časnikov in časopisov – indeks 241. Prirast gradiva se je povečal z indeksom 138, močno se je povečal indeks odpisa gradiva (3115). Obisk knjižnic se je leta 2009 v primerjavi z letom 1995 povečal z indeksom 160, obseg izposoje (na dom in v čitalnice) pa je ostal skoraj enak (indeks 99). Število knjižničnega osebja je porastlo z indeksom 117, število potencialnih uporabnikov pa z indeksom 197⁸.

Zanimiva je tudi primerjava statističnih podatkov za tridesetletno obdobje (1977–2008) delovanja našega najstarejšega univerzitetnega knjižničnega sistema, ki kaže (Kotar, 2009), da se je knjižnična zbirka Univerze v Ljubljani povečala za indeks 233, obisk za indeks 359 in izposoja za indeks 215. Ob tem se je število zaposlenih povečalo le za indeks 146, pri čemer je v letu 2008 dejavnost knjižničnega sistema poleg povečanega obsega tiskanih informacijskih virov in klasičnih knjižničnih storitev v primerjavi z letom 1977 obsegala tudi zagotavljanje dostopa do elektronskih virov in storitev, gradnjo digitalnih zbirk, upravljanje in nadgrajevanje portala Digitalne knjižnice UL ter vnos bibliografij raziskovalcev in druge dejavnosti. Nesorazmerje med porastom obsega storitev in kadrovskimi ter prostorskimi pogoji visokošolskih knjižnic postaja v zadnjih letih resna ovira za njihov

⁸ Število potencialnih uporabnikov (študentje in zaposleni na visokošolskih zavodih) je bilo v študijskem letu 1995/96 50.147 (Komljenovič in Marjetič, 2010, str. 31, 213), leta 2009 pa je bilo že 98.575 potencialnih uporabnikov (Slovenske knjižnice v številkah: visokošolske knjižnice, 2010, str. 32).

razvoj. Sklepamo lahko, da ob uvajanju bolonjske prenovne visokošolski zavodi niso imeli (oziroma vlagali) zadostnih materialnih sredstev za razvoj t. i. infrastrukturnih pogojev visokošolskega študija, med katere sodi tudi razvita knjižnična informacijska podpora. Slednja postaja vse dražja, ne le zaradi zagotavljanja sodobne tehnologije in novih storitev ampak tudi zaradi vse višje cene informacijskih virov.

Analiza statističnih podatkov o delu visokošolskih knjižnic v letu 2009, vrednosti izbranih kazalnikov in indeksi knjižnične informacijske dejavnosti kažejo na njihovo veliko raznolikost, ki onemogoča posploševanja ali medsebojne primerjave. Zato bi bilo določanje kakršnih koli kvantitativnih meril, zasnovanih na minimalnih, maksimalnih ali srednjih vrednostih kazalcev ali kazalnikov, ter zahteva po njihovem doseganju, strokovno neutemeljeno. Ne le, da knjižnice delujejo na različnih znanstvenih področjih, kjer se procesi znanstvenega komuniciranja razlikujejo, ampak izkazujejo tudi zelo velike vrednostne razkorake pri vseh kategorijah statističnega poročanja.

3 RAZVOJNI TRENDI IN IZZIVI V VISOKOŠOLSLEM KNJIŽNIČARSTVU

Visokošolske knjižnice so bile stoletja v prvi vrsti usmerjene k izgradnji čim večjih fondov, manj pa k njihovi uporabi, in so služile ozkemu krogu uporabnikov, t. i. akademski eliti. Tudi odprtost knjižnic je bila nezadostna, saj so se bolj kot z uporabniki ukvarjale s knjižničnimi zbirkami. Šele v 19. in zlasti 20. stoletju postaja primarni cilj teh knjižnic posredovanje zapisanega znanja in njegova čim večja dostopnost za javnost, s tem pa posledično narašča tudi zanimanje javnosti za knjižnice.

Čeprav se danes univerzitetne in druge visokošolske knjižnice razlikujejo po organiziranosti, upravljanju, financiranju, velikosti, kakovosti in razporeditvi knjižničnih zbirk itd., lahko v njihovem delovanju zasledimo nekaj skupnih temeljnih razvojnih usmeritev. Zaradi številnih sprememb v ožjem in širšem okolju so morale, da bi opravičile svoj obstoj in pričakovanja uporabnikov, spremeniti svoje razvojne strategije in se organizirati kot mesta za zagotavljanje čim širšega dostopa do informacijskih virov in informacij v različnih oblikah ter na različnih lokacijah in aktivni del izobraževalnega ter raziskovalnega procesa, torej ne le mesto za posredovanje informacij, ampak tudi za njihovo (so)ustvarjanje in izrabo. Visokošolske knjižnice delujejo danes v bistveno drugačnem okolju in so del novih trendov, ki vplivajo na načine njihovega delovanja. Izpostavili bi naslednje:

- **Usmerjenost na potrebe in želje potrošnika** oziroma uporabnika je postala bolj kot kdajkoli prej pomemben del politik organizacij, ki zagotavljajo storitve za javnost, tudi visokošolskih knjižnic. Knjižnice morajo svoje vire in storitve ponuditi prek sistemov in orodij, ki jih uporabniki knjižnic že uporabljajo vsakodnevno, integrirana knjižnična orodja pa vključiti v sisteme, ki podpirajo izvajanje izobraževalnih in raziskovalnih programov. Tako študentje kot znanstvenoraziskovalno osebje bodo tudi v prihodnje v prvi vrsti uporabljali iskalna orodja spleta, zato morajo biti knjižnična orodja, viri in strokovna pomoč tam, kjer so uporabniki. Lewis (2007, str. 424) opozarja, da današnji študentje »živijo na spletu«. Svoje raziskovanje začnejo in običajno tudi končajo z Googlom. Ne le, da se morajo knjižnice ustrezno odzivati na zahteve uporabnikov, biti morajo korak pred njimi in predvideti tudi bodoče potrebe različnih skupin uporabnikov. Podobno razmišlja tudi Tennant (2006, str. 34) in vabi knjižničarje k razmisleku o tem, »kakšne spremembe jih čakajo v prihodnosti in kako jim bodo kos.«
- Temeljito se je spremenil **proces znanstvenega komuniciranja**. Znanstvena spoznanja, ki so se več kot 4000 let prenašala s pomočjo pisnih in tiskanih dokumentov, danes nastajajo in se razširjajo pretežno v elektronskem okolju, večina ustvarjalcev in ponudnikov informacij pa se ne nahaja več le znotraj njihovih akademskih okolij. Fizično lastništvo informacijskih virov zamenjuje t. i. **virtualno lastništvo** oziroma zagotavljanje dostopa do virov, ki obstajajo zunaj zidov knjižnic, pri čemer je pomembna hitrost preskrbe z dokumenti in informacijami. Raziskovalna dejavnost vse bolj temelji na elektronskih virih in orodjih za individualno ter skupinsko raziskovalno delo in izmenjavo informacij. Stopnjujejo se pričakovanja uporabnikov glede uspešnosti in učinkovitosti iskanja informacij ter pridobivanja zelenih dokumentov. Od knjižnic pričakujejo pestro ponudbo elektronskih virov, dostopnih od koder koli in kdaj koli, prek enostavnih iskalnikov in v celotnem besedilu.
- Knjižnice se pojavljajo kot eden glavnih **promotorjev odprtega dostopa do informacij**. Z vzpostavitvijo in upravljanjem infrastrukture odprtega dostopa visokošolske knjižnice svojim raziskovalcem omogočijo lažjo dostopnost njihovih objav, večjo vidnost in posledično večjo odmevnost (citiranost), matičnim ustanovam pa boljši izkoristek javnih sredstev, večjo znanstveno prepoznavnost in s tem tudi višje uvrstitve na svetovnih lestvicah najboljših univerz. Pri tem se knjižnice srečujejo s številnimi avtorskopравnimi omejitvami, ki ovirajo tudi digitalizacijo in ponudbo knjižničnih zbirk v digitalni obliki.

- Kotar (2010, str. 9) izpostavlja, da so se v visokošolskih knjižnicah zaradi reorganizacije visokega šolstva in digitalne revolucije v znanstveni komunikaciji spremenile potrebe v **naboru znanj, ki jih morajo imeti zaposleni**. Uporabniki pričakujejo knjižničarja z znanji z več strokovnih področij, sposobnega navigatorja v svetu informacij, kreatorja in varuha digitalnih vsebin, partnerja v celotnem procesu znanstvenega komuniciranja, aktivnega udeleženca v družabnih omrežjih ... Knjižnice se vedno bolj soočajo tudi s potrebo po zaposlovanju strokovnjakov s področja računalništva in informatike. Nujne so tako spremembe v formalnem izobraževanju knjižničarjev in informacijskih specialistov, kot tudi v stalnem strokovnem izpopolnjevanju zaposlenih.
- Čeprav se v javnosti pojavljajo trditve, da ljudje **knjižnic kot fizičnega prostora** ne potrebujejo več, podatki kažejo drugače. Visokošolske knjižnice s primernimi prostori in opremo beležijo rast števila obiskovalcev, v prvi vrsti študentov, ki v knjižnicah preživijo več časa kot kdaj koli prej (The impact of the economic recession on university library and IT services, 2009, str. 11). Vlaganja v nove zgradbe ali v preureditev obstoječih prostorov knjižnic ostajajo, kljub finančnim omejitvam, prioriteta visokošolskih ustanov, ki si prizadevajo tudi s promocijo knjižnic povečati svojo uspešnost na konkurenčnem visokošolskem trgu. Sodobne visokošolske knjižnice se zato spreminjajo v družabna in učna središča, zagotavljajo pogoje za skupinsko in individualno delo ter učenje in nudijo fleksibilno/mobilno opremo, ki si jo obiskovalci lahko razporejajo v skladu z metodo dela oziroma študija. Poleg tradicionalnih študijskih mest uvajajo prostore za pisanje nalog in za mentorsko delo, multimedijske centre, konferenčne prostore, seminarske sobe, knjigarne, internetne kavarne pa postajajo »norma« sodobne knjižnice.
- Visokošolske knjižnice delujejo v okviru visokošolskih ustanov ter kot take z njimi delijo problematiko financiranja visokega šolstva. Ob **na-raščanju stroškov** zaradi ponudbe digitalne knjižnice in elektronskih storitev se srečujejo s finančnimi omejitvami, ki jih ekonomska kriza še zaostruje. Posledice se že odražajo v obsegu in kakovosti storitev, skrajševanju odprtosti kljub potrebam uporabnikov po daljši odprtosti, skrajševanju delovnega časa služb, katerih storitve upadajo (npr. izposoja klasičnih gradiv), upočasnjenemu razvoju spletnih storitev in digitalnih knjižnic, manjši nabavi informacijskih virov, še zlasti tiskanih, težavah pri zaposlovanju in izobraževanju kadrov ter njihovem nagrajevanju, nabavi in vzdrževanju informacijsko-komunikacijske opreme ipd.

- Za vodstva knjižnic je pomembno, da znajo **utemeljiti vlaganja v knjižnice** in dokazovati njihovo vrednost ter koristi (tudi ekonomske), ustrezno razporejati proračunska sredstva in spremljati učinkovitost notranjih procesov. V procesih evalvacije narašča pomen vrednotenja vpliva in učinkov dejavnosti knjižnic na učne dosežke študentov, zaposljivost in kariero diplomantov, na raziskovalne dosežke visokošolskih ustanov in produktivnost znanstvenoraziskovalnih delavcev.
- Navedene spremembe in trendi v visokošolskem knjižničarstvu zahtevajo tudi **spremembe v upravljanju knjižnic**, ki je bilo stoletja usmerjeno na »hranjenje milijonov in milijonov majhnih kosov papirja, postavljenih v pravilnem redu« (Lewis, 2007, str. 430). V svojih strategijah se morajo usmeriti na ponudbo storitev in izdelkov, ki bodo za uporabnike bolj primerni/uporabni in cenejši (v finančnem ali časovnem prihranku), uvajanje inovativnih sprememb v procese dela ter uporabo izkušenj tudi iz neknjižničnega sektorja.

Fizični obisk se v knjižnicah, ki niso prilagodile prostorov potrebam nove generacije uporabnikov, večinoma zmanjšuje, upada tudi uporaba tradicionalnih informacijskih/referenčnih služb in izposoja tiskanih gradiv. Sodobna tehnologija, ki je spremenila in izboljšala način dela knjižnic ter ponudbo njihovih virov in storitev, hkrati spodbuja vprašanja, če visokošolske ustanove za akreditacijo sploh potrebujejo fizične knjižnice in knjižničarje nasploh. Hardesty (2000) meni, da se ravno tako lahko vprašamo, če je v visokošolskem izobraževanju še potreben fizičen stik študenta s pedagoškim delavcem, so še potrebne fizične učilnice, laboratoriji ipd., in ali lahko pričakujemo informacijsko pismenega in v vseživljenjsko izobraževanje usmerjenega študenta, ki se v času študija ne bo srečal s fizično knjižnico in storitvami knjižničarjev? Opozarja pa na paradoks, in sicer da se knjižnice v zadnjih dvajsetih letih ponašajo s številnimi dosežki (avtomatizacijo dela, gradnjo računalniških katalogov, digitalizacijo gradiv, gradnjo in ponudbo digitalnih zbirk, zagotavljanjem dostopa do elektronskih virov, ne le znotraj matičnih ustanov, ampak tudi na daljavo itd.), jih pa zaradi uporabe tradicionalnih mer uspešnosti ne uspejo primerno predstaviti okolju.

4 VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE IN STANDARDI

4.1 POJEM IN VRSTE STANDARDOV

V splošnem velja, da je standard neka dogovorjena oziroma sprejemljiva raven ali kriterij, ki predstavlja izhodišče, s katerim nekaj primerjamo, merimo ali ocenjujemo (presoajamo, vrednotimo). Nanaša se lahko tudi na količino, obseg, kvaliteto, vzorec, kriterij idr., kar kot normo predpiše organ oblasti oziroma priznana organizacija. Standard je lahko tudi specifikacija metod, materialov ali praks. Njihove vrednosti ali vsebina so opredeljene na osnovi njihove splošne uporabnosti, določi jih lahko tudi konvencija ali priznana ustanova, ki vzpostavi dogovorjene norme, kot je to bilo storjeno na primeru določitve standardne velikosti listovnega kataložnega listka, ki so ga knjižnice uporabljale pred avtomatizacijo katalogov. Žaucer in Juvan-Primožič (1995, str. 125) opredelita pojem takole: »Standard je dokument, ki navaja splošna in večkrat uporabna pravila, navodila ali značilnosti proizvodov, storitev ali z njimi povezanih procesov in proizvodnih postopkov in katerega upoštevanje ni obvezno.« Uporaba standardov je prostovoljna, razen v primeru, da je obvezna uporaba standarda določena s predpisom, ki se mora sklicevati na ustrezní standard.

Glede na njihov formalni status ločimo na *de jure* in *de facto* standarde. *De jure* standard je standard, ki ga sprejme standardizacijski organ, priznan na nacionalni, regionalni ali mednarodni ravni (npr. Mednarodna organizacija za standardizacijo – ISO, Slovenski inštitut za standardizacijo – SIST). Lahko jih sprejemajo tudi strokovne organizacije, vladna telesa, gospodarske združbe itn. Poznamo mednarodne, regionalne (npr. evropske) in nacionalne standarde ter druge, ki se običajno sprejemajo v dolgotrajnih postopkih pogajanj med različnimi strankami. *De facto* standard pa je standard, ki je postal uveljavljen, ne da bi ga sprejel standardizacijski ali drugi za sprejemanje *de jure* standardov priznani organ. Tovrstni standardi so običajno rezultat prevlade določene metode dela ali proizvoda, ki je v dejavnosti postal tako prevladujoč, da je njegov vpliv zato primerljiv s formalno sprejetim standardom. *De facto* standardi so uveljavljeni zlasti v okviru profesionalnih in drugih skupnosti, ki z njimi urejajo svojo dejavnost in preverjanje njenih rezultatov.

V nadaljevanju se bomo omejili na pregled strokovnih (panožnih) standardov s področja organizacije, delovanja in evalvacije knjižnic, ki sodijo med t. i. *de facto* standarde, kajti tudi v primeru strokovnih standardov in priporočil za slovenske visokošolske knjižnice gre za tovrsten dokument.

4.2 STANDARDI NA PODROČJU KNJIŽNIČARSTVA

Avtorica Coyle (2005a) meni, da so bili knjižničarji že od nekdaj motivirani za standardizacijo svojih delovnih postopkov in njihovih rezultatov (storitev in proizvodov). V proces standardizacije so se knjižnice intenzivno vključile v obdobju po letu 1870 in kot prve izoblikovale standarde, ki so se nanašali na takratno tehnologijo dela v knjižničarstvu, tj. na kataložno kartico in njeno vsebino⁹. Danes jim standardizirano delovanje omogoča vključevanje v omrežje številnih informacijskih servisov, uporabo enotnih rešitev za avtomatizacijo poslovanja, izmenjavo podatkov, večjo učinkovitost dela (npr. vzajemni katalogi) ter večjo in enostavnejšo dostopnost storitev in proizvodov za uporabnike (Coyle, 2005b).

Predpisana merila se uporabljajo za merjenje in vrednotenje knjižničnih storitev, zbirk in programov. Standardi se lahko nanašajo tudi na sklop pravil (ang. code of rules) ali postopkov, ki so jih vzpostavile nacionalne ali mednarodne knjižničarske organizacije za izvajanje bibliografske kontrole (npr. mednarodne oznake ISBN in ISSN). V knjižničarstvu, dokumentalistiki in informatiki se danes s standardizacijo na mednarodni ravni ukvarjajo ustanove, kot je ISO, na nacionalni ravni pa pristojni nacionalni organi za standardizacijo. T. i. panožne standarde in smernice za delovanje knjižnic za mednarodno ali nacionalno okolje običajno sprejemajo strokovne knjižničarske organizacije (npr. IFLA, ALA), v okviru katerih delujejo odbori ali komisije za standarde¹⁰. Vendar pa tudi standardizacijsko telo v okviru Ameriškega knjižničarskega združenja (ALA), ki sprejema strokovne (panožne) standarde za področje ameriškega knjižničarstva, nima pristojnosti razglašanja formalnih (*de jure*) standardov za knjižničarstvo. Slednje lahko sprejme le nacionalno akreditirano telo za standardizacijo.

⁹ V ZDA je tako ALA že konec 19. stoletja oblikovala standard za katalogizacijo in izdelavo knjižničnih katalogov. Format MARC pa je bil npr. sprejet že konec šestdesetih let prejšnjega stoletja, ko se pri izdelavi knjižničnih katalogov računalniki sploh še niso uporabljali, knjižničarstvo pa je že ustrezno standardiziralo kataložni zapis.

¹⁰ Zveza bibliotekarskih društev Slovenije (dalje ZBDS) je Komisijo za standardizacijo ustanovila leta 1997. Komisija je sodelovala s takratnim Uradom za standardizacijo in meroslovje RS v postopkih prevzemanja tujih standardov s področja knjižničarstva in dokumentalistike, sicer pa naj bi potrjevala panožne standarde oziroma smernice za organizacijo in delovanje knjižnic. Komisija je po nekaj letih obstoja prenehala delovati, kajti pristojnost potrjevanja panožnih standardov je bila zakonsko poverjena Nacionalnemu svetu za knjižnično dejavnost.

ALA na primer razlikuje dvoje vrst dokumentov, ki jih sprejema, in sicer *standarde* in *smernice* (priporočila), ki se razlikujejo po namenu in vsebini. Standardi vključujejo pravila/politike (ang. policies), ki opisujejo skupne vrednote in načela uspešnega delovanja knjižnic. Bili naj bi izčrpni, zaobjeli oziroma pokrivali naj bi široko paleto dejavnosti in storitev knjižnic ter knjižnicam služili pri načrtovanju dejavnosti, upravljanju in v akreditacijskih postopkih. Vsebujejo dolgoročne cilje, ki naj bi jih dosegale knjižnice s svojim strokovnim delom. Opredeljujejo lahko nabor tako kvalitativnih kot kvantitativnih meril in kriterijev za presojanje njihove uspešnosti, med katerimi so lahko vključeni tudi takšni, ki se nanašajo na vrednosti, ki jih dosega referenčna skupina knjižnic. Smernice (ang. guidelines) pa vključujejo nabor priporočljivih postopkov, ki se jih bodo knjižnice posluževale v prizadevanjih za doseganje standardov. Smernice zato niso nujno celovite ali izčrpne, nanašajo se lahko samo na določene dejavnosti ali storitve. Praviloma vsebujejo le kvalitativna merila. S smernicami se opredelijo tudi dejavniki, ki vplivajo oziroma prispevajo k večji uspešnosti delovanja knjižnic, zagotavljajo pa tudi okvire za razvoj politik in postopkov knjižnic. Vključujejo lahko referenčne vrednosti oziroma primere najboljših praks, s katerimi lahko knjižnice primerjajo in vrednotijo svoje pogoje dela, knjižnične storitve ali informacijske vire.

ALA govori o štirih splošnih vrstah standardov in smernic, relevantnih za področje knjižnic, in sicer:

- **standardi in smernice za storitve oziroma delovanje knjižnic** opredeljujejo raven odličnosti ali zadostnosti pri organizaciji, izvajanju in evalvaciji knjižničnih storitev. Tovrstni dokumenti se običajno nanašajo na določeno vrsto knjižnic ali uporabnikov knjižnic. Takšen primer so ACRL standardi za visokošolske knjižnice («Standards for libraries in higher education»);
- **standardi in smernice za poenotenje delovnih postopkov in proizvodov knjižnic** opisujejo sprejemljivo oziroma dogovorjeno metodo za izvajanje posameznih vrst knjižničnih dejavnosti ali nalog (npr. anglo-ameriška katalogizacijska pravila);
- **standardi in smernice za izobraževalno dejavnost knjižnic** vsebujejo zahteve, ki naj jih izpolnjujejo izobraževalni programi na področju knjižničarstva (npr. akreditacijski standardi za magistrske programe s področja bibliotekarske in informacijske znanosti);
- **tehnični standardi in smernice** v knjižnični dejavnosti so formalno dogovorjeni standardi, ki jih razvijajo nacionalni ali mednarodni stan-

dardizacijski organi, in praviloma zagotavljajo mere odličnosti ali ustreznosti proizvodov ali dejavnosti. Tovrstne dokumente ne sprejema ALA, lahko pa sodeluje pri njihovem razvoju (primera tovrstnih standardov sta ameriški standard za enoten format za izmenjavo bibliografskih podatkov – NISO Z39.2 in mednarodni standard za enotno oštevilčenje serijskih publikacij – ISSN).

Na področju t. i. *de facto* standardov so v knjižničarstvu najbolj znani standardi s področja organizacije in delovanja knjižnic ter njihovih storitev. Obille (2007, str. 109) navaja, da so tovrstni standardi za področje visokošolskih knjižnic vedno povezani s procesom evalvacije in zagotavljanjem kakovosti. Visokošolske knjižnice so namreč del akademskih ustanov in kot takšne predmet stalnih evalvacij, tako notranjih (s strani knjižničarjev, uporabnikov ali univerzitetne uprave) kot zunanjih (s strani vladnih in akreditacijskih agencij). Knjižničarji so za področje organizacije in delovanja visokošolskih knjižnic najprej razvili standarde, katerih glavni namen je bil dokazati potrebo po (večjih) finančnih sredstvih za delovanje knjižnic. Poudarek je bil na kvantitativnih standardih z merili in kriteriji za izračune potrebnih vloženi virov, tj. osebja, opreme, prostorov, knjižničnega gradiva in finančnih sredstev. Postopoma se v tovrstne standarde vključujejo merila za vrednotenje rezultatov dela knjižnic, pod vplivom standardov visokošolskih akreditacijskih teles pa tudi merila za vrednotenje končnih rezultatov delovanja knjižnic (ang. *outcomes*), tj. njihovega vpliva in učinka na okolje. Strokovni standardi tako postajajo orodje za organizacijo, delovanje in vrednotenje uspešnosti delovanja knjižnic, njihovih storitev ter vpliva in učinkov njihove dejavnosti.

Na mednarodni ravni obstajajo za področje visokošolskih knjižnic le strokovni standardi za univerzitetne knjižnice, ki jih je sprejela IFLA že leta 1985 (*Standards for university libraries*, 1985). V razpravah o tem, v kolikšni meri naj omenjeni standardi vključujejo tudi kvantitativna merila, je bila sprejeta odločitev, da morajo biti dovolj splošni, da bodo uporabni tako v okviru različnih univerz, kot na regionalni in nacionalni ravni. Gre za standarde splošnih principov, vsebujejo priporočila, ki jih mora vsaka država na svoji nacionalni ravni prilagoditi svojim lokalnim pogojem, standardi so lahko torej le vodila posameznim deželam pri pripravi lastnih. Kvantitativnih meril ne vključujejo. Stalni odbor IFLA sekcije za univerzitetne in druge znanstvene knjižnice do zdaj k prenovi standardov še ni pristopil.

Med knjižničarji so sicer prisotna stalna razhajanja glede namena in vsebine strokovnih standardov. Na eni strani srečamo opozorila o omejeni

uporabnosti standardov s kvantitativnimi merili in favoriziranjem merjenja vloženih virov in notranjih procesov, na drugi strani pa opozorila, da brez kvantitativnih meril knjižnice od financerjev ne uspejo zagotoviti ustreznih pogojev za delovanje. Kritik so (bili) deležni tudi nekateri kvantitativni standardi (npr. zgodnji ACRL standardi) z visoko postavljenimi vrednostmi meril, ki naj bi jih dosegale visokošolske knjižnice, v praksi pa temu ni bilo tako. Pristaši takšnih standardov vseeno poudarjajo, da so uporabni, saj predstavljajo cilje, h katerim morajo v razvoju svojih storitev težiti knjižnice. Standardi bi po mnenju Kao in Lin (2001) morali vsebovali nabor realnih pogojev, katerih izpolnjevanje bo zagotavljalo kakovostno dejavnost univerzitetnih knjižnic. Ugotavljata, da je danes večina standardov za visokošolske knjižnice kvalitativnih, in kot takšni vsebujejo številne kriterije ter vrednostne sodbe, ki jih je na subjektivni ravni mogoče razlagati na različne načine, zato imajo v vrednotenju razvitosti knjižnic le omejeno vrednost. Kvantitativni standardi so med knjižničarji bolj zaželeni, knjižnicam omogočajo natančno vrednotenje doseganja posameznega standarda, hkrati pa jim služijo kot argument za univerzitetne uprave pri predlogih za večji obseg financiranja tistih dejavnosti, ki ne dosegajo standardov. Vendar je treba pri njihovi izdelavi predhodno opraviti temeljite analize statističnih in empiričnih podatkov o delovanju knjižnic, pa tudi njihovega akademskega okolja. V nasprotnem primeru nimamo realne osnove za postavljanje meril in kriterijev za vrednotenje njihovega doseganja.

4.3 STROKOVNI STANDARDI V AMERIŠKEM VISOKOŠOLSKEM KNJIŽNIČARSTVU

Zgodovina razvoja strokovnih standardov je v ameriškem knjižničarstvu že daljša od stoletja, njihovi standardi so ves čas vzor tudi za številne druge države. Za ameriške univerzitetne in druge visokošolske knjižnice sprejema strokovno združenje ACRL (Association of College and Research Libraries)¹¹ neobvezne (de facto) standarde, knjižnice pa poskušajo prepričati odločevalce in akreditacijske agencije, da bi jih uporabljali pri evalvaciji knjižnic. Visokošolske knjižnice so odvisne od finančnih sredstev matičnih ustanov, zato si v prvi vrsti prizadevajo za standarde, ki zagotavljajo njihovo »preživetje« in zlasti predstavljajo orodje za vrednotenje vpliva in učinka njihove dejavnosti na uspešnost visokošolskih ustanov. Prva in

¹¹ Združenje knjižnic kolidžev in znanstvenih knjižnic je divizija Ameriškega knjižničarskega združenja (glej več: <http://www.acrl.org/ala/mgrps/divs/acrl/index.cfm>).

nekaj kasnejših različic standardov za knjižnice visokošolskih kolidžev¹² so vključevale kvantitativna merila, ki so se nanašala na velikost zbirke, število in sestavo knjižničnega osebja, delež proračuna matične ustanove, število čitalniških sedežev in prostore knjižnice. Nasprotniki takšnih standardov so opozarjali, da so postavljena kvantitativna merila popolnoma arbitrarna in niso zasnovana na ustreznih raziskavah. Zlasti pa ne upoštevajo, da se matične ustanove knjižnic in njihovi študijski programi razlikujejo in se zato razlikujejo tudi njihove potrebe po vrsti in obsegu knjižničnih storitev.

Leta 1998 je vodstvo ACRL sklenilo, da morajo vse nove izdaje standardov vsebovati tudi merila za vrednotenje končnih rezultatov delovanja knjižnic. Regionalna akreditacijska združenja so namreč v procese akreditacij uvedla politiko vrednotenja končnih rezultatov delovanja visokošolskih ustanov, med njimi tudi vrednotenje stopnje informacijske pismenosti študentov. Sprva so bili ameriški akreditacijski standardi¹³ kvantitativni in so služili presojanju, če ima ustanova vse potrebne vire za izvajanje ustreznega visokošolskega procesa, skozi leta pa so postajali vse bolj kvalitativni (Nelson, 2010, str. 3449). Danes od visokošolskih ustanov zahtevajo tudi primerne infrastrukturne pogoje na področju knjižnične podpore, ki pa jih večina določa zelo na splošno. Čeprav akreditacijska združenja uradno v procesih akreditacije upoštevajo le svoje standarde, pa pri evalvaciji visokošolskih knjižnic kot njihovo dopolnilo uporabljajo standard ACRL.

Standardi za knjižnice ameriških kolidžev iz leta 2000 (Standards for college libraries, 2000) že temeljijo na merjenju končnih rezultatov delovanja knjižnic, pomenili pa so tudi prehod s kvantitativnih na kvalitativna merila. Za visokošolske knjižnice je zato postalo pomembno vrednotenje znanja in kompetenc študentov, ki so rezultat uporabe knjižničnih storitev ter sodelovanja študentov v programih knjižničnih instrukcij. Pokazala pa se je tudi potreba po skupnih standardih za vse vrste knjižnic v visokem šolstvu. Slednje je ACRL sprejel leta 2004 (Standards for libraries in higher education, 2004). Predstavljajo orodje, ki knjižnicam pomaga oblikovati cilje ter spremljati prispevek k uspešnosti matičnih ustanov in njihov vpliv na končne rezultate študijskega procesa. Standardi priporočajo tudi področja delovanja, primerna za medsebojno primerjanje knjižnic, spodbujajo oblikovanje za to ustreznih meril, navajajo pa tudi nekatera kvantitativna in kvalitativna

¹² Prvi ACRL standardi so bili sprejeti leta 1959, in sicer za knjižnice visokošolskih kolidžev, leta 1960 za knjižnice dvoletnih kolidžev in leta 1979 za univerzitetne knjižnice.

¹³ Akreditacijski proces v ameriškem visokem šolstvu se je začel z ustanovitvijo šestih akreditacijskih združenj med leti 1885 in 1924.

merila, uporabna v procesih vrednotenja dejavnosti in storitev knjižnic. Že v uvodu dokumenta je poudarjeno, da če želijo biti standardi uporabni v različnih vrstah visokošolskih knjižnic, ne smejo biti obvezujoči. Ponujajo naj le okvir za metodični pregled in analizo delovnih postopkov, storitev in končnih rezultatov v okviru akreditacijskega konteksta.

V juliju 2011 je ACRL objavil nov osnutek standardov, tj. *Standards for libraries in higher education: (Draft revision – July 2011)* (2011), ki obravnavajo devet vidikov (ang. principles) delovanja visokošolskih knjižnic: pomen za uspešnost visokošolskega zavoda, strokovno vrednost, vlogo pri izobraževanju, vlogo pri raziskovanju, zbirko, prostor, upravljanje knjižnice, osebje in odnose navzven. Besedilo osnutka je kratko in vključuje kazalce uspešnosti, ki so izključno kvalitativni. Obsežnejše so priloge, med katerimi najdemo prilogo z obsežnim naborom zelenih končnih rezultatov delovanja visokošolskih knjižnic in prilogo z naborom kvantitativnih kazalcev uspešnosti za morebitno primerjalno presojanje knjižnic. Novi osnutek ACRL standardov bomo upoštevali pri izdelavi končnega predloga strokovnih standardov in priporočil za slovenske visokošolske knjižnice.

4.4 STROKOVNI STANDARDI ZA VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE V DRUGIH DRŽAVAH

Pregled virov in literature s področja standardov za visokošolske knjižnice, je pokazal, da se jih največ nanaša na ameriške, tj. standarde ACRL, in le malo na standarde drugih držav. Objavljeni so npr. standardi ameriškega združenja medicinskih knjižnic za knjižnice, ki delujejo v okviru veterinarskih visokošolskih ustanov, sprejeti leta 2005 (*Standards for the academic veterinary medical library*¹⁴). V Kanadi obstajajo leta 2004 objavljeni standardi za knjižnice visokošolskih kolidžev (*Standards for Canadian college libraries*¹⁵), Filipinsko združenje visokošolskih in znanstvenih knjižnic (PAARL) objavlja trenutno še veljavne standarde, sprejete leta 2000 (*Standards for academic libraries for 2000*¹⁶) in predlog novih standardov za visokošolske knjižnice (*Standards for academic libraries for 2010*¹⁷), Združenje

¹⁴ Dostopno na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC545135/pdf/i0025-7338-093-01-0130.pdf>.

¹⁵ Dostopno na: http://www.cla.ca/AM/Template.cfm?Section=Occasional_Paper_Series&Template=/CM/ContentDisplay.cfm&ContentID=4040.

¹⁶ Dostopno na: <http://www.dlsu.edu.ph/library/paarl/pdf/standards/standards2000.pdf>.

¹⁷ Dostopno na: <http://www.slideshare.net/PAARLOnline/draft-proposal-for-library-standards-2010>.

avstralskih in novozelandskih teoloških knjižnic (ANZTLA) pa standarde za knjižnice teoloških visokošolskih ustanov in druge teološke knjižnice (ANZTLA standards¹⁸), sprejete leta 2000. Nemško združenje medicinskih knjižnic (AGMB) je standarde za bolnišnične knjižnice, ki se lahko smiselno uporabljajo tudi za univerzitetne knjižnice, sprejelo leta 2004 (Standards for hospital libraries in Germany¹⁹), britansko združenje pravnikov pa je leta 2009 na osnovi empiričnih študij posodobilo standarde za visokošolske ustanove s področja pravnih študij (A library for the modern law school: statements on standards for university law library provision²⁰). Hohof (2008) npr. poroča, da je delovna skupina BID leta 2008 pripravila predlog standardov za nemške visokošolske knjižnice (Standards für Hochschulbibliotheken, Hohoff, 2008). Podatkov o formalnem sprejemu standardov nismo zasledili, je pa njihova vsebina vključena v strateški dokument nemških knjižnic »Principles for good libraries: guidelines for decision-makers«²¹. Pridobili smo tudi besedilo predloga standardov za visokošolske knjižnice v Republiki Hrvaški (Standard i smjernice razvoja i uvođenja najbolje prakse u visokoškolskim knjižnicama u Republici Hrvatskoj), pripravljeno oktobra 2008, ki pa do zdaj še ni bilo formalno potrjeno.

Analiza navedenih dokumentov je pokazala, da se razlikujejo tako v namenu in ciljnih kot tudi glede na področja, ki jih urejajo. Nekateri dokumenti so zelo kratki in splošni, drugi obsežni in zelo podrobno navajajo dejavnosti, postopke, storitve, informacijske vire itd., ki naj bi jih izvajale oziroma zagotavljale visokošolske knjižnice. Med dokumenti so takšni, ki vsebujejo izključno kvalitativna merila, drugi vključujejo tudi kvantitativna. Zlasti v novejših dokumentih pa lahko sledimo trendu, ki smo ga omenili že pri strokovnih standardih v ameriškem visokoškolskem knjižničarstvu, tj. prehod s standardov, katerih težišče je na določanju kvantitativnih meril za vložene vire, na standarde s kvalitativnimi merili in poudarkom na vrednotenju

¹⁸ Dostopno na: <http://www.anztla.org/Pages/standards.html>.

¹⁹ Dostopno na: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:hOi2rE85HG4J:www.agmb.de/papooopro/index.php%3Fmenuid%3D12%26downloadid%3D18%26reporid%3D0+germany+university+libraries+standards&hl=sl&gl=si&pid=bl&srcid=ADGEESjRzmG5S3CUdAThUCdfrOkuIO12jc6dCQ7anyMpZauSm8NS3GlrXOVolsq_WH1h5SsEMv-CfuhtW6bXpcs_T8e2KOe3UW64ql6up57RxRCAVY3pM1AAIelS9cCejFknWYkwLC8nb&sig=AHIEtbQp8NDBIK9QtP1-G1b6KPN9RFSUBA.

²⁰ Dostopno na: <http://www.legalscholars.ac.uk/documents/SLS-Library-for-a-Modern-Law-School-Statement-2009.pdf>.

²¹ Dostopno na: <http://www.bideutschland.de/download/file/Guidelines%20for%20Decision-Makers%20.pdf>.

končnih rezultatov delovanja knjižnic in njihovemu prispevku h kakovosti visokošolskega okolja.

5 DOLGA POT DO SPREJEMA SLOVENSКИH STANDARDOV ZA VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE

Dolgan Petrič (1998, str. 181) ugotavlja, da je v primerjavi z drugimi temami v slovenski strokovni literaturi o strokovnih standardih v visokošolskih knjižnicah zapisanega razmeroma malo, čeprav je Sekcija za visokošolske knjižnice pri ZBDS tej problematiki v preteklosti posvečala veliko pozornosti. Po njenem mnenju tematika postane aktualna približno vsakih deset let, navadno v povezavi s projekti o reformi visokega šolstva. S težavami pri iskanju relevantnih virov smo se srečali tudi pri našem delu.

Čeprav se v slovenskem prostoru z visokošolskimi knjižnicami srečamo ob ustanovitvi prve, tj. ljubljanske univerze, ter nastajanju posameznih visokošolskih ustanov, pa so pred njimi na ozemlju današnje Slovenije delovale javne znanstvene knjižnice. Kodrič-Dačić (2007, str. 5) posebej izpostavi skrb avstrijskih državnih organov za kontinuiran strokovni razvoj na področju bibliotekarstva in delovanja javnih znanstvenih knjižnic v 19. stoletju, ki pa je bil na Slovenskem po prvi svetovni vojni prekinjen. »Prva instrukcija, ki velja za prvi in najstarejši državni ukrep na področju knjižničarstva, je bila izdana leta 1778, druga, začasna, pa leta 1825. Že prva instrukcija je predpisala enoten način postavitve gradiva ter sistematičen način oblikovanja matičnega, splošnega abecednega, splošnega znanstvenega in stvarnega (predmetnega) kataloga, med tem ko jo je druga nadgradila s celotnim področjem upravljanja knjižnice, od varstva stavbe in gradiva pred požarom ter dela z uporabniki, do pridobivanja, opreme in obdelave knjižničnega gradiva. Instrukciji zato predstavljata prve kompleksne strokovne standarde oziroma normative, po katerih so se morale ravnati javne knjižnice.« (Kodrič-Dačić, 2007, str. 6)²²

V obdobju med obema vojnama so bila v slovenskem knjižničarstvu prisotna prizadevanja za ureditev celotnega področja javnega knjižničarstva v okviru integralnega zakona, ki jih zasledimo že ob koncu dvajsetih let 20. stoletja:

²² Instrukcija, predpisana za vse univerzitetne in licejske knjižnice z dvornim dekretom 30. aprila 1778, št. 628 in Instrukcija za cesarsko kraljevske univerzitetne in študijske biblioteke, začasno izdana z dekretom študijske dvorne komisije z dne 23. julija 1825, št. 2930.

»Ti poskusi so logičen rezultat razcveta knjižničarstva po prvi svetovni vojni, predvsem porasta teoretičnega bibliotekarskega znanja, ki se je med drugim kazalo tudi v predlogih o medknjižnični izposoji ter o oblikovanju centralnega kataloga in kooperativne izdelave nacionalne letne bibliografije kot idejnima zasnovama modernega sistema vzajemne katalogizacije. Ideja takega sodelovanja med knjižnicami v Kraljevini Jugoslaviji bi bila seveda težko uresničljiva brez zakona, ki bi dal formalno podlago za uvajanje enotnih strokovnih osnov za delo knjižnic, določil pristojnosti knjižnic ter razmerja med njimi.« (Kodrič-Dačić, 2000, str. 8) Prvi osnutek knjižničnega zakona²³ je bil po navedbi avtorice izdelan že leta 1929, kasneje je bilo izdelanih še nekaj osnutkov (za njihovo pripravo so bile zadolžene sekcije Društva bibliotekarjev Jugoslavije, med njimi tudi ljubljanska), vendar pa zakon do druge svetovne vojne ni bil sprejet.

Kodrič-Dačić (2000) poudarja, da so bili med tem, ko se je stroka ukvarjala s pripravljanjem in usklajevanjem različnih osnutkov zakona o javnih knjižnicah, sprejeta univerzitetna zakonodaja ter predpisi, ki so urejali delo šolskih in ljudskih knjižnic. Za področje univerzitetnih knjižnic je bil pomemben leta 1930 sprejeti Zakon o univerzah (1930), ki je določil, da obstajajo pri univerzah poleg specialnih knjižnic po zavodih in seminarjih tudi splošne (»obče«) univerzitetne knjižnice, njihovo delovanje pa je podrobneje uredila leta 1932 sprejeta Obča univerzitetna uredba (1932). Uredba je določala upravljanje univerzitetne knjižnice (ki ga je podredila univerzitetnemu knjižničnemu odboru), izobrazbo in položaj knjižničnega strokovnega osebja, izbor upravnika knjižnice in strokovnega osebja, vodenje ter uporabo knjižnice. Predpise za izpit knjižničnega osebja naj bi določila posebna pravila, ki jih predpiše univerzitetni senat v sporazumu z upraviteljem knjižnice in knjižničnim odborom. V obdobju med obema svetovnima vojnama torej lahko sledimo neuspešnim prizadevanjem stroke za zakonsko ureditev položaja in delovanja knjižnic na sploh, v praksi pa so njihovo delovanje določili predpisi področno pristojnih organov oblasti. Tudi v obdobju po Drugi svetovni vojni kar 25 let v stroki ne zasledimo poskusov izdelave strokovnih standardov.

²³ Prvi osnutek knjižničnega zakona je urejal delovanje vseh vrst knjižnic, pridobivanje gradiva in izgradnjo knjižničnih zbirk, predpisoval je notranjo organizacijo knjižnic, njihovo financiranje, zaposlovanje knjižničnih delavcev, njihovo izobrazbo, strokovne kvalifikacije in plačo, odprtost knjižnic, dostopnost knjižničnega gradiva in medknjižnično izposajo. Posebej so bile opredeljene naloge in upravljanje univerzitetnih knjižnic.

Prva pobuda za izdelavo standardov za vse vrste knjižnic izvira iz leta 1970 in jo je dalo takratno Društvo bibliotekarjev Slovenije. Sepe (1971, str. 44) je opozorila, da se v društvu takrat še niso v celoti zavedali, kako težke naloge se lotevajo, izkazalo se je, da bo najtežje pripraviti standarde za t. i. univerzne knjižnice²⁴. Slednje so raznovrstne ne le po velikosti, temveč tudi po organizaciji in strokovni ureditvi, zato »če bi hoteli izdelati standarde za univerzne knjižnice, kakršne so danes, bi morali izdelati toliko različnih standardov, kolikor je tipov knjižnic.« (Sepe, 1971, str. 45)

Sekcija za univerzne knjižnice pri ZBDS je standarde za visokošolske knjižnice pripravljala v letih 1980–1989 (delovno skupino je vodila Breda Filo) in se pri tem srečevala s številnimi dilemami. Filo (1987, str. 2) piše, da je pri pripravi predloga standardov sekcija izhajala iz prepričanja, »... da je treba v času, ko je znanje postalo osrednji dejavnik družbenega razvoja, postaviti jasne kriterije za delovanje univerznih knjižnic. Ti kriteriji pa so, da samo tiste knjižnice, ki so povezane v računalniško podprtem knjižničnoinformacijskem sistemu univerze, ki imajo strokovno dobro usposobljene kadre ter ustrezen in dovolj obsežen knjižnični fond, omogočajo svojim visokim šolam izpolnjevati njihove naloge«. Avtorica poudari, da se pri pripravi dokumenta sekcija ni mogla nasloniti na vzore iz drugih dežel. »To pa ne samo zato, ker bi bili numerični podatki za nas čista utopija, ampak predvsem zato, ker je univerzitetna knjižnica v tujini večinoma prototip osrednje knjižnice univerze, katere organski del so tudi fakultetne knjižnice, če obstajajo. Tudi standardi za univerzitetne knjižnice, ki jih je pripravila IFLA za konferenco v Chicagu leta 1985, in so namenjeni deželam v razvoju, govore le o univerzitetni knjižnici kot edini knjižnici univerze.« Sekcija se je namenoma izognila neposrednemu reševanju problema dihotomije univerznega knjižničarstva na Slovenskem. Menila je, da tega problema ni potrebno več reševati, »... kajti na temeljnih principih bibliotekarstva zgrajen in z računalniško tehnologijo podprt knjižničnoinformacijski sistem univerze bo postopoma odpravil škodljivo in drago dvotirnost, omogočal bo kvalitetno knjižničnoinformacijsko službo uporabnikom tam, kjer delajo ali raziskujejo.« (Filo, 1987, str. 2)

Dokument je bil v okviru ZBDS sprejet leta 1988, Strokovni svet za knjižničarstvo RS²⁵ ga je potrdil leta 1989 in predlagal, da se ga posreduje v obravnavo in sprejem Univerzi v Ljubljani in Univerzi v Mariboru. Doku-

²⁴ Izdelava standardov za druge vrste knjižnic je dejansko potekala hitreje kot za knjižnice univerz, tako so bili za »javne knjižnice« sprejeti že leta 1975.

²⁵ Organ, ki ga je nasledil Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.

ment je (kmalu) verificirala le Univerza v Mariboru, ne pa tudi ljubljanska univerza ali ministrstvo pristojno za visoko šolstvo. Na ljubljanski univerzi je razprava o dokumentu sicer stekla v drugi polovici leta 1990, ni pa se iztekla v verifikaciji dokumenta. Čeprav sta bila tako strokovno združenje knjižničarjev kot Strokovni svet za knjižničarstvu ob sprejetju Strokovnih kriterijev in meril za visokošolske knjižnice prepričana, da se bo dokument v visokem šolstvu uveljavil kot predpis, se to ni zgodilo.

Besedilo in pripombe na dokument je ponovno obravnavala sekcija za visokošolske knjižnice pri ZBDS. Na seji, ki je bila januarja 1991, so člani ugotovili, da besedila v razmerah ko stara zakonodaja ni več aktualna, nova, ki bila osnova za spreminjanje terminologije, pa še ni sprejeta, ni mogoče popraviti. Sekcija za visokošolske knjižnice je zato Komisiji za informatiko, dokumentacijo in knjižničarstvo pri Univerzi v Ljubljani priporočila, da se strokovni kriteriji sprejmejo v predlagani obliki in da se revidirajo, ko bo sprejeta ustrezna zakonodaja na področju knjižničarstva. Posodobljen dokument (v razdelku Predlog meril za ocenjevanje dela knjižničnih delavcev) je pripravila delovna skupina Sekcije za visokošolske knjižnice, ki jo je vodil Ivan Kanič, leta 1992. Predlog je bil poslan pristojnemu ministrstvu, ki pa je isto leto sprejelo svoj pravilnik (Sklep o normativih in standardih za opravljanje izobraževalne dejavnosti v višjem in visokem šolstvu, 1992), ki v delu, ki se je nanašal na knjižnice, ni upošteval dokumenta ZBDS. Kasneje je NUK na ministrstvo pristojno za visoko šolstvo nekajkrat posredoval pobudo za pripravo novega dokumenta, vendar do njegove izdelave ni prišlo.

V primerjavi s standardi IFLA za univerzitetne knjižnice, ki vsebujejo le osem splošnih priporočil, dopuščajo pa, da jih posamezne države glede na stanje v svojih okoljih ustrezno dopolnjujejo, je dokument Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice (1989) zelo obsežen in vsebuje poleg kvalitativnega tudi kvantitativni del. Iz poročil o pripravi standardov ne zasledimo pojasnil o tem, kaj je avtorjem standardov služilo kot osnova za določitev kvantitativnih meril oziroma če so merila bila preverjena v praksi. Kvantitativna merila so se namreč izkazala kot nerealna oziroma v praksi nedosegljiva, njihovo preverjanje v praksi je pokazalo zaskrbljujoče stanje visokošolskih knjižnic na področju kadrov, prostorov, odprtosti in knjižnične zbirke ter s tem na nezadovoljivo skrb visokošolskih zavodov za knjižnično informacijsko podporo izvajanju svoje dejavnosti. V času njegovega nastanka je šlo za dokument, ki je sodobno zasnoval organizacijo in delovanje visokošolskih knjižnic univerz, z leti pa je mestoma postajal vse bolj zastarel in neprimeren za uporabo. Ker je nastal v obdobju pred spremembo visokošolske zakonodaje, ki je omogočila nastajanje samostojnih

visokošolskih zavodov, se nanaša le na visokošolske knjižnice, ki delujejo v okviru univerz. Zaradi družbenih in političnih sprememb je postala tudi uporaba določenih terminov zastarela, dejavnost in delovanje visokošolskih knjižnic pa sta se zaradi številnih sprememb v njihovem okolju spremenila v tolikšni meri, da je potrebna tudi vsebinska posodobitev dokumenta.

Avtorica Dolgan Petrič (1998, str. 173) opozarja na tuje izkušnje, ki kažejo, da se v svetu bolj kot standardi uveljavljajo različne vrste kvalitativnih, v manjši meri tudi kvantitativnih priporočil, ter merjenje kakovosti poslovanja knjižnic s pomočjo različnih kazalcev uspešnosti. Dokument Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice po njenem mnenju v praksi ni mogel zaživeti, saj je zlasti v svojem kvantitativnem delu predpostavil poenotenje knjižnic, med katerimi obstajajo velike razlike. Zato je ocenila, da bi bilo smotrnejše pripraviti nov dokument s priporočili za delovanje visokošolskih knjižnic in merili za njihovo evalvacijo, v prvi vrsti za vrednotenje njihove kakovosti.

6 OBSTOJEČA MERILA ZA IZVAJANJE JAVNE SLUŽBE V KNJIŽNIČARSTVU

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1, Ur. l. RS, št. 87/2001) opredeli javno službo na področju knjižnične dejavnosti in pogoje za izvajanje knjižnične javne službe, ki pa so v 36. členu opredeljeni le na splošno. Podrobneje jih določa **Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe** (Ur. l. RS, št. 73/2003)²⁶. Izpolnjevanje pogojev ugotavlja za posamezno vrsto knjižnic pristojno ministrstvo z odločbo. Knjižnica lahko začne z izvajanjem knjižnične javne službe po pravnomočnosti omenjene odločbe. Na visokošolske knjižnice se v pravilniku nanašajo člani od 25 do 29, ki določajo velikost in vsebino knjižnične zbirke, zagotavljanje dostopnosti informacijskih virov, za knjižnice članic univerze in samostojnih visokošolskih zavodov pa tudi najmanjše število zaposlenih, število čitalniških sedežev in računalniških delovnih postaj ter opremo. Glede na obseg izpolnjevanja normativov se knjižnice razvrščajo v tri kategorije razvitosti in v skladu s Pravilnikom o razvidu knjižnic (Ur. l. RS, št. 105/03) vpišejo v razvid knjižnic, ki opravljajo javno službo.

Merila za knjižnično zbirko v Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe so v pretežni meri povzeta po dokumentu Stro-

²⁶ Spremembe pravilnika, sprejete leta 2008, se nanašajo le na splošne knjižnice (Ur. l. RS, št. 70/2008).

kovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice (1989). Za univerzitetne knjižnice so v primerjavi z omenjenimi manj zahtevna, prav tako za ostale visokošolske knjižnice. Tudi v primeru knjižničnega osebja se Pravilnik opira na merila iz dokumenta Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice – Priloga B, ki navaja, da morata biti v visokošolski knjižnici zaposlena najmanj dva strokovno usposobljena knjižnična delavca. Vendar pa v nasprotju z veliko starejšim dokumentom ne navaja, kateri so dejavniki, od katerih bo odvisno (ustrezno) število zaposlenih. Visokošolski zavod ima tako ustrezno knjižnico že, če zaposluje dva strokovna delavca. Pravilnik, podobno kot Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice, navaja, da morajo imeti knjižnice za vsako nalogo, ki jo koordinirajo ali izvajajo za potrebe knjižničnega sistema univerze vsaj še po enega strokovnega delavca, vendar pa ne določa, katere so te naloge, kar omogoča različne interpretacije določila. Pravilnik z izjemo meril za število čitalniških sedežev in računalniških delovnih postaj za uporabnike govori le o t. i. ustreznih prostorih in opremi glede na obseg nalog visokošolske knjižnice. Dokument Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice je kljub temu, da glede prostorov in opreme visokošolskih knjižnic vsebuje le osnovne smernice, natančnejši. Poleg osnovnih zahtev glede lokacije knjižnične zgradbe oziroma prostora knjižnice in razporeditve, velikosti ter opremljenosti prostorov, navaja tudi standarde za prostore s knjižnično zbirko (zaprti skladišča in prosti pristop) ter prostore za uporabnike. Vključuje tudi tabelo za izračun potrebnih študijskih mest.

Če na podatkih Centra za razvoj knjižnic pri NUK za visokošolske knjižnice za leto 2009 preverimo izpolnjevanje kvantitativnih meril iz Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, ugotovimo, da jih veliko knjižnic ne izpolnjujejo. Po drugi strani pa merila ne delujejo v prid razvoja knjižnic tistih visokošolskih zavodov, ki izvajajo proces na specifičnih strokovnih področjih z omejenim številom vpisanih študentov. Npr. knjižnica Akademije za gledališče, radio, film in televizijo UL poroča o skupaj 165 potencialnih uporabnikih v letu 2009. Javno službo na področju knjižničarstva bi lahko opravljala že, če bi imela na voljo vsaj 3,3 čitalniška sedeža in 0,5 računalniškega mesta z dostopom do svetovnega spleta. Za novoustanovljene visokošolske zavode ne predvideva določenega obdobja, v katerem bi imeli možnost doseči merila, ki jih ob ustanovitvi njihove knjižnice morebiti še ne dosežajo. In ne nazadnje, zastavlja se vprašanje, na osnovi katerih analiz so bila v omenjenem pravilniku postavljena kvantitativna merila. Zato bi v prihodnje veljalo v delu, ki se nanaša na visokošolske knjižnice, pristopiti k posodobitvi omenjenega pravilnika.

7 ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI V VISOKEM ŠOLSTVU IN KNJIŽNICE

Na okrogli mizi o vlogi knjižnic pri evalvaciji in akreditaciji univerz, ki je potekala v okviru mednarodne konference COBISS 2006, je Čuš (2006) izpostavil, da lahko kakovost visokega šolstva dosežemo, če se »... visokošolske knjižnice v polni meri zavedo, katere procese na univerzah morajo s svojimi dejavnostmi pokrivati, in če se tudi univerze zavedo, da brez sodobne knjižnične informacijske podpore ne morejo uspešno izpolniti svojega poslanstva.« Po njegovem mnenju bi lahko razdelili visoko šolstvo na kakovostni del, ki se zaveda pomena knjižnic in jih intenzivno vključuje v študijski ter raziskovalni proces, in manj kakovostni del, ki nima primerne knjižnične službe in se zanaša na improvizacije. Sprejeta je bila tudi »Mariborska deklaracija« o vlogi knjižnic pri evalvacijah in akreditacijah univerz (2006), ki navaja, da obstajajo le redki primeri ustreznega upoštevanja prispevka knjižnic k višji kakovosti visokega šolstva, prevladuje pa zaskrbljujoče stanje, ko nacionalni standardi ter kriteriji evalvacije in akreditacije sploh ne omenjajo knjižnic ali jih obravnavajo povsem obrobno. Posledica tega se kaže v primerih ustanavljanja visokošolskih zavodov in uvajanja novih programov, ki nimajo zagotovljene sodobne knjižnične informacijske podpore.

Evalvacije visokošolskih knjižnic, kolikor so prisotne v slovenskem visokošolskem prostoru, temeljijo v prvi vrsti na kvantitativnih merilih, usmerjenih na vložene vire in nekatere storitve ter proizvode knjižnic. Delovni procesi in njihova učinkovitost so redkeje primer vrednotenja, sploh pa ne končni rezultati delovanja knjižnic, ki morajo prispevati k uspešni uresničitvi ciljev matičnih zavodov in ta prispevek mora biti merljiv²⁷. Velik del ciljev visokošolskih zavodov je mogoče doseči le ob podpori primernih knjižničnih storitev, zato si morajo knjižnice prizadevati pokazati povezanost med uporabo njihovih storitev in uspešnostjo matične institucije. Metode in orodja za ugotavljanje njihovih končnih rezultatov so v zadnjih letih predmet številnih raziskav in projektov v različnih državah po svetu, v sisteme

²⁷ V primeru univerz (Poll in Payne, 2006, str. 4) so takšni cilji npr. pridobitev dobrih študentov in akademskega osebja; učinkovito pedagoško delo, ki se kaže v visokih ocenah izpitov, visoki stopnji diplomiranja, visoki zaposljivosti diplomantov, njihovi visoki stopnji informacijske pismenosti; učinkovito raziskovalno delo, ki se kaže v visoki uporabi in cenjenosti raziskovalnih rezultatov in publikacij (npr. visok dejavnik vpliva, visoka citiranost); v visokem deležu pridobljenih lastnih sredstev (npr. projektnih), številu nagrad in priznanj ipd.

notranje evalvacije ter samoevalvacijska poročila jih vključuje tudi vedno več visokošolskih ustanov.

Osrednji proces zagotavljanja kakovosti v slovenskem visokem šolstvu je izvajanje akreditacije visokošolskih zavodov ter študijskih programov prek prve akreditacije in vsakega njenega podaljšanja. Dokument Merila za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov (Ur. l. RS, št. 95/2010) v členu 8 navaja med področji, ki so predmet presoje kakovosti visokošolskega zavoda, tudi: *materialni pogoji (prostori, oprema, knjižnično-informacijska dejavnost in financiranje)*²⁸. Visokošolsko knjižnico omeni med merili za presojanje pogojev za prvo akreditacijo, in sicer v členu 13 (materialni pogoji), ki določa, da mora imeti visokošolski zavod knjižnico, ki mora zagotavljati ustrezne knjižnične informacijske storitve, dostop do ustreznega knjižničnega gradiva s področij študijskih programov zavoda ter znanstvenih, raziskovalnih, umetniških in strokovnih področij, ki jih zavod razvija; študijsko gradivo in elektronske baze podatkov morajo ustrezati vsebini in stopnji študijskih programov, visokošolska knjižnica pa določilom Zakona o knjižničarstvu. Zagotavljanje knjižnične podpore je omenjeno tudi med področji, ki so predmet presoje kakovosti visokošolskega zavoda (proces evalvacije), in sicer v členu 25 (področje presoje): *materialni pogoji* ter poglavju o pogojih za podaljšanje akreditacije, v členu 31 (materialne razmere).

K vlogi za prvo akreditacijo oziroma podaljšanje akreditacij morajo visokošolski zavodi priložiti tudi izpolnjen obrazec, ki se na visokošolsko knjižnico nanaša v poglavju B., PODROČJA PRESOJE/B.5 MATERIALNI POGOJI in C. PRVA AKREDITACIJA/C.1 PRVA AKREDITACIJA ZAVODA. Kot lahko razberemo iz obrazca, so nova merila za akreditacijo in evalvacijo glede pogojev, ki jih mora zagotavljati visokošolski zavod za izvajanje knjižnične dejavnosti, še manj določna kot so bila prejšnja, sprejeta leta 2004. V okviru izdelave študije je zato delovna skupina pripravila tudi predlog dopoljenih meril za evalvacijo knjižnic v akreditacijskih procesih, ki bi se lahko uporabljal pri prvi akreditaciji visokošolskega zavoda, v nadaljnjih evalvacijah pa bi evalvatorji morali smiselno upoštevati dokument s strokovnimi standardi in priporočili za visokošolske knjižnice, kot je npr. tudi praksa v ameriških akreditacijskih postopkih.

²⁸ Uporabljen je napačen termin: knjižnično-informacijska dejavnost, pravilno: knjižnična informacijska dejavnost.

8 KAKŠNE STROKOVNE STANDARDE POTREBUJEJO SLOVENSKE VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE?

Da bi pridobili mnenja in stališča vodij visokošolskih knjižnic o vlogi, pomenu, namenu in vsebini dokumenta s strokovnimi standardi, smo izvedli dve empirični raziskavi, in sicer anketno raziskavo, v kateri smo kot orodje za zbiranje podatkov uporabili pisni, strukturirani anketni vprašalnik, in kvalitativno raziskavo, ki smo jo izvedli s pomočjo metode fokusne skupine, tj. metode skupinskega nestrukturiranega intervjuja.

Osnovni namen anketne raziskave je bil pridobiti podatke o uporabi obstoječega dokumenta *Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice* (1989), poznavanju tujih strokovnih standardov za visokošolske knjižnice, mnenjih o potrebi po izdelavi novega dokumenta, njegovi vsebini in možni uporabi, zanimala pa nas je tudi problematika, s katero se srečujejo anketirane knjižnice. Anketiranje vodij visokošolskih knjižnic je potekalo s pomočjo spletnega anketnega vprašalnika, in sicer v obdobju 11.–22. oktobra 2010, odločili smo se za namenski vzorec. Na spletno anketo se je odzvalo 69 od 98 k anketiranju povabljenih visokošolskih knjižnic, kar pomeni 70,4 % odziv.

Dokument *Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice* pozna približno polovica anketiranih vodij visokošolskih knjižnic. V praksi jih je dokument kdaj uporabila tretjina, največ pri izdelavi poročil o delu knjižnice oziroma evalvacijskih poročil. Nepoznavanje in redko uporabo dokumenta bi lahko pripisali njegovi starosti, pa tudi neformalnemu značaju. Anketirani vodje večinoma (85,5 %) ne poznajo tujih strokovnih standardov, ki se nanašajo na visokošolske knjižnice, kar pomeni da njihovih priporočil tudi ne poskušajo uvajati v praksi (npr. pri načrtovanju dela, poročanju, evalvaciji). Jih pa večina (91 %) meni, da potrebujemo tovrsten dokument in bi slednji bil koristen oziroma zelo koristen. V prvi vrsti naj bi služil za: 1. *izboljšanje organizacije in delovanja knjižnic*; 2. *podporo pri utemeljevanju novih zaposlitev* in 3. *za argumentacijo proračuna knjižnice*. Vsebinsko naj bi se nanašal v prvi vrsti na: 1. *knjižnično osebje*; 2. *opremo in prostore*; 3. *knjižnične storitve*; 4. *organizacijo knjižnične dejavnosti* in 5. *evalvacijo dejavnosti*.

Od novega dokumenta anketirani vodje visokošolskih knjižnic na eni strani pričakujejo, da bi predstavljal priporočila/navodila za organizacijo in delovanje knjižnic, na drugi strani pa služil kot norma, ki bi jim zagotovila ustrezne pogoje za delovanje. Po mnenju večine anketiranih (90,9 %) naj bi dokument vseboval tako kvalitativna kot kvantitativna merila, slaba

desetina jih meni, da bi morala biti merila izključno kvalitativna. Sklepali bi lahko, da zagotavljanje ustreznih pogojev za delovanje visokošolskih knjižnic pri nas še ni samo po sebi umevno in so še vedno potrebna tudi kvantitativna merila za določanje ustreznega obsega vloženih virov. Presenetil pa je rezultat, da se največ, tj. 36,4 % anketiranih zavzema za minimalne vrednosti meril in 31,8 % za povprečne vrednosti, izračunane na osnovi statističnih podatkov o delovanju slovenskih ali morebiti skandinavskih visokošolskih knjižnic. Za maksimalne (idealne) vrednosti meril se je opredelilo 10,6 % anketiranih vodij²⁹. Z vprašanjem o tem, ali bi v dokument vključili tudi kazalce in kazalnike uspešnosti delovanja knjižnic, ki bi lahko služili njihovem vrednotenju v postopkih evalvacije ali samoevalvacije, smo želeli preveriti, če se anketirani vodje zavzemajo za tovrstno vrednotenje knjižnic. Da bi to bilo nujno, jih meni le 16,7 %, dobra petina jih meni da to ni potrebno.

Odgovori na odprto vprašanje o težavah, s katerimi se srečujejo visokošolske knjižnice, so pokazali, da se njihovo stanje v primerjavi z rezultati analiz, opravljenih v preteklih letih, pri večini ni bistveno izboljšalo. Najbolj pereče je kadrovsko stanje knjižnic in njihovi prostori ter oprema, ki se niso razvijali v skladu s povečanjem obsega njihove dejavnosti in novimi nalogami, ki jih prevzemajo zaradi potrebe po ponudbi digitalne knjižnice ter zaradi prehajanja visokošolskega študijskega in raziskovalnega procesa v spletno okolje.

Namen izvedbe fokusne skupine je bil poglobiti razumevanje rezultatov ankete in pridobiti mnenja vodij visokošolskih knjižnic o posameznih problemih, na katere smo naleteli pri izdelavi novega dokumenta s strokovnimi standardi in priporočili za visokošolske knjižnice oziroma za katere predvidevamo, da se bodo pojavile pri njegovem uveljavljanju v praksi. Zanimalo nas je, kaj vodje visokošolskih knjižnic menijo o: vplivu terminoloških odločitev na oblikovanje in kasnejše uveljavljanje dokumenta; rezultatih ankete, izvedene med vodji visokošolskih knjižnic; vrsti meril, ki naj bi jih vključeval dokument; področjih dejavnosti, ki naj bi jih urejal dokument in o uveljavitvi dokumenta v praksi. K sodelovanju v fokusni skupini so bili

²⁹ Težava minimalnih vrednosti meril je v tem, da ne spodbujajo razvoja (takšna so npr. merila za izvajanje javne službe na področju knjižničarstva), povprečne ali maksimalne vrednosti pa vsaj v primeru slovenskih visokošolskih knjižnic zaradi njihove raznolikosti niso primerne. Za naše razmere so neuporabna tudi merila, ki bi jih prevzeli iz tujih standardov za visokošolske knjižnice, kolikor slednji sploh vključujejo kvantitativna merila.

povabljeni vodje iz različnih delovnih okolij, zagotoviti smo želeli njihovo zastopnost glede na univerze, velikost in starost knjižnice ipd. Od desetih povabljenih se je fokusne skupine udeležilo sedem vodij. Fokusna skupina se je sestala 17. decembra 2010.

V razpravi o dokumentu se je najprej zastavilo vprašanje o njegovem nazivu in s tem značaju. Tako uporaba termina *standard* kot termina *priporočila* ima namreč svoje prednosti in slabosti. Člani fokusne skupine si niso bili enotni, kateri termin uporabiti oziroma ali uporabiti oba (standarde za financiranje in priporočila za knjižnice). Različna so bila tudi mnenja o tem, kako bi lahko izbira določenega termina vplivala na kasnejše uveljavljanje dokumenta v praksi. Ker gre za pomembno odločitev, je bila dilema glede naziva in značaja dokumenta v razpravi prisotna tudi pri vseh ostalih tematskih okvirih razgovora.

Rezultati fokusne skupine so pokazali, da se udeleženci strinjajo le o tem, da se ne strinjajo, kakšen dokument bi bil najbolj ustrezen. Nekateri so zagovarjali predlog, da bi bilo z vidika zagotavljanja finančnih sredstev za delovanje knjižnic v dokumentu primerno definirati kvantitativne *standarde* za vložene vire. Drugi so izpostavili, da bi visokošolske knjižnice potrebovale tudi kvalitativna *priporočila*, in sicer v smislu razvojnih smernic, s čimer bi lahko izboljšale rezultate dela ter okrepile učinke svoje dejavnosti na okolje. Udeleženci fokusne skupine so se zavedali tudi potrebe po transparentnosti dela visokošolskih knjižnic, zato bi bilo v dokument smiselno vključiti tudi kazalnike uspešnosti delovanja knjižnic, ki bi služili za analize in primerjave rezultatov dela knjižnic. Ob tem je bilo ugotovljeno, da lahko pričakujemo težave na področju primerjalnega presojanja knjižnic, kajti slovenske visokošolske knjižnice so raznolike v tolikšni meri, da je težko opredeliti primerljive skupine knjižnic.

Udeleženci fokusne skupine so opozorili tudi, da bi uveljavljanje dokumenta lahko oviralo različno dojetje njegovega namena, vsebine in uporabe v praksi, tako na strani zaposlenih v visokošolskih knjižnicah kot tudi tistih, ki odločajo o pogojih za njihovo delovanje, in bo zato nujno organizirati njegovo predstavitev tako za knjižničarje kot različne skupine deležnikov. Ustrezna pojasnila in navodila pa naj vsebuje tudi dokument sam.

9 OSNUTEK STROKOVNIH STANDARDOV IN PRIPOROČIL ZA VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE

Tako analiza stanja na področju visokošolskega knjižničarstva kot rezultati empiričnih študij so pokazali, da moramo že pri zasnovi dokumenta izhajati iz velike raznolikosti visokošolskih knjižnic, pa tudi njihovega različnega dojemanja ter pričakovanj glede tega, kaj naj bi dokument sploh bil, kaj naj bi vseboval in kako naj bi se uveljavljal v praksi. Delovna skupina se je zato odločila, da pri pripravi osnutka strokovnih standardov sledi trendom v svetu, spodbudi pa tudi prenovo meril za akreditacijo visokošolskih zavodov in pravilnika o minimalnih pogojih za izvajanje javne službe v knjižničarstvu. Ker smo bili pri pripravi gradiva časovno omejeni, nam ni uspelo izvesti še empirične raziskave, v katero bi vključili različne deležnike, ki vplivajo na status in pogoje delovanja visokošolskih knjižnic. Predvidevali pa smo, da bi se dokument, ki bi podrobno določal kvantitativna merila za vložene vire, težko uveljavil v praksi. Glede na to, da že obstaja predpis o zagotavljanju minimalnih pogojev za izvajanje javne službe v knjižničarstvu, bi bilo z vidika doseganja meril potrebno najprej problematizirati dejstvo, da se predpis v praksi ne upošteva.

Pred izdelavo osnutka dokumenta smo določili njegov **namen**, in sicer uporaben mora biti tako v procesih zagotavljanja pogojev za delovanje knjižnic kot tudi pri preverjanju njihove uspešnosti v evalvacijskih postopkih, knjižnicam pa mora služiti kot pripomoček ter priporočilo pri organizaciji in izvajanju dejavnosti ter ugotavljanju oziroma vrednotenju njihovih rezultatov. Temeljni **cilj** dokumenta je na eni strani vplivati na zavedanje visokošolskega okolja, da je od kakovosti knjižnične podpore odvisna tudi kakovost visokošolskih zavodov, in na drugi strani vplivati tudi na zavedanje knjižničarjev, da bodo knjižnice prepoznane kot neobhoden element visokošolskega procesa le na osnovi dobro organiziranih, sodobnih in na potrebe uporabnikov usmerjenih storitev. **Vsebina** dokumenta se mora nanašati tako na vire, ki omogočajo delovanje knjižnic, kot na delovne procese, v katerih vire uporabijo za doseg rezultata dela, tj. ponudbo knjižničnih storitev.

Z dokumentom želimo posebej izpostaviti vlogo in pomen knjižničnega menedžmenta, še zlasti procesa načrtovanja in evalvacije delovanja visokošolskih knjižnic, ki morata biti tudi del procesa menedžmenta matičnega visokošolskega zavoda. Le na osnovi sistematične evalvacije dejavnosti, v okviru katere bo knjižnica vrednotila svojo uspešnost, učinkovitost in kakovost, in sicer na področju vloženih virov, notranjih delovnih procesov, rezultatov dela in vpliva, ki ga ima njeno delovanje na okolje, bo knjižnica

lahko realno ocenila uresničevanje svojega poslanstva in ciljev ter svoj prispevek k uspešnosti visokošolskega zavoda. Temeljnega pomena za visokošolsko knjižnico je, da izvaja tudi vrednotenje vpliva njene dejavnosti na okolje, tj. na dosežke visokošolskega zavoda na področju učnih izidov študentov, njihove informacijske pismenosti, uspešnosti v karieri, znanstvene odličnosti visokošolskega zavoda in njegovih zaposlenih, uspešnosti pridobivanja projektnih sredstev ipd.

Osnutek dokumenta smo poimenovali *strokovni standardi in priporočila*, s čimer smo želeli izpostaviti, da vključuje tako določila o pričakovani/želeni ravni pogojev za delovanje knjižnic kot tudi določila o pričakovani/želeni ravni njihove dejavnosti. Dokument v pretežni meri vključuje kvalitativna merila in le nekaj kvantitativnih, kajti na osnovi analize statističnih podatkov o delu slovenskih visokošolskih knjižnic in analize tujih tovrstnih dokumentov smo ugotovili, da nimamo zadostne strokovne osnove za določanje minimalnih, maksimalnih ali povprečnih vrednosti meril. Še večjo težavo pa vidimo v izdelavi morebitnih enotnih kriterijev za presojanje stopnje doseganja meril, še zlasti kvalitativnih. V dokumentu zato navajamo le dejavnike, ki naj jih upoštevajo visokošolski zavodi oziroma njihove knjižnice pri odločanju o optimalni knjižnični zbirki, velikosti knjižničnega osebja, prostorih itd. Dokument je organiziran v osem poglavij, in sicer: 1. Namen, poslanstvo in cilji knjižnice; 2. Upravljanje in vodenje knjižnice; 3. Načrtovanje, poročanje in evalvacija knjižnice; 4. Prostori in oprema knjižnice; 5. Knjižnični delavci; 6. Financiranje in proračun knjižnice; 7. Knjižnična zbirka in drugi informacijski viri; 8. Knjižnične storitve; 9. Komuniciranje, sodelovanje in povezovanje.

Na osnovi pregleda različnih naborov kvantitativnih kazalcev in kazalnikov, ki se priporočajo ali uporabljajo za evalvacijo visokošolskih knjižnic v tujini, ter pregleda kazalcev in kazalnikov, ki se uporabljajo v okviru evalvacijskih postopkov znotraj slovenskih univerz, je bil izdelan obsežen nabor kazalcev in kazalnikov uspešnosti. Visokošolskim knjižnicam lahko služi kot pripomoček pri evalvaciji njihove dejavnosti. Vrednosti kazalcev in kazalnikov lahko uporabijo tudi za potrebe primerjalnega presojanja z drugimi visokošolskimi knjižnicami, vendar le v primeru, da ima za primerjave izbrana knjižnica ali skupina knjižnic podobno poslanstvo, cilje, vire, dejavnost, strokovno področje, na katerem deluje ipd., in da so jasno opredeljeni kriteriji za vrednotenje rezultatov. Na osnovi nabora, ki ga že nekaj let pri vrednotenju kakovosti knjižnične dejavnosti uporablja Univerza v Ljubljani, smo pripravili še predlog minimalnega nabora skupnih kazalcev in kazalnikov, saj bi bilo priporočljivo, da se nekateri vidiki dejavnosti

slovenskih visokošolskih knjižnic vrednotijo poenoteno. Osnutek strokovnih standardov in priporočil vsebuje tudi priložo z naborom kvalitativnih meril za evalvacijo visokošolskih knjižnic, ki smo ga oblikovali na osnovi meril, vključenih v tuje strokovne standarde za področje visokošolskih knjižnic.

10 ZAKLJUČNE MISLI

Ugotavljamo, da so slovenske visokošolske knjižnice kot mreža ustrezno umeščene v slovensko visoko šolstvo in nudijo kakovostne vire ter storitve za potrebe študija, pedagoškega in raziskovalnega dela, vendar lahko bi bila njihova organiziranost ter delovanje bolj sodobna in učinkovita. Zaradi velike fizične razpršenosti in zgodovinsko pogojenega decentraliziranega modela organiziranosti, različnega financiranja s strani matičnih ustanov ter odsotnosti koordinacije njihovega razvoja na nacionalni ravni na nekaterih področjih storitve zaostajajo za razvojem v svetu. Knjižnična zakonodaja, dokumenti univerz oziroma visokošolskih zavodov in akreditacijska merila temeljijo na klasičnih storitvah knjižnic ter ne spodbujajo sodobnega delovanja visokošolskih knjižnic. Zato je priložnost, da strokovni standardi poslanstvo in vlogo visokošolskih knjižnic znotraj visokošolskega procesa zasnujejo na drugačnih, sodobnejših osnovah in razvoj njihove dejavnosti spodbudijo, ne pa zavirajo. V času hitrega spreminjanja in preoblikovanja visokošolskega knjižničarstva ter znanstvenega komuniciranja bi namreč pretirano normiranje, tj. postavljanje enotnih kvantitativnih meril za zelo raznolike knjižnice in obveze po njihovem izpolnjevanju, lahko že v kratkem času postalo nestimulativno. Izkazalo se je tudi, da nimamo nobenih strokovnih osnov za postavljanje vrednosti kvantitativnih meril, zato osnutek dokumenta vključuje le nekaj tovrstnih meril, uveljavljenih tudi v tujih strokovnih standardih za visokošolske knjižnice.

Med pripravo izhodišč in osnutka strokovnih standardov ter priporočil je delovna skupina kot nujno zaznala potrebo po spremembah oziroma dopolnitvah nekaterih predpisov, ki se nanašajo na visokošolske knjižnice, tj. Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003) in Meril za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov (2010). Na ravni visokošolskih zavodov oziroma univerz pa bi veljalo poenotiti sistemizacijo in opise delovnih mest v visokošolskih knjižnicah. Opozorila je tudi na neuresničevanje določil Zakona o knjižničarstvu in podzakonskih predpisov, kajti Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo še vedno ne izdaja odločb o izpolnjevanju

pogojev za izvajanje javne službe v visokošolskih knjižnicah, ki so pogoj za vpis slednjih v Razvid knjižnic.

Prepričani smo, da bo upoštevanje strokovnih standardov in priporočil pri organizaciji ter delovanju slovenskih visokošolskih knjižnic postopoma pomenilo raznolikost v stopnji njihove razvitosti in zagotovilo enako kakovostne storitve uporabnikom visokošolskih knjižnic različnih velikosti ter hitrejše sledenje razvoju v svetu in vključevanje v mednarodne pobude. Uporaba strokovnih standardov in priporočil v postopkih evalvacije ter akreditacije visokega šolstva mu bo omogočila razvoj kakovostne knjižnične informacijske podpore. Visokošolske knjižnice bodo lahko z ustrežno organizacijo postale prepotraben socialni in študijski prostor za študente ter partner visokoškolskim učiteljem in znanstvenoraziskovalnim delavcem pri prenosu ter ustvarjanju novega znanja. Ob tem se moramo zavedati, da bo za uveljavljanje dokumenta v praksi potrebno tudi zavedanje visokošolskih zavodov, da se vlaganja v knjižnice povrnejo kot prispevek k večji uspešnosti, učinkovitosti in kakovosti pedagoškega ter znanstvenoraziskovalnega dela, in da ponudba kakovostne knjižnične informacijske podpore lahko pomeni njihovo konkurenčno prednost.

11 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. Ambrožič, M., Badovinac, B., Kotar, M. in Vovk D. (2011). *Izhodišča za strokovne standarde in priporočila za visokošolske knjižnice*. Ljubljana: NUK.
2. Coyle, K. (2005a). Libraries and standards. *Journal of academic librarianship*, 31 (4), 373–376.
3. Coyle, K. (2005b). Standards in a time of constant change. *Journal of academic librarianship*, 31 (3), 280–283.
4. Čuš, F. (2006). Uvodna beseda o vlogi knjižnic pri evalvaciji in akreditaciji univerz. *Organizacija znanja*, 11 (4). Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: http://home.izum.si/COBISS/OZ/2006_4/html/clanek_24.html
5. Dolgan Petrič, M. (1998). Standardi in normativi v slovenskih visokošolskih knjižnicah med teorijo in prakso. *Knjižnica*, 42 (2–3), 159–181.
6. Filo, B. (1987). Predlog standardov za univerzne knjižnice. V *Vloga knjižnic pri posredovanju znanja* (10 str.). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
7. Hardesty, L. (27. april 2000). Why academic libraries? Demanding new answers in a new millenium. *New Jersey ACRL Chapter*. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: <http://www.njla.org/njacrl/hardesty.html>

8. Hohoff, U. (2008). *Standards für Hochschulbibliotheken*. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: http://www.bideutschland.de/download/file/Hohoff_Bibl%202012-Vortrag-Standards-HSB2.pdf
9. Kao, C. in Lin, Y. C. (2001). Empirical standards for university libraries in Taiwan. *Libri*, 51 (1), 17–26.
10. Kodrič-Dačić, E. (2000). Neuspešni poskusi za sprejem zakona o javnih knjižnicah v Kraljevini Jugoslaviji v letih 1929–1935. *Knjižnica*, 44 (3), 7–29.
11. Kodrič-Dačić, E. (2007). Monumenta bibliothecaria ali razkrivanje izvorov bibliotekarske znanosti na Slovenskem. *Knjižnica*, 51 (posebna izd.), 5–7.
12. Komljenovič, J. in Marjetič, E. (2010). *Drzna Slovenija: na poti v družbo znanja. Statistični podatki o visokem šolstvu. (Publikacija 2/3)*. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/pdf/visoko_solstvo/statistika_visokega_solstva_07072010.pdf
13. Kotar, M. (2009). Knjižnična dejavnost. V *90 let Univerze v Ljubljani: med tradicijo in izzivi časa* (str. 72–75). Ljubljana: Rektorat Univerze.
14. Kotar, M. (2010). Prost dostop do znanja, spodbujanje trajnostnega napredka in raziskovalne knjižnice. *Knjižničarske novice*, 20 (12), 8–16.
15. Lewis, D. W. (2007). A strategy for academic libraries in the first quarter of the 21st century. *College and research libraries news*, 68 (5), 418–434.
16. »Mariborska deklaracija« o vlogi knjižnic pri evalvacijah in akreditacijah univerz. (2006). *Organizacija znanja*, 11 (4). Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: http://home.izum.si/COBISS/OZ/2006_4/html/clanek_31.html
17. Merila za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov. (2010). *Uradni list RS*, št. 95.
18. Nelson, W. N. (2010). Library standards in higher education. V *Encyclopedia of library and information science*. Third edition. London: Taylor and Francis. doi: 10.1081/E-ELIS3-120044395
19. Obča univerzitetna uredba. (1932). *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 18.
20. Obille, K. L. B. (2007). An evaluation of standards for academic libraries in the Philippines. *Journal of Philippine librarianship*, 27 (1–2), 109–150.
21. Poll, R. in Payne, P. (2006). *Impact measures for libraries and information services*. London: Birkbeck ePrints. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: <http://eprints.rclis.org/handle/10760/9208>
22. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73.
23. Sepe, M. (1971). Standardi univerzitetnih knjižnic. *Knjižnica*, 15 (1–2), 44–47.
24. Sklep o normativih in standardih za opravljanje izobraževalne dejavnosti v višjem in visokem šolstvu. (1992). *Uradni list RS*, št. 39.
25. *Slovenske knjižnice v številkah: visokošolske knjižnice. Poročilo za leto 2009*. (2010). Ljubljana: NUK.

26. Standards for college libraries, the final version, approved January 2000. (2000). *College and research library news*, 61 (4), 175–182.
27. Standards for libraries in higher education. (2004). *College and research library news*, 65 (9), 534–543. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/standardslibraries.cfm>
28. *Standards for libraries in higher education: (Draft revision – July 2011)*. (2011). Chicago: ACRL. Pridobljeno 4. 9. 2011 s spletne strani: http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/slhe_draft/introduction.pdf
29. *Standards for university libraries*. (1985). Chicago: IFLA General Conference.
30. *Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice: knjižnično informacijski sistem univerze*. (1989). Ljubljana: Maribor: ZBDS.
31. Tennant, R. (2006). Academic library futures. *Library journal*, 131 (december), 34. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: <http://www.libraryjournal.com/article/CA6396388.html>
32. *The impact of the economic recession on university library and IT services*. (2009). Ipsos MORI: London. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/publications/libsitimpacts.pdf>
33. Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87.
34. Zakon o univerzah. (1930). *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 22.
35. Žaucer, M. in Juvan-Primožič, I. (1995). Zbirka standardov v Centralni tehniški knjižnici. *Knjižnica*, 39 (3), 123–135.

IZOBRAŽEVANJE KNJIŽNIČARJEV – IZZIVI IN REALNOST BOLONJSKE PRENOVE ŠTUDIJSKIH PROGRAMOV

TRAINING OF LIBRARIANS – CHALLENGES
AND REALITY OF BOLOGNA PROCESS

Primož Južnič

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo,
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

UDK 02:37(497.4)

IZVLEČEK

Izobraževanje na področju knjižničarstva se mora odražati v nacionalni knjižnični zakonodaji in knjižnični politiki, saj je za kvalitetne knjižnične storitve nujno zagotavljati zadosten dotok strokovnih in drugih knjižničnih delavcev. Zaradi vse večje specializacije in hitrega razvoja profesije je vedno bolj pomembno tudi (permanetno) usposabljanje, in sicer kot nadgradnja osnovnemu izobraževanju. Profesija se opredeli takrat, ko uspešno nadzira oboje, tako izobraževanje, kot usposabljanje. Naloga izobraževalnih ustanov in študijskih programov je izobraževanje, naloga ustanov, ki diplomante zaposlujejo, je njihovo usposabljanje. Oboje povezuje profesija, praviloma preko svojih profesionalnih združenj. Usposabljanje ne more nadomestiti visokošolskega izobraževanja za določeno profesijo in slednje ne more nadomestiti permanentnega usposabljanja. Bibliotekarski izpit, če želi biti profesionalni izpit, ne sme biti nadomestilo za ustrezno izobrazbo, sedanja rešitev, ki izvira iz samoupravnega sporazuma iz leta 1980, pa je ravno to. Bolonjsko reformiran študij omogoča fleksibilnost, saj so programi oblikovani tako, da dovoljujejo izbirnost in prehode na druge študijske smeri na različnih stopnjah študija. To je treba izkoristiti pri oblikovanju vstopa v profesijo in nemudoma sprejeti nov pravilnik o bibliotekarskem izpitu.

Glavne besede: knjižničarji, bibliotekarji, bibliotekarstvo, izobraževanje, Bolonjska reforma, Slovenija

UDC 02:37(497.4)

ABSTRACT

LIS education must be reflected in national library acts and policy, as it is necessary for quality library services to have a flow of librarians and other experts. Due to the higher specialization and fast development of the profession, permanent training as the upgrade of formal education is more and more important. Profession is defined by its ability to control both, education and training. Education is the realm of the education institutions and training is the duty of the employing institution. Profession connects

both, as a rule, by professional associations. Training cannot substitute education and vice versa, education cannot substitute training. Professional licence exam, if wished to be an exam for a profession, cannot be a substitution for professional degree, as it is today's solution, based on 1980 selfmanagement agreement. Reformed study based on Bologna principles, assures the flexibility, curriculum allows course selection and mixing of different study programmes. These should be taken into account when defining profession and promptly prepared new library exam rules.

Key words: librarians, librarianship, education, training, Bologna reform, Slovenia

1 UVOD

Na področju bibliotekarske in informacijske znanosti (BIZ) v Evropi je prav Bolonjska reforma spodbudila razmislek o bodočnosti tega izobraževanja in evropsko sodelovanje, ki je svoj vrh doseglo v knjigi »Razmišljanja o evropskem študijskem programu za bibliotekarstvo in informacijsko znanost« (*European curriculum reflections on library and information science education*, Kajberg in Lorrington, 2005). V njej je sistematično prikazano, katera znanja in usposobljenosti morajo imeti diplomanti. Seveda s tem nismo dobili idealnega študijskega programa za BIZ. Še vedno imamo precej različnih pogledov na to, kaj je »temeljno« (ang. core) in če je iskanje »temeljnega« sploh realističen koncept, ter včasih divergentna stališča do tega, kako prilagoditi programe BIZ spreminjajočim tehničnim, ekonomskim in socialnim okoljem. Povsod v svetu, še posebej v ZDA, so razprave o bodočnosti in nujnih spremembah, ki jih potrebujejo programi BIZ, izjemno aktualne. Gre za zelo hitro razvijajočo se profesijo na katero vpliva vrsto dejavnikov. Povezani so z neposrednimi in posrednimi (prek drugih družbenih sprememb) vplivi informacijske tehnologije na dejavnost in storitve.

Zakaj se govori predvsem o spremembah, prilagajanju in razvoju BIZ študijskih programov? Zato, ker je danes v veliki večini razvitega sveta vstop v profesijo knjižničar reguliran. Zahtevana je ustrezna formalna izobrazba, ki jo nudijo programi BIZ. Tradicija tega izobraževanja ni tako dolga, kot pri pravu in medicini, spet pa ni tako kratka. Prvi univerzitetni študij je ustanovil M. Dewey leta 1887 in se je po t. i. Williamsonovem poročilu iz leta 1923 preoblikoval. Te osnove so ostale do danes tudi zato, ker so temu poročilu sledili standardi za izobraževanje, ki jih je oblikovalo strokovno združenje American Library Association (ALA). Lynch (2008) opozarja, da je Williamsonovo poročilo izjemno pomembno delo, ki je še bolj kot sam Deweyjev program oblikovalo sodobno profesijo in vplivalo na izobraževa-

nje. Izobraževanje za profesijo je bila pomembna razvojna faza ameriškega visokega šolstva in odseva model, ki je bil izdelan že za druge profesije, posebno za medicino in pravo. Profesija se opredeli takrat, ko uspešno nadzira tako izobraževanje kot usposabljanje. Naloga izobraževalnih ustanov in študijskih programov je, da izobražujejo, naloga ustanov, ki diplomante zaposlujejo, pa je njihovo usposabljanje. Oboje povezuje profesija (več o tem v Južnič, 2009). Ta izhodišča so potem prevzeli tudi drugje, seveda tako, da so jih prilagodili svojim tradicijam visokošolskega izobraževanja. Proces je v nekaterih državah začel potekati že v obdobju pred drugo svetovno vojno, dokončno pa se je izoblikoval po njej.

Slovenija je pri tem ostala nekakšen osamljen otok, saj je vstop v knjižničarsko profesijo praviloma ostal nereguliran, z izjemo šolskega knjižničarstva (Južnič, 2010), in kar je še slabše, nič ne kaže, da bo v bližnji bodočnosti kako drugače. Enostavno povedano, obstoječe pravne rešitve in praksa izhajajo iz predpostavke (še enkrat, z izjemo šolskega knjižničarja), da je lahko knjižničar prav vsak, ki ima afiniteto do tega dela in da so zahtevana znanja in usposobljenosti tako majhna, da za njih ni potrebno formalno izobraževanje na osnovi akreditiranih študijskih programov.

Ta ugotovitev je na svoj način šokantna ter bi pri vsakem neodvisnem zunanem opazovalcu knjižničarstva v Sloveniji izzvala začudenje in nerazumevanje. V Sloveniji se tega dejstva bolj ali manj ne zavedamo. Lahko razumemo samo z zelo temeljito analizo in raziskovalnim pristopom, ki pa nista enostavna, saj gre za tematiko, ki se takšnemu pristopu izmika. Tudi zapisov na to tematiko ni veliko.

2 ZGODOVINA

Osnova za analizo je seveda zgodovina. Slovenija je pri (ne)reguliranju knjižničarske profesije sledila dvema tradicijama: srednje-evropski, ki anglosaksonskih načel in izhodišč knjižničarskega razvoja ni pravočasno zaznala in predvsem ne razumela, ter vzhodnoevropski, ki je knjižnice razumela bolj v funkciji poenostavljenih storitev in ne kot področje in profesijo s svojim poslanstvom.

Drugo zgodovinsko omejitev lahko vidimo v postavitvi in oblikovanju visokošolskega izobraževanja na področju knjižničarstva. Bilo je zamišljeno in oblikovano kot višješolsko, torej kot manjvredno v primerjavi z drugimi profesijami, kar je bila izjema tudi v takratni Jugoslaviji. Vzrokov za

takšno odločitev verjetno nikoli ne bomo mogli v celoti razkriti, sumimo lahko (če mi je to dovoljeno), da je šlo za subjektivno odločitev, saj takratni knjižničarski strokovnjaki in potencialni predavatelji niso imeli doktoratov znanosti in se niso mogli ustrezno habilitirati.

Prof. Berčič je pred več kot dvajsetimi leti z velikimi napori vendarle uspel dvigniti študij bibliotekarstva na visokošolsko stopnjo, razvoj je bil počasen, saj se je morala izoblikovati ustrezna kadrovska infrastruktura (Berčič, 1998). Število študentov in diplomantov je bilo zato majhno in dolgo časa ni pokrivalo potreb, ki so jih imele knjižnice po ustreznih strokovnjakih.

Do študijskega leta 1988/89 formalnega visokošolskega študija bibliotekarstva v Sloveniji torej nismo imeli. Prazen prostor je bilo pred tem torej potrebno zapolniti in zato se je oblikoval sistem strokovnih izpitov, ki so v bistvu nadomeščali ustrezno formalno izobrazbo. Da bi se izognili zagatam, smo dobili tudi zelo nenavadno terminologijo (neprevedljivo v druge jezike) pri poimenovanju strokovnih kvalifikacij, in sicer knjižničar, višji knjižničar (diplomant višješolskega študija, ki je sicer pogosto imel formalno knjižničarsko izobrazbo) ter bibliotekar (brez formalne izobrazbe, z visokošolsko diplomom katerekoli smeri).

Samoupravni sporazum iz leta 1980 je takšno rešitev formaliziral in zacementiral sistem, v katerem je strokovni izpit postal edini formalni pogoj za vstop v stroko, čeprav v skladu z delovnopravno zakonodajo pomeni le preverjanje usposobljenosti za samostojno delo v določeni stroki. Takšno rešitev so knjižničarsko razvite države pred tremi desetletji že opuščale in pogoje ter pot za vstop v stroko regulirale drugače (primer ameriškega in britanskega knjižničarstva!). Kljub temu, da se je slabih deset let po sprejemu omenjenega dokumenta oblikoval visokošolski študij bibliotekarstva, to ni vplivalo na spremembo Samoupravnega sporazuma. Po oblikovanju nove države seveda spet ni bil čas za spreminjanje Samoupravnega sporazuma, saj so ti povečini nehali veljati. Je pa Zakon o knjižničarstvu leta 2001 določil, da morajo biti podzakonski akti, torej tudi pravilnik o bibliotekarskem izpitu, sprejeti v pol leta pa uveljavitvi akta. Za področje bibliotekarskega izpita se to ni zgodilo niti do danes. Še zmeraj veljavni samoupravni sporazum je pokazal izjemno trdoživost, saj je v veljavi v enaki obliki že več kot trideset let, kar je seveda svojevrstni uspeh, na katerega pa ne bi smeli biti ponosni ne zakonodajalec ne stroka, ki se do zdaj ni bila sposobna uskladiti niti o temeljnem namenu novega dokumenta kaj šele o njegovi vsebini. S tem sporočamo javnosti, da se v teh tridesetih letih ni nič spremenilo v naši stroki in dejavnosti, kar je za njen ugled izjemno slabo in škodljivo.

3 ZAKON O KNJIŽNIČARSTVU

Seveda bi se neodvisni opazovalec spet vprašal, kako je to mogoče, saj vendar vemo, da temu ni tako in da smo se v teh treh desetletjih vendarle razvijali ter razvili našo stroko in dejavnost? Ni enostavno najti pravega odgovora, saj je analiza in raziskovanje tega »fenomena« zapletena, dostop do podatkov težak. Zagotovo smo vsi čakali nov zakon o knjižničarstvu. Ta je iz različnih vzrokov (ki jih tu ne bi analizirali) nastajal zelo dolgo. Na tem področju je, npr. v primerjavi s hrvaškim zakonom, invaliden.

Zakon o knjižničarstvu (2001) kljub temu, da je dolgo nastajal, ni rešil dileme o tem, kdo je knjižničar in kakšno izobrazbo naj bi imel. To je prepustil podzakonskemu aktu. Takšna rešitev je bila po našem mnenju velika strokovna napaka, saj se deset let po sprejetju Zakona o knjižničarstvu sprejetje tega še ni zgodilo. To ni sicer edini podzakonski akt, ki jih predpisuje Zakon o knjižničarstvu, pa ga leta po njegovem sprejetju nimamo (Kodrič-Dačić, 2009), toda v marsičem gre za enega temeljnih aktov, ki usmerja razvoj profesije.

V svojem 39. členu, ki obravnava bibliotekarski izpit, Zakon o knjižničarstvu (2001) navaja: »Strokovni delavci knjižnic, ki izvajajo javno službo, morajo imeti predpisano vrsto in stopnjo izobrazbe ter opravljen bibliotekarski izpit.« V istem členu je še zapisano: »Področno pristojni minister predpiše podrobnejše določbe o vrsti in stopnji izobrazbe. Minister, pristojen za kulturo, v soglasju z ministrom, pristojnim za šolstvo in znanost, s pravilnikom določi podrobnejše določbe o bibliotekarskem izpitu.«

69. člen Zakona o knjižničarstvu pa pravi: »Strokovni delavci knjižnic, ki se prijavijo za opravljanje bibliotekarskega izpita do uveljavitve pravilnika iz 39. člena tega zakona, ga lahko opravijo po prejšnjih predpisih.« In tako je ostalo do danes, čeprav je v 71. členu, ki govori o rokih za sprejem podzakonskih predpisov in navodil, zapisano: »Izvršilni predpisi in strokovna navodila iz tega zakona morajo biti sprejeti najkasneje v šestih mesecih po uveljavitvi tega zakona«.

Vse to je ostalo, na lep način povedano, »mrtva črka na papirju«. Z eno že omenjeno izjemo. Za področje šolstva je pristojni minister predpisal podrobnejše določbe o vrsti in stopnji izobrazbe. Bibliotekarski izpit, ki se je še vedno držal določil iz Samoupravnega sporazuma, tako ni mogel več veljati za vsa področja knjižničarstva. S tem je stroko tudi razdelil. Ministri, pristojni za ostala področja na katerih delujejo knjižnice, niso predpisali

natančnih pogojev o vrsti in stopnji izobrazbe, je pa Pravilnik o pogojih za izvajanje javne službe v knjižničarstvu (2003) pogoje za zaposlene v različnih vrstah knjižnic določil različno, a zelo na splošno. Ohranjanje veljavnosti Samoupravnega sporazuma je prineslo slovenskemu knjižničarstvu to, da nimamo novega pravilnika.

4 BIBLIOTEKARSKI IZPIT

Preden podrobneje analiziramo celotno škodo, ki jo ima takšno početje za knjižničarsko stroko in dejavnost, bi vendar poskusili analizirati, zakaj je sploh do tega prišlo? Ponovno moramo poudariti, da takšna analiza ni enostavna. Vendar so nekateri indici, da vztrajanje na rešitvah Samoupravnega sporazuma kot osnovi bibliotekarskega izpita, ni naključno. Na to kaže pred kratkim pripravljeno delovno gradivo Ministrstva za kulturo, Pravilnik o bibliotekarskem izpitu (2011). Gre za predlog, ki je v celoti prepisan ali bolj rečeno »preoblečen« Samoupravni sporazum o pridobivanju strokovnih kvalifikacij bibliotekarske stroke iz leta 1980, ki je nastajal v popolnoma drugačnih razmerah in času kot je današnji. Pravilnik o bibliotekarskem izpitu nas vrača v to obdobje, v čas pred informacijsko družbo. Še posebej žalostno je, da celotno besedilo sploh ne omenja formalnega visokošolskega izobraževanja s področja bibliotekarstva, razen v svojem 5. členu, kjer določa trajanje usposabljanja, in sicer:

- 9 mesecev za zaposlene, ki imajo šesto raven izobrazbe, ter za zaposlene, ki imajo sedmo ali osmo raven izobrazbe s področja bibliotekarstva,
- 12 mesecev za zaposlene, ki imajo sedmo ali osmo raven izobrazbe z drugih področij.

Pisci delovnega gradiva uporabljajo dva različna izraza za izobrazbo, ki je osnova strokovnega izpita: v 2. členu je omenjena »ustrezna izobrazba«, v 3. členu pa »ustrezna smer izobrazbe«. To sta dva zelo različna pojma, ki v pravilniku nista nikjer opredeljena. Zato torej lahko upravičeno domnevamo, da se želi bibliotekarski izpit ohraniti kot nadomestilo formalni izobrazbi, kot je osnovno vodilo trenutno veljavnega Samoupravnega sporazuma. Drugače si takšnega dokumenta, četudi kot delovno verzijo, ni mogoče razložiti. Kaj je vzrok takšnim prizadevanjem? Ker v javnosti dostopnih virih vzrokov za takšno početje nismo našli, smo se morali spet nasloniti na določene indice in lastne izkušnje. To sicer ni najbolj korektno in znanstveno neoporečno, a žal ta trenutek edino možno. Drugačen pristop bo možen le, ko bodo argumenti zagovornikov takšnih rešitev postali javni.

1. Knjižnice potrebujejo za svoje delovanje in storitve tudi druge strokovnjake in ne samo diplomiranih bibliotekarjev.

To zagotovo drži, ampak zakaj je potem potrebno te strokovnjake dodatno izobraževati s pomočjo bibliotekarskega izpita in mu dati strokovni naziv? Tudi v zdravstvenih domovih delajo različni strokovnjaki, vendar vsakega od njih nimamo za zdravnika? Seveda bi morali te strokovnjake jasno opredeliti, saj nisem prepričan, da so ravno inženirji tekstilstva ali diplomanti različnih podjetniško-poslovnih visokih šol nujni za uspešno delo npr. splošne knjižnice. Seveda morajo imeti takšni strokovnjaki z drugih področij možnost dopolniti svojo izobrazbo s formalno izobrazbo na področju bibliotekarstva in informatike. Bolonjska reforma to omogoča, saj je študij stopenjski in so predmeti kreditno ovrednoteni. Vodenje knjižnic lahko prepustimo različnim strokovnjakom in tukaj ni nujen bibliotekarski izpit ali kakšno drugo posebno znanje s področja knjižničarstva (npr. katalogizacija).

2. Knjižnice imajo slabe izkušnje z diplomiranimi bibliotekarji.

Tudi ta argument drži, saj zagotovo niso vsi diplomanti študijskih programov s področja bibliotekarstva in informatike (prej bibliotekarstva) vrhunski strokovnjaki. Evalvacija kvalitete izobraževanja je zapleten in težaven proces. Izvajalci študijskega programa se trudimo, da delamo dobro, prek obvezne prakse vključujemo v evalvacijo uspešnosti posameznega študenta tudi strokovnjake iz prakse. Po statistični zakonitosti so nekateri diplomanti tudi podpovprečni, enako velja za vse druge študijske programe. Seveda je končni izbor vedno na strani delodajalca, da izbere najbolj ustreznega sodelavca, vendar na osnovi znanja in usposobljenosti, ne pa na podlagi kakšnih drugih pravil socialnega mreženja.

3. Starejše generacije knjižničarjev dobijo občutek, da njihova ne-bibliotekarska izobrazba pomeni pomemben primanjkljaj. To bi se zgodilo, če bi se za pristop k bibliotekarskemu izpitu zahtevala formalna izobrazba s področja.

Ta argument ne drži. Nobena sprememba ne more spreminjati pogojev za opravljanje bibliotekarskega izpita za nazaj. Prav tako ni mogoče primerjati znanja in usposobljenosti, ki so bila potrebna za opravljanje profesije na področju knjižničarstva pred dvajsetimi ali več leti in danes. Formalna izobrazba ne more nadomestiti delovnih izkušenj, sta pa oba tisto kar omogoča kvalitetno delo in storitve.

Kaj so pa argumenti za ureditev bibliotekarskega izpita po vzoru razvitih držav?

1. Pomembna vzroka sta status in položaj profesije.

Profesija, ki nima reguliranega vstopa, ne more veljati za profesijo. Reguliran vstop pa v sodobni družbi vedno pomeni formalno izobraževanje. To sicer velja za vsa področja javnih služb (šolstvo, zdravstvo, pravosodje, socialno delo ...) in ne samo za knjižničarstvo. Formalno izobraževanje zagotavlja profesiji ustrezen status in je garant za kakovost in strokovnost storitev. Stroka in dejavnost, ki tega nima zagotovljenega, je tako manjvredna v primerjavi z drugimi. Če se temu odpovemo, ne delamo v korist profesije in ne dejavnosti, ki jo opravlja.

2. Boljša kvaliteta formalnega izobraževanje.

Sedanji način, ko se bibliotekarski izpit in ne formalna diploma s področja bibliotekarstva šteje kot zadosten pogoj za delo v stroki, ima več pomanjkljivosti. Ena od teh je tudi drobljenje kapacitet, bibliotekarskih strokovnjakov. Teh iz razumljivih vzrokov v Sloveniji ni veliko in bi jih bilo boljše združiti. To sicer ne bo enostavno. Implementacija Bolonjske reforme v Sloveniji je v marsičem pomanjkljiva in rigidna. Bolonjski prenovljeni študijski programi s svojimi sistemi kreditov omogočajo fleksibilnost, ki se izraža predvsem v pridobivanju znanja iz različnih programov. Potrebovali bomo še nekaj let, da bomo razumeli prednost takšnega sistema izobraževanja in se znebili pogleda na tradicionalno visokošolsko izobraževanje, kot ga poznamo v Sloveniji. Preveč smo vpeti v star način študija, ki je bil vezan na posamezne študijske programe. To po eni strani zmanjšuje kvaliteto študija in ga siromaši, saj ne spodbuja interdisciplinarnosti. Po drugi strani pa tako oblikovan študij slabša pripravljenost diplomantov za vstop na trg dela in ohranja rigiden trg delovne sile, kot ga imamo v Sloveniji.

5 ZAKLJUČEK

O odnosu med formalnim in neformalnim izobraževanjem, torej o izobraževanju v sistemu rednega šolanja in po njegovem zaključku, o programih permanentnega izobraževanja ter o izpopolnjevanju na delovnem mestu, je pred leti že pisala in predstavila na posvetovanju ZBDS Ambrožič (2005). Dileme, ki jih je takrat izpostavila, so bile povezane s tem koliko oba elementa izobraževanja spremljata sodobne trende v stroki in profesiji in koliko je pretežni del angažiranja slovenskih knjižničarjev še vedno namenjen klasičnem gradivu, njegovi obdelavi in posredovanju. Pomembno je razumevanje tega, da sta obe obliki izobraževanja povezani in da je njuno sodelovanje med nosilci obojega. Izpostavila je tudi oblikovanje študijskih praks. Tu je točka, kjer se lahko srečata formalno izobraževanje, ki razvija

znanja in usposobljenosti, in praksa, ki pripravlja diplomante za delovna mesta in tako razvija veščine in spretnosti.

Ob vseh pomanjkljivostih bolonjsko reformiran študij vseeno omogoča fleksibilnost, saj so morali biti programi oblikovani tako, da so dovoljevali izbirnost in prehode na druge študijske smeri na različnih stopnjah študija. Takšna oblika je pomembna tudi za knjižničarstvo, knjižničarje in seveda za bibliotekarski izpit. »Slovenska« variana Bolonjske reforme je zanemarila prakso kot pomemben del študijskega procesa. Zato so pri organizaciji prakse izobraževalne ustanove izjemno omejene. Lahko bi izkoristili možnost, ki jo ponuja profesija, in bibliotekarski izpit še bolj vezali na prakso po diplomah, tako kot imajo to urejeno v razvitih evropskih državah (Danska, Velika Britanija). Potrebo po daljši in bolj organizirani praksi smo zaznali tudi v primerjalni raziskavi med študenti, ki študirajo BIZ v Sloveniji in Avstraliji (Južnič in Pym, 2011). Prav tako poskušamo pri praksi uveljaviti možnosti, ki jih nudi sodobna informacijska tehnologija, predvsem oblike komuniciranja, ki se razvijajo v socialnih omrežjih (spletni dnevniki).

Bibliotekarski izpit bi moral sloneti prav na teh izhodiščih in preverjati veščine in spretnosti, ne pa znanj s področja, kot to velja doslej. Preverjanje znanj lahko poteka, kar je tudi zakonsko urejeno, v akreditiranih študijskih programih. Zagotovo niso idealni, toda prepričan sem, da jih bo mogoče še bolje razvijati, ko bodo razrešene dileme o tem, kakšen naj bo bibliotekarski izpit. Interdisciplinarnost BIZ, za katero smo pričakovali, da bo rezultat Bolonjske reforme (Aparac-Jelušič, 2005) ter tudi na tem gradili študij bibliotekarstva in informatike v Sloveniji (Žumer, 2005), je pomembna in nujna za nadaljnji razvoj stroke in dejavnosti. Vendar je brez takojšnje spremembe dosedanje oblike bibliotekarskega izpita praktično nemogoča. Letos prihajajo na trg dela prvi diplomanti magistrskih programov bolonjsko prenovljenega študija, tako da ni več ovir, da bi tako preoblikovan študij, ki omogoča različno nabiranje ustreznih znanj (kreditno ovrednotenih) s področja bibliotekarske in informacijske znanosti ne zadovoljeval vstopnih kriterijev za delo v stroki.

Mogoče bi s tem odprli tudi možnosti, o katerih je govoril eden od referatov na posvetovanju, ZBDS leta 2007 (Božič, 2007), da bi se ZBDS lahko samoiniciativno aktivneje angažirala pri formalnem izobraževanju bibliotekarskega kadra. Vzporedno bi se na področju izobraževanja lahko povezovale vse bibliotekarske institucije v našem malem državnem in še manjšem strokovnem prostoru.

Bodočnost profesije je odvisna od možnosti preoblikovanja klasične vloge knjižničarja in predstave, ki jo ima družba o naši profesiji, ter premisleka obstoječe paradigme in prakse knjižničarstva. Odvisna je tudi od tega, koliko je možno sodelovanje med samimi knjižničarji ter jasne opredelitve ciljev, ki jih želimo doseči.

6 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. Ambrožič, M. (2005). Sodobne potrebe in izzivi v izobraževanju knjižničarjev. V M. Ambrožič (Ur.), *Informacijski viri in storitve knjižnic v elektronskem okolju: zbornik referatov* (str. 227–248). Ljubljana: ZBDS.
2. Aparac-Jelušič, T. (2005). Bolonjski procesi i studij informacijskih znanosti. V M. Ambrožič (Ur.), *Informacijski viri in storitve knjižnic v elektronskem okolju: zbornik referatov* (str. 291–306). Ljubljana: ZBDS.
3. Berčič, B. (1998). Visokošolski študij bibliotekarstva v Sloveniji od začetka do 1990. V J. Urbanija (Ur.), *Zbornik razprav: 10 let Oddelka za bibliotekarstvo: 1987–1997* (str. 7–36). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.
4. Božič, M. (2007). Vpliv strokovnih organizacij na formalno izobraževanje bibliotekarjev. V M. Ambrožič (Ur.), *Knjižnice za prihodnost: napredek in sodelovanje: zbornik referatov* (str. 61–75). Ljubljana: ZBDS.
5. Južnič, P. (2009). Trendi izobraževanja za delo v informacijskih dejavnostih. *Organizacija znanja*, 14 (4), 159–171. Pridobljeno 10. 9. 2011 s spletne strani: http://home.izum.si/cobiss/OZ/2009_4/Html/clanek_08.html
6. Južnič, P. (2010). Predstavitev študijskega programa, bolonjskega študija – BINK. *Šolska knjižnica*, 20 (3–4), 181–188.
7. Južnič, P. in Pymm, B. (2011). Students on placements: building their e-portfolio from practical experience. *New library world*, 112 (5–6), 248–260.
8. Kajberg, L. in Lorrington, L. (2005). *European curriculum reflections on library and information science education*. Copenhagen: The Royal School of Library and Information Science. Pridobljeno 10. 9. 2011 s spletne strani: <http://biblis.db.dk/uhthbin/hyperion.exe/db.leikaj05>
9. Kodrič-Dačić, E. (2009). Bibliografski zapis: največji skupni imenovalec? V M. Ambrožič in D. Vovk (Ur.), *Knjižničarji in knjižnice: dodana vrednost okolju: zbornik referatov* (str. 129–142). Ljubljana: ZBDS.
10. Lynch, B. P. (2008). Library education: its past, its present, its future. *Library trends*, 56 (4). Pridobljeno 10. 9. 2011 s spletne strani: http://findarticles.com/p/articles/mi_m1387/is_4_56/ai_n28093132/?tag=content;coll
11. *Pravilnik o bibliotekarskem izpitu (delovno gradivo)*. (2011). Pridobljeno 10. 9. 2011 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Zakonodaja/Predlogi_zakonov/2011/pbi_V1_0.pdf

12. *Pravilnik o pogojih za izvajanje javne službe v knjižničarstvu* (2003). *Uradni list RS*, št. 73/2003 in št. 70/2008.
13. *Zakon o knjižničarstvu*. (2001). *Uradni list RS*, št. 87 in št. 96/2002.
14. Žumer, M. (2005). Nove razmere, novi izzivi: prenova študijskega programa na oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo. V M. Ambrožič (Ur.), *Informacijski viri in storitve knjižnic v elektronskem okolju: zbornik referatov* (str. 227–248). Ljubljana: ZBDS.

BRANJE ZA PLAŽO – POLETNI IZZIVI OB SPREMEMBAH ZAKONODAJE

BEACH READING – SUMMER CHALLENGES
FOLLOWING LEGISLATION CHANGES

Sabina Fras Popović

Mariborska knjižnica, Maribor
e-pošta: sabina.fras-popovic@mb.sik.si

UDK 026/027:021.89

IZVLEČEK

Knjižnice sodijo med izvajalce javne službe. Pojem javne službe je vpeljal Zakon o zavodih leta 1991 in od takrat naprej je pogosto na dnevnem redu različnih vladnih garnitur ugotovitev, da je potrebno področje negospodarske javne službe posodobiti in uskladiti z določenimi principi delovanja gospodarske javne službe. Letošnja pomlad je prinesla Predlog Zakona o izvajanju dejavnosti splošnega pomena, kasneje pa je sledila še vrsta predlogov zakonskih sprememb, ki bi lahko posredno ali neposredno vplivale na delovanje knjižnic, njihovo organiziranost in izvajanje knjižnične javne službe. Zakonska podlaga tako knjižnicam predpisuje, kaj morajo izvajati, kako pa to izvajajo, pa je v veliki meri prepuščeno vodstvu knjižnic. Tukaj se pa v strokovnih krogih pojavlja pogosta težnja knjižničarjev, da bi knjižnice postale t. i. tretji prostor.

Namen prispevka je predstaviti tiste predlagane spremembe, ki jih prinaša Predlog Zakona o izvajanju dejavnosti splošnega pomena in se nanašajo na področje vodenja in izvajanja osnovnih storitev. Ob tem pa nas bo zanimalo predvsem ali knjižnice zahtevani »kaj« preoblikujejo v zeleni »kako« na takšen način, da se približujejo strokovnim težnjam postati t. i. tretji prostor. V tej smeri nas bodo zanimale tudi zakonske usmeritve predlaganih sprememb.

Glavne besede: knjižnice, uporabniki, tretji prostor, zakonodaja, javni interes

UDC 026/027:021.89

ABSTRACT

Libraries are among organizations which perform public services. The concept of public services was introduced by the Institutes Act in 1991, and since then the finding that the area of non-commercial public services should be updated and amended according to certain principles of commercial public services has been on the agenda of several governments. This spring brought a proposal of the Performance of Services of General Interest Act, which was followed by a number of proposals of legislation amendments that would indirectly or directly affect operations of libraries, their or-

ganization and performance of public library services. The legal base prescribes what services libraries shall perform, while methods in which the services are performed are mainly responsibility of library management. As a result the tendency for libraries to become the so called third space is quite common in professional circles.

The article focuses on presentation of the proposed changes introduced by the proposal of the Performance of Services of General Interest Act which refer to management and performance of primary services. Furthermore, we shall investigate whether libraries modify the required “what” into the desired “how” in such a manner that they approach to professional endeavours to become the so called third space. In this respect also the legal guidelines of the proposed changes will be explored.

Key words: libraries, users, third place, legislation, public interest

1 UVOD

Pomlad in poletje 2011 je vsekakor zaznamovala serija predlogov zakonskih sprememb, ki bi lahko bistveno vplivali na posamezne segmente delovanja knjižnic. Zakonodajalec je v razpravo posredoval vrsto pomembnih dokumentov, ki s predlaganimi vsebinskimi in organizacijskimi spremembami posredno ali neposredno vplivajo na delovanje in organiziranost knjižnic ter tudi na strokovno usposabljanje in izobraževanje knjižničarjev. Podane so spremembe, ki se dotikajo Zakona o knjižničarstvu (2001), Zakona o zavodih (1991), Zakona o uresničevanju javnega interesa na področju kulture (2002, 2007), na izvedbeni ravni pa prinašajo predlog sprememb Pravilnika o nazivih v knjižničarski dejavnosti ter delovno gradivo Pravilnika o bibliotekarskem izpitu. Ob paketu zakonskih sprememb je v tem času v pripravi tudi nacionalni program za kulturo za obdobje 2012 do 2015.

Knjižničarji so se tako znašli pred velikim izzivom. Ali naj si v knjižnici izposodijo knjige za poletno branje (kot jih nekateri imenujejo – plaža romani), ki so po mnenju kritikov knjižnične nabavne politike prepogosto na knjižnih policah, ali pa naj v svoje počitniške kotičke s seboj odnesejo predloge zakonskih sprememb in o njih napišejo strokovne odzive. Glede na potek dogajanja, ki v času snovanja tega prispevka še ni zaključeno, predvidevamo, da so knjižničarji prepustili plaža romane uporabnikom (in morda s tem ponovno kršili dogme nekoga drugega) ter se pridno zagrizli v posredovane predloge sprememb in delovna gradiva. Ob podanih predlogih zakonskih sprememb in posredovanih delovnih gradivih nas zanima predvsem etičnost ravnanja tega početja, saj je javna razprava vezana na poletne, praviloma dopustniške mesece. V samem prispevku pa je v večji

meri v ospredju vsebina Predloga Zakona o izvajanju dejavnosti splošnega pomena (2011).

Namen prispevka je izpostaviti vprašanje, ali knjižnicam *zapisani kaj* pomaga uresničevati *želeni kako*. Knjižnice, še posebej splošne knjižnice, želijo (ali pa so že) vse bolj postati t. i. tretji prostor. Kot lahko preberemo npr. na pozivu za literarni natečaj, ki ga je leta 2008 objavila Sekcija za splošne knjižnice pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije v sodelovanju z Mestno knjižnico in čitalnico Idrija, je tretji prostor izraz, ki ga je oblikoval sociolog Ray Oldenburg. Pomeni »*neformalne prostore, kjer se ljudje iz lokalne skupnosti srečujejo in razvijajo socialne interakcije, prijateljske vezi, prostor za debate, domačnost, povezanost z lokalno skupnostjo, spodbujajo druženje namesto izoliranosti in delajo življenje bolj barvito. Tretji prostor je nevtralen. Posebno v urbanih okoljih so ljudje izgubili stik s skupnostjo. Človek pa ravno to potrebuje za socialno zadovoljstvo in duševno zdravje. Kroženje na relaciji dom – služba pomeni izoliranost. Tretji prostor so lahko bifeji, glavne ulice, pubi, pošte, nakupovalni centri, športne dvorane ali – knjižnica.*« (Zgodbe iz knjižnice, 2008) Odgovor na zgoraj zastavljeno vprašanje, in sicer kako knjižnice uresničujejo zapisani kaj in zeleni kako, bomo poiskali z izbranimi dokumenti različnih knjižnic, ki pa vsi opredeljujejo pogoje delovanja knjižnice. Dokument je vsebinsko dokaj podrobno opredeljen v Zakonu o knjižničarstvu (2001) in v Uredbi o osnovnih storitvah knjižnic (2003). Za knjižnice je dokument obvezen. V pregled bomo vzeli dokumente knjižnic, ki naj bi bile po strokovnih usmeritvah med splošnimi knjižnicami nosilke razvoja, in sicer deset osrednjih območnih knjižnic.

Cilj prispevka je opozoriti na morebitno razliko med željo in realnostjo pri izvajanju knjižnične javne službe. Pri tem gre v prvi vrsti za vprašanje odnosa do uporabnika in uresničevanje tistih določil javne službe, ki govorijo o izvajanju neke storitve v javnem interesu in zagotovitvi, da je javna služba trajno, nemoteno in pod enakimi pogoji dostopna vsem uporabnikom. Opozoriti želimo tudi na tiste vsebine Predloga Zakona o izvajanju dejavnosti splošnega pomena (2011), ki odstopajo od že sprejetih in bodo morda v prihodnje vplivale na izvajanje knjižničarstva kot javne službe in na organiziranost knjižnic.

2 POLETNI PAKET BRANJA ZA PLAŽO

Spremembe knjižnične zakonodaje niso izum poletja 2011. O izzivih priprave knjižnične zakonodaje lahko najdemo vrsto zapisov. »Knjižnična za-

konodaja predstavlja najbolj splošno podlago za delovanje knjižnic.« (Pivec in Šercar, 1998, str. 55) Prav zato so knjižničarji lahko zaskrbljeni ob vsaki spremembi zakonodaje, ki nima soglasja stroke in ne nastane na osnovi dialoga s strokovnimi združenji, ustanovami ali organizacijami.

Poletni zakonodajni paket sprememb je imel zanimivo skupno točko, na katero so opozorili vsi, ki so posredovali mnenja na obravnavana gradiva. V tej točki so se poenotila stanovska združenja in sindikati, saj oboji menijo, da umestitev javne razprave o predlaganih spremembah v čas počitnic in letnih dopustov ni primerna, prav tako ni v času poletnih počitnic primerno vodenje postopkov za spremembo zakonodajnih določil. Še preden pogledamo vsebino predlaganih sprememb, se lahko vprašamo o etičnosti takšnega početja javnih uslužbencev in funkcionarjev.

Knjižničarje, člane Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, pri strokovnem delovanju usmerja in zavezuje etični kodeks (Etični kodeks slovenskih knjižničarjev, 1995), ki na pragu polnoletnosti še vedno (in verjetno bo tako ostalo tudi ob morebitnih revizijah) od knjižničarja pričakuje, da »ustvarjalno prispeva k razvoju knjižničarske stroke in njene dejavnosti. Zaveda se pripadnosti knjižničarski stroki in s svojim strokovnim delom prispeva k utrjevanju njenega ugleda in kolektivnega duha.« (Etični kodeks slovenskih knjižničarjev, 1995, 2. člen) Na drugi strani pa so v tem dialogu javni uslužbenci, ministri in funkcionarji, ki so prav tako zavezani upoštevati etična določila Kodeksa ravnanja javnih uslužbencev (Kodeks ravnanja javnih uslužbencev, 2001). »Od javnega uslužbenca se pričakuje, da opravlja naloge strokovno, vestno, nepristransko in kakovostno, pri tem pa upošteva le javni interes in konkretne okoliščine primera.« (Kodeks ravnanja javnih uslužbencev, 2001, 5. člen) Še bolj kot 5. člen je, glede na ravnanje ki so ga bili knjižničarji deležni v poletju 2011, zanimiv 6. člen, ki govori proti takšnemu odnosu, saj »pri opravljanju javnih nalog javni uslužbenec ne sme ravnati samovoljno ali v škodo katere koli osebe, skupine, osebe javnega ali zasebnega prava. Pri opravljanju javnih nalog mora javni uslužbenec primerno upoštevati pravice, dolžnosti in ustrezne interese le-teh.« V samih postopkih ni bil upoštevan interes knjižničarjev, saj npr. v primeru obeh predlogov sprememb Zakona o knjižničarstvu (Predlog zakona o dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1A), 2011; Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1B), 2011) predlagatelj ni pridobil mnenja strokovne javnosti in je s predlaganimi spremembami konkretno posegal v pravice in interese te skupine, ob tem pa v utemeljitvi navajal tudi strokovne nepravilnosti, ki kažejo na veliko strokovno nepoznavanje področja, v katerega s predlogom posega.

Tako knjižničarjem, ki seveda tudi sodijo med javne uslužbence kot tistim, ki predlagajo, sprejemajo in vodijo postopke zakonskih sprememb, so skupna načela sistema javnih uslužbencev¹. Med vsemi načeli je v tem »knjižničarskem« primeru zanimivo in hkrati zavezujoče **načelo strokovnosti**, saj je v nasprotju s prakso, ki se vse bolj pojavlja v razmerju med zakonodajalcem na eni strani in različnimi interesnimi skupinami na drugi strani. Razprava o pomembnih dokumentih za katerokoli interesno skupino v poletnih mesecih pomeni kršitev načela strokovnosti, saj v primeru sprememb knjižničarske zakonodaje, ki so bile podane v poletju 2011, knjižničarji kot javni uslužbenci ne morejo izvrševati nalog **strokovno, vestno in pravočasno** in s tem uresničevati skupna načela sistema javnih uslužbencev in ob tem še stanovski

¹ Skupna načela sistema javnih uslužbencev so:

Načelo enakopravne dostopnosti, po katerem se mora zaposlovanje javnih uslužbencev izvajati tako, da je zagotovljena enakopravna dostopnost delovnih mest za vse zainteresirane kandidate pod enakimi pogoji in tako, da je zagotovljena izbira kandidata, ki je najbolje strokovno usposobljen za opravljanje nalog na delovnem mestu.

Načelo zakonitosti zapoveduje javnim uslužbencem, da izvršujejo javne naloge na podlagi in v mejah ustave, ratificiranih in objavljenih mednarodnih pogodb, zakonov in podzakonskih predpisov.

Načelo strokovnosti tvori celoto z načelom zakonitosti in zapoveduje javnim uslužbencem, da izvršujejo javne naloge strokovno, vestno in pravočasno. Pri svojem delu morajo ravnati po pravilih stroke in se v ta namen stalno usposablјati in izpopolnjevati, pri čemer pogoje za strokovno izpopolnjevanje in usposabljanje zagotavlja delodajalec. Načelo uvaja konkurenčnost med javnimi uslužbenci in jih spodbuja k stalnemu strokovnemu izpopolnjevanju in usposabljanju, kar zagotavlja uporabnikom javnih storitev kvalitetnejše obravnavanje.

Načelo častnega ravnanja, po katerem mora javni uslužbenec ravnati pri izvrševanju javnih nalog častno, v skladu s pravili poklicne etike, zagotavlja uporabnikom spoštljivejše obravnavanje.

Načelo zaupnosti zapoveduje javnim uslužbencem varovanje tajnih podatkov, ne glede na to, kako so jih izvedeli. Načelo je izvedeno iz narave izvrševanja nalog v javnem interesu ter iz standarda lojalnosti zaposlenih do delodajalca.

Načelo odgovornosti za rezultate sili javne uslužbenke, da kvalitetno, hitro in učinkovito izvršujejo zaupane javne naloge, in vzpostavlja odgovornost za rezultate njihovega dela.

Načelo dobrega gospodarjenja uvaja tudi na področje javne uprave princip dobrega gospodarjenja, ki je značilen za zasebni sektor. Javni uslužbenec mora gospodarno in učinkovito uporabljati javna sredstva, s ciljem doseganja najboljših rezultatov ob enakih stroških oziroma enakih rezultatov ob najnižjih stroških.

Načelo varovanja poklicnih interesov izhaja iz neodvisnega delovnega statusa javnega uslužbenca in ga štiti pred vsakršnimi posegi v njegovo delo, ki je opravljeno v skladu s predpisi. Tako mora delodajalec omogočiti plačano pravno pomoč javnemu uslužbencu ali nekdanjemu javnemu uslužbencu, zoper katerega je uveden kazenski ali odškodninski postopek pri izvrševanju javnih nalog, če oceni, da so bile te javne naloge izvršene zakonito in v skladu s pravicami in obveznostmi iz delovnega razmerja (Zakon o javnih uslužbencih, 2002).

etični kodeks. Predvidevamo, da so možne tudi drugačne razlage navedenih načel, etičnih kodeksov in kodeksov ravnanja, vendar je glavno sporočilo te razlage, da je dajanje kakršnih koli gradiv v razpravo v poletnih mesecih in posredovanje predlogov zakonskih sprememb brez soglasja strokovnih združenj **neprofesionalno, neetično in nestrokovno**.

Poletne aktivnosti leta 2011, ki so se dogajale okrog knjižničarjev, lahko razumemo tudi v kontekstu razmišljanja Pivca (2011, str. 8), ki ugotavlja, da »je Slovenija zaostala glede:

- **socialnega kapitala ali povezanosti ljudi**, kar vsak trenutek dokazujejo neskončni prepiri, če je treba tudi za oslovo senco, ne zmoremo pa se o ničemer dogovoriti;
- **moralnega kapitala**, kar se vidi v vsesplošnem nezaupanju in izgubljanju energij za sumničenja in preverjanja;
- **kadrovskega kapitala**, ko brez pomisleka zavržemo tisoče sposobnih delavcev, ki so leta in leta vlagali v svoje kompetence, s katerimi neredko računajo le še onstran meje;
- **intelektualnega kapitala**, ki ima mednarodno veljavo, doma pa paberkuje v javnih zavodih brez resnega vpliva na razvoj;
- **kulturnega kapitala**, ki zajema tako specifično »slovensko noto« kot stik z univerzalno ustvarjalnostjo;
- **okoljskega kapitala**, ki ga je 'ljubi bog' razsejal po tem koščku planeta, 'Šentflorjanci' pa z njim ravnamo kot svinje z bučami.«

Strokovna stališča, ki predstavljajo vsebino predlaganih zakonskih sprememb in ob tem tudi mnenje strokovnih združenj, v nadaljevanju navajamo iz dveh razlogov. Prvi je vezan na dejstvo, da zapisano (trenutno) še vedno ostane in je uporabno pri takšnih in drugačnih kronoloških pregledih. Drugi vzrok je vezan na delovanje knjižničarjev, saj lahko iz teh mnenj razberemo, da knjižničarji ali ne morejo ali ne uspejo ali ne znajo proaktivno delovati in tako v zakonodajo vnesti tiste spremembe, ki jih področna zakonodaja nujno potrebuje. So pa tokrat uspeli dokaj povezano nastopiti proti predlaganim spremembam in tako zaustaviti uresničevanje vsaj nekaterih² predlaganih sprememb. Strokovna mnenja so javno objavljena na spletnih straneh posameznih organov vladnih služb in tudi državnega zbora. Izpostavili bomo

² V času pisanja prispevka vsi postopki še niso bili zaključeni.

ključne ugotovitve, na katere so opozorili knjižničarji oziroma stanovska knjižničarska združenja:

– **Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo**

- problem nedelovanja Kulturniške zbornice Slovenije,
- problem spreminjanja pogojev za imenovanje direktorjev knjižnic (samovolja lokalne skupnosti) in problem opredelitve strokovnosti in
- problem definiranja določenega nivoja doseganja nejavnih virov, ne glede na realne možnosti.

– **Predlog Zakona o dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1A) in Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1B)**

- utemeljitev za obravnavo obeh predlogov po skrajšanem postopku ni ustrezno utemeljena, saj gre za bistvene posege v ureditev področja z daljnosežnimi posledicami;
- v predlaganem dokumentu so tudi nekatere napake, npr. navajanje Zakona o knjižnicah, ki ga v našem prostoru ni;
- področje volonterskega pripravništva mora biti ustrezno urejeno tudi s podzakonskim aktom ali drugim predpisom, v katerem bo opredeljeno, kdo lahko opravlja volontersko pripravništvo v knjižnicah (npr. stopnja in smer izobrazbe), kakšne pravice imata v primeru opravljanja volonterskega pripravništva tako pripravnik kot mentor in kakšne pravice in obveznosti ima pri tem delodajalec;
- predlog navaja Pravilnik o bibliotekarskem izpitu, ki še ni v veljavi, predlagatelji predvidevajo dopolnitev akta, ki ne obstaja;
- predlagatelji želijo odpraviti birokratske ovire za ugotavljanje usposobljenosti strokovnih delavcev knjižnic za vzajemno katalogizacijo; 42. člen Zakona o knjižničarstvu ne predstavlja »birokratskih ovir za ugotavljanje usposobljenosti knjižničnih delavcev za vzajemno katalogizacijo«, ampak predstavlja zakonsko podlago za Pravilnik o izdaji dovoljenja za vzajemno katalogizacijo. Iz odločbe ustavnega sodišča o oceni ustavnosti Pravilnika o izdaji dovoljenja za vzajemno katalogizacijo pa je razvidno, na katerih mestih je Pravilnik kot podzakonski akt v neskladju z Ustavo in z 42. členom Zakona o knjižničarstvu;

- v 46. členu se naj opredelijo t. i. uporabniki zainteresirane javnosti oziroma storitev izmed katerih se izbere predstavnike v upravnem odboru nacionalnega informacijskega servisa. Obstaja namreč možnost, da v sistemu, ki ga ustvarjajo knjižnice in knjižničarji, le-ti ne bodo imeli več nikakršnega vpliva.

– Pripombe na delovno gradivo **Pravilnik o bibliotekarskem izpitu**

- nadrejeni akt (Zakon o knjižničarstvu, 2001) ne govori o strokovnem izpitu, ampak o bibliotekarskem izpitu. Ne opredeli ga niti kot npr. državni bibliotekarski izpit (primer: državni pravniški izpit) ali kot licenčni izpit (dovoljenje za opravljanje dela v določeni dejavnosti). Naravo izpita določa podrejeni akt (Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, 2003, 7. člen), kar odpira dodatno dilemo;
- dilema ustrezne stopnje in vrste izobrazbe – podzakonski akt; Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003) o vrsti izobrazbe za zaposlene v splošnih, visokošolskih in nacionalni knjižnici ne govori natančno, izjema so le šolske knjižnice;
- neskladnost s plačnim sistemom, ki določa nosilne poklice v stroki in delovno pravno zakonodajo;
- nedefiniranost vsebine izpita;
- definiranje kriterijev za mentorje, izpraševalce in člane izpitne komisije;
- nejasen postopek izpita.

Ob eni od glavnih dilem, ki se je ponovno vzpostavila ob javni razpravi delovnega gradiva o bibliotekarskem izpitu, in sicer kakšen kader zaposlovati v knjižnicah (univerzitetne diplomirane bibliotekarje ali t. i. priučene bibliotekarje), se knjižničarjem ponovno dogaja, da ne znajo ceniti tistega, kar imajo. O tem se lahko posredno prepričamo tudi, ko v medijih spremljamo prizadevanja za ustanovitev Akademije za umetnost na Univerzi v Mariboru. »Akademija za umetnost bo. Želimo si jo vsi, predvsem tisti, ki težko strokovno kadrujemo, saj ustreznega študija v Sloveniji ni. Pestrost okolij, iz katerih izhajamo LGM³-jevci, je resda neponovljiva kvaliteta, a za dolgoročen razvoj področja je uvedba študija v slovenskem prostoru nujna. Samo tako bo lutkovna umetnost zlagoma pridobila kredibilnost, prepoznavnost in prepričljivost, kot jo pozna v bolj omikanih in kulturno

³ LGM – Lutkovno gledališče Maribor.

ozaveščenih prostorih.« (Redjko, 2011, str. 31) In kako se lahko počutijo knjižničarji ob tem razmišljanju, ko imajo že polnoleten študijski program?

Ob tem pregledu ne moremo mimo ugotovitve, ki sta jo leta 1998 zapisala Pivec in Šercar, in sicer, da številni komentatorji ugotavljajo, »da se je v slovenskem knjižničarstvu zelo malo bistvenega razvilo zaradi zakona in zelo mnogo mimo zakona.« (str. 63) V nadaljevanju predlagata tudi usmeritev k izdelavi razvojne strategije slovenskega knjižničarstva, kar bo morda ponovno postalo aktualno, saj vse več odprtih dilem kaže potrebo po enotni strokovni viziji, saj »največ pomenijo jasne in enotno dogovorjene vizije o bodoči vlogi knjižnic« (Pivec in Šercar, 1998, str. 64).

3 KNJIŽNICE MED JAVNO SLUŽBO IN TRETJIM PROSTOROM

Ob prebiranju tokratnega poletnega branja, ki ni imelo ničesar skupnega s sodobnimi romani tujih ali slovenskih avtorjev, pa se nam je porajalo tudi vprašanje o uresničevanju javne službe na področju knjižnične dejavnosti.

Knjižnice so najpomembnejše kulturne ustanove na svetu, z največ obiskovalci, z daleč največjim vplivom in obsegom delovanja. S svojimi programi spreminjajo in vplivajo na več milijonov ljudi in posegajo v življenja posameznika v vseh življenjskih obdobjih. Knjižničarji imajo v rokah izjemen kapital, s katerim presegajo sodobne načine pridobivanja informacij, saj za razliko npr. od Googla obvladajo kritično vrednotenje informacij in s tem dejansko vplivajo na osebni kapital posameznika, pa naj gre za socialni, materialni, kulturni ali intelektualni kapital. Vse to so dejstva, ki jih danes skoraj več ni potrebno dokazovati, saj so v različnih okoljih del splošne dostopnosti kulturnih dobrin. Knjižnice so v nekaterih okoljih tako samoumevne kot je npr. samoumevna prisotnost vode. A žal vemo, kaj se na svetu dogaja z njo, še posebej s pitno vodo.

Podobno velja tudi za slovenske knjižnice⁴, ki imajo zelo dobro izoblikovano in organizirano mrežo⁵ in svojo uspešnost dokazujejo z izjemnimi števil-

⁴ »Brez težav najdemo na spletnih straneh urada za statistiko podatke, da so splošne knjižnice najbolj obiskani javni zavodi, bolj kot kinematografi, muzeji, gledališča, športni zavodi.« (Novljan, 2005, str. 1)

⁵ V vsaki občini lahko najdemo splošno ali šolsko knjižnico ali postajališče potujoče knjižnice, kar ne moremo govoriti o zdravstvenih storitvah, npr. pediatru, zobozdravniku, pod vprašaj se postavlja celo obstoj regionalnih porodnišnic.

kami o uporabi knjižničnih storitev. S tem knjižnice sodijo v tisti sklop javnih služb, ki se lahko upravičeno sprašujejo o posledicah načrtovane organizacijske reforme javnega sektorja. V spomladanskih mesecih leta 2011 je bil v razpravi in prvi obravnavi Predlog Zakona o izvajanju dejavnosti splošnega pomena (2011), ki naj bi nadomestil Zakon o zavodih iz leta 1991 in tako postavil pravne okvirje za organizacijsko reformo tega področja.

Temeljni element, ki opredeljuje javni zavod, je javna služba. Javna služba pomeni zagotavljanje blaga in storitev, izvaja se v javnem interesu in njen namen ni ustvarjanje dobička. Javni zavod mora zagotoviti, da je javna služba trajno, nemoteno in pod enakimi pogoji dostopna vsem uporabnikom (Predlog Zakona o izvajanju dejavnosti splošnega pomena, 2011, str. 3). V medijih smo lahko prebirali različna menja o ustreznosti predloga in nujnosti sprememb delovanja t. i. javnega sektorja. Rado Bohinc (2011) ugotavlja, da gre za reformo, ki »ima lahko velike učinke, saj sprošča človeško ustvarjalnost in spodbuja motive za večjo učinkovitost in racionalnost pri izvajanju javnih služb.« Hkrati pa opozarja, da »jedro reforme javnega sektorja ni in ne sme biti niti zmanjševanje obsega javnih služb niti kakršna koli podlaga za privatizacijo javnega sektorja, temveč boljša organizacija, preglednejše upravljanje in s tem večja učinkovitost javnega sektorja.« (Bohinc, 2011, str. 18) Da so svojevrstne javne službi v kulturi prav javni kulturni zavodi, ugotavlja tudi Rotovnik (2011), ki meni, da so le-ti problem, saj so »postali več ali manj nedotakljiva svetišča izvajanja konkretnih javnih služb; za njimi stoji delujoča in vsestransko podprta zakonska zaščita.« V nadaljevanju razmišljanja izpostavi tudi nujnost, da izvajanje javne službe spremlja »nenehno samoizpraševanje njenih neposrednih izvajalcev kot tudi ustanoviteljev, ki zagotavljajo večino denarja za njihovo delovanje, o kakovosti izvedenih programov« (Rotovnik, 2011, str. 18) Prav v notranji evalvaciji uresničevanja programa, ki mora biti trajna, transparentna in izvedena v demokratičnem dialogu, Rotovnik vidi način, kako vodstva javnih zavodov in pristojne strokovne službe lahko opravijo vsebinsko evalvacijo izvajanja javne službe. V oceni stanja in razlogih za sprejem Predloga Zakona o izvajanju dejavnosti splošnega pomena (2011) lahko zasledimo tudi takšno razmišljanje.

Ob prebiranju besedila Predloga Zakona o izvajanju dejavnosti splošnega pomena (2011) lahko pridemo do ugotovitve, da bo, podobno kot Zakon o zavodih iz leta 1991, opredelil precej organizacijskih zadev⁶ pri izvajanju javne

⁶ Npr. akt o ustanovitvi, svet ustanoviteljev, organi zavoda, financiranje, cene javnih dobrin, splošni okvir normiranja dejavnosti splošnega pomena.

službe oziroma dejavnosti splošnega pomena, hkrati pa prenesel vsebinske podrobnosti na področno oziroma sektorsko določeno zakonodajo. Prav ta ugotovitev nas pripelje do razmišljanja, da nujno potrebujemo odgovor na vprašanje, kakšne knjižnice si želijo uporabniki in kakšne knjižnice lahko ponudijo knjižničarji. V primeru sprejetja predloga omenjenega zakona, ki bo pripeljal do organizacijske reforme pri izvajalcih javne službe oziroma dejavnosti splošnega pomena, bodo knjižničarji sami določili vsebino teh organizacijskih sprememb.

Zakon o knjižničarstvu (2001) v 7. členu določa vrste knjižnic, ki izvajajo knjižnično dejavnost kot javno službo. Pravilnik o splošnih pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003) pa za vse vrste knjižnic iz 7. člena Zakona o knjižničarstvu določa minimalne pogoje, ki pa jih mora knjižnica trajno izpolnjevati. V Analizi stanja na področju kulture s predlogi ciljev za nacionalni program 2012–2015 (2011) lahko preberemo, da so slovenske knjižnice, ki izvajajo knjižnično dejavnost kot javno službo, od sprejema zakona leta 2001 dosegle precejšen napredek. »Zakon pa ni v celoti izpolnil pričakovanj: ni utrdil knjižničnega sistema, saj mehanizmi, ki naj bi zagotavljali enotno delovanje za njegov usklajen razvoj in učinkovito pretočnost in dostopnost informacij, niso bili vzpostavljeni v celoti. Posamezne vrste knjižnic se zaradi širših družbenih dogajanj in neusklajenih resornih politik na področju knjižničarstva med seboj vse manj povezujejo in tako vedno bolj ločujejo.« (Analiza stanja na področju kulture s predlogi ciljev za nacionalni program 2012–2015, 2011, str. 181)

Kljub temu, da javno službo na področju knjižničarstva izvajajo različne vrste knjižnic, se bomo v nadaljevanju tega razmišljanja posvetili le splošnim knjižnicam in poskušali poiskati mesto splošnih knjižnic med določili za izvajanje javne službe in težnjami po postati t. i. tretji prostor. To bomo naredili s pomočjo analize pravilnikov o splošnih pogojih poslovanja desetih izbranih knjižnic in tako na enem primeru posameznega določila, ki je vezano na opredelitev ravnanja uporabnikov v knjižnici, preverili, kako knjižnice uresničujejo predpisani kaj in željeni kako. V pregled smo vzeli pravilnike desetih osrednjih območnih knjižnic, ki po določilih Zakona o knjižničarstvu (2001) in pristojnega pravilnika opravljajo posebne naloge za splošne knjižnice na svojem območju in te knjižnice strokovno povezujejo v območno mrežo, ki zagotavlja koordinirano izvajanje knjižnične dejavnosti (Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, 2003, 2. člen). V sklopu te dikcije in namenjenih sredstev lahko opravičeno sklepamo, da gre za nosilke in usmerjevalke razvoja na strokovnem področju.

Pri pregledu gradiva smo ugotovili, da so si določila v pravilnikih zelo podobna, posamezna logično izražajo določene posebnosti, ki jih ima in s katerimi se srečuje knjižnica. O različnih finančnih vidikih poslovanja, kar je tudi razvidno iz izbranega gradiva, je bila opravljena študija Analiza stanja in možnosti ukinitve nadomestil za včlanitev v slovenske splošne knjižnice (Vodeb, Kodrič-Dačić in Janc, 2010), ki vsekakor ne potrjuje teze, da je knjižnična dejavnost kot javna služba pod enakimi pogoji⁷ dostopna vsem uporabnikom. Na to opozarjajo tudi v Analizi stanja na področju kulture s predlogi ciljev za nacionalni program 2012–2015 (2011, str. 192), saj ugotavljajo, da bi bilo smiselno podpreti »splošno uvedbo brezplačne medknjižnične izposoje in vzpostavitve možnosti za brezplačno članstvo v splošnih knjižnicah. Za tako naravnani socialni varčevalni program bi knjižnice poleg že zagotovljenih sredstev potrebovale nekaj dodatnih namenskih sredstev.«

Pri pregledu izbranega gradiva smo iskali tiste elemente, ki bi v določeni meri lahko opredeljevali t. i. tretji prostor. Če ponovno pogledamo opredelitev, ki jo lahko preberemo na začetku prispevka, trčimo na besede: neformalni prostori, srečevanje, socialne interakcije, prijateljske vezi, prostor za debate, domačnost, spodbujanje druženja. Prav zato je zanimivo, da deset izbranih pravilnikov (in verjetno, če bi pregledali še kakšnega) **prepoveduje uporabo mobilnih telefonov, prinašanje in uživanje hrane in pijače**. Nekateri od teh prepovedujejo tudi **preglasno govorjenje in vstop z rolkami**. Prav tako je prepovedan vstop živalim ter v enem primeru tudi kartanje ali kockanje, natančneje hazardiranje. Nadalje najdemo primer, ko je **prepovedan vstop v knjižnico s športnimi rekviziti in v knjižnico ne smejo voziti koles, koles z motorji in drugih prevoznih sredstev**. Prav tako ne smejo **prinašati prtljage in opojnih substanc**. V posameznih primerih je dovoljeno uživanje pijače le na mestih, kjer je nameščen avtomat za pijačo. V enem primeru je dovoljena uporaba brezalkoholnih pijač v zaprti embalaži. Osamljen primer določila za uporabnike razširi tudi na zaposlene in prepoved uporabe mobilnih telefonov veže na odnos do drugih uporabnikov.

⁷ Analiza je pokazala, da so razlike pri cenah članarin in vpisnin pa tudi drugih storitvah knjižnic med knjižnicami tako velike, da zbuja dvom o njihovi upravičenosti. Zato je bila predlagana regulacija višine cen osnovnih storitev, ki bi jih lahko zaračunavale knjižnice, za kar bi bila potrebna sprememba Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic (2003). Knjižnice bi morale uskladiti cene v določenem prehodnem obdobju (Analiza stanja na področju kulture s predlogi ciljev za nacionalni program 2012–2015, 2011, str. 212).

Gre za reguliranje obnašanja v določenem prostoru, ki ga lahko definiramo kot javni prostor. Na drugi strani pa ta javni prostor želi postati prostor druženja, srečevanja. Odprt prostor, ki omogoča izmenjavo izkušenj, nudi občutek varnosti⁸, sprejetosti⁹ in razumevanja¹⁰.

So pa zgoraj opisane prepovedi zanimive iz vsaj dveh razlogov. Prvi razlog je vezan na obnašanje in ravnanje zaposlenih v knjižnici. Mar ne uporabljajo mobilnih telefonov v poslovne in osebne namene? Ali imajo vse knjižnice poseben prostor za zaposlene, kjer lahko malicajo oziroma če tega prostora ni, ali jim omogočijo malico izven prostorov knjižnice? Ali vsi zaposleni govorijo dovolj tiho ali dovolj glasno? Visoke poletne temperature pa prav silijo zaposlene k zauživanju tekočine tudi med delovnim procesom. Verjetno je v teh primerih veliko resnice, priznamo tudi določeno mero cinizma, a dejstvo je, da s takšnimi prepovedmi ustvarjamo podobo dvolične institucije.

Drugi razlog je vezan na odnos do uporabnikov in članov knjižnice. V izhodišču teh prepovedi lahko najdemo prepričanje, da uporabniki in člani ne poznajo pravil lepega vedenja ter se zato srečajo s temi prepovedmi ob vstopu v knjižnico. Preprosto pa si lahko izposodijo knjigo ali drugo gradivo na dom¹¹ in ob njem zajtrkujejo, kuhajo, pijejo kavo in jih prebirajo tudi v bolj intimnih stanovanjskih prostorih. Vsekakor gre v primeru uporabe mobilne tehnologije za ta čas¹² za izjemno prepoved, saj je mobilni splet v izjemnem porastu, prav tako vedno več sodobnih mobilnih telefonov omogoča dostop

⁸ Tudi v našem prostoru imamo knjižnice, ki so del projekta varnih točk za otroke in najstnike.

⁹ O tem govori vrsta programov, ki jih knjižničarji oblikujejo za npr. uporabnike s posebnimi potrebami, mladostnike, manjšine.

¹⁰ Knjižničarji v praksi velikokrat doživijo, da pridejo obiskovalci zgolj na klepet in tako vzdržujejo socialni stik z okoljem.

¹¹ Na to nasprotje je opozoril tudi Eppo Van Nispen v svojem predavanju *Libraries wanted: dead or alive*, ki ga je imel 27. junija 2010 na konferenci ALA. Na tem predavanju je izpostavil vrsto zanimivih tez za razmišljanje, ena od teh je tudi sledeča: večino knjižnic so oblikovali arhitekti, ki so prijatelji politikov, ne pa strokovnjaki za knjižnične zgradbe po meri uporabnikov (ang. *most libraries are designed by architects who are friends of politicians, not experts at building libraries for people*).

¹² V Evropi v današnjem času mobilni splet redno uporablja v povprečju okrog 20 odstotkov vseh mobilnih uporabnikov. V Sloveniji uporablja mobilni splet skoraj 21 odstotkov vseh mobilnih uporabnikov (po zadnjih statističnih podatkih od skupno 1950 mio mobilnih uporabnikov). Ena izmed redkih raziskav o uporabi mobilnega spleta pri nas, ki so jo leta 2006 opravili pri RIS-u (Raba interneta v Sloveniji), je pokazala, da slovenski uporabniki mobilni splet najpogosteje uporabljajo za pošiljanje in branje e-pošte ter za obisk mobilnih portalov operaterjev (Horvat, 2011).

do različnih informacij, med drugim tudi do elektronskih knjig. Hkrati pa mobilni telefoni prinašajo določeno varnost¹³ in večjo stopnjo dostopnosti do znanja, saj sodobne aplikacije omogočajo tudi dostop do e-knjig. Zato tudi ni več smiselno, da govorimo o vedno novih medijih, ki jih knjižničarji ponujajo ali pa jih ne ponujajo. Bolje bi bilo uporabiti termin drugačni mediji. Knjižnica in knjižničarji se tako pogosto znajdejo med imaginarnim in realnim svetom. Če literatura predstavlja imaginarni svet, je sodobna tehnologija tista, ki knjižnico in knjižničarje usmerja v realni svet.

»Knjižnica je prostor, kjer se lahko uživa prostost, pridobi prosti čas po učinkovito opravljenem nujno potrebnem delu, dobi spodbude in ideje za aktivno preživljanje prostega časa, kjer se uživa ob sprejemanju kulturnih, umetniških in drugih dobrin ali odkrivanju znanja.« (Novljan, 2005, str. 1). Ja, knjižnice so vse to in knjižničarji so tisti, ki delajo knjižnico bogato, vendar jih z ustvarjanjem prepogostih prepovedi spravljamo v precep. Tako zaposlene, ki npr. morda pretežno definirajo preglasno govorjenje, kot uporabnike, ki želijo knjižnico uporabljati brez predsodkov, ki jih s seboj nosijo številne generacije. Knjižnice postajajo svet omejitvev in kot takšnega ga lahko dojemajo uporabniki. Šele v trenutku, ko se bodo knjižničarji v polnosti zavedali dejstva, da so tako na eni strani kot drugi pomembni ljudje, bodo knjižnice postajale prostor druženja, preživljanja prostega časa in uživanja brez slabega občutka.

Zagotovo obstaja vrsta argumentov, zakaj so takšna določila našla svoje mesto v ustreznih dokumentih in najverjetneje je vrsta argumentov tudi opravičena. Nekateri so verjetno lahko vezani tudi na ugled knjižnic in spoštovanje knjižničnega prostora. Verjetno so pogosteje vezani na argumente, ki utemeljujejo zaščito gradiva in zaposlenih pred t. i. »izpadi« posameznih uporabnikov ali članov. Takšen pristop izhaja iz prepričanja, da vse, kar je zapisano, zaščititi, prepreči ali pomaga urediti konfliktno situacijo. Ne pomaga pa pri ustvarjanju knjižnice kot prostora druženja ter knjižnice kot odprtega prostora za dialog in znanje. Odgovor na nepredvidene situacije lahko najdemo v prvi vrsti v usposobljenih in kompetentnih knjižničarjih, ki obvladajo različne tehnike komuniciranja in reševanja zapletov ter se hkrati zavedajo svoje vloge v tem, če lahko tako imenujemo, referenčnem procesu z uporabnikom. Za uspešno delo v knjižnici je nujno, da se knjižničarji za-

¹³ Tudi v našem prostoru niso več osamljeni primeri šoloobveznih otrok, npr. od tretjega razreda dalje, ki jim starši omogočijo uporabo mobilnega telefona. Najverjetneje je eden pogostejših vzrokov za to, da lahko starši sledijo otroku na njegovi poti po šoli. In kaj je narobe, če želi otrok poklicati mamo, da je varno prispel v knjižnico?

vedajo dejstva, da je bistvo njihovega dela v pogovoru. Pravila, prepovedi ali drugačna določila lahko uporabljajo kot ščit, ki jih ščiti pred pogovorom z uporabnikom. Vsi smo individualne osebe, ki želimo biti kot takšne tudi obravnavane. Individualni pristop vodi do knjižnice brez pravil in knjižnice, ki v središče postavlja ljudi, s tem pa svojo vrednost namesto skozi številke o uporabi izkazuje skozi zgodbe, občutke in pozitivne izkušnje uporabnikov.

Številke imajo knjižničarji radi. S številkami spretno dokazujejo, koliko novih izvodov knjig so nakupili, koliko prireditvev, dogodkov, npr. programov informacijskega opismenjevanja¹⁴ pripravijo za uporabnike knjižničnih storitev, kako porabijo zagotovljena finančna sredstva in koliko članov ali uporabnikov so sprejeli v nekem časovno določenem obdobju. Številke nam ne povedo, kakšen program pripravljajo in izvajajo knjižničarji, kje premikajo meje v glavah in življenjih, kakšen vpliv imajo na življenja posameznika in kje ponudijo več kot običajni prireditveni centri kraja. Morda knjižničarji porabijo preveč časa za številke in premalo za ljudi.

Ob uporabi številke kot enega glavnih argumentov obstaja nevarnost vedno večje navezanosti na številke, s tem posledično vedno večje (opravičene ali pa tudi ne¹⁵) številke, ob tem pa vedno večja odsotnost potrebe po odkrivanju zadovoljstva uporabnikov, članov ali prebivalcev nekega knjižničnega okoliša. Ko v razmišljanju o potrebah uporabnikov, prebivalcev, članov presežemo številke, stopijo v ospredje zgodbe in princip individualne obravnave ter knjižnica brez pravil. Knjižničarji, ki se z uporabniki knjižničnih storitev ali člani knjižnice redno srečujejo pri svojem delu, večino le-teh zelo dobro poznajo in vedo, kdaj lahko pričakujejo in kakšen pristop uporabijo, da opravijo zadano delo strokovno in v skladu s pričakovanji. Knjižničarji se pogosto zavedajo (ali pa to občutijo), da jim obiskovalci knjižnic zaupajo. Zaupajo njihovi presoji in nasvetom¹⁶. Knjižničarji pa ta dialog pod okriljem obstoječih knjižničnih pravil izpeljejo tako, da je obiskovalcem udobno, enostavno in prijetno ter ustvarijo pozitivno izkušnjo, ki spodbuja učenje. Ali res?

¹⁴ Verjetno bi bili zanimivi rezultati raziskave, ki bi poskušala ugotoviti, ali knjižničarji ob pripravi programa informacijskega opismenjevanja kdaj pomislijo, da s tem lahko uporabnikom vzbujajo slab občutek o sebi in jim s tem morda sporočajo, da so neumni.

¹⁵ V praksi knjižničarji ločijo med bralci, ki si knjige izposojajo in med bralci, ki izposojene knjige berejo.

¹⁶ V tem je glavna razlika med knjigo v knjižnici in na ipodu. Prav takšna je tudi razlika med informacijo na internetu in informacijo, pridobljeno od knjižničarja.

Med predlogi, ki jih lahko najdemo v Analizi stanja na področju kulture s predlogi ciljev za nacionalni program 2012–2015 (2011), je zagotovo nekaj takšnih, ki bi za uporabnike pomenili odstranjevanje birokratskih ovir in približevanje knjižnici brez pravil, v odprtem prostoru za dialog in znanje. Predlog enotne članske izkaznice na območju bi lahko v težnji približevanju knjižnične dejavnosti kot javne službe vsem uporabnikom postal predlog enotne članske izkaznice za določeno vrsto knjižnic. Tako bi lahko morebiti uresničevali tudi določilo, ki ga lahko najdemo v enem od izbranih pravilnikov o splošnih pogojih poslovanja, ki prepoveduje članstvo v knjižnici vsem tistim, ki so bili izpisani iz katere koli druge slovenske splošne knjižnice. Enotna članska izkaznica, enoten cenik¹⁷, primerljivi ali enotni programi ter skupni razvojni projekti so le nekateri od tistih korakov, ki bi v prihodnje morali okupirati misli knjižničarjev in bi prinesli veliko pozitivnega tako posamezni lokalni skupnosti kot tudi knjižničarski javni službi. Misli globalno, deluj lokalno, je moto, ki je že dolgo prisoten na različnih področjih, a ga je potrebno nadgraditi s sodelovanjem. Le tako lahko dosežemo, da bodo knjižničarji zagotavljali knjižnično javno službo trajno, nemoteno in pod enakimi pogoji dostopno vsem uporabnikom.

In dobro bi bilo, če bi enkrat za vselej opravili s problemom percepcije pojmov »brezplačno« in »zastonj«. Filozofija, ki se gradi okrog splošno sprejetega dejstva, da tisto kar je zastonj nihče ne ceni in ne spoštuje, izhaja iz tržne naravnane koncepta storitvene dejavnosti. Kako gradimo avtoriteto, spoštovanje, zaupanje? Z ustvarjanjem pozitivnih izkušenj, z zaupanjem v uporabnika in s spoštovanjem njegovih individualnih potreb in želja. Brezplačno ni zastonj. Brezplačno storitev plača nekdo drug in jo omogoči vsem.

Knjižnice morajo biti varne, dostopne in enostavne. Knjižničarji morajo programe in storitve graditi na občutkih in nadgrajevati takšne storitve, ki uporabnikom, obiskovalcem, članom vzbujajo dober občutek. Knjižničarji znajo ustvariti bogate knjižnice. Bogate s prijazno besedo, pozitivnim pristopom in kulturnim vzgledom. Takšne morajo biti za vse prebivalce, še posebej pa za mlade. Spodbujati morajo storitve, ki vodijo do znanja in odpirajo nova obzorja razmišljanja.

¹⁷ V Analizi stanja na področju kulture s predlogi ciljev za nacionalni program 2012–2015 lahko pri uresničevanju 3. cilja »Zagotavljanje kakovostnih in raznolikih knjižničnih storitev ter omogočanje brezplačnih osnovnih storitev splošnih knjižnic vsem prebivalcem Slovenije« najdemo predviden ukrep, in sicer regulacijo višine cen osnovnih storitev, ki jih knjižnice lahko zaračunavajo (str. 212).

Ob vseh morebitnih zakonskih spremembah, ki se bodo zgodile v prihodnje, knjižničarji v teh zakonskih določenih zagotovo ne bodo dobili odgovora, kako naj predpisani »kaj« spremenijo v zeleni »kako« in ob tem uresničijo tisto strokovno prepričanje, ki vodi k viziji knjižnice kot prostora družanja in preživljanja prostega časa. A je odgovor na to vprašanje lahko zelo enostaven: za knjižnice »se odločamo, ko nam ponujajo več kot drugi. To je lahko drugačno, boljše, udobnejše, cenejše, bogatejše, svobodnejše, kar predvsem pomeni: dobro, dostopno z manj ovirami.« (Novljan, 2005, str. 8) A ob tem so prisotne tudi pasti, saj je »oblikovanje take ponudbe zahtevna naloga sodobnega menedžmenta, ki je, še zlasti v primerjavi z vodenjem in upravljanjem v prejšnjem družbenem sistemu, postavljen pred hudo konkurenco in skupaj z uporabnikom pred grožnjo, da se bo kulturno poslanstvo knjižnice spremenilo v komercialno ponudbo. Tega seveda ne morejo preprečiti še tako dobri zakoni in strokovna priporočila, ko vodstvu in osebju knjižnice nista jasna namen knjižnice in njena moč.« (Novljan, 2005, str. 8)

4 ZAKLJUČEK

Ameriško združenje knjižnic (ALA) promovira knjižnice z udarnim sloganom, ki opozarja na to, da je v Ameriki več knjižnic kot ima prehrabno podjetje McDonald's restavracij. V letu 2009 je v Sloveniji delovalo 929 knjižnic, ki so izvajale knjižnično dejavnost kot javno službo, od tega ena nacionalna, 72 visokošolskih knjižnic, 151 specialnih, 647 šolskih in 58 splošnih knjižnic. McDonald's Slovenija ima trenutno po vsej Sloveniji 15 restavracij.

5 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. *Analiza stanja na področju kulture s predlogi ciljev za nacionalni program za kulturo 2012–2015.* (2011). Ljubljana: Republika Slovenija, Ministrstvo za kulturo. Pridobljeno 9. 7. 2011 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/si/storitve/raziskave_in_analize/analiza_stanja_na_podroczju_kulture
2. Bohinc, R. (2011, 27. avgust). Javni sektor je še vedno torzo tranzicije: o izvajanju dejavnosti splošnega pomena. *Delo. Sobotna priloga*, 12, str. 18.
3. Etični kodeks slovenskih knjižničarjev. (1995). *Knjižničarske novice*, 5 (12), 31–32.
4. Horvat, J. (2011). *Mobilni splet*. Ljubljana: Zavod mladi podjetnik. Pridobljeno 15. 9. 2011 s spletne strani: <http://mladipodjetnik.si/podjetniski-koticek/marketing/mobilni-splet>
5. Kodeks ravnanja javnih uslužbencev. (2001). *Uradni list RS*, št. 8.
6. Novljan, S. (2005). Čas prostosti v knjižnici. *Knjižničarske novice*, 15 (10), priloga.

7. Pivec, F. (2011, 29. junij). Quo vadis, Slovenija? *Večer*, 67, str. 8.
8. Pivec, F. in Šercar, T. M. (1998). Primerjalni elementi pristopa k zakonodaji o knjižnicah. *Knjižnica*, 42 (2–3), 53–66.
9. *Pravilnik o bibliotekarskem izpitu*. (2011). Ljubljana: Republika Slovenija, Ministrstvo za kulturo. Pridobljeno 7. 9. 2011 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Zakonodaja/Predlogi_zakonov/2011/pbi_V1_0.pdf
10. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73 in št. 70/08.
11. Predlog zakona o dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1A), skrajšani postopek, EPA 1928-V. (2011). *Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije*, 37 (17. junij).
12. Predlog Zakona o izvajanju dejavnosti splošnega pomena (ZIDSP), prva obravnava, EPA 1800-V. (2011). *Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije*, 37 (22. april).
13. Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1B), skrajšani postopek, EPA 1940-V. (2011). *Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije*, 37 (21. junij).
14. Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK-D), skrajšani postopek, EPA 1504-V. (2011). *Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije*, 37 (3. januar).
15. Redjko, M. (2011, 17. september). Peter je moja zvezda. *Večer: V soboto*, 3, str. 31.
16. Rotovnik, M. (2011). Pogled od znotraj. *Bukla*, 7 (65), 18.
17. Uredba o osnovnih storitvah knjižnic. (2003). *Uradni list RS*, št. 29.
18. Vodeb, G., Kodrič-Dačić, E. in Janc, K. (2010). *Analiza stanja in možnosti ukinitve nadomestil za včlanitev v slovenske splošne knjižnice: raziskovalna naloga*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 7. 9. 2011 s spletne strani: <http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/clanarine.pdf>
19. Zakon o javnih uslužbencih. (2002). *Uradni list RS*, št. 56 in nadaljnji.
20. Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87 in št. 96/2002.
21. *Zgodbe iz knjižnice. Knjižnica kot moj tretji prostor*. (2008). Ljubljana: Sekcija za splošne knjižnice pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije.

PREDSTAVITVE



PRESENTATIONS

SLOVENSKI BESEDILNI KORPUS BIBLIOTEKARSTVA – NAJSODOBNEJŠA SLOVAROPISNA PODPORA BIBLIOTEKARSKI TERMINOLOGIJI

SLOVENE TEXT CORPUS OF LIBRARY SCIENCE – AN ADVANCED
LEXICOGRAPHIC TOOL FOR LIBRARY TERMINOLOGY

Ivan Kanič

Centralna ekonomska knjižnica, Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani
e-pošta: ivan.kanic@ef.uni-lj.si

UDK 02(038)=163.6

IZVLEČEK

Bibliotekarstvo je stroka, ki ima v slovenskem prostoru bogato tradicijo, danes pa uspešno sledi najnaprednejšim tokovom razvoja v svetu. Zato je presenetljivo, da v preteklosti bibliotekarski terminologiji ni bila namenjena sistematična skrb ali organiziran poskus njene kodifikacije in normiranja v slovarju. Vrzal sta v zadnjem desetletju zapolnila prevajalni in razlagalni slovar bibliotekarske terminologije, ki sta nastala po sodobnih načelih leksikografije in temeljita še na ročnem izpisovanju bibliotekarskih izrazov iz obsežnega nabora slovenskih strokovnih besedil in po njih izdelanem geslovníku. Slovaropisna skupina sledi sodobnim leksikografskim tokovom, zato bo uporabila za dopolnjevanje slovarjev učinkovita orodja korpusnega jezikoslovja. Zasnovo in vzpostavila je slovenski besedilni korpus bibliotekarstva, ki je v prvi fazi že presegel 1,8 milijona besed, prevzetih iz 234 slovenskih strokovnih in znanstvenih besedil s področja bibliotekarstva. Korpus omogoča različne oblike iskanja in prikaza besed in besednih zvez v ožjem ali širšem sobesedilu ter izdelavo seznamov in kazal po meri za besedne analize in primerjave. Spletna aplikacija je javno dostopna.

Ključne besede: bibliotekarstvo, informacijska znanost, terminologija, korpusno jezikoslovje, besedilni korpusi, Korpus bibliotekarstva

UDC 02(038)=163.6

ABSTRACT

In Slovenia librarianship has had a rich and successful tradition, and today it is well in line with the most advanced developments and trends in the world. Surprisingly no systematic concern had been paid to library terminology in the past and no organized attempt to attain its codification and authority in dictionaries. Recently two dictionaries have filled the gap, a translation dictionary and an explanatory dictionary of library terminology. They were both conceived and built in accordance with up-to-date principles of modern lexicography, thus they were based on the excerption of a set of selected

technical and scientific texts in librarianship and library science, the excerpt being manual at the time, of course. A list of selected and evaluated headings was produced from excerpted texts to initiate the building of the dictionary. The lexicographers keep following closely current modern trends in lexicography, consequently they have designed and set up the Slovene text corpus in the field of library and information science, a powerful and efficient tool for editing and amending of the existing Dictionary of Library Terminology. The corpus has reached 1.8 million words extracted from 234 Slovene technical and scientific texts. It supports a variety of specialized search methods, display of search results – words in close or wider context, and building of customized word lists for text and word analysis. The web based application is in open access.

Key words: librarianship, library science, LIS, terminology, corpus linguistics, text corpus, Korpus bibliotekarstva

1 UVOD

Natančno in enoznačno sporazumevanje med ljudmi je *conditio sine qua non* organizirane družbe, vzdrževanja že doseženih vrednot in vzpostavljanja novih. Vse bolj zapletene oblike sporazumevanja in sodelovanja med posamezniki in skupinami to zahtevo še bolj postavljajo v ospredje. Obsežni enojezični razlagalni slovarji omogočajo tako poglobljeno in enoznačno razumevanje pripadnikov istega jezika, večjezični, pretežno prevajalni slovarji, pa sporazumevanje med pripadniki različnih jezikov. Razvoj družbe in njena stratifikacija na razvejena in ozko specializirana strokovna področja se odraža tudi v razvoju jezika stroke. Strokovna terminologija je tako dokaz moči, pestrosti, razvitosti in samostojnosti nekega jezika, istočasno pa tudi stroke, v kateri se uporablja, zato je jasno, da je treba strokovno terminologijo ustrezno gojiti in negovati, po drugi strani pa tudi normirati in kodificirati v enojezičnih terminoloških slovarjih.

2 SLOVENSKA BIBLIOTEKARSKA TERMINOLOGIJA

Bibliotekarstvo je stroka, ki ima med Slovenci in v slovenskem prostoru dokajšnjo tradicijo, bibliotekar v Licejski knjižnici, današnji Narodni in univerzitetni knjižnici, je bil na primer v 19. stoletju tudi genialni jezikoslovec, znanec devetnajstih jezikov Matija Čop. Slovenski strokovni termini so se kljub močnemu in stalnemu vplivu nemškega jezika v 19. in 20. stoletju, v sedanjosti pa vplivu angleške strokovne literature in s tem tudi terminologije, razvili, utrdili in tudi uveljavili. Ves ta čas bibliotekarskim terminom ni bila namenjena sistematična skrb ali organiziran poskus njihove kodifi-

kacije in normiranja, čeprav so bili v vrstah bibliotekarjev tudi najvidnejša imena slovenskega jezikoslovja, dr. Mirko Rupel je bil ravnatelj Narodne in univerzitetne knjižnice. Raba je zato slonela predvsem na jezikovni praksi in normi posameznih »šol« ali na pomembnih in vplivnih posameznikih, npr. Avgustu Pirjevcu, Pavlu Kalanu in drugih priznanih bibliotekarjih, kar pogosto ni bilo niti oblikovno niti semantično usklajeno. Sodobni strokovni stiki v svetu, hiter razvoj računalniške opreme in s tem vnos sprememb v tehnologijo in metodologijo obdelave ter pojav množice novih nekonvencionalnih nosilcev zapisov, ki kot knjižnično gradivo prihajajo v knjižnice, so povzročili ne samo vdor tujih poimenovanj ampak tudi napačno rabo, ki jo je povzročil vir, iz katerega je črpana informacija.

2.1 SLOVENSKI BIBLIOTEKARSKI TERMINOLOŠKI SLOVARJI

Zaradi spoznanja, da bibliotekarska stroka v slovenščini nima niti enojezičnega razlagalnega niti večjezičnega prevajalnega slovarja, je postala izdelava slovarja nujna. V ožjem krogu strokovnjakov se je porodila misel o projektu, ki bi zapolnil to vrzel v bibliotekarski stroki. Ideja je postala resničnost, ko sta Ivan Kanič in Mirko Popovič pripravila organizacijska in kasneje tudi strokovna izhodišča za delovanje projektne skupine, ki je začela z delom leta 1987. Začela se je priprava večletnega projekta za sestavo slovenskih bibliotekarskih terminoloških slovarjev. Cilji projekta za ureditev bibliotekarske terminologije in s tem tudi slovenske Bibliotekarske terminološke komisije so bili:

1. Kodificiranje slovenske bibliotekarske terminologije, ki temelji na
 - evidentiranju strokovnih izrazov, ki se v bibliotekarstvu uporabljajo danes ali so se uporabljali v preteklosti,
 - pomenski analizi posameznega termina in ugotavljanju pomenskih povezav ter sinonimnih ali antonimnih odnosov med njimi,
 - normiranju glede na knjižno normo in zahteve urejene strokovne terminologije.
2. Sestava in izdaja terminoloških slovarjev bibliotekarstva in informacijske znanosti, tj.
 - enojezičnega razlagalnega terminološkega slovarja in
 - večjezičnega prevajalnega slovarja.

3. Jezikovno svetovanje in presoja ob tekočih terminoloških vprašanjih rabe strokovnih izrazov v bibliotekarstvu in informacijski znanosti, ki se opira na za slovar opravljenih pomenskih analizah terminov.
4. Objavljanje rezultatov v strokovni literaturi, predvsem v strokovni reviji Knjižnica, in predstavitev delovanja v drugih strokovnih krogih ter na mednarodni ravni.

Komisija se je ravnala po sodobnih načelih leksikografije, zato je delo temeljilo na **izpisih bibliotekarskih izrazov** iz obsežnega nabora slovenskih strokovnih besedil in po njih izdelanem geslovníku. Ta inventarizacija strokovnega besedišča, ki se je v preteklosti uporabljalo v slovenski bibliotekarski strokovni literaturi, je bila osnova za izbor v slovarju obdelanih strokovnih pojmov in primerjanje z izborom v tujejezičnih strokovnih slovarjih. Inventarizacija izrazja je bila z metodo takrat še »ročnega« izpisovanja strokovnih besedil na tak način opravljena kot izhodiščna faza projekta in je trajala več let, zahteven segment selekcije in vrednotenja terminov, pomenska analiza z vzpostavitev pomenskih zvez med izbranimi termini in oblikovanje razlag je predstavljalo osrednje delo terminološke skupine, katere ciljni rezultati so bili objavljeni leta 2002 (*Angleško-slovenski slovar bibliotekarske terminologije*) in leta 2009 še *Bibliotekarski terminološki slovar*, oba v tiskani in spletni izdaji.

3 BESEDILNI KORPUSI

V jezikoslovju je *korpus* oziroma *besedilni korpus* velika in strukturirana zbirka besedil, navadno grajena, hranjena in obdelana računalniško. Korpus se uporablja za statistične analize pisanega in/ali govornega jezika, za preverjanje pojavitev besed in besednih zvez ali pa za potrditev lingvističnih pravil v določenem jeziku. So tudi nepogrešljivo in nadvse koristno orodje ob pripravi splošnih in tudi *terminoloških slovarjev*. Korpusi so seveda začeli nastajati tam čez veliko lužo in predvsem v »velikih« jezikih, vendar imamo že nekaj časa tudi za slovenski jezik več po nastanku in namenu različnih korpusov.

Referenčni korpusi so temeljna vrsta korpusov, ki naj bi predstavili celovito podobo nekega jezika. So večjega obsega, zanje je glede na tradicijo tudi najnatančnejše izdelana metodologija gradnje, predstavljajo pa izhodišče za temeljne jezikoslovne raziskave predvsem s področja slovnice in slovarjev. Pri nas sodita v to kategorijo dva besedilna korpusa: *Nova beseda*, ki vse-

buje okrog 240 milijonov besed iz 5700 leposlovnih, strokovnih in uradnih besedil do leta 2004, in referenčni korpus slovenskega jezika *FidaPLUS*, ki vsebuje okrog 621 milijonov besed iz slovenskih besedil najrazličnejših zvrsti, objavljenih v letih od 1979 do 2006.

Specializirani korpusi predstavljajo jezik v natančno določeni rabi, med njimi so najpomembnejši korpusi strokovnih jezikov, predvsem v okviru terminoloških raziskav in gradnje terminoloških slovarjev. Taki so pri nas na primer *Korpus DSI* (Korpus zbornikov posvetovanja Dnevi slovenske informatike od 2003 do 2010 in revije *Uporabna informatika*), ki vsebuje 2 milijona besed, in na istem naslovu *korpus iFpX*, ki zajema okrog 14 milijonov izbranih izrazov iz korpusov *FidaPLUS* in *DSI*. Zanimiva sta tudi jezikoslovno označeni korpus *Jos* in *Evrokorpus*, ki je zbirka vzporednih dvojezičnih korpusov prevodov in obsega besedila v 22 jezikih držav, ki so bile leta 2007 članice EU, vsebuje pa 98 milijonov besed oziroma 600 tisoč prevodnih enot. Nekaj prav posebnega pa je *Vayna* s četrto milijona besed iz 360 časopisnih člankov, ki so v času od aprila do avgusta 1989 obravnavali t. i. »*verbalne napade na JLA*« (oziroma ozadje in potek procesa JBTZ).

Besedilni korpusi se v terminologiji uporabljajo za inventarizacijo in preverjanje pojavitev besed in besednih zvez v strokovnih besedilih, torej za ugotavljanje, kateri izrazi in na kakšen način se pojavljajo v jeziku neke stroke. Iz njih je mogoče pridobiti zelo različne sezname besed in besednih zvez, z lematizacijo in besednovrstnim označevanjem pa posegati celo v analizo uporabe posameznih besednih vrst. Zato so nepogrešljivo in nadvse koristno orodje ob pripravi sodobnih terminoloških slovarjev. V ta namen smo si že dalj časa prizadevali vzpostaviti tak korpus tudi na področju slovenskega bibliotekarstva.

3.1 PREDHODNIK BESEDILNEGA KORPUSA BIBLIOTEKARSTVA

Strokovno delo pri pripravi *Bibliotekarskega terminološkega slovarja*, ki je potem izšel leta 2009, se je ravnalo po sodobnih načelih leksikografije, zato je temeljilo na ugotavljanju rabe izrazja v strokovnem jeziku in evidentiranju terminov s tradicionalnim »*ročnim*« izpisovanjem bibliotekarskih izrazov iz obsežnega seznama tiskanih slovenskih strokovnih besedil. Izpisovanje izbrane slovenske bibliotekarske strokovne literature v letih 1988 do 1999 je zajelo 291 sistematično in v celoti izpisanih besedil na skupno 6575 straneh, ob tem pa še naključne izpiske iz večjega števila ob delu uporabljenih besedil. Upoštevana so bila dela okrog 140 slovenskih avtorjev in tudi nekaj

prevodov, npr. standardi ISBD. Na tej osnovi je bil nato izdelan alfabetařij, ki je predstavljal osnovni nabor izrazov za pripravo slovarja. »Ročno« pripravljene izpiski so bili že tedaj računalniško obdelani, najprej s »tablico« ZX Spectrum, nato z Atarijem in končno z osebnimi računalniki na različnih operacijskih sistemih. Računalniška besedilna zbirka je vsebovala 10.300 ekscerptov in je že bila dostopna na spletu. Besedilnega korpusa in njegovih funkcij s takratno računalniško opremo, sredstvi in znanjem še ni bilo mogoče vzpostaviti. Danes je to že mogoče in po enoletnih pripravah je julija 2011 »shodila« testna zasnova *slovenskega Korpusa bibliotekarstva*, v začetku septembra 2011 pa so delovale že vse predvidene funkcije.

4 SLOVENSKI KORPUS BIBLIOTEKARSTVA

Natančno dva meseca je trajalo, da se je *Korpus bibliotekarstva* iz svojih zametkov razvil v povsem delujoč sistem z vsemi funkcijami, kot je bil načrtovan. Namenjen je analizi slovenskih bibliotekarskih strokovnih in znanstvenih besedil in v njih uporabljnih terminov, predvsem pa kot učinkovito orodje za dopolnjevanje *Bibliotekarskega terminološkega slovarja*. Korpus omogoča različne oblike iskanja in prikaza besed in besednih zvez v ožjem ali širšem sobesedilu ter izdelavo seznamov in kazal po meri za analize in primerjave.

Korpus je javno in brezplačno dostopen na spletu pod pogoji licence CC, zato upamo, da bo koristil tudi strokovnim kolegom bibliotekarjem in tudi študentom bibliotekarstva ter morebiti kakšnemu jezikoslovcu, terminologu ali slovaropiscu iz drugih logov.

4.1 NABOR BESEDIL

Korpus zajema skoraj izključno elektronsko objavljena besedila, bodisi izvorno digitalna ali digitalizirana, izjema je le nekaj pomembnejših besedil, ki so bila objavljena samo v tiskani obliki in smo pridobili od avtorjev njihove postprinte, predvsem magistrska in doktorska dela. Ob zasnovi korpusa so bila pripravljena tudi strokovna izhodišča za črpanje besedil, na katerih temelji obširen seznam potencialnih kandidatov za vključitev. To so predvsem zaključna dela s širšega področja bibliotekarstva (diplomska, magistrska in doktorska dela ljubljanskega *Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo*, pa tudi nekatera izbrana dela iz drugih univerz; dela, ki niso v slovenskem jeziku, seveda niso bila upoštevana),

članki iz novejših letnikov strokovne revije Knjižnica, članki iz revij Organizacija znanja in COBISS obvestila, nekateri izbrani članki iz Knjižničarskih novic, prispevki iz večjega števila zbornikov, nekaj strokovnoinformativnih člankov iz drugih virov in monografske publikacije različnih vrst, predvsem tiste, ki sta jih objavili Narodna in univerzitetna knjižnica in Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Nekaterih del žal ni bilo mogoče vključiti zaradi zaščite objavljenih datotek v pdf formatu, ki ne dovoljuje branja posameznih besed v besedilu.

4.2 OBSEG KORPUSA

Že v začetni fazi vzpostavitve je dosegel korpus občudovanja vreden obseg, predvsem pa zadovoljivo delujejo tudi že vse predvidene funkcije. Vsebuje več kot **1,8 milijona besed**, črpanih iz **234 krajših ali daljših besedil**. Vsa navedena dela so bila objavljena v elektronski obliki, večina izvorno digitalnih oziroma vzporednih tiskanih izdaji, nekaj pa tudi digitaliziranih. Poudarek je na zajemu besedil, objavljenih v zadnjem desetletju, glede na možnosti pa kdaj tudi starejša. Selektivni seznam potencialno zanimivih besedil obsega še okrog 400 enot, s katerimi bomo v prihodnje dopolnjevali korpus glede na časovne možnosti.

Preglednica 1: Analizirana besedila po tipu in število iz njih zajetih besed

Vrsta objave	Število besedil	Število besed
Doktorske disertacije	4	215.223
Magistrska dela	19	525.696
Diplomska dela	8	203.805
Monografske publikacije	10	207.837
Članki:		
– Revija Knjižnica	79	330.518
– Organizacija znanja	31	102.491
– Knjižničarske novice	21	40.049
– Prispevki v zbornikih	59	212.377
– Drugi članki in sestavki	3	8.148
Celotni korpus	234	1.811.981

Seznam 234 vključenih besedil s hipertekstnimi povezavami na celotna besedila je objavljen v dokumentaciji na spletu.

4.3 PROGRAMSKA OPREMA IN POSTAVITEV KORPUSA

Pri pripravljanju besedil in za postavitvev ter javno spletno uporabo korpusa je bila uporabljena domača programska oprema – urejevalnik besedil EVA in njegova internetna različica NEVA s specifičnimi funkcijami, ki že nekaj let omogočajo delovanje splošnega referenčnega korpusa slovenskega jezika *Nova beseda*, spletne različice *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in nekaterih drugih slovarskih in jezikoslovnih orodij. Vse priprave in obdelave besedil potekajo na osebem računalniku, prav tako izdelava številnih indeksov za konkordančno in besedno iskanje ter iskanje po besednih parih, trojčkih, četverčkih in peterčkih.

4.4 AVTORSKE PRAVICE

Upoštevana besedila niso v korpusu dostopna niti v izvirni obliki niti v celoti, za uporabnike so izdelane le hipertekstne povezave na izvirno objavo (npr. dLib.si, arhiv revije Knjižnica ipd.). Besedila so uporabljena samo za izdelavo kumulativnih statističnih kazalcev jezika, npr. za sezname besed ali besednih zvez s pogostnostjo, in v konkordančnih seznamih, vendar tudi tam le v obliki ožjega citata ne več kot treh povedi – tekoče povedi, povedi pred njo in povedi za njo. Korpus torej ne posega v avtorske pravice piscev besedil ali založnikov. Kjer prispevki niso prosto dostopni, je zato povezava narejena samo na naslovno stran časopisa (npr. Knjižničarske novice), kadar je zbornik objavljen v eni sami datoteki, je za vsakega od prispevkov povezava na celoten zbornik.

Izključni nosilec avtorskih pravic za uporabljene programske rešitve je dr. Primož Jakopin. Korpus bibliotekarstva je zasnoval in pripravil Ivan Kanič, korpus je javno in brezplačno dostopen na spletu pod pogoji licence CC.

4.5 UPORABA IN FUNKCIJE KORPUSA

Besedilni korpus je v celoti spletna aplikacija in ne potrebuje nalaganja nobenih komponent na uporabnikov računalnik, prav tako ni nobenih omejitev glede na vrsto in/ali verzijo spletnega brskalnika. Nameščen je kot posebna

stran bloga *Bibliotekarska terminologija*, kjer so objavljene tudi vse novosti, dokumentacija za pomoč pri uporabi, nekatere zanimivosti in analize. Uporabniški vmesnik je enostaven in pregleden, omogoča nekaj osnovnih uporabniških nastavitvev in izbor načina poizvedovanja ter možnosti omejevanja iskanja na določen tip dokumentov.

4.5.1 Uporabniške nastavitve omogočajo:

- Omejevanje iskanja konkordanc glede na veliko/malo začetnico besede, saj iskanje sicer ne razlikuje med velikimi in malimi črkami.
- Besedno iskanje po celih besedah ali krnih; standardno iskanje poteka samo natančno po vpisanem nizu znakov kot zaključeni celoti – besedi. Nastavitev velja za besedno iskanje, iskanje po parih, trojčkih, četverčkih in peterčkih.
- Omejitev iskalnega razpona: Standardno poteka iskanje po vseh besedilih (označena je izbira »*celotni korpus*«), z izbiro pa lahko uporabnik omeji iskanje po besedilih samo enega tipa ali več tipov dokumentov hkrati (npr. samo po člankih iz revije Knjižnica, samo po doktorskih disertacijah ipd.).

4.5.2 Iskalni postopki

Uporabniški vmesnik omogoča šest različnih vrst iskanja, za vsako je izdelan tudi poseben indeks. V navodilih in pomoči za uporabo korpusa so navedeni tudi ilustrativni prikazi posameznih iskanj in možnosti, ki jih ima uporabnik na razpolago. Iskalni niz je mogoče kombinirati tudi z drugimi podatki, npr. z dolžino besed, njihovo pogostostjo, pojavljanju z določeno drugo besedo ipd.

Konkordance – iskanje in prikaz besed(e) v sobesedilu z navedbo vira.

Kot rezultat poizvedbe se izpiše konkordančni seznam iskanega zaporedja znakov v ožjem sobesedilu tako, da je pred iskano besedo še 45 znakov in enako število znakov za njo. Tradicionalno se takšno kazalo imenuje tudi KWIC indeks ali *ključne besede v besedilu*.

- Standardno poteka iskanje po vpisanem nizu znakov vključno s presledki in upoštevaje vrstni red besed, ki jih je lahko več.
- Maskiranje posameznih znakov ni mogoče.

- Dovoljeno je desno krajšanje vsake od besed z znakom *.
- Standardno se izpiše do 100 zadetkov na stran, nastavitve je mogoče spremeniti. Pri velikem številu zadetkov je omogočeno listanje po straneh ali začetek prikaza na določenem mestu v seznamu.
- Na desni strani vsakega zadetka se izpiše kodirana oznaka dokumenta, ki s klikom pokaže sobesedilo iskane besede. Izpišejo se do tri povedi, tekoča poved z iskano besedo, poved pred njo in poved za njo. Nad besedilom je skrajšan bibliografski opis dokumenta s hipertekstno povezavo do celotnega izvirnega besedila na strežniku, kjer je objavljeno.

Bibliotekarska terminološka komisija

Korpus bibliotekarstva

45 črk na levi strani in 45 črk na desni strani

Izpiši 100 enot na stran, prvi zadetek št. 1

Iskalni razpon:	Besedi	Besed	Postopek:
<input checked="" type="checkbox"/> Celotni korpus	234	1.811.981	<input checked="" type="radio"/> Konkordance <input checked="" type="checkbox"/> * A/a
<input type="checkbox"/> DD - Doktorске disertacije	4	215.223	<input type="radio"/> Besedno iskanje
<input type="checkbox"/> MD - Magistrska dela	19	525.696	Besedno iskanje po celih besedah <input checked="" type="checkbox"/>
<input type="checkbox"/> D - Diplomatska dela	8	203.805	Iskanje po pogostih besedah
<input type="checkbox"/> K - Revija Knjižnica	79	330.518	<input type="radio"/> parč <input type="radio"/> trojčnik
<input type="checkbox"/> OZ - Organizacija znanja	31	102.491	<input type="radio"/> četverčnik <input type="radio"/> petčrčnik
<input type="checkbox"/> KV - Knjižničarske novice	21	40.049	
<input type="checkbox"/> Z - Prispevki v zbornikih	59	212.377	
<input type="checkbox"/> S - Drugi članki in sestavki	3	5.148	
<input type="checkbox"/> M - Monografske publikacije	10	207.837	

* Kjkolika v okencu pomeni pojizvedbo z iskalnim razponi, proučim samo z malo začetnico

Slika 1: Uporabniški vmesnik (blog *Bibliotekarska terminologija*)

Besedno iskanje

- Iskanje ene same besede, dovoljen je levi in/ali desni odrez z znakom *.
- V rezultatih se izpiše abecedni seznam zadetkov z navedbo pogostosti pojavljanja (brez sobesedila).
- V naslednjem koraku je mogoče prikazati vsakega od zadetkov tudi v sobesedilu in z navedbo vira, ki je prav tako hipertekstno povezan.

Iskanje po pogostih besednih parih

- Iskanje ene ali obeh besed v besednem paru besede, dovoljen je levi in/ali desni odrez z znakom *.
- Znak * lahko nadomešča tudi eno od besed v celoti.
- V rezultatih se izpiše seznam besednih parov, v katerih se iskana beseda pojavlja.
- Seznam je urejen padajoče po pogostosti pojavljanja.
- S hipertekstno povezavo je omogočen prehod na sobesedilo z navedbo vira.

Iskanje po pogostih besednih trojčkih, četverčkih ali peterčkih

- Iskanje ene ali več besed v besednem trojčku (četverčku, peterčku), dovoljen je levi in/ali desni odrez z znakom *.
- Znak * lahko nadomešča tudi eno ali več besed v celoti.
- V rezultatih se izpiše seznam besednih trojčkov (četverčkov, peterčkov), v katerih se iskana beseda pojavlja.
- Seznam je urejen padajoče po pogostosti pojavljanja.
- S hipertekstno povezavo je omogočen prehod na sobesedilo z navedbo vira.

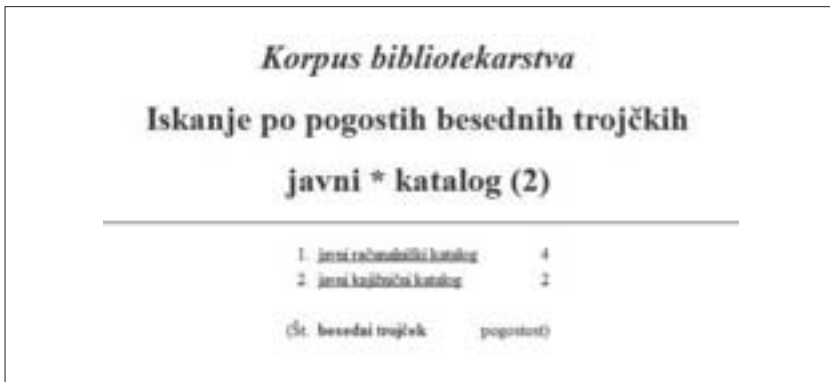
Iskanje po trojčkih, četverčkih in peterčkih je lahko dolgotrajno, posebno z uporabo zvezdic.

<i>Korpus bibliotekarstva</i>			
družben* omrež* (5) ☺			
Prikaz 10. štir nazočni na tias R557 V	družbeni omrežji	sodetje dšba polerica mlakimacovi, praz vna	83.2012.11.8217
da jli to se razina le zato se sodetjaje.	Družbeni omreži	se poma le ti reproducator Od aktrah jli najev	83.2012.11.8218
Bredki omreži šicani. Prikaz 11. Sodetjaje v	družbeni omreži	Dragej elektronskih knjig z elektronskim brskalom	83.2012.11.8219
sepoznanenja besedilke in avtoriziranenja rpolnaja. V	družbeni omreži	sodetje dšba polerica kajšalajev, praz vna	83.2012.11.82110
omrežja. V polerokje se boma preko sociabli	družbeni omreži	vnaiz komuniciraj, najpak boma lakko lakje kolš	02.2012.1.14.10
(šva okolika besedaje) dšba okolika zizakizija in poredi)			

Slika 2: Rezultati poizvedbe: konkordančni prikaz iskane besede v ožjem sobesedilu s hipertvezavo na širše sobesedilo



Slika 3: Prikaz iskane besede v širšem sobesedilu z navedbo vira in hipertekstno povezavo nanj



Slika 4: Rezultati poizvedbe: prikaz trojčkov s pogostostjo in možnostjo prikaza sobesedila

4.6 VPOGLED V KORPUS

V korpusu izpričan besedni zaklad in njegova pestrost ter pogostost pojavljanja besed so odraz nabora analiziranih besedil, zato dosti pričakujemo od nadaljnje rasti korpusa, ki ga bomo po najboljših močeh dopolnjevali. Največje bogastvo in pestrost izrazja pričakujemo v številnih člankih, objavljenih v reviji Knjižnica v zadnjem desetletju, ter magistrskih delih. Žal diplomska dela s področja bibliotekarstva praviloma niso dostopna v elektronski obliki.

Analiza *Korpusa bibliotekarstva* z nekaj več kot 200 slovenskimi strokovnimi bibliotekarskimi besedili oziroma 1,6 milijona besedami (kolikor je obsegal v času priprave podatkov za ta prispevek) je povsem potrdila

osnovne teoretične predpostavke o besedilnih korpusih. V korpusu zajete besede se lahko razvrsti v tri značilne skupine:

- *zelo pogoste besede*, ki pa ne prispevajo k predstavitvi vsebine dokumentov, mednje sodijo tudi funkcijske besede, ki sodijo v sam vrh pogostosti; v tej skupini je razmeroma malo različnih besed, vendar izrazito izstopajo s svojo veliko pogostostjo (absolutni prvak je pomožni glagol **biti** s 93.896 pojavljanji, sledi mu veznik **in** (61.115), predlog **v** (46.315) itn.); opaziti je zelo strm padec pogostosti povsem v skladu z Zipfovom zakonom¹, zato je petnajsta najpogostejša beseda še zadnja s frkvenco nad deset tisoč,
- *zelo redke besede*, ki prav tako ne predstavljajo vsebine dokumentov (med njimi so tudi imena), ki se iztekajo v dolg rep besed s pogostostjo ena,
- relativno ozek pas besed v sredini, ki so najpomembnejše nosilke vsebine in v našem primeru morebitni kandidati za vključitev v terminološki slovar.

Med tistimi najpogostejšimi so praviloma besede, ki bi jih pri indeksiranju podatkovne zbirke lahko uvrstili med blokirane besede. Korpus te kategorije ne pozna, ker so lahko za analize besedil, primerjavo avtorjev ipd. zanimive vse besede. V ilustracijo navajam dva primera. Beseda **dokaj** je bila evidentirana sedemkrat, vendar samo v enem besedilu! Beseda **namreč** se pojavlja v določeni vrsti znanstvenih publikacij dvakrat pogosteje od povprečja, v prispevkih za zbornike pogosteje kot v člankih revije Knjižnica in najredkeje v monografskih publikacijah. Pogostost v tem primeru ne pomeni absolutne frekvence, temveč delež v odnosu do vseh besed, izražen v promilih.

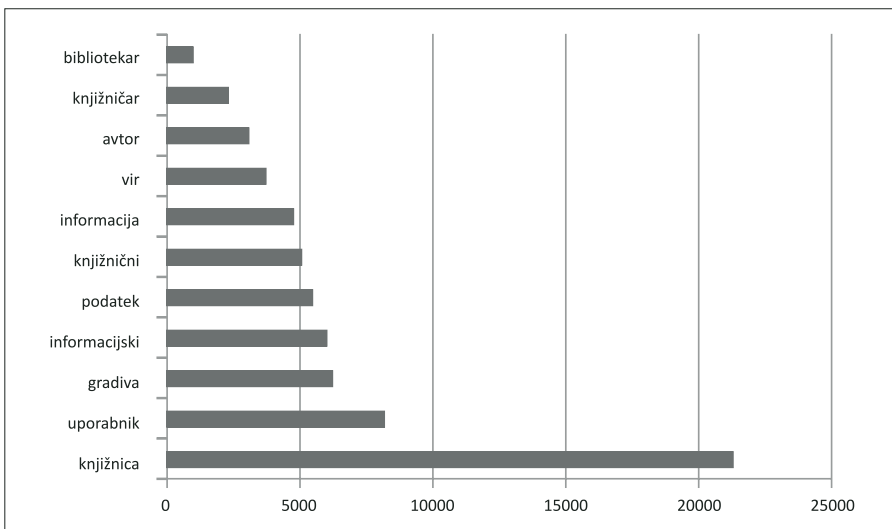
V prvi stotniji najpogostejših besed so na primer:

biti	ona	ter	ves
in	kot	do	le
v	ta	iz	več
za	o	imeti	že
na	pri	med	saj
ki	ali	še	oziroma

¹ Zipfov zakon temelji na trditvi, da je majhno število besed uporabljeno zelo pogosto, mnogo drugih ali skoraj vse ostale pa zelo poredko.

da	lahko	svoj	si
tudi	ne	drugi	naj
pa	po	tako	bolj
z	v	kateri	vse
s	od	kar	ko

Med 100 najpogostejše evidentiranimi besedami pa so tudi nekatere za bibliotekarstvo pomembne ključne besede, **knjižnica** je že na 7. mestu, nato si sledijo še gradivo, informacijski, delo, podatek, sistem, uporabnik, tema, področje, knjižničen, informacija, knjiga, vir, zbirka, visokošolski, uporabnikov, znanstven, storitev, program, avtor, revija, raziskovalen, študent, razvoj, rezultat, analiza, dejavnost, vsebina, vprašanje, stran, članek, primer, iskanje, organizacija, dokument, **knjižničar** pa še ravno zaključuje prvo stotnijo najpogostejših. Pri vseh teh je bilo izračunano absolutno pojavljanje vseh oblik besede, ker je bil izveden postopek lematizacije, to je proces pripisovanja osnovne (slovarske) oblike besednim oblikam v korpusu. Beseda **knjižnica** se npr. pojavlja v 21 različnih oblikah (glede na sklon in število, vendar tudi z razlikovanjem velikih in malih črk).



Grafikon 1: Nekaj najpogostejših bibliotekarskih terminov

5 ZAKLJUČEK

Bibliotekarstvo je ena redkih strok, ki lahko za pripravo in dopolnjevanje svojih terminoloških slovarjev že uporablja besedilni korpus, to najsodobnejše in pomembno jezikoslovno in slovaropisno orodje. Slovenski terminološki slovarji, pa tudi večina tujih, še vedno nastajajo brez podpore korpusov, izjeme so le redke in samo potrjujejo pravilo. Čeprav korpus že sedaj zajema širok spekter različnih tipov dokumentov od doktorskih disertacij in znanstvenih člankov do strokovnoinformativnih člankov, ostaja dinamična rast korpusa z dopolnjevanjem že objavljenih in evidentiranih besedil (takšnih je še nad štiristo), predvsem pa najnovejših tekočih objav s širšega področja bibliotekarstva, najpomembnejša naloga ustvarjalcev korpusa. Le tako bo lahko postal korpus za stroko reprezentativen in celovit prikaz rabe strokovnega izrazja v slovenskem bibliotekarstvu. Ker je korpus na spletu javno dostopen, upamo, da bo koristil tudi strokovnim kolegom bibliotekarjem in tudi študentom bibliotekarstva ter morebiti kakšnemu jezikoslovcu, terminologu ali slovaropiscu iz drugih logov. Največ koristi si od njega vsekakor ometamo pri dopolnjevanju *Bibliotekarskega terminološkega slovarja*.

6 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. *Bibliotekarska terminologija: razmišljanja in klepet o terminoloških vprašanih bibliotekarstva*. (2010). Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://terminologija.blogspot.com/>
2. Bibliotekarska terminološka komisija. (2011). *Korpus bibliotekarstva*. Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://terminologija.blogspot.com/p/korpus.html>
3. *Evrokorpus: vzporedni korpus prevodov*. (2011). Ljubljana: Vlada RS. Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://evrokorpus.gov.si/>
4. *FidaPLUS: korpus slovenskega jezika*. (2006). Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.fidaplus.net/>
5. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. (2011). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: ZRC SAZU. Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>
6. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Laboratorij za korpus slovenskega jezika. (2011). *Nova beseda*. Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html
7. Jakopin, P. (2009). *NEVA – interNet version of EVA*. Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.laze.org/neva/>
8. *Konkordančnik za iSlovar*. (2009). Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://n12.ijs.si/dsi.html>

9. *Korpus bibliotekarstva: vključena besedila*. (2011). Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: http://www.cek.ef.uni-lj.si/terminologija/Korpus/datoteke/seznam_besedil_si.html
10. *Oxford English dictionary*. (2011). Oxford: Oxford University Press. Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.oed.com/>
11. *Projekt Jos: jezikoslovno označevanje slovenskega jezika*. (2010). Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://nl.ijs.si/jos/>
12. *Wikipedija: prosta enciklopedija*. (2011). Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://sl.wikipedia.org>
13. *Wikipedia: the free encyclopedia*. (2001). Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://en.wikipedia.org>
14. *Zbirka VAYNA: verbalni napadi na JNA*. (1997). Pridobljeno 1. 9. 2011 s spletne strani: <http://nl.ijs.si/et/talks/korpus/vayna-hdr.html>

OPENACCESS.SI: SLOVENSKA SPLETNA STRAN POSVEČENA ODPRTEMU DOSTOPU

OPENACCESS.SI:
SLOVENIAN NATIONAL OPEN ACCESS WEB SITE

Luka Šušteršič

Institut »Jožef Stefan«, Ljubljana
e-pošta: luka.sustersic@ijs.si

UDK 024.2

IZVLEČEK

Prispevek opisuje projekt postavitve spletnega mesta openaccess.si, namenjenega popularizaciji odprtega dostopa v Sloveniji. Projekt je v letu 2011 izvedel trinajstčlanski konzorcij največjih slovenskih visokošolskih in raziskovalnih organizacij, s finančno podporo pobude EIFL-OA. Prikazan je nastanek projektne skupine, pobude in razlogi za izbiro vsebine projekta, in pomembnejše odločitve pri postavitvi spletne strani. Končni izdelek je razviden s spletne strani www.openaccess.si. Spletna stran ponuja vse, kar boste kdajkoli želeli vedeti o odprtem dostopu. Namenjena je predvsem raziskovalcem, ponuja pa tudi informacije za založnike, knjižničarje in financerje raziskovalnih dejavnosti.

Ključne besede: odprti dostop, spletne strani, EIFL

UDC 024.2

ABSTRACT

In the article, we are describing the project openaccess.si. The main goal of the project is popularization of open access in Slovenia. To this end, a consortium of thirteen biggest Slovenian research and higher education organizations applied for an EIFL-OA grant to set up the Slovenian national open access web site. We describe the formation of the consortium, the reasoning that led to the choice of objectives, and the main decisions regarding the web site setup. You can check the results at www.openaccess.si. Web site is primarily targeted to researchers and funding organizations, but contains also information for publishers and librarians.

Key words: open access, web pages, EIFL

1 PRIPRAVE

Sredi februarja sta Alenka Kavčič-Čolić in Mojca Kotar opozorili knjižničarje s področja znanosti in izobraževanja, da EIFL-OA (<http://www.eifl.net/openaccess>) zbira predloge za organizacijo nacionalnih pobud na področju odprtega dostopa, namenjenih predvsem promociji odprtega dostopa v raziskovalni sferi. Navdušenci in radovedneži smo se sestali v NUK in se po tehtanju različnih možnosti odločili, da bomo na razpis prijavi projekt postavitve nacionalne spletne strani, posvečene odprtemu dostopu. Spletna stran naj bi bila namenjena predvsem raziskovalcem, ki naj bi na njej našli osnovne informacije o odprtem dostopu, njegovih prednosti, in postopkih odprtega publiciranja. Vlogo koordinatorja projekta je prevzel IJS. V slogu velikih koordinatorjev je njegov predstavnik v tednu dni, ki nam je bil na razpolago za pisanje projekta, odšel na smučanje v Dolomite, in pripravo predloga prepustil Mojci in Alenki. Nalogo sta opravili z odliko, konec februarja smo prijavo oddali in uspeli na razpisu. EIFL-OA se je odločil podpreti enajst projektov, sedem nacionalnih pobud in štiri institucionalne.

2 SODELUJOČI

Preglednica 1: seznam ustanov in kontaktnih oseb projekta openaccess.si.

Ustanova	Kontaktna oseba
Univerza v Ljubljani	Mojca Kotar, Janez Štebe
Univerza v Mariboru	Dunja Legat
Univerza na Primorskem	Peter Čerče
Univerza v Novi Gorici	Vanesa Valentinič
Institut »Jožef Stefan«	Luka Šušteršič
Znanstvenoraziskovalni center SAZU	Ciril Oberstar
Kemijski inštitut	Priscila Gulič
Nacionalni inštitut za biologijo	Barbara Černač
Onkološki inštitut Ljubljana	Matjaž Musek
Kmetijski inštitut Slovenije	Lili Marinček
Narodna in univerzitetna knjižnica	Alenka Kavčič-Čolić
Centralna tehniška knjižnica UL	Tilen Mandelj
Knjižnica SAZU	Petra Vide Ogrin

Menim da je potrebno posebej izpostaviti največji uspeh projekta: verjetno prvič se je zgodilo, da so na projektu sodelovale vse štiri slovenske univerze, največje raziskovalne organizacije, in velike samostojne knjižnice. Seznam sodelujočih je v Preglednici 1.

Pohvaliti moram kolege knjižničarje, ki so uspeli v zelo kratkem času pridobiti soglasje vodstev ustanov za prijavo skupnega projekta. Podpora projektu pa sta izrazili tudi MVZT in ARRS; Petra Tramte in Tina Vuga tudi sodelujeta pri pripravi vsebin. In vse to za projekt, »težak« borih 4000 USD.

3 POMEN

In kaj je tisto, kar je uspelo združiti vse te slovenske velikane? Pravzaprav, njihove knjižničarje. Promocija svetovno vse pomembnejšega gibanja, odprtega dostopa. O vsebini in namenu gibanja tukaj ne bi govoril, konec koncev si lahko vse preberete na spletni strani openaccess.si; nekaj bi povedal o tem, zakaj smo se odločili prav za postavitev spletne strani, in kaj naj bi ta stran dodala že obstoječim, svetovnim stranem.

Svetovni splet je največji, najodmevnejši, najpomembnejši (kmalu morda edini pomembni) vir informacij. Če te ni na spletu, te ni; to še posebej velja v znanosti. Vsaka promocijska kampanja torej mora potekati tudi preko spleta. Po drugi strani pa nam predvidena višina sredstev ni omogočala, da bi se odločili za nekatere druge znane oblike promocije (oglas v medijih ali organizacijo strokovnih srečanj). Lahko bi sicer organizacije prijaviteljce zaprosili za finančni vložek, a bi s tem verjetno ogrozili projekt.

Spletna stran torej. A zakaj Slovenija potrebuje svojo spletno stran za promocijo odprtega dostopa? Kaj je tisto, kar slovenski raziskovalci ne morejo dobiti na straneh organizacij kot sta npr. EIFL in SPARC? Del odgovora vsekakor leži v dejstvu, da je nacionalna spletna stran del strategije EIFL-OA (in tako ima seveda tak projekt veliko verjetnost za uspeh). A spet, zakaj so se pri EIFL-OA odločili, da podprejo postavitev nacionalnih spletnih strani? Pri snovanju strukture strani smo identificirali naslednje osnovne naloge:

- *Kratko, zanimivo predstavitev (blefsikon, FAQ) odprtega dostopa v slovenščini.* Gibanje je, predvsem med raziskovalci, večkrat ozko in napačno razumljeno kot naperjeno proti velikim založnikom in njihovim dobičkom. Tako dobi predznak prostovoljstva, morda tudi borbe z mlini

na veter. Ena prvih nalog promocije je, da prežene podobne napačne predstave in pokaže koristi, ki jih gibanje lahko prinese.

- *Lokalne novice in povezave na najpomembnejše svetovne dogodke.* Svetovne strani se osredotočajo na najpomembnejše dogodke v svetovnem merilu; naša stran pa bi predstavljala tudi lokalne dogodke, zanimive predvsem za slovenske raziskovalce.
- *Ustvarjanje slovenske (spletne) skupnosti.* Stran naj bi postala zbirališče vseh, ki jih v Sloveniji zanima odprti dostop. V ta namen smo postavili tudi stran na socialnem omrežju Facebook in račun na mreži twitter.

4 IZVEDBA

Pri postavitvi strani smo največji poudarek dali uporabnosti in preglednosti. V grafično podobo strani smo vključili znane slovenske simbole in barve, skupaj s simboli in barvami odprtega dostopa. Na strani tako najdete zeleno kokoško, slovensko zastavo, odprto ključavnico, zeleno-oranžen napis OpenAccessSLOVEnia, ki spominja na znano promocijsko kampanjo I Feel SLOVEnia; pravzaprav, morda tudi ne, saj je, ko tole pišem, stran še v nastajanju.

Določili smo področne urednike, ki bodo prispevali tekste za posamezna področja. Ti teksti se bodo po potrebi spreminjali in dopolnjevali. To bodo lahko počeli kar uredniki sami, saj je stran postavljena z orodjem WordPress. Sodelujoči za delo na projektu niso plačani, in ga opravljajo kot dodatek rednim delovnim nalogam v svojih organizacijah.

5 ZAKLJUČEK

Odprti dostop, v svetu čedalje bolj odmevno gibanje, je v Sloveniji še precej neznan. Velik korak naprej je bilo lansko posvetovanje sekcij ZBDS za specialne in visokošolske knjižnice »Prost dostop do dosežkov slovenskih znanstvenikov«. Upamo, da bo tudi naša spletna stran pripomogla k promociji odprtega dostopa med slovenskimi raziskovalci in delavci v raziskovalni sferi.

Namesto referenc pa le eno ime. Peter Suber. Poiščite ga, ko boste prihodnjič brskali po spletu.

EODISE: NOV VMESNIK ZA ENOTEN DOSTOP DO EOD KATALOGOV

EODISE: NEW INTERFACE FOR UNIFIED ACCESS
TO CATALOGUES OF EOD LIBRARIES

Alenka Blatnik

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: alenka.blatnik@nuk.uni-lj.si

Matija Brumen

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: matija.brumen@nuk.uni-lj.si

UDK 025.13:017/019

IZVLEČEK

Avgusta 2011 se je Narodna in univerzitetna knjižnica priključila EODISE, skupnemu katalogu EOD partnerskih knjižnic. Za razliko od prejšnjega vmesnika EOD, v katerem je bilo potrebno posamično dostopati do EOD katalogov določene knjižnice ali arhiva, EODISE omogoča združevalno iskanje po vseh katalogih partnerskih organizacij mreže EOD. V prispevku predstavljamo novo rešitev in pomen novega vmesnika za uporabnike NUK.

Ključne besede: digitalizacija, elektronske knjige, knjižnične storitve, knjižnični katalogi, spletni iskalniki

UDC 025.13:017/019

ABSTRACT

In August 2011 the National and University Library joined EODISE, the common catalogue of the EOD partner libraries. Unlike the previous EOD interface in which each search required individual access to catalogues of a specific EOD library or archive, EODISE allows aggregated search through all catalogues of the EOD network partner organizations. The paper presents a new solution and its importance for the library users.

Key words: digitization, electronic books, library services, catalogues, search engines

1 NA KRATKO O PROJEKTU EOD

Z izvajanjem različnih nacionalnih, evropskih in nadsacionalnih programov digitalizacije knjižnih zbirk v knjižnicah so bili v zadnjem desetletju vzpostavljeni mnogi digitalni spletni arhivi. Storitev E-knjige po naročilu (EOD) je projekt digitalizacije Evropskih knjižnic, ki ga sofinancira Evropska komisija v okviru programa Kultura 2007–2013 in prispeva k evropski digitalni knjižnici – portalu Europeana. EOD je trenutno na voljo v več kot tridesetih knjižnicah v dvanajstih evropskih državah. Storitev uporabnikom omogoča digitalizacijo starejših monografskih knjig, ki so jim potekle avtorske pravice, in so bile torej izdane med leti 1500 in 1900. Proces digitalizacije vključuje različne tehnologije skeniranja, združene z ustrežno programsko opremo za manipulacijo podobe ter zajemanje metapodatkov, od leta 2010 pa tudi možnosti ponatisa naročenih e-knjig. E-knjige v obliki PDF dokumentov so naročnikom dostavljene preko vmesnika mreže EOD ter shranjene za dolgoročno hrambo v digitalnih repozitorijih posameznih institucij. EOD rešitve tako hkrati s spodbujanjem uporabe e-knjig tudi ohranjajo kulturno dediščino (Blatnik in Brumen, 2010).

Z avgustom 2011 se je Narodna in univerzitetna knjižnica aktivno priključila EODISE, skupnemu iskalniku EOD partnerskih knjižnic. Za razliko od primarnega vmesnika EOD, v katerem je potrebno posamično dostopati do EOD katalogov določene knjižnice ali arhiva, EODISE omogoča združevalno iskanje po katalogih vseh partnerskih organizacij mreže EOD, ki so v ta namen pripravile in posredovale podatke o svojih katalogih. Hkrati je osrednji iskalnik le ena od mnogih storitev projekta in bi naj podpiral storitev digitalizacije na zahtevo. V prispevku predstavljamo novo rešitev in njen pomen za uporabnike NUK.

2 SPLETNI ISKALNIKI

2.1 KOMERCIALNI IN KNJIŽNIČNI ISKALNIKI

Spletni iskalnik (ang. web search engine) je končni izdelek spletnih tehnologij in programskih jezikov, ki s pomočjo uporabniku prijaznega grafičnega vmesnika omogoča iskanje informacij na spletu oziroma FTP (ang. file transfer protocol) strežniku (Spletni iskalnik, 2011). Rezultati iskanja so razvrščeni v določenem zaporedju glede na posamezno optimizacijo spletnih strani in so prikazani v obliki seznama. Komercialni spletni iskalniki (Ask, Bing, Google, Yahoo! idr.) so tako v osnovi spletne strani z integrirano

Nedvomno pa je dejstvo, da spletni iskalnik deluje lokalno, saj vključuje in omogoča iskanje samo po knjižničnih katalogih NUK, služi pa tudi kot podporni servis za digitalizacijo Digitalni knjižnici Slovenije (dLib).

Uporabnik s pomočjo enostavnega ali naprednega iskanja poišče knjižno gradivo, ki ga želi digitalizirati ali izdelati ponatis za lastno uporabo. S klikom na gumb »To knjigo lahko naročite v elektronski obliki« se aktivira obrazec za vpis uporabnika oziroma se odda naročilo za digitalizacijo. Po končani registraciji uporabnik prek elektronske pošte prejme vstopno kodo za spremljanje spletnega naročila. O končani digitalizaciji je uporabnik obveščen z elektronsko pošto, ki vsebuje navodila za izvedbo plačila, ki je lahko izvedeno tudi elektronsko. Po končanem plačilu si uporabnik prenese PDF datoteko na svoj osebni računalnik, spletni prostor ali mobilni telefon. Pri naročanju ponatisov se po končanem plačilu najprej omogoči dostop do e-knjige, v roku 14 dni pa dostavi tudi fizični izvod ponatisa. Knjige, digitalizirane za namen ponatisa, so za nadaljnje zahteve izvedbe ponatisov dostopne preko spletne storitve Amazon.

2.3 EODISE ISKALNIK

EODISE je skupni iskalnik EOD partnerskih knjižnic, v katerega je trenutno vključenih približno polovico knjižničnih katalogov partnerjev mreže EOD. Deluje na osnovi odprtokodne programske opreme VuFind¹. Poleg enostavnega in naprednega iskanja omogoča dodajanje skupin iskanja in filtrov iskanja po meri uporabnika. Iskanje je možno omejiti tudi na fizični format knjižnega gradiva, po jeziku in predmetnih oznakah. Zanimiva je dodatna iskalna možnost, s katero omejimo zadetke iskanja na to, ali ima določeno knjižno gradivo ilustracije ali ne. Novost, ki je vključena v vzajemni katalog EODISE, je tudi razlaga uporabe iskalnika ali pomoč pri iskanju (Sliki 2 in 3).

Do sedaj so morali uporabniki za zelene knjige preiskati vsakega od posameznih katalogov knjižnic, da so ugotovili, ali je knjiga na voljo preko storitve EOD. V primerjavi z dosedanjim iskalnikom po EOD katalogih posameznih knjižnic, EODISE ponuja možnost, da lahko uporabniki, zainteresirani za

¹ VuFind omogoča funkcije kot so rangiranje, povečevanje, fasetiranje, filtriranje itd. Jedro VuFind je programirano v PHP in Java, za predloge uporablja orodje Smarty, ki je z uporabo HTML in CSS znanj enostavno prilagodljiv (Gstrein, 2011).

določeno knjigo, to knjigo poiščejo v enem koraku, iz ene centralne iskalne točke. Osrednja vstopna točka mora omogočati vsaj naslednje zahteve:

- hitro iskanje po vseh katalogih oziroma po zadetkih, ki pridejo v poštev za EOD,
- da je gumb za naročilo mogoče enostavno vključiti ob posamezen zapis,
- da je mogoče zapis vzvratno povezati z izvornim katalogom,
- večjezični vmesnik in tehnično podprtost za vključevanje dodatnih jezikov,
- formati metapodatkov naj bi bili v evropskem prostoru poznani in skupni, tako da bi pri pretvorbi zapisov iz drugih knjižnic bilo potrebnih čim manj transformacij (Gstrein, 2011).



Sliki 2 in 3: Grafični vmesnik EODISE

Pri razvoju in vzpostavljanju EODISE smo najprej v letu 2009 preizkusili več odprtokodnih produktov za iskalnike in OPAC sisteme ter začeli s testno fazo izvajanja. Iz praktičnih razlogov in izkušenj s tovrstnimi orodji smo se odločili za VuFind rešitve. Po eni strani nas je prepričala čistost kode odprtokodnih projektov, po drugi pa hitri odgovori na vprašanja svetovne skupnosti razvijalcev in uporabnikov. Istočasno smo povabili sodelujoče knjižnice projekta EOD, da nam predstavijo njihove izvozne formate in vmesnike ter nam posredujejo njihove testne zapise. V začetku oktobra 2010 smo na projektne sestanku EOD prvič predstavili vgradnjo VuFind s prvimi vnesenimi zapisi. V naslednjem koraku smo zbirali povratne informacije o predlogih za izboljšave, ki smo jih namestili do konca leta 2010. Takrat smo naš skupni EOD iskalnik na povezavi <http://search.books2ebooks.eu> ponudili na voljo javnosti (Gstrein, 2011).

2.4 EODISE V NUK

V okviru projekta EOD smo v NUK konec julija 2011 ustrezno pripravili izpise vsega gradiva, ki je preko storitve EOD na voljo v NUK, in izpise posredovali koordinatorjem projekta v Univerzitetno knjižnico Innsbruck v Avstrijo. V Innsbrucku so podatke vključili v skupni iskalnik, ki omogoča združevalno iskanje po zbirkah partnerskih organizacij mreže EOD, ki so do sedaj posredovale podatke o svojih katalogih. NUK se je v EODISE priključil avgusta 2011. Rezultat vključitve v skupni iskalnik je znatno povečanje naročil izdelave e-knjig v NUK, še posebej iz tujine, saj lahko uporabniki gradivo za digitalizacijo ob omenjenem iskalniku sedaj najdejo tudi direktno preko Googlovega ali katerega drugega komercialnega spletnega iskalnika.

3 REZULTATI

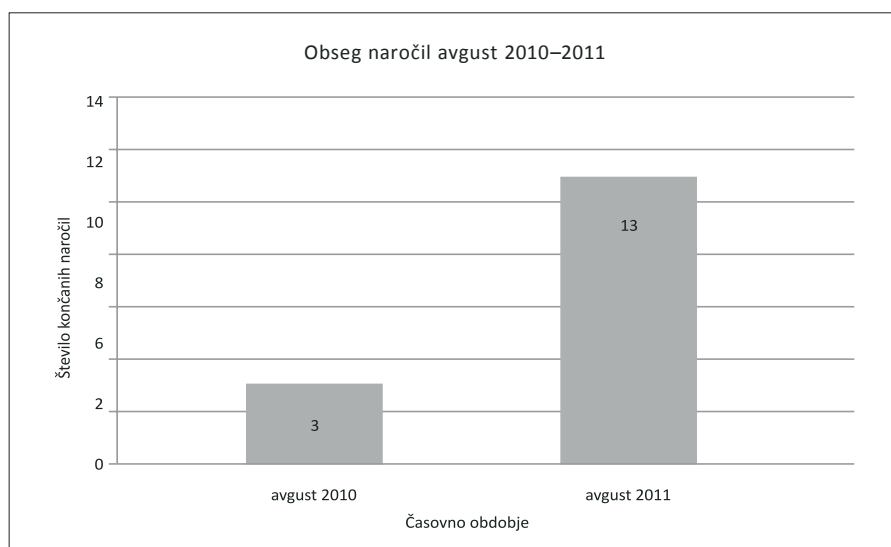
Trenutno je v skupnem EOD iskalniku na voljo 2,5 milijona zapisov 14 evropskih knjižnic. Prezem zapisov iz posameznih zbirk katalogov posameznih knjižnic se izvaja preko OAI-PMH protokola ali preko serije prenosov podatkov na FTP strežnik. Število uporabnikov od začetka vztrajno narašča – trenutno iskalnik uporablja povprečno 600 individualnih obiskovalcev dnevno, z viški pa celo do skoraj 1000 uporabnikov na dan. Zapisi so zelo dobro najdljivi tudi s pomočjo iskanja v Googlu, kjer se uvrščajo med najvišje zadetke (Gstrein, 2011). To se kaže tudi v dejstvu, da je skorajda 90 % uporabnikov storitve EOD v NUK našlo svojo pot do EODISE preko poizvedbe v Googlovem iskalniku.

Pred priključitvijo v vzajemni knjižnični katalog EODISE, ki je na voljo uporabnikom od avgusta 2011, so uporabniki do katalogov knjižnega gradiva, dostopnega v okviru storitve EOD v NUK, dostopali preko spletne strani NUK oziroma spletnega portala Digitalne knjižnice Slovenije (dLib.si/eod). Na tak način lahko uporabniki dostopajo tudi sedaj, hkrati pa imajo tudi možnost dostopa iz skupne evropske baze ali celo posredno preko komercialnih iskalnikov. Takoj po priključitvi v EODISE smo opazili znatno povečanje naročil iz tujine (EU, Amerika, Azija), kar lahko pripišemo tudi optimizaciji spletnih strani storitve EOD za iskalnik Google.

Kljub kratkemu času izvajanju storitve EODISE, smo primerjali podatke naročil pred in po uvedbi storitve. Avgusta 2010 smo prejeli 3 naročila, od teh je eno že bilo dostopno na dLib, zaradi česar knjige nismo digitalizirali.

rali. Izdelali smo torej dve EOD e-knjigi v skupnem obsegu 91 strani. Vsa naročila so bila iz Slovenije.

Avgusta 2011 smo prejeli 13 naročil, od teh smo jih izvedli 10 (Slika 4). Pri dveh naročilih digitalizacije nismo izvajali zaradi še veljavnih avtorskih pravic, 1 knjiga je bila dostopna na dLib. Ob naštetih naročilih smo prejeli še 5 poizvedb o ceni digitalizacije, vendar se stranke nato za digitalizacijo niso odločile. Skupno število digitaliziranih strani v avgustu 2011 je bilo 1053. Ob nekaj naročilih in poizvedbah o ceni je bilo ob Sloveniji večina naročil iz tujine, in sicer iz Madžarske, Italije, Španije, Portugalske, Nemčije, Velike Britanije, Norveške, Avstrije, Kanade, ZDA in Japonske.



Slika 4: Grafični prikaz primerjave naročil

Iz navedenih podatkov vidimo, da EODISE omogoča uporabnikom lažjo dostopnost do zelenega gradiva, ne glede na njihovo lokacijo, oziroma omogoča najdljivost gradiva, kar pa je tudi bistveni cilj iskalnikov.

Podrobnejše analize in primerjave statističnih ocen digitalizacije so predvidene po nekoliko daljšem obdobju delovanja, prav tako pa poletni meseci niso povsem merodajni pokazatelji odraza dejanske uporabe iskalnika. Vendar pa so že podatki o naročilih preko EODISE za mesec avgust 2011, v primerjavi z avgustom 2010, ko so naročila potekala le preko lokalne povezave, obetajoči.

4 PRIHODNOST EODISE

Za v prihodnje se nadejamo, da bo iskalnik EODISE sprejet s strani uporabnikov knjižničnih storitev tako v Sloveniji, kjer ga statistično v primerjavi z naročili iz tujine uporablja manj ljudi, kot tudi širom sveta. Želimo si sodelovanja s čim večjim številom evropskih institucij oziroma dostopov do različnih zakladov znanja in informacij. Trenutno še ni jasno, ali bo vzajemni knjižnični iskalnik EODISE v bodoče implementiral tudi komercialne storitve, kot so na primer oglaševanje, personalizacija, podpora za elektronsko pošto in prikaz relevantnih pojmov iskanja ter vključitev video in interaktivnih vsebin. Trendi grafičnih vmesnikov in iskalnikov vsekakor narekujejo tudi podporo Twitterju in mobilnim aplikacijam ter različnim socialnim omrežjem.

Uvoziti želimo zapise iz katalogov drugih EOD knjižnic, ki še niso uvoženi. Vzporedno s tem delamo na mehanizmu posodabljanja na novo uvoženih zapisov, kot tudi na prevodih vmesnika v vse podprte jezike mreže EOD. Zagotoviti želimo neposredne prikaze stroškov digitalizacije že na spletnih straneh ob samih kataložnih zapisih, načrtovana je vgradnja gumba EODISE v WorldCat. Spletna stran EODISE (search.books2ebooks.eu) pa naj ne bi služila le kot vstopna točka za iskanje knjig, ki so na voljo preko storitve EOD, temveč tudi kot instrument za odkrivanje že digitaliziranih del.

5 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. Blatnik, A. in Brumen, M. (2010). Ebooks on demand from european libraries. V I. Zemljič in M. Božič (Ur.), *Prost dostop do dosežkov slovenskih znanstvenikov: zbornik prispevkov 4. skupnega posvetovanja Sekcije za specialne knjižnice in Sekcije za visokošolske knjižnice Zveze bibliotekarskih društev Slovenije* (str. 175–178). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
2. Eversberg, B. (2007). *On the theory of library catalogs and search engines*. Pridobljeno 9. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.allegro-c.de/formate/tlcese.htm>
3. Gstrein, S. (2011). VuFind: Ebooks on Demand Suchmaschine. *Mitteilungen der Vereinigung Oestereichischer Bibliothekarinnen & Bibliothekare*, 64 (2), 229–232.
4. *Spletni iskalnik*. (2011). Pridobljeno 9. 9. 2011 s spletne strani: http://sl.wikipedia.org/wiki/Spletni_iskalnik
5. *Search engines*. (2010). Pridobljeno 10. 9. 2011 s spletne strani: http://img.labnol.org/files/search_engines.pdf

NOV ISKALNIK NARODNE IN UNIVERZITETNE KNJIŽNICE

NEW SEARCH ENGINE OF THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY

Srečko Bončina

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: srecko.boncina@nuk.uni-lj.si

UDK 004.78:025.4.036

IZVLEČEK

Google je postavil nova merila na področju iskanja informacij. Preprost in pregleden vmesnik, učinkovito iskanje, milijarde indeksiranih spletnih strani so postali zgled za številne iskalnike, tudi tiste z akademskimi vsebinami. Zavedanje, tako založnikov in drugih ponudnikov informacijskih virov kot tudi knjižničarjev, da zgolj kvalitetne vsebine, ki so pogosto razdrobljene po številnih zbirkah in jih je tako težko odkriti, niso dovolj, da bodo tudi dejansko pritegnile uporabnike. Tako so nastala orodja, ki lahko na enem mestu združijo ogromne količine podatkov in vsebin iz številnih zbirk, omogočijo v enem vmesniku hitro in preprosto iskanje ter tako ponudijo uporabnikom kvalitetne rezultate, ki se čim bolj približajo njihovim dejanskim informacijskim potrebam. Eno izmed takšnih orodij je tudi EBSCO Discovery Service (EDS), za katerega se je odločila tudi Narodna in univerzitetna knjižnica.

Ključne besede: informacijsko vedenje, informacijski servisi, spletni iskalniki, EBSCO Discovery Service, uporabniki, iskalnik NUK

UDC 004.78:025.4.036

ABSTRACT

Google has established new standards in searching information. A simple and transparent interface, effective searching, billions of indexed web pages are model to numerous search engines, also of academic contents. It is not enough that editors and other providers of information resources and librarians too, are aware that qualitative contents, often fragmented in several collections thus difficult to be found, would eventually attract users. Tools to gather huge amount of information and contents of many collections in one place were formed: in a single interface they enable a quick and simple search, so users could get good results that respond their actual information requirements. One of such tools is EBSCO Discovery Service (EDS) chosen by the National and University Library.

Key words: information seeking behaviour, information services, search engines, EBSCO Discovery Service, users, National and university Library search engine

1 UVOD

Neprestano govorjenje o Googlu v superlativih zveni že dodobra obrabljeno, vendar dejstvo je, da je prav ta iskalnik postavil nova merila na področju iskanja informacij. Google je s svojim enostavnim vmesnikom, z milijardami indeksiranih spletnih strani in z natančnimi rezultati iskanj, postal izredno priljubljen pri uporabnikih. Uporabljajo ga tako za iskanje vsakodnevnih informacij kot tudi za študijske in strokovne namene. Običajno je to začetno, pogosto pa tudi edino mesto iskanja. Njegova učinkovitost je povzročila oziroma povzroča njihovo odvrčanje od sicer kvalitetnih knjižničnih virov. Knjižničarji smo nekako živeli v prepričanju, da morajo uporabniki v akademskem okolju poznati še kaj več, kot le spletne iskalnike. Odvrčanje uporabnikov od uporabe informacijskih virov knjižnic smo razumeli predvsem kot njihovo nezadostno zavzetost in pripravljenost za poglobljeno spoznavanje naših visoko kakovostnih virov. Prevladalo je prepričanje, da lahko povečamo uporabo virov predvsem z intenzivnejšim informacijskim opisovanjem uporabnikov. Ravno to pa posredno kaže, da so naši viri dejansko zapleteni, včasih celo prezapleteni za uporabo.

Vsekakor drži, da številne in medsebojno nepovezane podatkovne zbirke z množico vmesnikov in iskalnih sintaks povzročajo uporabnikom, pogosto pa tudi knjižničarjem, precejšnje težave pri pridobivanju ustreznih informacij. To težavo na srečo nismo zaznali samo knjižničarji, temveč tudi založniki in vsi, ki smo vpeti v proces posredovanja informacij.

Ali gre zasluga za spremembo v miselnosti in iskanju novih rešitev založnikom, knjižničarjem in ponudnikom informacijskih rešitev ali vztrajanju uporabnikov pri preprostih, a učinkovitih orodjih, je težko reči. Velik napredek pri reševanju omenjenih težav so pomenili združevalni iskalniki, ki pa imajo tudi določene omejitve, kot so počasno iskanje, omejeno število prikazanih rezultatov na posamezen vir, omejeno število virov, ki se lahko hkrati preiskujejo, nezmožnost iskanja po celotnih besedilih, relativno zahtevno nastavljanje t. i. konektorjev itn.

Razlogov, da se je Narodna in univerzitetna knjižnica odločila za nabavo novega orodja, temelječega na tehnologiji EBSCO Discovery Service (EDS), je torej več kot dovolj. Osnovni razlog so, kot rečeno, uporabniki, ki potrebujejo in tudi zahtevajo hitra, enostavna in učinkovita iskalna orodja. Dolgoletna vizija naše knjižnice pa je ponuditi podatke in informacije o vsem knjižničnem gradivu, ki ga ima na razpolago na enem mestu in to

ne glede na format. Sočasno pa omogočiti dostop do celotnih vsebin, tako prosto dostopnih, kot naročniških. Seveda čim širšemu krogu uporabnikov v skladu z licencami.

Pomemben razlog za izbiro EDS je tudi vmesnik, ki je našim uporabnikom že dobro poznan iz zbirk EBSCOHost. Ne moremo seveda niti mimo več kot desetletje dolgega in uspešnega sodelovanja naše knjižnice in konzorcija COSEC s podjetjem EBSCO Publishing.

2 POTEK VZPOSTAVITVE

Prve resnejše pogovore smo s ponudnikom pričeli decembra 2009, ko orodje še ni bilo uradno na trgu. Marca 2010 smo postali tako imenovani beta partnerji, kar nam je omogočilo, da smo lahko pričeli s takojšnjim delom na vzpostavitvi storitve. Vmesnik je bil v tem času na našo pobudo preveden tudi v slovenski jezik. V skladu s pogodbami med EBSCO Publishing-om in ponudniki zbirk so se v sistem postopoma začeli vključevati podatki iz teh zbirk. Pripravili smo povezave na celotna besedila, za katere imamo licence. Sočasno smo pričeli s pripravami za izvoz in pretvorbo bibliografskih podatkov iz našega kataloga v format MARC 21. Tako smo po ustreznih popravkih julija 2010 uspešno prenesli podatke iz našega kataloga v EDS. Vmesnik smo tudi v celoti prilagodili siceršnji podobi naših spletnih strani. Od februarja 2011 je iskalnik tudi uradno na voljo našim uporabnikom. V skladu z razvojem in nadgradnjami orodja, pa po potrebi vključujemo še nove možnosti. Za iskalnik trenutno uporabljamo delovno ime mEga iskalnik NUK.

3 KOMU JE NAMENJEN?

Iskalnik lahko na računalnikih, ki so vključeni v lokalno omrežje naše knjižnice, uporabljajo vsi uporabniki, tudi nečlani naše knjižnice. Izven lokalnega omrežja knjižnice pa lahko neprijavljeni uporabniki, t. i. gostje, iščejo podatke in pregledujejo celotna besedila v virih, ki so javno dostopni, tj. katalog NUK in nekatere zbirke, kot so: MEDLINE, ERIC, GreenFile, arXiv.org, OAIster itn. Pri nekaterih naročniških virih so vidni zgolj osnovni podatki, podrobnejši podatki pa niso na voljo. Določeni viri pa neprijavljenim uporabnikom ne omogočajo prikaza osnovnih podatkov. Omejena je tudi večina možnosti, ki so na voljo v vmesniku.

Vsi člani naše knjižnice, ki se prijavijo preko storitve oddaljenega dostopa, lahko uporabljajo večino virov, za katere ima NUK in drugi konzorciji ustrezne licence. Vse vire pa lahko uporabljajo študentje in zaposleni na Univerzi v Ljubljani, ki so člani naše knjižnice.

4 VSEBINA

Podatkovno jedro tvori t. i. osnovni indeks (Basic Index), ki vsebuje meta (bibliografske) podatke za približno 50.000 revij, 6 milijonov knjig, 20.000 zbornikov posvetovanj, 800.000 CD-ROM-ov in DVD-jev in skoraj 1.000.000.000 člankov iz recenziranih revij. EBSCO Publishing pridobiva podatke na podlagi pogodb z založniki (Elsevier, Cambridge University Press, Emerald, IEEE, Ingenta, Oxford University Press, Sage, Springer, Taylor and Francis, Wiley, Thomson Reuters itn.), prosto dostopnimi arhivi (DOAJ – Directory of Open Access Journals, OAIster, arXiv.org, e-Prints itn.) in mnogimi drugimi ponudniki informacijskih virov. V orodje so integrirane tudi vse EBSCO-ve zbirke (npr. Academic Search Complete, Bussines Source Premier itn.), na katere je naročena naša knjižnica.

Omenili smo že, da so vključeni tudi podatki iz našega kataloga. V bodoče pa bomo vključili tudi druge podatke. Podatki iz različnih virov se pred uvozom prilagodijo skupni shemi, kar posledično pomeni izredno hitro in natančno iskanje.

5 OPIS VMESNIKA IN FUNKCIONALNOSTI

Osnovna stran vmesnika je enostavna in pregledna z iskalnim oknom v sredini, v katerega uporabnik vpiše iskalne izraze. S pomočjo radijskih gumbov, ki se nahajajo tik pod iskalnim oknom, se lahko začetno iskanje omeji na ključne besede, naslov publikacije ali avtorja (Slika 1).

Tik pod omenjenimi gumbi so na voljo dodatne Možnosti iskanja, ki omogočajo uporabniku, da pred samo izvedbo iskanja določi dodatne parametre, kot so: iskanje po celotnem besedilu, omejevanje iskanja po recenziranih revijah, določenih jezikih, datumu izida itn.



Slika 1: Vmesnik iskalnika NUK

Napredno iskanje ponuja dodatna iskalna okna, med katerimi je možna uporaba logičnih operatorjev in možnost izbire polj. Na voljo je tudi vizualno iskanje, ki rezultate iskanj prikaže v grafični podobi z največ 250 zadetki.

Stran s poiskanimi rezultati je razdeljena na tri dele (Slika 2). V osrednjem, največjem delu, so prikazani skrajšani zapisi z osnovnimi bibliografskimi podatki. Vsak zapis je opremljen z ikono, ki označuje tip dokumenta (knjiga, članek, zvočni posnetek, video posnetek itn.). Pri določenem številu knjig se pojavljajo tudi podobe platnic. Zapisi vsebujejo podatke (naslov, avtor, predmetne oznake, vir, leto izida), ki omogočijo uporabniku hitro določiti ustreznost publikacije. Pod zapisi člankov s celotnimi besedili se nahajajo ikone za celotna besedila in ikone slik, tabel, grafov, ki so v članku. To velja za članke iz zbirke EBSCOHost. Za članke s celotnimi besedili, ki so na voljo na drugih servisih (npr. Science Direct, EMERALD, SAGE itn.) pa so narejene povezave. Povezave so za knjige iz kataloga NUK narejene na Google Books, kjer v določenih primerih uporabnik lahko pridobi dodatne informacije ali celo celotna besedila.



Slika 2: Prikaz rezultatov iskanja

Zapisi so privzeto razvrščeni glede na relevantnost. Razvrščanje pa je možno tudi po letu izida naraščajoče oziroma padajoče. Tu je možno tudi spremeniti način prikaza rezultatov, število sočasno prikazanih zadetkov itn. Pri prikazu podrobnejših podatkov posameznega zapisa se pojavijo še dodatne možnosti. Tako se pri knjigah pojavi možnost ogleda recenzij knjige, če so seveda na voljo, prikaz knjig s podobnimi vsebinami in možnost prikaza ostalih knjig istega avtorja (Slika 3).



Slika 3: Prikaz podrobnejših podatkov o publikaciji

Besedila, ki so v html formatu pa je možno tudi glasovno predvajati in strojno prevajati iz angleščine v različne jezike. Trenutno še niso možni prevodi v slovenski jezik, prepričani pa smo, da se bo zgodilo tudi to.

V levem delu zaslona je povsem na vrhu na voljo podatek o številu poiskanih zadetkov, uporabljena iskalna zahteva in podatki o morebitnih drugih nastavitvah iskanja. Pod temi podatki so prikazane možnosti, ki omogočajo dodatno omejiti začetno iskanje po letu izida, celotnih besedilih, predmetnih oznakah, ponudnikih vsebin ipd.

Desni del zaslona pa je namenjen prikazu rezultatov, ki so poiskani v virih, ki zaradi takšnih ali drugačnih razlogov ne omogočajo prenosa podatkov v osnovni indeks. V takšnih primerih se podatki poiščejo preko združevalnega iskalnika EBSCOhost Integrated Search (EHIS).

Vmesnik ima še dodatne možnosti, ki omogočajo tiskanje, shranjevanje, pošiljanje po elektronski pošti, dodajanje opomb k posameznim zapisom, takojšnja izdelava referenc (citatov), izdelavo trajnih povezav, izvoz zapisov v orodja za upravljanje z bibliografskimi referencami (End Note, End Note Web, Reference Manager, CITAVI, ProCite, RefWorks, BibTeX), izvoz zapisov v xml ali MARC21 formatu.

Uporabnik si lahko ustvari osebno mapo, ki omogoča shranjevanje iskalnih zahtev, shranjevanje rezultatov iskanj, izdelavo dodatnih podmap, prilaganje in shranjevanje osebnih nastavitvev vmesnika, podatke v mapi lahko deli z drugimi uporabniki.

Za posamezne iskalne zahteve in revije je možno nastaviti opozorila, ki nato v določenih časovnih intervalih preko e-pošte ali RSS vira obveščajo o rezultatih iskanja v določenem časovnem obdobju (meseču, dveh mesecih, šestih mesecih itn.). Določiti je možnost tudi časovno veljavnost opozoril.

Iskanje pa je možno tudi preko pametnih telefonov in drugih mobilnih naprav, na katere je potrebno naložiti ustrezno aplikacijo. Predhodno je potrebna prijava v sistem in na podlagi tega se generira avtentikacijski ključ, ki se pošlje preko elektronske pošte. Na mobilni napravi je potrebna aktivacija ključa in s tem je omogočeno iskanje in prikaz rezultatov.

Trenutno podpira naprave z operacijskim sistemom iOS (Apple), v pripravi pa je tudi že aplikacija za telefone in druge naprave z Androidnim operacijskim sistemom.

6 ZAKLJUČEK

Iskalnik z velikansko količino zelo kvalitetnih podatkov, preprostim, prilagodljivim in zelo uporabnim vmesnikom ter zmogljivim iskanjem pomeni gotovo precejšen napredek za lažje iskanje informacij. EBSCO Publishing z novimi sporazumi pridobiva nove ponudnike, ki omogočajo dodajanje novih podatkov v osnovni indeks. Tako se dodatno širijo možnosti, da bo uporabnik pridobil ustrezne informacije. Z nadaljnjim razvojem vmesnika, algoritmov za relevantno razvrščanje rezultatov, vključevanjem novih funkcionalnosti pa pomeni zagotovilo za stalen razvoj, ki bo morda uspel prepričati uporabnike, vsaj tiste v akademskem okolju, da bo postal, ta in podobni iskalniki, njihov najpogosteje uporabljeni iskalnik. Ali se bo to dejansko tudi zgodilo, pa bo pokazal čas. Gotovo pa se razvoj ne bo ustavil na tej točki in v prihodnjih letih lahko pričakujemo iskalna orodja, ki bodo šla v smer še enostavnejše uporabe in visoke zmogljivosti.

7 LITERATURA

1. Breeding, M. (2010). The state of the art in library discovery 2010. *Computers in libraries*, 30 (1), 31.
2. Kenney, B. (2011). Liverpool's discovery. *Library journal*, 136 (3), 24.
3. Vaughan, J. (2011). Ebsco Discovery Services. *Library technology reports*, 47 (1), 30–38.
4. Way, D. (2010). The impact of web-scale discovery on the use of a library collection. *Serials review*, 36 (4), 214–220.

PREDAVATELJI



LECTURERS

Maja Abramič je leta 2008 diplomirala na Oddelku za kulturne študije in socialno antropologijo na Fakulteti za humanistične študije Koper Univerze na Primorskem. Istega leta se je kot področna svetovalka pridružila Centru Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja (CMEPIUS) ter prevzela naloge, povezane s področjem organizacije dogodkov, stikov z javnostjo in publikacijami, ki jih izdaja Center. Leta 2010 je na CMEPIUS-u prevzela koordinatorsvo akcij eTwinning, Comenius asistenti in Grundtvig asistenti. Njeno delovno področje zajema široko paleto aktivnosti: promocijo omenjenih akcij programa Vseživljenjsko učenje, strokovno pomoč prijaviteljem, organizacijo letne eTwinning konference KONFeT ter organizacijo in koordinacijo raznih dogodkov v sklopu akcije eTwinning.

Melita Ambrožič ima po več kot treh desetletjih dela v knjižničarstvu na prehojeno pot lepe spomine, še zlasti na prva leta, ko časi še niso bili tako »hitri« kot danes in se je s sodelavci v Osrednji družboslovni knjižnici Jožeta Goričarja spopadala z izzivi uvajanja računalniške tehnologije v delo knjižnice. Le kdo bi pozabil na luknjane kartice in trakove, ogromne računalniške diske in diskete, računalnike »malčke« (Sinclairjeve Spectrume), prvo vključevanje v internet leta 1991 (prek beogradske fakultete za elektrotehniko), gradnjo baze podatkov za področje družboslovja ... in delovno klimo, ki je bila prisotna tako na Kardeljevi ploščadi 5 kot preko travnika – v Univerzitetnem računalniškem centru in Centralni ekonomski knjižnici. Takratna prijateljstva, ki so se spletla, se ohranjajo še danes. Dve desetletji dela v Narodni in univerzitetni knjižnici pa jo je, kot pravi sama, obogatilo z novimi znanji, ji omogočilo ukvarjanje z različnimi strokovnimi izzivi, tkanje vezi s kolegi širom sveta in utrdilo njeno prepričanje, da je kakovost knjižnice v prvi vrsti odvisna od njenih zaposlenih – zato je ponosna, da lahko dela med »Nukovci«. Ponosna pa je tudi na vse, kar je uspelo do zdaj uresničiti Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije, in na »Zbdsejevce«, ki jim ni škoda časa in energije za skupno dobro stroke.

Moto: Ko se zjutraj prebudiš, reci: »Danes me zopet čaka čudovit dan«.

Urška Bajda je leta 2003 diplomirala na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Za delo v šolski knjižnici je pridobila pedagoško in andragoško izobrazbo ter na Ministrstvu za šolstvo in šport Republike Slovenije opravila strokovni izpit iz vzgoje ter izobraževanja. Sedem let vzporedno deluje v šolskih knjižnicah osnovnih šol Tončke Čeč Trbovlje in Marjana Nemca Radeče. Poleg vodenja obeh šolskih knjižnic poučuje izbirni predmet Informacijsko opismenjevanje in je mentorica učencem v različnih interesnih dejavnostih ter koordinatorica mednarodnih dejavnosti šole. Uspešno je koordinirala mednarodni projekt COMENIUS Ecologic Expedition (2008–2010) in več IKT projektov eTwinning, zato je bila leta 2009 s strani nacionalne agencije CMEPIUS imenovana za prvo slovensko ambasadorico

eTwinning. Kasneje so se ji pridružili še štirje in skupaj so za učitelje osnovnih ter srednjih šol izvajali začetne in nadaljevalne delavnice o uporabi spletnega portala ter o vodenju projektov eTwinning. V praksi načelo vseživljenjskosti učenja udejanja z aktivno udeležbo na različnih posvetih, kongresih in pedagoških razvojnih delavnicah ter vse, kar zmore, absorbira in transformira v prakso – poučevanje učencev. Največji znanstveni izziv ji pomeni izdelava magistrske naloge z naslovom *Vloga knjižnice pri vseživljenjskem učenju uporabnikov*, s čimer se ukvarja že nekaj let. Trenutno je na eni od obeh šol vodja dvoletnega razvojnega projekta Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja (preko Zavoda Republike Slovenije za šolstvo). V okviru drugih izzivov se ukvarja s pridobitvijo licence in naziva učiteljica smučanja.

Moto: Izkoristi dan, ki ti je dan.

Alenka Blatnik je diplomantka smeri Grafična tehnika Naravoslovnotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, kjer je leta 2008 zagovarjala diplomsko nalogo z naslovom *Zagotavljanje digitalnega poizkusnega odtisa za standardizirani ofsetni tisk*. Strokovno izobraževanje nadaljuje na Katedri za informacijsko in grafično tehnologijo te fakultete, kjer zaključuje bolonjski magistrski študijski program Grafičnih in interaktivnih komunikacij. Strokovno usposabljanje na področju raziskav in merjenja barv, izdelave, evalvacije in merjenja standardiziranih testnih barvnih kart ISO/IEC za ICC barvno upravljanje pisarniških map je v okviru študijske prakse opravila na Zveznem inštitutu za raziskavo in testiranje materialov (Bundesanstalt für Materialforschung und -prüfung, BAM) v Berlinu. Strokovne izkušnje na področju priprave za tisk in zagotavljanja odtisa z digitalnimi tiskarskimi tehnikami je pridobivala v vodilnih slovenskih in mednarodnih grafičnih podjetjih (Cetis d.d. in Canon Adria d.o.o.). Bibliotekarski izpit je opravila leta 2009. Zaposlena je v Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK) v Bibliotekarskem raziskovalnem centru kot sodelavka na evropskem projektu e-knjige po naročilu (EOD), preko katerega uporabnikom omogočajo naročanje elektronskih oblik knjig, ki jih hrani NUK, in so bile natisnjene v obdobju med letoma 1500 in 1945. Leta 2010 je aktivno sodelovala na mednarodnem simpoziju grafične in tiskarske stroke (5th International Symposium on Novelty in Graphics), kjer je projekt EOD tudi predstavila. Istega leta je s pomočjo digitalne tehnologije v okviru domačega in mednarodnega sodelovanja združila celotno vsebino Bockove *Kreutterbuch*, ki jo hranijo v knjižnici novomeškega Frančiškanskega samostana. Postopki restavracije, konservacije, digitalizacije in pridobivanja posameznih manjkajočih folijev so opisani v znanstveni monografiji avtorice Ines Jerele *Flores in colores: barviti dokumenti kulturne dediščine 16. stoletja na Dolenjskem*. Njeno strokovno delo v NUK obsega izvajanje storitve EOD, raziskovalno delo, vodenje tehničnih delavnic, razvoj metod in smernic na področju digitalizacije ter obdelave tehničnih metapodatkov in aktivno sodelovanje na mednarodnih projektih sestankih.

ŽIVLJENSKI MOTO: 40 : 40

Milena Bon je diplomirala na Oddelku za bibliotekarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in dosegla strokovni naziv univerzitetna diplomirana bibliotekarka. Enaindvajset let je delala v šolstvu, najdlje kot šolska knjižničarka. Aktivno je sodelovala v projektih Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije (Idejni načrti razvoja in informatizacije slovenskih šolskih knjižnic), s Pedagoškim inštitutom, z Narodno in univerzitetno knjižnico (NUK) ter Filozofsko fakulteto. Bila je članica in spraševalka Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije za opravljanje strokovnih izpitov s področja knjižničarstva. V obdobju 2004–2009 je bila direktorica Knjižnice Pavla Golie v Trebnjem. Od leta 2010 je zaposlena v NUK kot koordinatorica izvajanja posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic. V šolstvu ima naziv svetnica, v knjižničarstvu pa bibliotekarska specialistka. Je soavtorica več monografskih publikacij in člankov. Leta 2000 je prejela Čopovo diplomo.

Moto: Živimo samo enkrat, tukaj in zdaj.

Srečko Bončina je diplomiral na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter dosegel strokovni naziv univerzitetni diplomirani bibliotekar. V Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK) je stalno zaposlen od leta 1986. Opravlja dela in naloge referenčnega knjižničarja ter sodeluje v izobraževalnih programih NUK za uporabnike in knjižničarje. Sodeloval je v projektu vzpostavitve referenčnega servisa Vprašaj knjižničarja. Od leta 2008 je vodja Centra za informacijske storitve NUK, kjer skrbi za podporo različnim informacijskim storitvam.

Moto: Človek mora biti odprtih rok, odprte glave in odprtega srca.

Matija Brumen je iz japonologije in filozofije diplomiral na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Študij nadaljuje na področju vizualnih komunikacij – fotografije na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje. Zaposlen je v Bibliotekarskem raziskovalnem centru Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) na evropskem projektu e-knjige po naročilu (EOD). Ob delu v NUK se ukvarja s fotografijo, pisanjem in prevajanjem. S sodelavko Alenko Blatnik sta projekt EOD predstavila na več mednarodnih konferencah in v publikacijah.

Mitja Čander je diplomiral iz primerjalne književnosti na ljubljanski Filozofski fakulteti. Na slovensko literarno sceno je stopil v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Z urednikovanjem se je ukvarjal že na študentski *Tribuni*. Med letoma 1995 in 2000 je urejal literarno prilogo mariborskih *Dialogov*. Vse od začetkov v letu 1996 ureja knjižno zbirko Beletrina, od leta 2000 je bil tudi predsednik strokovnega sveta, v letih 2009 in 2010 pa odgovorni urednik Študentske založbe. Leta 2001 je na povabilo Naklade MD uredil tudi antologijo mlajše slovenske

proze, ki je doslej izšla v hrvaškem, nemškem, madžarskem, romunskem, angleškem, makedonskem in srbskem prevodu, leta 2004 pa pod naslovom *O čem govorimo* tudi v Sloveniji v zbirki Kondor. Zasnoval je Slovensko zgodbo, zbirko petdesetih slovenskih romanov od začetkov do danes, ki jo je izdala časopisna hiša Dnevnik. Bil je tudi med snovalci obsežnega projekta Svetovni dnevi slovenske literature. Je član sveta *Nove revije* (od 2003) in uredništva *Sarajevskih zvezkov*, regionalno najodmevnejše literarne revije (od 2005). Med leti 2006 in 2010 je bil urednik ter koordinator projekta Sto slovanskih romanov za Slovenijo. Od leta 1992 je doma in na tujem objavil obilo kritičnih ter esejističnih besedil o slovenski in svetovni književnosti. Njegova besedila so prevedena v angleščino, nemščino, španščino, ruščino, grščino, litvanščino, poljščino, češčino, madžarščino, romunščino, srbščino, makedonščino, portugalščino, hrvaščino in finščino, v knjižni obliki pa so izšla na Hrvaškem, Madžarskem ter v Makedoniji. Za svoje delo je prejel Stritarjevo nagrado (1998), Glazerjevo listino (2000), nagrado Slovenskega knjižnega sejma za najboljši prvenec (2003) in Lirikonfestov zlat za najboljši esej (2008), trikrat pa je bil nominiran za nagrado za najboljšo esejistično knjigo. Ob literaturi se je ukvarjal tudi z mladinsko kulturo, še vedno je dejaven kot dramaturg, kolumnist in pisec scenarijev za dokumentarne filme. Je član Nacionalnega sveta za kulturo Republike Slovenije (od 2004). Doslej je izdal tri samostojne knjige: *Zapiski iz noči*, *Pokrajine proze* in *Kuvertirana poteza*. Oktobra 2010 ga je Svet zavoda Maribor 2012 imenoval za programskega direktorja Evropske prestolnice kulture Maribor 2012.

(Vir: [http://www.maribor2012.info/userfiles/File/CV%20Mitja%20Cander\(1\).pdf](http://www.maribor2012.info/userfiles/File/CV%20Mitja%20Cander(1).pdf), 27. 9. 2011)

Sabina Fras Popović je zaposlena kot vodja oddelka za knjižnično mrežo v Mariborski knjižnici. Po izobrazbi je univerzitetna diplomirana literarna komparativistka in univerzitetna diplomirana bibliotekarka ter magistrica znanosti s področja bibliotekarstva. Bivša štipendistka Mariborske knjižnice prvega delovnega dne ne bo nikoli pozabila, saj je prav na ta dan Mariborska knjižnica na strokovnem posvetovanju Zveze bibliotekarskih društev Slovenije v Radencih prejela Čopovo diplomu. V zadnjih desetih letih je v knjižnici zamenjala dve delovni mesti in vodila vrsto projektov, eden odmevnejših je bil vezan tudi na temo magistrske naloge, za katero je prejela Sajatovo nagrado. Zavezana stroki in Društvu bibliotekarjev Maribor ter zagovornica vrste aktivnosti znotraj Zveze bibliotekarskih društev Slovenije si ne zna predstavljati, da bi ob določenih temah skomignila z rameni in rekla: »Tak pač je«. Strokovni naziv bibliotekarska svetovalka si je pridobila z objavami, predavanji in predvsem z delom v Društvu bibliotekarjev Maribor, Upravnem odboru Kalanovega sklada, Izvršnem odboru Sekcije za izobraževanje in kadre ter v iztekajočem se mandatu tudi v vodstvu Zveze bibliotekarskih društev Slovenije. V slovenski vzajemni bibliografski bazi podatkov COBIB.SI je v času priprave te predstavitve zabeleženo 43 prispevkov, katerih avtorica ali soavtorica je Sabina.

Moto (izposojen od zavoda Iskreni.net): Moja družina. Moj navdih.

Jelki Gazvoda je v veselje, da lahko po več kot desetletju ponovno sodeluje na posvetovanju Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, še posebej ker bo spregovorila o eni od tem, ki so najbolj zaznamovale njeno poklicno delo. Govoriti o slabih platih zakona, po katerem deluje vse knjižnično področje v Sloveniji zadnjih deset let in h kateremu je prispevala vse svoje znanje ter kreativnost v času, ko je zakon nastajal, zanjo nikakor ni najtežja stvar na svetu, kljub temu da se predlagane rešitve v nadaljevanju niso vedno izkazale kot najboljše. Pred dobrim desetletjem, ko so šele začeli ustvarjati strokovno službo za splošne knjižnice na Ministrstvu za kulturo in ko je bilo po šestih letih neuspešnih prizadevanj najprej nujno pripraviti kakršenkoli zakon o knjižničarstvu, ki bo lahko dobil podporo stroke, sta s sodelavko Vesno Čopič po svojih najboljših močeh ter pravzaprav pogumno napisali besedilo zakona. V knjižnično dejavnost sta prinesli številne spremembe, nekatere od njih so bile povsem inovativne in so povzročile novo dogajanje, nova razmerja ter drugačna razmišljanja o knjižnicah. Stroka je zakon podprla in parlament ga je sprejel brez glasu proti, na kar so bili takrat knjižničarji še posebej ponosni. Čeprav večina določb v praksi deluje, pa so bile nekatere morda tudi naivne, najbolj seveda tista o možnosti, da bo mogoče občinam naložiti sankcije, če ne bodo primerno financirale knjižnic! Nekatere določbe so se v odnosu do druge zakonodaje izkazale za neizvedljive, pri tretjih pa je dejanski razvoj pokazal pot v druge smeri. Kljub temu je Jelka počaščena, da je lahko sodelovala pri projektu ustvarjanja novega zakona in njegovih podzakonskih aktov, saj je ob tem imela priložnost sooblikovati celotno knjižnično polje. In če bi se ji še kdaj ponudila takšna priložnost, je zagotovo ne bi hotela zamuditi!

Borut Gombač je pesnik in pisatelj, po poklicu in izobrazbi knjižničar. Med letoma 1990 in 1992 je deloval kot samostojni kulturni delavec. Od leta 1992 je zaposlen v Univerzitetni knjižnici Maribor. Je eden od pobudnikov in organizatorjev Slovenskih dnevov knjige v Mariboru (1998–2011) ter dobitnik Glazerjeve listine 2006 za vrhunske dosežke na področju literature Mestne občine Maribor. Njegova umetniška dejavnost obsega knjižne objave, glasbene zgoščenke, gledališke, lutkovne in radijske igre. Kot mladinski pisatelj in pesnik je vključen v več antologij, priložnostno pa se ukvarja tudi z esejistiko ter pisanjem knjižnih ocen.

Moto: Neskončno dolgo šteti do števila ena.

Viki Grošelj je alpinist, gorski reševalec in gorski vodnik, po osnovni izobrazbi pa športni pedagog (leta 1980 je diplomiral na Visoki šoli za telesno kulturo v Ljubljani). Sodeloval je na več kot tridesetih odpravah v tuja gorstva in je Slovenec z največ preplezanimi osemtisočaki (enajstimi) ter prvi Slovenec, ki se je povzpel na najvišje vrhove vseh celin. Njegova publicistična dejavnost obsega avtorstvo številnih člankov v domačih in tujih revijah ter dvanajstih knjig in soavtorstvo več kot dvajsetih knjig (med njimi *Seven Summits* angleške založbe

Mitchell Beazley leta 2000 in *Die Grossen Wände* nemške založbe BLW leta 2000, ki sta še posebej proslavili slovenski alpinizem in njegove dosežke v svetu). Dvakrat je bil član ekipe, ki je prejela Bloudkovo nagrado (1975 in 1979), prejel je tudi Bloudkovo plaketo (1984). Odlikovan je bil s častnim znakom svobode Republike Slovenije za izjemne alpinistične dosežke, pomembne tudi za promocijo Slovenije v svetu in posebej za delo z mladimi ter za prispevek gorskemu reševanju (2002). Leta 2005 je vodil in koordiniral uspešno reševanje Tomaža Humarja z Nanga Parbata. Je avtor televizijske dokumentarne serije *Velikani Himalaje*, ki govori o najvišjih vrhovih našega planeta. Od leta 2005 jo pripravlja v sodelovanju s TV Slovenija.

Moto: Za srečno in polno življenje so potrebni vsaj ljubezen, sočutje in humor.

Primož Južnič je leta 1981 prevzel vodenje Osrednje družboslovne knjižnice Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani ter se hkrati začel tudi raziskovalno ukvarjati z bibliotekarstvom in informacijsko znanostjo in to dejavnost povezovati s praktičnim delom na področju knjižničarstva. Stalnemu povezovanju med delovanjem stroke in znanstvenim raziskovanjem je ostal zvest do danes. Leta 1990 je prevzel vodenje Centralne medicinske knjižnice Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani in se na tej fakulteti tudi habilitiral kot asistent. Leta 1992 je pričel z vodenjem seminarja Specialne knjižnice na Oddelku za bibliotekarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. S tem je svoje strokovno in raziskovalno delo nadgradil s pedagoškim delom s študenti. Od leta 1993 do leta 1996 je kot strokovnjak za področje informatike delal pri Evropski komisiji (Generalni direktorat XII, Raziskave in razvoj). Leta 1999 je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani pod mentorstvom prof. dr. Jožeta Spanringa zagovarjal doktorsko disertacijo z naslovom *Metodološka osnova analize citiranosti in njena uporaba v Sloveniji*. Naslednje leto se je habilitiral kot docent. Leta 2001 se je kot vodja Centra za informatiko in knjižnice zaposlil na Veterinarski fakulteti Univerze v Ljubljani ter leta 2004 kot predavatelj na Filozofski fakulteti iste univerze, kjer je bil leto kasneje izvoljen v naziv izrednega profesorja. Trenutno opravlja tudi dela in naloge predstojnika Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo. Primož objavlja v znanstvenih revijah s področja bibliotekarstva in informacijske znanosti (predvsem v revijah ugledne britanske založbe Emerald) ter v reviji *Knjižnica*, zaradi specifičnosti področij, s katerimi se ukvarja, pa tudi v revijah z drugih znanstvenih področij. Od leta 2008 je vodja ciljnega raziskovalnega projekta z naslovom »Ekspertne ocene in bibliometrijske metode: dve strani istega kovanca«. Nadaljevanje projekta poteka od leta 2010. Od tega leta je tudi odgovorni urednik revije *Knjižnica*. Opravlja tudi naloge predsednika strokovnega telesa za tujo znanstveno literaturo in baze podatkov pri Javni agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Ivan Kanič je pristal v bibliotekarskih vrstah kot diplomirani jezikoslovec. Je vodja Centralne ekonomske knjižnice Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, del strokovne kariere pa je preživel tudi v Narodni in univerzitetni knjižnici. Aktivno se je udeleževal pri vodenju Društva bibliotekarjev Ljubljana in v Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije ter v različnih organih na področju bibliotekarstva. Njegova strokovna usmeritev je veljala predvsem avtomatizaciji knjižnic, informacijskemu delu in terminologiji ter prenosu teh znanj bibliotekarskim kolegom s številnimi objavami in predavanji. Vodil je več slovenskih in mednarodnih projektov, sodeluje tudi v nekaterih mednarodnih bibliotekarskih združenjih. Je soustanovitelj Bibliotekarske terminološke komisije in že dve desetletji njen idejni ter organizacijski vodja in soavtor večjega števila bibliotekarskih slovarjev, najpomembnejša sta angleško-slovenski prevajalni in slovenski razlagalni slovar bibliotekarske terminologije, omeniti pa velja tudi jezikovne priročnike za bibliotekarje, ki so izšli pri nemški založbi v Berlinu. Je aktiven bloger in avtor bloga Bibliotekarska terminologija, ki je kljub pisanju v slovenščini s svojimi objavami pritegnil tudi bralce in avtorje iz tujine. Njegova je tudi zamisel in pred kratkim vzpostavitev javno dostopnega spletnega Korpusa bibliotekarstva, najsodobnejšega spletnega orodja kot pomoč pri dopolnjevanju terminoloških slovarjev.

Moto: Ivan nima življenjskega mota, ga pa pri delu spremljajo besede pesnika, filozofa in slovaropisca Samuela Johnsona (1709–1784): »Slovarji so kot ure; najslabša je boljše kot nič, a tudi najboljšim ne kaže čisto zaupati.«

Matjaž Kek je diplomiral na Fakulteti za šport Univerze v Ljubljani. Je nekdanji slovenski nogometaš in trenutni selektor slovenske nogometne reprezentance. Pot nogometnega igralca je leta 1979 začel pri Nogometnem klubu Maribor. Od leta 1984 do leta 1995 je igral v avstrijskih klubih SV Spittal/Drau in Grazer AK. V zadnjih petih letih nogometne igralske kariere je z Nogometnim klubom Maribor osvojil tri naslove državnega prvaka in naslov pokalnega prvaka. Pozneje se je usmeril v trenerstvo, na Fakulteti za šport Univerze v Ljubljani leta 2003 pridobil profesionalno trenersko licenco PRO in v letu 2006 profesionalno trenersko licenco UEFA PRO, kar je trenutno najvišja možna trenerska izobrazba. Z ekipo Nogometnega kluba Maribor je kot trener dvakrat osvojil naslov državnega prvaka in naslov pokalnega prvaka. Delo je nadaljeval kot trener mlajših reprezentančnih selekcij in bil leta 2007 imenovan za selektorja članske reprezentance. Slovensko ekipo je popeljal na Svetovno prvenstvo 2010 v Južnoafriško republiko, kar je eden izmed največjih uspehov slovenskega nogometa.

(Vira: http://sl.wikipedia.org/wiki/Matja%C5%BE_Kek in <http://www.nzs.si/slovenija/strokovnovodstvo/selektor>, 27. 9. 2011)

Tatjana Kodela je na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo Univerze v Ljubljani pridobila strokovni naziv univerzitetne diplomirane inženirke tekstilne tehnologije. Po več različnih zaposlitvah v tekstilni stroki se je leta 1999 zaposlila v

Pionirskem oddelku Osrednje knjižnice Kranj, kjer se je po opravljenem bibliotekarskem izpitu posvetila pravljničarstvu. Od leta 2002 je zaposlena v Knjižnici Otona Župančiča kot bibliotekarka – informatorka na strokovnem oddelku. Dve leti je opravljala delo vodje matične službe oziroma bibliotekarke analitičarke in arhivarke ter bila urednica internega časopisa Apolon. Po združitvi v Mestno knjižnico Ljubljana se je ukvarjala z organizacijo in promocijo prireditvev, mednarodnih simpozijev, razstav ter izobraževanj za knjižničarje in uporabnike. Sodelovala je pri mednarodnih pilotnih projektih računalniškega izobraževanja ranljivejših skupin TUNE (2005) in PuLLS (2006). Trenutno se posveča projektu za promocijo branja in razvijanju Zdravstvenega koticika v splošni knjižnici.

Eva Kodrič-Dačić je diplomirala na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani na smeri Primerjalna književnost z literarno teorijo. Leta 1997 je zaključila magistrski študij na Oddelku za sociologijo iste fakultete in na Oddelku za bibliotekarstvo leta 2002 zagovarjala doktorsko disertacijo *Oblikovanje strokovnih izhodišč za izgradnjo fondov v javnih (znanstvenih) knjižnicah na Slovenskem*. Eva je od leta 1984 zaposlena v Narodni in univerzitetni knjižnici, kjer je opravljala razna dela. Vmes je bila dve leti koordinatorka knjižničnega programa Zavoda za odprto družbo Slovenija. Od leta 1998 je vodja Državne matične službe za knjižničarstvo oziroma od leta 2005 Centra za razvoj knjižnic. Pridobila je različne znanstvene in strokovne nazive, nazadnje naziv višja bibliotekarska svetnica (2010) in naziv asistentke na Univerzi v Ljubljani (2010). Je dobitnica nagrad Kalanovega sklada (1995 in 2003) ter Čopove diplome (1999). Deluje na strokovnih področjih nabavne politike pri izgradnji knjižničnih fondov, obveznega izvoda publikacij, cenzure v knjižnicah, začetkov slovenskega bibliotekarstva in razvoja sistema javnih knjižnic, knjižničarske zakonodaje ter statistike v knjižnicah. Na tečajih strokovnega usposabljanja v organizaciji Narodne in univerzitetne knjižnice je predavala različne predmete (1994–1990, 1998–2009), od leta 2003 je na bibliotekarskem izpitu izpraševalka za predmet Splošna organizacija knjižničarstva. Od leta 2011 na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo sodeluje pri predmetu Razvoj knjižnic in knjižničarstva. Sodelovala je v dvanajstih nacionalnih in mednarodnih projektih, njena bibliografija obsega preko 60 znanstvenih in strokovnih člankov, med uredniškim delom omenimo urednikovanje revije *Knjižnica* (2005–2009).

Maja Miklič je šolska knjižničarka na Osnovni šoli dr. Vita Kraigherja v Ljubljani. Diplomirala je na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, kjer nadaljuje podiplomski študij informacijske znanosti. Zanima jo uporaba informacijsko-komunikacijskih tehnologij pri delu v šolski knjižnici ter z mladimi uporabniki. Kot članica razvojne skupine je sodelovala v začetni fazi razvoja programa WINKNJ in pri organizaciji kongresov ter posvetovanj slovenskih društev (Društvo šolskih knjižničarjev Slovenije, Društvo bibliotekarjev Ljubljana). Aktivna je pri prostovoljnem delu

v strokovnih društvih s področja knjižničarstva, ureja spletne strani in učilnice Društva šolskih knjižničarjev Slovenije, je tudi članica Izvršnega odbora Društva bibliotekarjev Ljubljana. Kot vodja študijske skupine sodeluje v študijskih skupinah Zavoda Republike Slovenije za šolstvo. Objavlja strokovne članke na področju spletnih vsebin za mlade uporabnike. Je članica uredniškega odbora revije *Šolska knjižnica*. V letu 2011 je bila sourednica tematske številke revije o uporabi informacijsko-komunikacijskih tehnologij med šolskimi knjižničarji pri učenju in poučevanju. Na OŠ dr. Vita Kraigherja v knjižnico in šolo v celoti vnaša novosti s področja uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij pri delu z mladimi uporabniki, na tem področju tudi izobražuje (tečajji za sodelavce, izobraževanja za šolske knjižničarje).

David Nicholas je direktor Oddelka za informacijske študije (Department of Information Studies) in predavatelj na Univerzitetnem kolidžu London (University College London, UCL). Je tudi direktor UCL Centra za založništvo (Centre for Publishing) in vodja raziskovalne skupine CIBER. Na UCL je zaposlen od leta 2004. Pred tem je bil predstojnik Oddelka za informacijsko znanost (Department of Information Science) na Univerzi mesta London (City University London). Raziskovalno ga zanimajo spletno obnašanje, digitalni uporabniki, prehod v elektronsko okolje, znanstveno komuniciranje, virtualni znanstveniki, zdravje v digitalnem okolju in generacija Google. Ima obsežno bibliografijo znanstvenih in drugih objav s pričetkom v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Od leta 1972 je vodil oziroma sodeloval v 56 nacionalnih in mednarodnih projektih. Bil je urednik znanstvene revije *Aslib Proceedings* in recenzent revij *Journal of Documentation*, *Journal of Information Science*, *Information Processing and Management in Journal of the American Society for Information Science and Technology*. Deloval je kot zunanji ocenjevalec za različne financerje raziskav in univerze. Na področju evalvacije digitalnih inovacij in sprememb je svetoval veliko nacionalnim ter mednarodnim organizacijam. Trenutno strokovno in raziskovalno sodeluje z univerzama v Varšavi (University of Warsaw) in Haifi (University of Haifa), z univerzo v Tennesseeju (University of Tennessee) ter s Prattovim inštitutom (Pratt Institute).

(Vir: <http://www.ucl.ac.uk/infostudies/david-nicholas/>, 28. 9. 2011)

Tanja Oblak-Črnič je izredna profesorica komunikologije na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, kjer poučuje več predmetov, povezanih z novimi mediji in sodobnimi družbenimi spremembami. Diplomirana sociologinja je doktorirala na temo elektronske demokracije in sprememb v politični javni sferi. Po doktoratu se je raziskovalno ukvarjala z vprašanjem učinkov interneta na tradicionalne, predvsem tiskane medije in analizirala značilnosti slovenskih medijev na spletu. Trenutno proučuje spremembe znotraj zasebnega okolja, predvsem v luči medgeneracijskih razlik, ukvarja pa se tudi z medijskimi in kulturnimi praksami na spletu; tu se podrobneje sprašuje o družbenih ter kulturnih

strukturah, ki determinirajo sodobni digitalni vsakdan. Zanimajo jo tudi poskusi vpeljevanja tehnologij v politično participacijo in komuniciranje državljanov. O raziskovalnih temah redno objavlja znanstvene prispevke doma in v tujini.

Ingrid Parent je na Univerzi Britanske Kolumbije (University of British Columbia) diplomirala iz zgodovine in bibliotekarstva. Svojo strokovno pot je začela v kanadski nacionalni knjižnici (National Library of Canada). V okviru naslednje zaposlitve na univerzi Leval (Université Laval) v Quebec Cityju je sodelovala pri razvoju enega od prvih programov vzajemne katalogizacije v kanadskih knjižnicah. Od leta 1994 do leta 2004 je bila generalna direktorica sektorja za pridobivanje knjižničnega gradiva in bibliografskih storitev pri Nacionalni knjižnici Kanade, kjer je bila odgovorna za razvoj zbirke knjižnice, organizacijo informacij in razvoj standardov. Leta 1999 je bila izvoljena v upravni odbor mednarodnega združenja bibliotekarskih društev in organizacij IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions), do avgusta 2005 je opravljala naloge zakladnika. V tem obdobju je predsedovala sekciji IFLE za nacionalne knjižnice in sopedredovala skupni komisiji IFLE ter mednarodni zvezi založnikov (International Publishers Association). Ingrid je bila aktivna tudi v drugih sekcijah IFLE. V obdobju od leta 2005 do leta 2009 je bila pomočnica namestnika ministra za področje zbirke dokumentarne kulturne dediščine pri Knjižnici in arhivu Kanade (Library and Archives Canada), kjer je skrbela za razvoj, opis in hranjenje kanadske dokumentarne kulturne dediščine. Vodila je tudi razvoj digitalne agende te ustanove. Leta 2009 je nastopila delovno mesto univerzitetnega knjižničarja na Univerzi Britanske Kolumbije in bila izvoljena za predsednico IFLE v obdobju od leta 2011 do leta 2013. Bila je članica komisije ravnateljev, ki nadzira razvoj angloameriških katalogizacijskih pravil, kanadskega svetovalnega odbora za OCLC, svetovalne komisije Kanadskega inštituta za znanstvene in tehnične informacije (Canada Institute for Scientific and Technical Information) in drugih teles. Njena bibliografija obsega večje število člankov v revijah s področja bibliotekarske in informacijske znanosti na teme, povezane s strokovnimi in upravljavskimi vidiki. Aktivno se je udeležila mnogih nacionalnih in mednarodnih strokovnih dogodkov. Prejela je več nagrad in priznanj. Junija 2011 ji je Univerza Ottawa (University of Ottawa) zaradi njenega vizionarskega delovanja podelila častni doktorat. Avgusta 2011 je na 77. letni konferenci IFLE v Portoriku prevzela mesto predsednice za naslednje dveletno obdobje. V tem času bo skrbela za izvajanje petletnega strateškega načrta organizacije, ki je osredotočen na digitalne zbirke in storitve. Središčna točka njenega delovanja je prihodnost knjižnic v digitalni dobi. Tema njenega predsedovanja je Libraries: a force for change (Knjižnice: gibalno sprememb). Ingrid verjame, da imajo knjižnice moč za spreminjanje človeških življenj in s tem skupnosti ter družbe.

(Viri: http://vpacademic.ubc.ca/Appointment_of_Parent.pdf, http://www.quillandquire.com/google/article.cfm?article_id=11943 in <http://www.ifla.org/files/hq/presidents-program/acceptance-speech-ingrid-parent-2011.pdf>, 28. 9. 2011)

Tomaž Pevec je s študijem na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani pridobil naziv diplomirani etnolog in sociolog kulture. Leta 1993 se je zaposlil v Delavski knjižnici, enoti Knjižnice Otona Župančiča. Strokovni izpit je opravil leta 1994. Njegov trenutni strokovni naziv je bibliotekar specialist. Poleg osnovnega dela je sodeloval tudi pri uvajanju nekaterih večjih projektov v knjižnico, predvsem dveh projektov Andragoškega centra Slovenije s področja vseživljenjskega učenja odraslih: Borza znanja in Središče za samostojno učenje. Sicer je bil Tomaž v Delavski knjižnici tudi organizator prireditev (predavanj, predstavitev knjig, pogovorov o knjigah, delavnic). S selitvijo Knjižnice Otona Župančiča v skupno stavbo na Kersnikovi ulici in novo organizacijo dela je postal član skupine za postavitve domoznanske zbirke (s sodelavcem sta zasnovala zbirko z delovnim naslovom Ljublančani v svetu), a je projekt z združitvijo v Mestno knjižnico Ljubljana zamrl, ker je domoznansko zbirko prevzela Slovanska knjižnica. Občasno še sodeluje pri snovanju in izvedbi prireditev, trenutno pa se posveča dejavnostim v povezavi z Zdravstvenim koticom.

Miro Pušnik je od leta 1991 zaposlen v Centralni tehniški knjižnici Univerze v Ljubljani, znotraj katere je od leta 2003 deloval na Oddelku za razvoj in svetovanje. Od leta 2005 je aktivno sodeloval pri vzpostavitvi Digitalne knjižnice Univerze v Ljubljani in leta 2007 pri implementaciji portala DiKUL ter vodil Delovno skupino za upravljanje DiKUL. Leta 2009 je bil imenovan za direktorja te knjižnice.

Simona Resman je leta 1980 zaključila študij na Filozofski fakulteti Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani (A Arheologija, A Umetnostna zgodovina). Leta 1984 je opravila strokovni izpit in pridobila strokovno kvalifikacijo bibliotekarka. Leta 1998 ji je bil podeljen strokovni naziv višja bibliotekarka in leta 2009 naziv bibliotekarska specialistka. Njene delovne izkušnje obsegajo dejavnosti na delovnih mestih bibliotekarja-informatorja v enoti Mestna knjižnica Knjižnice Otona Župančiča (1983–1994), vodje te enote (1994–2004), pomočnice direktorice za strokovno delo in vodje Razvojnega oddelka Knjižnice Otona Župančiča (2004–2008) ter od leta 2008 pomočnice direktorice za strokovno delo in vodje Službe za razvoj in območnost Mestne knjižnice Ljubljana. V okviru strokovnega dela z uporabniki ima izkušnje z vodenjem delovne skupine za implementacijo avtomatizirane izposoje v Knjižnici Otona Župančiča (1992–1995) in testiranjem novosti v programu COBISS/Izposoja (1994–2004), oblikovanjem zasnove in vodenjem Središča za mlade kot servisa za posebno skupino uporabnikov (1998–2008) ter pripravo letnih načrtov in poročil izobraževanja ter usposabljanja uporabnikov knjižnice in uvajanje novih metod neformalnega ter priložnostnega učenja. Aktivno je sodelovala v projektih PubliCA (1998–1999), PULMAN (2001–2003), Calimera (2002–2006) in Entitle (2007–2009) ter vodila projekte Library as community centre (1999–2000), TUNE (2005–2006), PuLLS

(2004–2006), Easy (2008–2010) in CVŽU LUR (2007–2013). Njeno razvojno delo obsega vodenje Službe za razvoj in območnost (Oddelek za razvoj in območnost ter Oddelek za informatiko), pripravo ključnih dokumentov (strateški načrt, program dela, program izvajanja posebnih nalog OOK, letno poročilo), načrtovanje mreže, koordinacijo prijav na slovenske in tuje razpise, pripravo razvojnih projektov (Model stalnega strokovnega izpopolnjevanja zaposlenih, Oddelek za mladostnike, Beleženje informacij, Raziskava zunanjega okolja in segmentiranje uporabnikov, Knjižnica za družine). Z referati in poročili se aktivno udeležuje nacionalnih in mednarodnih posvetovanj ter konferenc (Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, Sekcije za splošne knjižnice, Knjižnica – središče znanja in zabave, mednarodnega knjižničarskega združenja International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA). Objavlja v nacionalnih in mednarodnih strokovnih publikacijah (*Knjižnica, Knjižničarske novice, Šolska knjižnica, Kakovostna starost: revija za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice Metel Ožegović Varaždin, Slobodan pristup informacijama, Čtenář, The New Review of Libraries and Lifelong Learning*). Njen izziv je prek novega strateškega načrta 2013–2016 uveljaviti Mestno knjižnico Ljubljana kot najbolj vidno, prepoznavno in obiskano (fizično ter virtualno) kulturno ustanovo, ki v mestu funkcionira kot fizični, socialni in simbolni javni prostor ter je za prebivalce mesta privlačna, vključujoča in navdihujoča.

Moto: Tako naj bo, saj čuden naš je svet, življenje naše pa je sen samó. (Calderón de la Barca)

Tomaž Mihelin Ritlop je direktor projektov in član uprave v družbi SPEM Komunikacije. Je diplomant Ekonomsko-poslovne fakultete Univerze v Mariboru. Doma in v tujini se je na številnih izobraževanjih dodatno izpopolnjeval s področja komunikacijskih veščin ter priprav komunikacijskih aktivnosti v podporo izvedb strategij. V več kot petnajstih letih delovanja na področju odnosov z javnostmi je sodeloval pri več kot petdesetih mednarodnih in domačih komunikacijskih projektih. Za svoje delo je prejel številne mednarodne nagrade, med njimi tudi nagrado mednarodnega združenja za stike z javnostmi (International Public Relations Association, IPRA) in nagrado Združenih narodov za izredne dosežke na humanitarnem projektu »Celiti rane zemlje in duše« (razminiranje in pomoč žrtvam min, projekt International Trust Fund for Demining and Mine Victim Assistance, ITF). Je prejemnik nagrade Prizma, ki jo za najboljše projekte leta podeljuje Slovensko društvo za odnose z javnostmi (PRSS) ter predavatelj Londonske šole za odnose z javnostmi v regiji Adriatik. Kot gost je predaval tudi na CISEF, na Univerzi v Cranfieldu (Cranfield University), Ekonomsko-poslovni fakulteti Univerze v Mariboru ter Filozofski fakulteti Vseučilišča v Zadru. Je soavtor dveh knjig: *Lobiranje je vroče* in *Krizno komuniciranje*.

Moto: Tomaž je tokratno predavanje zasnoval na naslednjih sporočilih: brez jasne vizije in cilja je lahko vsaka pot prava; vredni smo toliko, kolikor je vredna naša zadnja ideja; namere naj zamenjajo jasni cilji; potrebno je delovati, ne reagirati;

ugledni postanemo, ko izpolnimo dane obljube; dobra komunikacija ne more rešiti slabe poslovne odločitve; zenice so pogosto važnejše od števil.

Anamarija Rožič je diplomirala na Medicinski fakulteti Univerze v Ljubljani. Po študiju se je kot mlada raziskovalka zaposlila na Inštitutu za biomedicinsko statistiko in informatiko Medicinske fakultete, kjer je zaključila magistrsko nalogo s področja medicinske informatike. Poleg tega je sodelovala pri izgradnji slovenske nacionalne medicinske bibliografije *Biomedicina Slovenica*, slovenskem prevodu tezavra MESH in koordinaciji specializiranega informacijskega centra za biomedicino. Izvoljena je bila v naziv asistent za predmet biomedicinska informatika in pri tem predmetu več let aktivno sodelovala na dodiplomskem ter podiplomskem študiju Medicinske fakultete. Anamarija je bila leta 1996 imenovana za predstojnico Centralne medicinske knjižnice (CMK) Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani. Kot predstojnica posebno skrb namenja sodobnemu razvoju dejavnosti knjižnice v skladu z razvojem informacijskih ved, napredkom medicine in potrebami uporabnikov. Pod njenim vodstvom se je CMK razvila v sodobno digitalno knjižnico z uspešnimi programi informacijskega opismenjevanja uporabnikov. Med prvimi je zaznala velik pomen spleta za knjižnice in že leta 1997 organizirala postavitve celovitega spletišča, ki ga je pred nekaj leti s sodelavci nadgradila v sodoben portal. Veliko pozornosti posveča izobraževanju kadrov, s katerimi razvija kakovostne in prijazne storitve za uporabnike. Na raziskovalnem področju se je poglobila v analizo vedenja uporabnikov pri uporabi spletnih strani in v zadovoljevanje njihovih potreb po digitalnih informacijah. Zadnja leta kot zdravnica vidi izziv v pospeševanju zdravstvene informacijske pismenosti med občani, in sicer kot rezultat dobrega sodelovanja med splošnimi knjižnicami in CMK. Z raziskovalnimi in strokovnimi prispevki aktivno sodeluje na domačih ter tujih kongresih s področja knjižničarstva in medicinske informatike ter medicinskih ved in objavlja v priznanih mednarodnih revijah. Anamarija je namestnica predsednice Komisije za razvoj knjižničnega sistema UL, kjer aktivno sodeluje v številnih delovnih skupinah, ki pripravljajo strokovne podlage za delovanje visokošolskih knjižnic. V Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije je delovala kot predsednica Sekcije za visokošolske knjižnice in predsednica komisije za Čopove nagrade ter priznanja. Bila je predstavnica Slovenije v svetu evropske zveze za zdravstvene informacije in knjižnice (European Association for Health Information and Libraries, EAHIL), leta 2010 se je pridružila njegovi sekciji za informacije s področja javnega zdravja (Public Health Information Group, PHIG).

Vigdis Moe Skarstein je diplomirala iz knjižničarstva in magistrirala iz književnosti na Univerzi Oslo (University of Oslo). Opravljala je vodstvena dela v splošni knjižnici v Trondheimu in na norveški univerzi za znanost in tehnologijo (Norwegian University of Science and Technology), od leta 1998 do 2003 je bila direktorica univerzitetne knjižnice. Sodelovala je v različnih upravnih odborih

in delovnih telesih na področju kulture, komunikacij ter visokega šolstva (Board for Norwegian Broadcasting, The Norwegian National Commission for UNESCO, Board of The Norwegian Council for Higher Education, Foreign Minister's Globalization Committee, Minister of Trade and Industry's IT Forum, Ministry of Foreign Affairs Reputation Group, Norwegian University of Science and Technology Board of Globalization in The Council for Ibsen Studies). Od leta 2001 do leta 2009 je bila predsednica Norveškega sveta za kulturo. Leta 2004 je bila imenovana za norveško nacionalno knjižničarko oziroma ravnateljico nacionalne knjižnice. Deluje tudi kot literarna kritičarka in ima obsežno strokovno bibliografijo v norveškem in angleškem jeziku.

(Viri: http://no.wikipedia.org/wiki/Vigdis_Moe_Skarstein, http://snl.no/Vigdis_Moe_Skarstein in http://sell.hil.no/icde_scop/keynote.html#Skarstein, 28. 9. 2011)

Majda Steinbuch je univerzitetna diplomirana bibliotekarka in magistrica znanosti s področja bibliotekarstva. S knjižničarsko stroko se ukvarja 35 let, najprej je bila šolska knjižničarka v osnovni šoli in nato devetnajst let knjižničarka na gimnaziji. V vzgoji in izobraževanju ima naziv svetnica. Zadnjih enajst let je višja svetovalka za knjižnično dejavnost na Zavodu Republike Slovenije za šolstvo. Sodelovala je pri nastanku idejnega načrta razvoja slovenskih šolskih knjižnic (1995), je avtorica podprojekta vzorčne šolske knjižnice (1996), v času kurikularne prenove slovenskega šolstva je sodelovala pri pripravi programa za medpredmetno področje knjižnična informacijska znanja za osnovno (1999) in srednjo šolo (2000). Ukvarja se z informacijskim opismenjevanjem učencev, v okviru raziskovalnega projekta Pedagoškega inštituta je vodila podprojekt Informacijska pismenost in knjižnična informacijska znanja v gimnaziji ter bila članica Komisije za sestavo smernic za razvoj pismenosti pri Andragoškem centru Slovenije (2005). V letih od 2006 do 2008 je na Zavodu Republike Slovenije za šolstvo v okviru posodabljanja učnih načrtov za splošno izobraževanje vodila posodabljanje knjižničnega informacijskega znanja. Kurikula Knjižnično informacijsko znanje za gimnazijo in osnovno šolo sta leta 2008 potrjena na Strokovnem svetu Republike Slovenije za splošno izobraževanje. V zadnjih letih se posveča integraciji šolske knjižnice v šolski kurikulum. Ukvarja se z izobraževanjem šolskih knjižničarjev in drugih strokovnih delavcev ter ravnateljev šol, objavlja v strokovnih revijah in zbornikih, je soavtorica ter urednica več priročnikov, aktivno sodeluje na posvetih v vzgoji in izobraževanju ter knjižničarstvu doma in v tujini. Od začetka izhajanja revije *Šolska knjižnica* je članica uredniškega odbora revije (1990), od leta 2001 pa tudi njena odgovorna urednica. Dvakrat je prejela Kalanovo nagrado, leta 1999 za diplomsko nalogo z naslovom *Informacijska pismenost in knjižnična informacijska znanja v gimnaziji*, leta 2009 pa za serijo prispevkov o vključevanju šolske knjižnice v kurikulum. Za prispevek k razvoju slovenskega knjižničarstva je leta 1994 prejela Čopovo diplomu.

Luka Šušteršič je leta 1990 doktoriral iz fizike trdne snovi na Univerzi v Ljubljani. V letih od 1981 do 1994 je raziskovalno deloval na Inštitutu Jožef Stefan. Skupaj s prof. dr. Marjanom Ribaričem je leta 1991 pri založbi World Scientific izdal znanstveno monografijo *Conservation laws and open questions of classical electrodynamics*. Od leta 1994 deluje kot vodja Znanstvenoinformacijskega centra Inštituta Jožef Stefan. Njegov najpomembnejši izziv je prehod iz papirne v elektronsko knjižnico in sodelovanje pri konzorcijskih pogajanjih.

Damjana Tizaj Marc se je leta 1999 zaposlila v Narodni in univerzitetni knjižnici ter leto kasneje opravila bibliotekarski izpit. Leta 2007 je magistrirala iz sociologije kulture. Ves ta čas je v Centru za razvoj knjižnic zaposlena na delovnem mestu bibliotekarja – analitika, kjer se ukvarja predvsem z zbiranjem in obdelavo statističnih podatkov o slovenskih knjižnicah.

Nada Tržan-Herman, magistra farmacije in specialistka za informatiko s področja farmacije ter medicine, je bila vrsto let zaposlena kot vodja specialne knjižnice v Leku, kjer je uvedla številne novosti na področju elektronskih informacijskih virov. Aktivno je delovala v Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije in bila predsednica Sekcije za specialne knjižnice. Aktivna je bila tudi v evropski zvezi za zdravstvene informacije in knjižnice (European Association for Health Information and Libraries, EAHIL) ter bila dva mandata predstavnica za Slovenijo. Po aktivnem delovanju v predsedstvu sekcije EAHIL za farmacijo se je vključila tudi v sekcijo za informacije s področja javnega zdravja (Public Health Information Group, PHIG). Za svoje delo na področju bibliotekarstva je prejela Čopovo priznanje.

Мото: Preteklega življenja ne moremo deliti s sedanostjo. Vsakdo, ki prilepljen obtiči v času, v njem obtiči sam. (Alan Lightman: Einsteinove sanje)

Tanja Tuma je leta 1988 diplomirala iz francoščine in angleščine s književnostmi (pedagoška smer) ter absolvirala dodatni študij nemščine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Med študijem je več mesecev bivala v vseh treh deželah, tako da vse tri tuje jezike tekoče govori in piše. Kmalu po zaposlitvah v prevajalskem oddelku SCT Inženiring in Consulatio d.o.o. je nastopila delo urednice v Cankarjevi založbi, kjer je na željo vodstva leta 1992 prevzela Center Oxford in ga vodila pet let, vse do ustanovitve lastne založbe leta 1997. Založba Tuma d.o.o., znana po številnih izdajah, ki so zaznamovale knjižni trg v preteklih letih, se je po dobrem desetletju delovanja povezala v Knjige itd., kjer je Tanja vodila prodajo in trženje. Po dveh desetletjih managementa je leta 2010 prodala poslovni delež in se podala na svobodno pot, kjer sodeluje pri vrsti kreativnih pobud in projektov z namenom izboljšanja slovenskega knjižnega trga ter promocije branja za zabavo. Poleg vodenja založbe je bila Tanja v vsej svoji karieri aktivistka v

založništvu, dva mandata tudi kot predsednica Društva slovenskih založnikov (2004–2008). Borila se je za uvedbo fiksne cene knjige, sodelovala pri predlogu portala »Books in print« v Sloveniji, se v domačih in tujih medijih opredeljevala do ustanovitve javne agencije za knjigo, svobode pisanja, elektronskih knjig, promocije branja, učbeniške problematike, povezave knjigotržcev, založnikov in knjižničarjev itd. Je članica več prostovoljnih organizacij kot so Društvo poslovnih žensk, Rotary klub Nike, Društvo slovenskih založnikov itd. Redno sodeluje pri organizaciji seminarjev, kongresov in predavanj. Članke objavlja v slovenskih in tujih strokovnih revijah ter aktivno sodeluje na posvetovanjih in strokovnih srečanjih v Sloveniji in tujini.

Moro: Družba načitanih in izobraženih ljudi je pravična in močna skupnost.

Tjaša Urnkar je univerzitetna diplomirana zgodovinarica s pedagoško-andragoško izobrazbo. Sprva je kot profesorica zgodovine poučevala na Gimnaziji Ljubljana Šiška in Srednji ekonomski šoli v Novi Gorici. V založbi Didakta Radovljica je delovala kot glavna urednica knjižnega programa, v založbi Prešernova družba Ljubljana pa kot vodja uredništva knjižnega in revijalnega programa ter odgovorna urednica otroške revije *Trobentica*. Od leta 2006 je bila zaposlena na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije kot podsekretarka v Direktoratu za medije, z ustanovitvijo Javne agencije za knjigo Republike Slovenije (JAK) leta 2009 pa je prevzela področje bralne kulture in literarnih prireditev v okviru JAK. Je soavtorica učbenika za gimnazije pri pouku zgodovine *Zgodovina 1* (DZS, izidi 1997–2008). Izvaja predavanja na strokovnih seminarjih s področja bralne kulture (za knjižničarje, za ravnatelje, v okviru simpozijev Bralne značke itd.). Leta 2009 je v Lizboni na svetovnem srečanju o avtorskih pravicah (Public Lending Right) predstavila slovenski model knjižničnega nadomestila. V avgustu 2011 je imela predavanje o nacionalnem projektu bralne kulture Rastem s knjigo na evropski konferenci o branju v Monsu (Belgija). Kot vodja projekta Rastem s knjigo je poleg projekta za sedmošolce organizirala tudi projekt za srednješolce kot del projekta Ljubljana – svetovna prestolnica knjige 2010 (LSPK), kjer je aktivno sodelovala tudi v upravnem odboru. Zanimanje za delo z mladimi, zlasti s srednješolci, jo v prihodnosti žene k spodbujanju mladostnikov k branju oz. motiviranju za branje z različnimi novimi, sodobnimi pristopi.

Gorazd Vodeb je zaposlen kot svetovalec za splošne knjižnice v Centru za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK). V NUK se je leta 1994 zaposlil kot informator, od leta 2004 do leta 2007 je bil vodja Informacijskega in referalnega centra. Magisterij znanosti je pridobil na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani iz tematike iskanja informacij s strani podiplomskih študentov. Na spletu je vzpostavil Mrežnik (kažipot po informacijski virih), oddaljeni dostop do informacijskih virov in sodeloval pri vzpostavitvi Digitalne knjižnice Univerze v

Ljubljani (DiKUL). Objavil je več strokovnih in znanstvenih člankov ter študij, in sicer predstavitve statističnih podatkov o delu splošnih knjižnic, ukinitve članarin, združenih knjižnicah itn. Trenutno sodeluje v evropskem projektu ENUMERATE, ki namerava pripraviti metodologijo merjenja digitalizacije kulturne dediščine in izvesti serijo treh meritev stanja v Evropski uniji.

Damjana Vovk je diplomirana bibliotekarka in zgodovinarica. Od leta 2005 je zaposlena v Narodni in univerzitetni knjižnici, v Informacijskem centru za bibliotekarstvo. Ureja publikacijo *Knjižničarske novice*, je članica uredniškega odbora revije *Šolska knjižnica*. Od leta 2010 sodeluje v Bibliotekarski terminološki komisiji.

Moto: Kako lahko pomagam?

Tatjana Žagar, profesorica kemije in biologije ter magistrica kemije, je vodilna presojevalka različnih sistemov vodenja pri Slovenskem inštitutu za kakovost in meroslovje (SIQ). Izvedla je že več kot petsto presoj. Izkušnje ima z vodenjem in izvajanjem projektov, kot tudi s svetovanjem pri uvajanju sistemov vodenja v različnih organizacijah doma ter v tujini. Številnim ustanovam je svetovala pri vzpostavljanju zahtev za kakovostno delo. Je soavtorica inovativnih modelov kakovosti za šolstvo, kot na primer Kakovost za prihodnost vzgoje in izobraževanja, Kakovost v višjih strokovnih šolah ter standarda kakovosti za nevladne organizacije NVO Standard kakovosti, za katere je prejela različna priznanja. Je tudi soavtorica knjige Odgovorno okoljsko delovanje. Kot članica deluje v različnih domačih in tujih strokovnih združenjih, med drugim v Ameriškem društvu za kakovost (American Society for Quality, ASQ), Združenju analitičnih skupnosti (Association of Analytical Communities, AOAC International) in Združenju za nadzor in razvoj kurikulumov (Association for Supervision and Curriculum Development, ASCD). Na izobraževanjih SIQ je bila dvakrat izbrana za predavateljico leta.

Moto: Hoditi tam, kjer ni poti, in tako pustiti sledi.

SPONZORJI



SPONSORS

Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije



REPUBLIKA SLOVENIJA MINISTRSTVO ZA KULTURO

Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://www.mk.gov.si>)
opravlja upravne in strokovne ter druge naloge na področjih
umetnosti, kulturne dediščine, medijev, kulturnega razvoja in
mednarodnih zadev, analiz, strategij in kulturnega sistema,
kulturnih pravic manjšin, slovenskega jezika, državnih proslav
in drugih prireditev državnega pomena ter izvajanja Evropske
kohezijske politike.

ProQuest



Start here. Discover more.



ProQuest Central
A multidisciplinary collection of resources in all key subject areas 17,000 periodicals, 28 ProQuest databases, 160 subject areas.

Broadest range of content types gathered in one place.

- Academic journals
- Trade and business magazines
- International newspapers dissertations
- Working papers
- Business cases
- Health training videos
- Health study paths
- Industry reports
- Country reports and more!

An unparalleled resource central to diverse research needs
www.proquest.co.uk/go/central

"Our focus is on quality, relevance and accessibility when assessing our online resources, and ProQuest Central promises to deliver in all areas."
Karen Donnelly, Business Information Co-ordinator
Glasgow Libraries – first in Scotland to bring award-winning resource to general public

For new and exciting discoveries in literature, start here...
A world of literary content from the 1400s to the present day is now available, digitised and ready to explore through ProQuest's range of authoritative literature resources. From rare early books from England and Europe to a global canon of prose, poetry and drama, ProQuest's prestigious content is indispensable to the research, teaching and study of literature around the world.

- *Early English Books Online™*
1473–1700
- *Early European Books*
- *Literature Online*
- *Literature Collections*



Come visit the ProQuest stand or contact marketing@proquest.co.uk and quote EX 75 11 for more information

www.proquest.com

ProQuest LLC (<http://www.proquest.co.uk>)

z zanesljivimi informacijami povezuje ljudi. Njihovo delo je ključno za knjižnice, ki so odvisne od dobave zaupanja vrednih informacij.

Zbirka ProQuestovih virov je dostopna preko nove platforme, ki daje raziskovalcem več možnosti za uporabo, ustvarjanje in posredovanje. Dejavnosti tega hitro rastočega podjetja vključujejo Summon, novo storitev ProQuest Dialog, ebrary, Serials SolutionsR, RefWorks-COST in Bowker.

Iulian Herciu (predstavnik za jugovzhodno Evropo)
2 Baltita street, bl.B18, sc.3, ap.83 Bucharest, Romunija 041476
Tel.: 00-407521-88185, faks: 0044(0)1223-215512,
e-pošta: iulian.herciu@proquest.co.uk

Swets Information Services GmbH

Mi uredimo vaša naročila – osredotočite se na informacije

Podjetje Swets spada med vodilna podjetja s področja naročil in informacijskega menedžmenta, tako za tiskane kot elektronske medije.

Naši izdelki in storitve t.i. Swetwise portfolja, podpirajo pri delu strokovnjake in študente v številnih akademskih ustanovah, medicinskih organizacijah, javni upravi in gospodarskih družbah po celem svetu.

Na ta način omogočamo našim strankam, da se osredotočijo na naloge, ki v njihovi organizaciji zasedajo osrednje mesto

SWETS
Swets Simplifies

www.swets.com

Swets Information Services (<http://www.swets.com>) je dobavitelj informacijskih rešitev. Nudijo inovativne digitalne storitve za pridobivanje, dostop do in upravljanje tiskanih ter elektronskih informacijskih virov, s čimer se poenostavi in olajša delo zaposlenih ter uporabnikov pri iskanju gradiva, uporabi statistik, obnavljanju naročnin in drugih aktivnostih.

Mainzer Landstrasse 625-629, 65933 Frankfurt/Main, Germany
Tel.: + 49-69/633-988-12, e-pošta: press@de.swets.com

Betax d.o.o.

VSE ZA KNJIŽNICE
NA ENEM MESTU

BETAX

MATERIAL	OPREMA	DRUGO
<ul style="list-style-type: none">• Samolepilne folije• Trakovi za popravilo• Trakovi za zaščito• Oporniki• Samolepilni in magnetni napisi za police• Stojala za različne medije• Mape, škatle, fascikli• Oznacovanje zolc	<ul style="list-style-type: none">• Knjižni regali• Table za označevanje• CD predvajalniki• Občutki za stroške• Vozčki za prevoz gradiva• RFID	<ul style="list-style-type: none">• Ključars, stožčki, testne• Šarje, rezalniki• Ploščasti material• Ostale pohišne



Betax d.o.o. | Aškerčeva 59 | 1230 Domžale | 01/729 56 16 | www.betax.si

BETAX d.o.o. (<http://www.betax.si>)

od leta 1997 deluje kot specializirani ponudnik raznovrstne opreme in materiala za potrebe knjižnic. Del poslovanja predstavlja ponudba knjižnih regalov dveh največjih evropskih specializiranih proizvajalcev: EKZ iz Nemčije in LAMMHULTS iz Švedske. Oba proizvajalca nudita tudi mize, stole, različna stojala za predstavitev novosti, table za označevanje v knjižnicah ipd. Drugi segment prodaje predstavlja raznovrsten material za potrebe knjižnic, kot so: samolepilne folije, trakovi za popravilo knjig, oporniki in napisi za knjižne police, različna stojala za predstavitev knjižnega in neknjižnega gradiva, PVC škatle za komplete ... S ponudbo materiala družba Betax d.o.o. sodeluje s skoraj vsemi osnovnimi in srednjimi šolami, fakultetami in univerzami v Sloveniji. Ponudbo pa širi tudi na Hrvaško. Zadnjih 7 let družba aktivno ponuja tudi izdelke dveh švicarskih ponudnikov RFID tehnologije, firme BIBLIOTHECA RFID LIBRARY SYSTEMS AG in firme TRION AG.

Mojca Dečko in Irena Dečko
Aškerčeva ulica 59, 1230 Domžale, Slovenija
Tel.: +386-1-729-56-16-(17), faks: +386-1-729-56-18,
e-pošta: info@betax.si

Burgundy Information Services Ltd



Burgundy
Information Services Ltd.

Burgundy distributes a variety of eJournal and ebooks collections covering a broad range of academic disciplines from leading Publishers from around the World.

AGU American Geophysical Union

fsg

ALEXANDER STREET PRESS

ICE Institution of Civil Engineers

IET The Institution of Engineering and Technology

RSC Publishing

NewspaperDirect

Mary Ann Liebert, Inc. publishers

Contact us for product information, trials, demos and quotations...
Email: sales@burgundyservices.com
Web: www.burgundyservices.com
Twitter: [Burgundy_info](https://twitter.com/Burgundy_info)

Burgundy Information Services Ltd (<http://www.burgundyservices.com>) se je specializiral za posredovanje pri dobavi znanstvenih in strokovnih informacij knjižnicam ter informacijskim centrom po vsej Evropi.

Založniki, s katerimi sodelujejo in jih zastopajo, so svetovno znani po kakovosti vsebin z različnih področij od družboslovja in humanistike do naravoslovja ter tehnike.

9 Orchard Piece, Mollington, Oxfordshire, OX17 1DP, UK
Tel.: +44-(0)-1235-534-172, skype: eli.markovska,
e-pošta: elica@burgundyservices.com

EBSCO Information Services GmbH



The Most Comprehensive,
Customizable Discovery
Solution



Available on
Your Mobile Device

EBSCO Discovery Service™ (EDS) creates a unified, customized index of an institution's information resources, and an easy, yet powerful means of accessing all of that content from a single search box. The ability to create these custom solutions is achieved by harvesting metadata from both internal (library) and external (database vendors) sources, and creating a pre-indexed service of unprecedented size and speed. Although the resulting collection is massive in size and scope, the fact that it is indexed directly on the EBSCOhost™ servers allows for exceptionally fast search response times—and the ability to leverage the familiar powerful features of the EBSCOhost user experience—across all resources.



EDS Base Index + Custom Components

The EDS Base Index represents content from approximately 20,000 providers (and growing) in addition to metadata from another 70,000 book publishers.

Although constantly growing, the EDS Base Index currently provides metadata for:

- Nearly 50,000 Magazines & Journals
- Nearly 6 million Books
- Nearly 20,000 Conference Proceedings
- 825,000 CDs & DVDs
- Hundreds of thousands of additional information sources from various source-types

EDS customers can build upon the base index by adding metadata representing their own unique collections including their catalog (OPAC), databases, archival collections and more—allowing them to extend and enhance the solution to best fit their needs.

EBSCO Discovery Service Features:

- ✓ A single, simple entry point customized for each library
- ✓ Detailed metadata (e.g., author-supplied abstracts, keywords, subjects) from the most comprehensive collection of primary publisher partners
- ✓ Complete indexing from EBSCOhost databases to which an institution subscribes (e.g., CINAHL®, Historical Abstracts®)
- ✓ Book jacket images, book records, entertainment records, annotations, family keys, subject headings, demand information, awards, review citations, etc., for hundreds of thousands of publications
- ✓ Complete indexing from important non-EBSCOhost databases, including resources from Alexander Street Press, LexisNexis, NewsBank, British Library, and many others
- ✓ Complete OPAC loaded directly into EDS, with real-time availability checks and daily updates
- ✓ Ability to include Institutional archives/repositories
- ✓ Consolidated, de-duplicated records
- ✓ Ability to limit searches to available full text (electronic & print)
- ✓ Full-featured user experience (EBSCOhost)
- ✓ Full-text searching
- ✓ Guest access

© EBSCO Industries, Inc.
Printed in U.S.A. (0810)

www.ebscohost.com/discovery

EBSCO Information Services (<http://www.ebsco.com>) nudi svetovanje in najnovejše tehnologije za upravljanje ter dostop do kakovostnih vsebin v tiskanih in elektronskih revijah, paketih elektronskih virov, raziskovalnih podatkovnih zbirkah, elektronskih knjigah in drugih virih. Razvili so programska orodja za organizacijo in iskanje virov kot tudi za njihovo upravljanje.

Sachsendamm 2-7, 10829 Berlin, Berlin
Tel.: +49-(0)30/34-00-50, faks: 3-42-06-11,
e-pošta: salesberlin@ebsco.com

Emerald



Emerald Management eJournals
24 management disciplines, 220+ journals, 60,000 titles downloaded every day

Emerald eBooks Series Collections
100+ book-series titles. Forecast to reach 1,000+ volumes in 2011. 20 subject areas

Emerald Backfiles
100 years of management research, 120+ journals, Over 68,000 articles

Emerald Engineering
19 journals, 10,000+ articles, 84% ISI-ranked

Emerald Management First
9 management subject areas, 300+ interviews, 1,000+ case studies

Emerald Subject Collections
24 subject collections (2 new in 2011). 54 journals and book series ISI-ranked

Emerald Emerging Markets Case Studies

Emerald Reading ListAssist

www.emeraldinsight.com



Emerald Group Publishing Limited (<http://www.emeraldinsight.com>) je vodilni neodvisni založnik znanstvene literature na področju poslovanja, družbe, javne politike in izobraževanja. Z več kot štiridesetimi leti izkušenj Emerald sedaj izdaja več kot 700 naslovov revij, knjig in knjižnih zbirk. Nudi tudi obsežen nabor spletnih izdelkov in storitev.

Howard House, Wagon Lane, Bingley BD16 1WA, United Kingdom
Tel.: +44-(0)1274-777700, faks: +44-(0)1274-785201,
e-pošta: emerald@emeraldinsight.com

F.Delbanco GmbH & Co. KG



you need international
books & journals
fast and
at reliable prices?

we can help you with
professionalism & knowledge

please contact:
Annette Fürhoff
annette@delbanco.de
Tel: +49 4131 24 28 23

www.delbanco.de

F.Delbanco GmbH & Co. KG (<https://www.delbanco.de>)
je profesionalen in učinkovit dobavitelj monografij, revij in zbirk
knjižnicam – v tiskani ali elektronski obliki, izdanih kjerkoli
na svetu. Za podporo svojim storitvam so razvili sofisticirano
programsko opremo. Verjamejo, da je oseben in stalen stik zelo
pomemben za njihovo poslovanje, zato redno ali s posebnim
namenom obiskujejo svoje stranke. Organizirajo delavnice, na
katerih prikažejo svoje delovanje in osebno predstavijo svoje
sodelavce.

Annette Fürhoff
Tel.: +49-4131-24-28-23, e-pošta: annette@delbanco.de

Ovid Technologies GmbH



Transforming Research into Results.

To stay ahead of the tremendous rate of healthcare and medical research output today, users need one complete search and discovery management solution they can trust—OvidSP.

OvidSP recently introduced new productivity tools that help users quickly and effectively find information and manage and organize all of their documents, images and other research materials—retrieved from within Ovid as well as external sources—in one convenient solution. Now, users can spend more time focused on their research, stay ahead of advancements in their field, and work the way they want to work.

- **New Work Productivity Tools**
New search filters, a "widget" approach to results management, numerous new citation management options, and more.
- **My Workspace**
Create work projects and organize all of your research materials—individual articles, search strategies, images, and more—into a dedicated area.
- **Ovid Toolbar**
This downloadable tool lets you quickly and easily save critical research material to My Workspace while you're working outside OvidSP. Ideal for Ovid Universal Search™ tool.
- **Additional Interface Display Enhancements**
A new main search page design for more effective search and browse navigation, "drag-and-drop" customization features, consolidation of features and pages, and more.

See the OvidSP demo
www.ovid.com



Ovid Technologies (<http://www.ovid.com>)
medicinskim, znanstvenim in visokošolskim skupnostim omogoča
dostop do visoko kakovostnih temeljnih in specializiranih vsebin,
ki jih je možno povezati z zbirkami ustanov. Natančnost iskanja
omogočajo najboljše tehnološka orodja, s čimer se izboljša
ustvarjalnost raziskovalcev. Za učinkovito rabo virov nudijo
nagrajene podpirne storitve in izobraževanje.

Georgenstr. 23, D-10117 Berlin, Germany
Tel.: +49-(0)-30-85-77-99-0, faks: +49-(0)-30-85-77-99-99,
e-pošta: germany@ovid.com

Oxford University Press

Online Resources

from Oxford University Press

YOUR BEST RESEARCH STARTS HERE

Oxford University Press produces online editions of many of its most acclaimed scholarly and reference works including academic and research journals, dictionaries, encyclopedias, general reference material, and monographs in a wide range of subject areas.

OUR PRODUCTS INCLUDE:



Oxford Scholarship Online
www.oxfordscholarship.com



University Press Scholarship Online
www.aboutupso.com



Oxford Handbooks Online
www.oxfordhandbooks.com



OED Online
www.oed.com



Oxford Journals
www.oxfordjournals.org



OXFORD
UNIVERSITY PRESS

www.oup.com/online | www.oxfordjournals.org

Oxford University Press (<http://global.oup.com>)

je eden od oddelkov univerze v Oxfordu. V skladu s cilji univerze založba z izdajanjem publikacij spodbuja odličnost pri raziskavah, v znanstvenem delu in izobraževanju po vsem svetu. Oxford University Press vsako leto izda več kot 4600 novih naslovov knjig.

Poleg tega pripravlja tudi spletne izdaje številnih svojih najbolj znanih strokovnih in referenčnih del, med njimi znanstvene revije, slovarje, enciklopedije, splošne referenčne vire in monografije s številnih strokovnih področij.

Great Clarendon Street, Oxford, OX2 6DP, UK
Tel.: 01865-353528, e-pošta: adina.teusan@oup.com

Thomson Reuters

CONFERENCE PROCEEDINGS CITATION INDEX

Published literature from the most significant conferences, symposia, seminars, colloquia, workshops, and conventions worldwide. Includes citations and is fully integrated in the *Web of Science*.

CENTURY OF SCIENCES AND CENTURY OF SOCIAL SCIENCES

Part of the *Web of Science*. Information from leading scientific, technical journals and social science journals from year 1900.

INCITES

Customized, citation-based research evaluation tool on the Web that enables you to analyze institutional productivity and benchmark your output against peers worldwide

For more information, please visit science.thomsonreuters.com or contact us on david.horky@thomsonreuters.com.



THOMSON REUTERS™

Thomson Reuters (<http://www.science.thomsonreuters.com>) podpira celoten raziskovalni proces, od iskanja in raziskovanja do objavljanja in analiziranja. Raziskovalcem, univerzam, založnikom, vladam, financerjem ipd. nudi inovativna orodja, jih spodbuja k sodelovanju in jim pomaga pri ključnih strateških odločitvah.

David Horky

Tel.: 420-224-190-423, e-pošta: david.horky@thomsonreuters.com

Lutkovno gledališče Maribor



LUTKOVNO GLEDALIŠČE MARIBOR

Lutkovno gledališče Maribor (<http://www.lg-mb.si>) deluje že več kot trideset let. Kot pravijo sami, je »sedaj gledališče z najlepšim domovanjem izmed vseh domovanj daleč naokoli. Živi v nekdanjem samostanu minoritov v najstarejšem predelu najlepšega izmed štajerskih mest v srednjem toku reke Drave.« Pripravljajo lutkovne predstave za vse starosti, od najmlajših do odraslih, delavnice in izobraževanja za vrtce ter šole in posameznike.



ZVEZA
BIBLIOTEKARSKIH
DRUŠTEV
SLOVENIJE

ISBN 978-961-6683-21-0



9 789616 683210